

KUPIŠKIS, 2009. Nr.7

Rengia

Vidmantas Jankauskas
(sudarymas, apipavidalinimas)

Eugenija Urbonienė
(kultūros aktualijos)

Violeta Aleknienė
(kraštiečiai, istorija)

Aušra Jonušytė
(istorija)

Lina Matiukaitė
(literatūra, kronika)

Danutė Baronienė
(kronika)

Danguolė Gudienė
(redaktorė)

Talkina

Jonė Žebrytė

Alvydas Totoris

Nijolė Matulienė

Ona Dapšytė-Kriukelienė

Remia

Kupiškio rajono savivaldybė

Medžiaga ir pastabas siųsti:
jankauskasvidmantas@yahoo.fr

Spausdina IĮ JUSIDA.
T. Ševčenkos g. 16, Vilnius

1 viršelio puslapyje:

Uoginių Adomo Petrausko muziejus
Vidmanto Jankausko nuotr.

4 viršelio puslapyje:

Restauruotas Palėvenės bažnyčios
didysis altorius. 2009
Aldonos Ramanauskienės nuotr.

TURINYS

metų renginys

Eugenija URBONIENĖ Tūkstantmečiui – šeštosios bangos energija / 2
sukaktys

Elena BRADŪNAITĖ Visas gyvenimas pašvęstas tautosakai / 5

Tomas VIDUGIRIS Kupiškio operacija / 8

istorijos puslapiai

Alvydas TOTORIS 1672 metų Pienionių seniūnijos inventorių / 15

Jonė ŽEBRYTĖ Žydai ir jų visuomeninis gyvenimas Kupiškyje / 36

Ona DAPŠYTĖ-KRIUKELIENĖ „Įdomus žaidimas“ / 42

tėviškėnai

Aušra JONUŠYTĖ Sugrįžęs į Lietuvą žemės saujele / 53

Violeta ALEKNIENĖ „Jo balsas skamba kaip vargonai“ / 65

albumas

Jonas MINKEVIČIUS / 57

kupiškėnai pasaulyje

Petras KIAULĖNAS Laiškai artimiesiems ir motinai į Lietuvą / 72

paveldas

Aldona RAMANAUSKIENĖ Apie Palėvenės parapijos kryžius / 79

rezistencija

Jonas ŠEINAUSKAS Dienoraštis / 83

atsiminimų puslapiai

Jonas MINKEVIČIUS Praeities nuobiros / 87

Jonė ŽEBRYTĖ Ir paprastas žmogus gali būti Žmogumi / 92

etninė kultūra

Klementina VOSYLYTĖ Kupiškėnų senoviniai pasninko valgiai / 98

lėvens balsai

Valdemaras KUKULAS Eilėraščiai Kupiškiui / 100

in memoriam

Gelminas Garbauskas, Alfonsas Dubrindis, Juozas Jankauskas, Eugenijus Grunskis / 103

kronika

Naujausi leidiniai apie Kupiškio kraštą ir žmones (2008–2009 m.) / 101

2009-ųjų kultūros kronika / 106

Kupiškio kalendorius 2010 metams / 111

Tūkstantmečiui – šeštosios bangos energija

Eugenija URBONIENĖ

Kas antrą vasarą per Kupiškio kraštą nuvilnijanti tarptautinio folkloro festivalio „Lingaudala“ banga 2009-aisiais buvo jau šeštoji. Ji užgriuvo mus drauge su iškilia – tūkstančio metų – sukaktim, kai beraštės, betgi karingos, Lietuvos vardas pirmąsyk iš savosios proistorės ūkų nusileido į vieną Europos istorijos metraščių, į Kvedlinburgo vienuolių rašytą kroniką. Tai nutiko 1009-aisiais, o Lietuvos valstybei susiformuoti dar prirėikė ne vieno šimtmečio...

Šalies vardo tūkstantmetis – svarbiausia šeštosios „Lingaudalos“ intencija, greta kurios dar ir Kupiškio vardo paminėjimo istorijos šaltiniuose 480-ųjų metinių data.

LDK didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Senojo raštuose 1529 metais Kupiškis minimas kaip mokesčių mokėtojas valdovo išdui. Nepaisant to, jog kiek vėliau aptikta, kad dar 1480 metais Krokuvos universiteto studentų sąrašuose buvo įrašytas „Stanislaus Johannis de Kupiski“ (tarsi tai nebūtų pakankamas istorijos šaltinis), atkakliai tebesilaikome anksčiau surastos, bet vėlyvesnės miestelio paminėjimo versijos. Dėl šių dviejų datų diskusijos verda jau senokai. Vieniems smagiau Kupiškio vardą sieti su valdovu ir paklusniai mokesčius jam mokėjusiais protėviais, kitiems gi kur kas labiau imponuoja to niekam nebežinomo „Stasiuko, Jono sūnaus“, be abejonės, čionykščio didiko vaiko, pasiryžimas iš skurdo ir karų nualinto užkampio nukeliauti į Krokuvą, siekti mokslo šviesos. Ar ne jo tolimoji pirmtakystė artimesnė šimtams gambiausių kupiškėnų, per vargus ir nepriteklus siekusių mokslo ir savo darbų vaisius sukrovusių į tautos aruodą? Gal net jo atminimas būtų vertas gražiausio paminklo mūsų numylėtame mies-

Henriko Orakausko skulptūros „Piemenukas“ atidengimo akimirka

telyje, išpuoštame ne viena puikia skulptūra, bet taip ir neturinčia pagrindinės?

Diskutuoja eiliniai, bet sprendimus priima valdžios. Mes berods tokią turime...

2009-ųjų liepos 2 d. šimto metų sulaukė JAV gyvenantis filosofijos daktaras, vienas iš pačių garsiausių Lietuvos tautosakininkų ir etnologų Jonas Balys. Su jo vardu liepos 9 d. ir prasidėjo daugialypė pastaroji „Lingaudalos“ šventė, kuri, nepaisant užgriuvusios pasaulinės ekonominės krizės padarinių, pinigų stygiumi pristabdžiusių ir valstybės, ir savivaldybės, ir žmonių materialinius siekius ir lūkesčius, vis dėlto nebeišsitemko į tris dienas. Taigi dar ketvirtadienį prasidėjo jos renginiai, o šventės vyriausiosios režisierės Vilijos Morkūnaitės ir jos talkininkų rūpesčiu miesto Kultūros centre surengta mokslinė konferencija dr. J. Balio jubiliejui paminėti.

Konferencijoje pranešimą „Bendravimo su J. Baliu patirtis ir išpūdžiai. Ryškiausi J. Balio darbų aspektai“ padarė VU profesorius Leonardas Sauka. Humanitarinių mokslų dr. Rita Repšienė su klausytojais dalijosi išvalgomis apie mokslininko asmenybę, jo nuveiktus darbus gyvenant Lietuvoje ir išeivijoje. Pasak jos, tik dviem lietuviams – J. Baliui ir Marijai Gimbutienei, gyvenant ir dirbant Amerikoje – tepavyko išsiveržti iš uždarokos išeivių bendruomenės ir tapti pasaulinio lygio mokslininkais. Maironio literatūros muziejaus direktorė Aldona Ruseckaitė kalbėjo apie J. Balio muziejinę veiklą, o solenizanto sūnėnas Stasys Sasnauskas – apie būsimojo mokslininko aplinką, jam augant ir bręstant Krasnovoje. Savo vaikystės prisiminimais apie J. Balį pasidalijo ir buvusi krasnaviškė Genė Vaitiekūnaitė-Grainienė, o „Kupkėmio“ folkloro ansambelis atliko meninę programą pagal solenizanto surinktą kupiškėnų krašto tautosaką.

Vakarop susirinkta Krasnovoje, erdviame Balių – Sasnauskų sodybos kieme. Ant namo sienos atidengta paminklinė lenta (aut. Ramūnas Vizbaras), vakarotojams koncertavo panevėžiečių kapela „Pulkelis“ ir, žinoma, „Kupkėmis“.

Potemei „Kupiškėnai – lietuvių kultūros garsintojai“ teko ir antroji diena: paminėtos rašytojo Juozo Baltušio 100-osios gimimo metinės. Šia proga kupiškėnai ir jų svečiai pakviesti prie Etnografijos muziejaus, kur Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazijos mokiniai, pa-

rengti lituanistės Liudos Kopūstienės ir režisierės Vilijos Morkūnaitės, parodė kompoziciją pagal J. Baltušio romaną „Parduotos vasaros“, o po to ir atidengė „Piemenuko“ skulptūrą, nuglostę to mažiaus basakojo petelius lyg gyvo. Nešykštėjo visi, kas buvo, delnų aplodismentams. Ir skulptūros kūrėjui Henrikui Orakauskui ir idėjos autoriui – tapytojui ir pedagogui Algirdui Vencui. Pastarasis ir pasiūlęs kupiškėnų krašto simboliu laikyti J. Baltušio knygos herojų piemenuką, nes nuo piemenavimo praktikos savo gyvenimo universitetus pradėjo daugelio kartų paprasti ir mokyti žmonės. Skulptorius H. Orakauskas pažymėjo, kad jo kūrinys – į bažnyčios bokštus galvelę užvertęs vaikas su per didele kepure – tarsi sujungia ir suvienija dvi labai svarbias miesto dvasines erdves: muziejaus, kur saugomas vertingiausias kultūrinis kupiškėnų palikimas ir kur prieš porą šimtų metų buvo mokykla, ir raudonplytės mūsų šventovės mūrus. Šia proga Kupiškėje lankęsis rašytojas Vytautas Bubnys pagarbino ne tik tai šviesaus atminimo kolegą J. Baltušį, bet ir kupiškėnus. Esą už drąsą. Mat, pasak jo, Lietuvoje dar pakanka tokių, kuriems šio rašytojo vardas – kaip raudonas skuduras buliui. Net ir po mirties negali atleisti rašytojui už atgimimo metais, gal ir pernelyg tiesmukai, išsakytus perspėjimus ir nuogaštavimus, kad ketiname susigrąžinti „Smetonos laikus“... Dėl tokių ligoto senolio rašytojo išstarnių netgi buvo deginamos jo knygos!.. Tiesa, kad kupiškėnuose, J. Baltušio motinos ir jo paties vaikystės krašte, taip būtų nutikę, neteko girdėti. „Garbė jums, – sakė V. Bubnys, – kad vertinate ir pagerbiate žmogaus talentą ir nesureikšminate jo paklydimų... Labai gaila, kad J. Baltušio jubiliejaus neprisiminė netgi Rašytojų sąjunga“...

Vakarop viešojoje bibliotekoje atidaryta spaudos fotografo Valdo Kopūsto ir jo bičiulių fotoįspūdžių iš penktosios „Lingaudalos“ paroda, koncertavo „Keisto folkloro grupė“ iš Kauno.

Šeštadienį ir sekmadienį festivalis renginiais užgriuvo miestą, jo žmones. Ir svečius, tarp kurių ne tik miestelėnų giminaičiai, bet ir folkloro ansambliai iš keliolikos Lietuvos rajonų, taipgi ir iš užsienio: Latvijos, Baltarusijos, Ukrainos, Lenkijos, pirmąsyk ir iš Austrijos.

Dalis renginių vyko pagal įprastus ritualus ir įprastose vietose. Gyva ir judru buvo piliakalnio aplinkoje. Vienapus, marių pusėje, iškilo medžio drožėjų plenere sukurti ažuoliniai broliai milžinai iš kupiškėniškos saktmės, įmantrūs suoleliai poilsiautojams. Čia pat užfiksuotas ir Lietuvoje didžiausios pypkės, kurią sumeistravo trys išmoningi vilniečiai, rekordas. Pypkės ilgis – arti šešių metrų, aukštis – gerokai per tris metrus. Neilgai rekordininkė čia teviešėjo, nes buvo išvežta į Molėtų krašte esantį Lietuvos rekordų parką.

Vidurdienį ant piliakalnio vyko protėvių pagerbimo ritualas. Uždegus aukurą senąsias sutartines giedojo ir

dainas atliko „Kupkėmis“ ir kitų sėliškiųjų kraštų folkloro kolektyvai.

Šalia beržynėlio – Senovės baltų kovų brolijos „Vilkatlakai“ pratybų ir improvizuotų kovų arena. Beržynėlyje – V–XIII amžių karių stovyklos su palapinėm, laužais, gaminamu maistu. Natūralu, kad šie vaizdai labiausiai traukė berniukus ir vyrus: senoji ginkluotė, šarvuotė, apranga, buitis, o ypač susirėmimai kaunantis ilgakočiais kirviais ar kalavijais...

Viešojoje bibliotekoje tuo pat metu – sutartinių giedojimas „Ričiau rotų“, o miesto aikštėje vienas kitą keitė rajono folkloro bei Lietuvos „Bočių“ sąjungos kolek-

Į šventę susirinko daug kupiškėnų ir svečių

Sukasi šokėjų poros Pyragių estradoje

Kretingos kojūku teatro artistų pasirodymas

tyvai. Skapiškio žmonės tuotarp džiaugėsi juos su koncertu aplankiusiu VGTU tautinių šokių ansambliu „Vingis“, kurio pasirodymas kitądien Kupiškyje irgi susilaukė didelio pasisekimo.

Popietės valandą – iškilingas rajono savivaldybės tarybos posėdis. Į jį atvyko ir aukščiau minėtų kaimyninių šalių vietovių, bendradarbiaujančių su Kupiškium, delegacijos. Pranešimą „Kupiškis ir kupiškėnai Lietuvos tūkstantmečio istorijoje“ padarė Jonas Jarutis. Pasirašytos ar atnaujintos bendradarbiavimo sutartys su svečių delegacijų vadovais. Naujai įsteigtieji mero apdovanojimai „Už nuopelnus“ įteikti pasižymėjusiems kupiškėnams: odontologei Bronėi Anusevičienei, gydytojai Gertrūdai Balčiūnienei, miesto apželdintojui Algirdui Gasiūnui, kraštotyrininkui Algimantui Jasaičiui, „Durpetos“ direktoriui Jonui Kantautiui, muzikos pedagogei Erikai Mackelienei, nevyriausybinę organizacijų koalicijos valdybos pirmininkui Stanislovui Rugaičiui, ūkininkams Jonui Pakalniui ir Jonui Ragauskui, folkloro kolektyvų vadovei Almai Pustovaitienei, tautodailininkams ir pedagogams Jonui Šmigelskui ir Geniai Vaičiškauskienei, istorijos m. dr. Aldonai Vasiliauskienei, režisierėi Vitai Vadoklytei ir bitininkų vadovui Juozui Žeimantui.

* * *

Tiesiai iš posėdžio rajono tarybos deputatai kartu su svečiais – tarp jų ir Seimo nariai Valdemaras Valkiūnas, Antanas Baura, Juozas Olekas bei Vytautas Galvonas – atžingsniavo į L. Stukos-Gucevičiaus aikštę. Čia prasidėjo festivalio atidarymo oficialioji ceremonija su mero J. Jaručio sveikinimu, kiekvienos šalies meninio kolektyvo pristatymu, jų vėliavos pakėlimu ir himnu. Kaip daugelyje šio festivalio renginių, taip ir šiame, nesyk teko išskleisti skėčius – virš mūsų galvų visas šventės dienas „budėjo“, kad ir ne paties įkyriausio, bet visgi lietaus debesys.

Iškilingąją šventės dalį vainikavo Vytauto Didžiojo karo muziejaus istorijos klubo dalyvių, pasipuošusių įvairių amžių uniformomis, trys kurtinantys sūviai iš senovinės patrankos: už protėvius ir tėvus; už mus, mūsų vaikus ir vaikaičius; už Lietuvą ir Kupiškio kraštą.

Vakare – didelis pradžios koncertas Pyragių estradoje, kur savąjį folklorą atliko Lietuvos, Latvijos, Baltarusijos, Ukrainos, Austrijos ir Lenkijos dainininkai, šokėjai ir muzikantai, o po to jaunimas dar šėlo plėšantis roko grupėms.

* * *

Sekmadienio rytas tiems, kas spėjo išsimiegoti, prasidėjo Kristaus Žengimo į dangų bažnyčioje, meldžiant Viešpatį laimingo ir taikingo antrojo tūkstantmečio Lietuvai, sėkmės Kupiškiumi ir kupiškėnams. Iš bažnyčios pabirusių žmonių Gedimino gatvės parduotuvių vitrinose laukė siur-

prizas – didžiulės šviežios nuotraukos iš pirmųjų šio festivalio dienų ir renginių – tėviškėno V. Kopūsto dovana. O miesto aikštėje jau bruzdėjo kaip niekad gausi mugė. Tautodailininkų, kitų prekiautojų privažiauta vos ne iš visos Lietuvos (rajono savivaldybės jiems leista prekiauti be mokesčio – juk krizė!). Žmonių šurmuliuojantis, besišypsantis margumynas visiškai uždengė smarkiai nušiuosia, verkiant rekonstrukcijos reikalingą, bet dėl tos pačios krizės pinigėlio nesulaukusią aikštę. Ir ko tik čia nebuvo! Audinių, mezginių, siuvinių, veltos vilnos puošmenų, bižuterijos, medžio drožinių, baldelių, žaislų, keramikos gaminių – ir išties meniškų dalykų, ir beviltiško kičo. Piniginęsi pirkto brangesnių lauktuvių, litą kitą turėję irgi rado, ką už jį gauti, ar bent užsuko į išpuoselėtas „Dailistos“ valdas, kitapus aikštės, paganyti akis tautodailininkų tapybos parodoje.

Po mugę žirglėjo spalvingai pasipuošę keliametriniai Kretingos kojūkų teatro artistai, iš paskos sekiojami smalsių vaikų, bet nepritrūkę ir suaugusiųjų malonaus dėmesio. Kretingiška tikrąją savo meistrystę pademonstravo per baigiamąjį „Lingaudalos“ koncertą Pyragių estradoje, už poetiškas miniatiūras sulaukė gausybės plojimų. Vakarop čia ir lietus gausiau prapliupo, bet šventinės nuotaikos nei svečiams, nei saviškiams nesugadino. Po visuotinės kupiškėniškos dainos, su dovanų gautais mūsiškių meistrų išmargintais kuparėliais ir su festivalio vardu įjustomis juostomis juose, folkloro kolektyvų vadovai iš svečių šalių, iš Dzūkijos, Sūduvos, Žemaitijos bei Aukštaitijos, surinkę savo žmones, atsiseikino su Kupiškium. Daugelis, tikėkimės, iki septintosios „Lingaudalos“. Ačiū jiems visiems, o ypač mūsiškiams festivalio rengėjams, už ilgam „pakrautas mūsų dvasios baterijas“.

*Vidmanto Jankausko, Banguolės Aleknienės,
Rūtos Urbonavičiūtės nuotraukos*

Apdovanojtieji mero ženklų „Už nuopelnus“

Visas gyvenimas pašvęstas tautosakai

Su dr. Jonu Baliu kalbasi Elena Bradūnaitė

Dr. Joną Balį sutikau, kai buvau dar visai jauna mergaitė, kokių 6–7 metų, ir mūsų šeima dar gyveno Baltimorėje. Tą susitikimą gerai atsimenu, nes tuo metu kaip tik buvo išgiję dr. Balio surinktų lietuvių liaudies dainų plokštelę (*Lithuanian Folk Songs in the United States, Recorded by Jonas Balys*). Jau tuomet labai mėgau dainas ir plokštelę kone pradildžiau grodama, kol išmokau visas dainas. Vieną dainą, „Volongėlė sakė čiūta, lakštingalėlė sakė rūta...“ mudu su broliu traukdavom duetu, kai tik kas paprašydavo ką nors padainuoti. Prie progos užtraukiam ją ir dabar.

Susitikimas su dr. Baliu man padarė didelį įspūdį, nes suvokiau, jog kalbuosi su tos plokštelės dainų rinkėju, ir man atrodė, kad labai didelis dalykas Amerikoje išleisti lietuviškų dainų plokštelę. Tuomet irgi jau supratau, nors gal tik pasąmonėje, kad tas dainas dr. Balys užtiko belankydamas senus lietuvius įvairiose Amerikos vietovėse, įskaitant ir Pensilvanijos angliakasių rajonus. Gal tai ir mane pačią vėliau paskatino leisti panašion kelionėn, kada jau pati pasirinkau tautosakos mokslo sritį. Taigi ir už savo karjeros svajonių sėkleles dalinai buvau ir esu dėkinga dr. Baliui.

Kai atsikrausčiau į Washingtoną 1977 metais, teko kartu su dr. Baliu dirbti po Kongreso bibliotekos stogu. Nors buvom ir kituose padalinuose, jis Slavistikos ir Rytų Europos skyriuje, o aš Amerikos Tautotyros centre (*American Folklife Center*), dažnai vis dėlto susitikdavom ir pasikalbėdavom abudu dominančiomis temom. Prieš metus dr. Balys išėjo į pensiją. Bet ir dabar susitinkam, kai jis aplanko biblioteką vienu ar kitu reikalu.

Liepos mėnesį JAV gyvenantis žymus lietuvių etnologas, kupiškėnas dr. Jonas Balys pasitiko savo šimtąjį gimtadienį. Dar gegužę mokslininko jubiliejus prisimintas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute (LLTI), kur surengta mokslinė konferencija ir J. Baliui skirta paroda, o liepos pradžioje, festivalio „Lingaudala“ metu – garsusis kraštietis paminėtas ir Kupiškyje. Jubiliejaus proga kiek sutrumpinę skelbiame 1982 m. JAV lietuvių dienraštyje „Draugas“ (1982 12 31. Nr.265 (49) publikuotą etnologės Elenos Bradūnaitės straipsnį-pokalbį su J. Baliu.

Išeidamas į pensiją, dr. Balys nešėsi ir du pabaigtųjų vainikus: vienas nupintas iš 25 tarnybos metų Kongreso bibliotekoje, o antras iš gausių „Tautosakos lobyno“ leidinių, kurių IX tomas kaip tik pasirodė 1981 metais – „Mirtis ir laidotuvės. Lietuvių liaudies tradicijos“. Pirmąjį tomą išleido Bloomingtone, Indianoje 1952 metais – „Dvasios ir žmonės; Liaudies sakmės“. Po to buvo leidžiami ir kiti tomai. <...>

Taigi minint pensijos pradžią ir metų „Tautosakos Lobyno“ leidimo sukaktį, susidarė gera proga praveisti pokalbį, kurį čia ir pateikiu. Bet prieš leidžiantis į klausimus ir atsakymus, trumpai pristatau dr. Balio biografijos bruožus.

Dr. Jonas Balys gimė 1909 metais Panevėžio aps., Kupiškio vls., Krasnavos vs. 1928 – baigė Panevėžio mokytojų seminariją. Studijavo Kauno, Graco ir Vienos universitetuose. 1933–Vienoje išgijo daktaro laipsnį. 1933–34 toliau gilino tautosakos studijas Helsinkyje, Suomijoje. 1933–35 Vytauto Didžiojo universiteto Etnikos katedros vyresnysis asistentas. 1935–44 Lietuvių Tautosakos Archyvo vedėjas.

1942–44 Vilniaus universiteto docentas ir tautotyros katedros vedėjas. 1944–45 Tyrinėjimo asistentas Deutsches Volksliederarchiv, Freiburge. 1946–47 Tautosakos ir etnologijos profesorius Pabaltijo universitete Hamburge. 1948–52 Tyrinėjimų asistentas ir instruktorius Tautosakos Institute, Indianos universitete, Bloomingtone. 1952–1954 *Arctic Institute of North America* mokslinis bendradarbis, 1956–81 *Baltic Area Specialist, Library of Congress*.

– Kodėl pradėjote leisti tautosakinę seriją čia, Amerikoje?

– Iš meilės ir užsispyrimo. Lietuvoje įsteigiau ir suredagavau, o Lietuvių tautosakos archyvas išleido 7 tomus „Tautosakos darbų“ serijos. Daug ką mes čia, išėivijoje, bandėme tęsti, ką darėme Lietuvoje. Iš Lietuvos atsivežiau nemažai tautosakinės medžiagos, nusirašytos iš minėto Archyvo rinkinių, kuriam teko vadovauti apie 9 metus. Pririnkau naujos medžiagos čia iš Amerikos lietuvių. Norėjau, kad ta medžiaga būtų prieinama kuo didesniai skaičiui asmenų, kurie domisi tautosaka, ją studijuoja.

– Ar esate patenkintas tuo savo darbu?

– Pusėtinai. Čia, Amerikoje, negalėjau viso laiko skirti tautosakai. Galėjo mano darbai būti geresni, bet padariau, kas buvo tokiomis sąlygomis įmanoma. V. Kavolis parašė: „Metmenų“ 43 nr-y, kad savo tauto-

sakos studijose aš užsiėmęs „lavonų preparavimu“¹. Laikau tai komplimentu, nes yra ir tokių, kurie užsiima „tautosakos lavonų gaminimu“, išgalvodami nebūtus ir negalimus dalykus (iš didelio rašto...), ką aš visados atmetu. Svarbiausias mano užsibrėžtas tikslas buvo surinkti ir paskelbti pačią „tautosakinę žaliavą“, be to, pasistengti, kad tie leidiniai pakliūtų į kuo didesnę bibliotekų bei tyrimo įstaigų skaičių ir ten išliktų ilgam laikui. Manau, kad tai žymia dalimi man pasisekė. Visos teorijos, mano ir kitų, gali būti klaidingos ir keistis.

– Ar sulaukėte paramos ir talkos šiam savo užsimojimui?

– Nedaug. Svetimi dažnai parodė daugiau susido-

¹ „Išėivijoje tautosakos studijose daugiausia pasidarbovo Jonas Balys. Tačiau šias studijas iš lavonų preparavimo į mokslinio skrodimo lygį tepakėlė Algirdas Greimas...“ (Vyt. Kavolis, Metmenys, 1982, Nr.43, psl.167).

mėjimo ir realios paramos, ne-
gu saviškai. Tik pati liaudis nuo-
širdžiai bendradarbiavo. Inteli-
gentija daugiausia liko abejinga.
Nesistebiu. Juk mūsų čia taip ne-
daug tėra, o plėšomės į visas
puses, vis norime ką nuveikti ir
pasirodyti: čia ir literatūra, teat-
ras ir muzika, dailūs menas,
visokie tyrimo institutai. Visi lei-
džia knygas, nori susilaukti susi-
domėjimo ir paramos. Iš pradžių
tos serijos buvo spausdinama 1000
egz., paskum nukrito iki 700 ir

500 egz., o paskutinių dviejų tomelių išleista tik po 300
numeruotų egz. Ir tie dar nėra visi išplatinti. Aiškus
„prastas biznis“, ir kiekvienam paskutiniųjų trijų to-
melių išleidimui teko pridėti po apie tūkstantį dolerių.

– Ar ne todėl ir nutarėte tos serijos leidimą nu-
traukti?

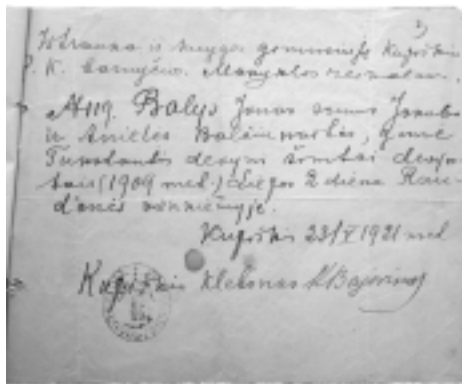
– Ne visai taip. Subankrutavęs nesu, tačiau pavargau.
Man patinka vienas posmelis iš suomių „Kalevalos“:
„Ir žirgams reik pailsėti, ilgą kelią greitai bėgus...“

– Ar jau visą turimą tautosakinę medžiagą esate
paskelbę?

– O ne. Iš Lietuvos turiu atsivežęs keturis storus
sąsiuvinius apdorotos medžiagos „Žemdirbystės papro-
čiai ir tikėjimai“. Bet kas gi Amerikoje mūsų tarpe do-
mėsis žemdirbyste? Iš Amerikoje prirekorduotų fonog-
rafo kaspinių nurašiau į popierių storoką pluoštą, kurį
pavadinau „Lietuviškos pasa-
kos suaugusiems“. Šie ir kiti ma-
no ir kitų rinkėjų (pvz., suval-
kietės U. Žemaitienės) rank-
raščiai bus saugomi „Tautosakos
kambaryje“ Putname, Conn., nes
ten, susitaręs su ALKA Direkto-
riatu, įsteigiau savotišką tauto-
sakos archyvą. Ten jau nuga-
bentos mano surinktos tauto-
sakinės knygos apie viso pasau-
lio folklorą, kartotetkos, mikro-
filmai, kaspiniai ir kasetės, vi-
sokie dokumentai, visa, kas tik
turi ryšio su tautosaka, jos rin-
kimu ir leidimu. Kas norės, ga-
lės ten pasėdėti ir pastudijuoti tą
medžiagą nors po šimto metų.

– Esate pasidarbavęs ir
bibliografijos srityje. Kaip čia
visa tai atsitiko?

– Taip jau susiklostė, kad
teko dirbti įvairius darbus:
Indianos universitete 4 metus,
Arktikos institute 3 metus ir

Jono Balio gimimo metrikų nuorašas. LCVA

Lietuvos Tyrimo institutas 1961 m. išleido mano
paruoštą knygą „Lithuania and Lithuanians: a selected
Bibliography“, kuri buvo paranki visiems, kol susilau-
kėme naujesnės ir stambesnės Kantautų knygos „A
Lithuanian Bibliography“ (1975 m., su papildomu tomu
1979 m.). Yra dar tarptautinė „Volkskundliche Bib-
liographie“, kuriai lietuvišką tautosakinę medžiagą
teikiu jau nuo 1935 metų. Ten yra įtraukta viskas, kas
liečia lietuvišką etnografiją ir tautosaką visomis kal-
bomis, paskelbtą Lietuvoje ir užsieny. Iš Lietuvos me-
džiagą tai bibliografijai neseniai pradėjo teikti Milius,
tad Lietuvai ten atstovaujama gerai.

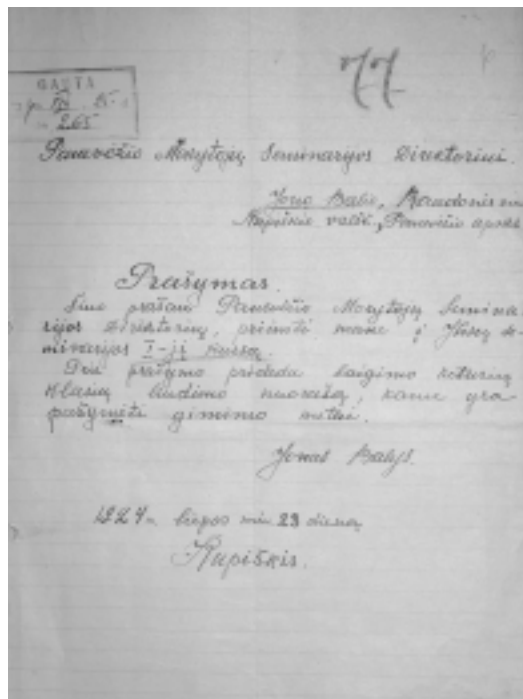
– Kaip žiūrėti į tautosakinę veiklą šių dienų Lie-
tuvoje?

– Svarbiausia, kad išliko nesunaikinti Tautosakos
archyvo rinkiniai, kurie dabar pavadinti Lietuvių tauto-
sakos rankraštynu. Lietuvių

tautosakos archyvas degra-
duotas, nebėra savarankiška
įstaiga, o tik Lietuvių kalbos ir
literatūros instituto sektorius.
Pirmaisiais pokario metais
buvo leidžiama daug propagan-
dinio balasto. Paskutiniaisiais de-
šimtmečiais yra išleista ir gerų
veikalų: perspausdinti kapita-
liniai seni leidiniai, kaip Juš-
kos dainos, leidžiami dainų ka-
talogai, pradėtas kapitalinis
dainų tekstų leidimas, pasitai-
ko ir neblogų studijų. Mano
pavardė ten dažnai minima
vis prisegant „buržuazinio
folkloristo“ titulą ir ieškoma
priekabių, kurios dažnai yra
labai naivios.

– Iš bibliografijos, pa-
skelbtos „Lobyno“ 8 tome,
matyti, kad esate išspausdinęs
daugiau kaip dvidešimt kny-
gų ir kelis šimtus straipsnių

J. Balio prašymas priimti į Panevėžio mokytojų seminariją.
1924. LCVA

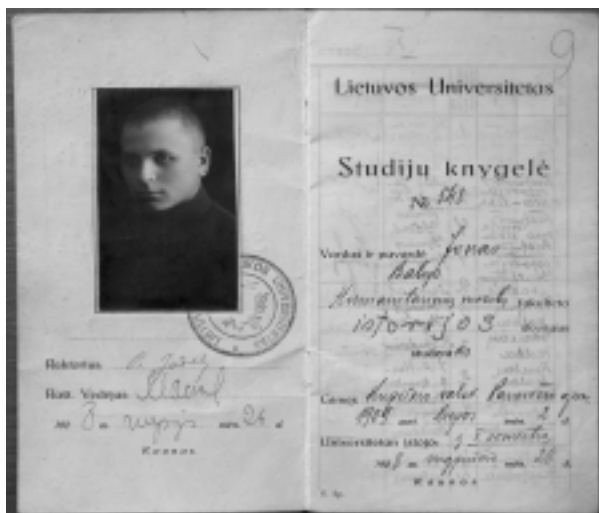
Kupiškio progimnazijos baigimo liudijimas. 1924. LCVA

įvairiomis kalbomis. Ar nenumatote išleisti kokius du tomus rinkinių savo raštų, kaip dabar yra įprasta?

– Šito tai nesiruošiu daryti. Būtų didelis galvosūkis, ką atrinkti, kas yra svarbu ir turi išliekančios svarbos, o kas turėjo tik laikinos reikšmės. Tad tegul sau skaudina galvą kiti, man jau gana.

– Kaip atrodo, į tautosaką esate įdėję ne tik daug darbo, bet ir nemaža savo lėšų. Maždaug kiek?

Jonas Balys su motina Krasnavoje. Apie 1930. LLTI

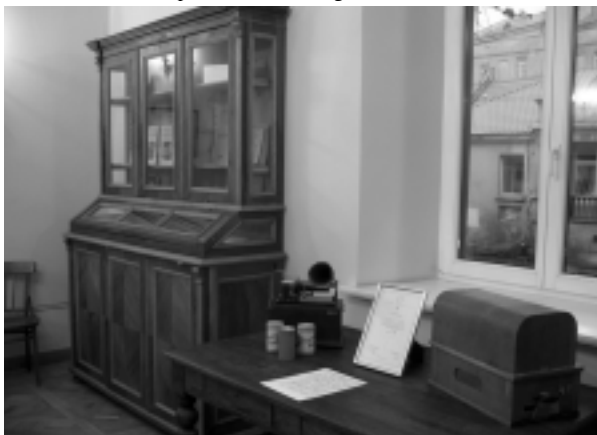
Jono Balio – Lietuvos universiteto studento studijų knygelė. LCVA

– Iševijoje „Lobyno“ leidimui ir Tautosakos kambario rengimui išleidau apie 10 000 dol. Kai buvau naujakuris, mūsų tautosakos rinkimo ir leidimo reikalams gavau iš amerikiečių institucijų 2100 dol. ir iš Amerikos Lietuvių Tarybos 250 dol. paramos. Honorarų už tautosakinius raštus (daugiausia nelietuvių kalba) esu gavęs apie 900 dol. Tai tokia statistika.

Jonas Balys – Tautosakos archyvo direktorius. LNB

Jonui Baliui skirtos parodos LLTI fragmentas

pradėti žygiuoti pirmyn:

a) Panevėžio grupė.

Karininkas Nastopka:
2 p.p... 3 Panevėžio batal. 1
balat. Šaulių bat. 1 kuopa
Artilerijos pulko 6 pabūklai.
Viso: 4 batal., 1 kuopa, 6 pabūklai.

b) Ukmergės grupė.

Karininkas Ladyga:
1 p.p... 3 batal.
Raitelių 1 ½ eskadr.
Artilerijos p. 2 pabūklai
Viso: 2 bat., 1 ½ eskdr., 2 pab.

Užėmus Panevėžį žygiuoti pirmyn iš abiejų pusių geležinkelio Panevėžys–Dinabarkas Subačiaus miestelio ir stoties link. Užėmus Subačių eiti pirmyn Kupiškio miestelio ir stoties link.

Žygiuoti pirmyn Dinabarko plentu Vyžuonų–Utenos link. Užėmus paminėtus punktus, eiti plentu pirmyn atsižvelgiant į aplinkybes. Andrioniškio–Viešintų link pasiūsti vieną kuopą pagelbėti Kupiškį paimiti, kurį užėmus, grįžti atgal.

4. Partizanų batalionui suteikti pagalbos operacijoje einant Baniūnų–Vabalninkų–Bakšonių¹ link.

5. Aviacijos daliai suteikti pagalbos žvalgybai ir kautynėms pagal instrukcijas.

6. Viršininkams laikyti tarp savęs ryšus.

7. Sužeistuosius siūsti: Panevėžio grupės – į Kėdainius, Ukmergės – į Ukmergę. Tolimesnis siuntimas pagal sanitarijos skyriaus viršininko nurodymus.

8. Tiekimų sk. Viršininkui aprūpinti kariuomenę maistu ir šoviniiais. Bazė Panevėžio grupei – Kėdainiuose, Ukmergės – Ukmergėje.

9. Einant pirmyn grupių viršininkams palaikyti ryšius su artimiausiomis telefono stotimis.

10. Pranešimus siūsti kasdien į Kauną 9 val. ryto.

11. Žygiavimui pirmyn suteiks pagalbos vokiečių dalys, su kuriomis laikyti ryšius.

Pasirašė Vyr. Karo Vadas
Generolas *Žukauskas*
Originalui atitinka,
Operacijų sk. Viršininkas
Kar. *Adamkavičius*

Kaip matote, vyriausio karo vado įsakymas Nr.5 nevysai atitiko padėtį. Panevėžio grupės dalys užėmė Panevėžį gegužės 19–24 d., o jos apsaugos dalys buvo Piniavos–Paliūniškio–Liūdynės linijoje. Nebuvo dar atvykęs ir grupės vadas karininkas Nastopka.

Gegužės 24 d. į Panevėžį atvyko 2 pėst. Pulko vadas karininkas Glovackis, kuriam ligšiolinis grupės vadas, karininkas Katche perdavė grupės vadovavimą. Tuo metu grupės sudėtis buvo ši:

Panevėžio atsk. bataliono

7 kuopos, sunk. kulk. 1 k., rait. žv. 1 b.

2 pėst. pulko 3 „ „ „ 1 k., „ „

Šaulių batal. 1 „

Artilerijos 4 pabūklai

Viso apytikriai 1700 durtuvų, 50 kardų, 4 pabūklai.

Bolševikų dalys koncentravosi Vabalninkų–Troškūnų–Kupiškio rajone. Jų skaičius, nors apytikriai, nustatyti nepavyko.

Gegužės 25 d. vakare Panevėžio grupės dalys buvo

išskirstytos taip:

1. Panevėžio atsk. batalionas:

1 ir 2 kuopos – apsaugos bare Piniava–Paliūniškis–Katynė. Kuopa su 15 rait. žv. ir 6 s. kul. apsaugos rezerve Vaivadų kaime. 4, 5, 6, mokomoji kuopos, 15 rait. žv. ir 10 s. kulk. Bendrajam rezerve Panevėžio kareivinėse.

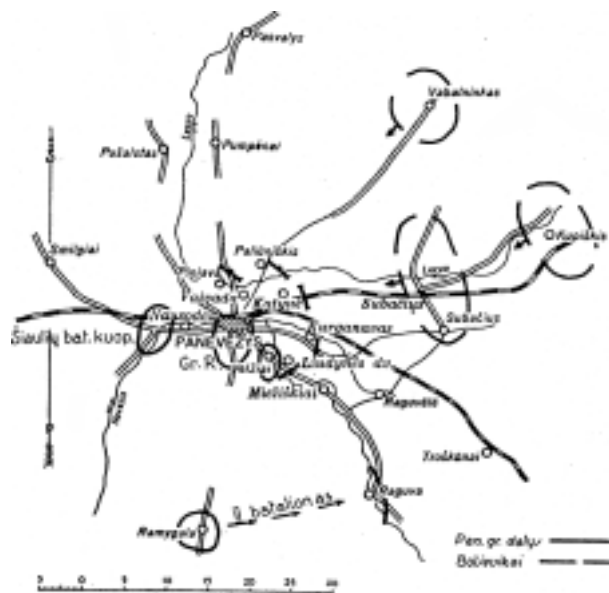
2. 2 pėst. pulkas:

III batalionas apsaugos bare Kurganava–Liūdynė su baro rezervu ir batal. Štabu Velžiuose. II batalionas, veikdamas bendrai su vokiečių dalimis iš Ramygalos, V. 25 vakare turėjo užimti liniją Raguva–Pajuodžiai, o iki V. 26 vakaro liniją Troškūnai–Jackagala–Raguvėlė. I batalionas iš Kėdainių turėjo atvykti į Ramygalos rajoną.

3. Šaulių batal. Kuopa: Degionys–Nausodė tiltų apsaugoje.

4. Artilerijos 4 pabūklai Jasnogurkos dv. Panevėžy. (2 schema).

Gegužės 24 ir 25 d. grupė rengėsi tolimesniems žygiams: sutvarkyta išsiblaškiusių ir pakrikusių kuopos, tiekimas, vedamas prieš žvalgymas. V. 25 iš Panevėžio bat. 1 kuopos pasiūstoji 12 žmonių žvalgų partija pasiekė

2. Panevėžio grupės dalių padėtis gegužės 25 d. vakare

Bigailių–Palaukių liniją, išardė geležinkelį tarp Aščegalių ir Bigailių kaimų ir Palaukių k. rajone susidūrė su bolševikų žvalgų partija. Vietos gyventojams padedant, patirta, kad bolševikai turi užėmę liniją: Subačiaus miestas ir stotis–Akmeniai–Bagdoniškis. Po nepasisekimų prie Panevėžio bolševikų nuotaika prislėgta – pasirodžius lietuvių kariuomenės dalims, pasiryžę trauktis į rytus.

25 d. vakare grupės vadas davė šio turinio įsakymą:

„Atsitraukiančios priešos dalys koncentruojasi Vabalninkuose ir tarp Subačiaus ir Kupiškio. Lietuvių partizanų būrys užėmė liniją Pumpėnai–Pasvalys. Vokiečių dalys ir 2 p.p. II batalionas šį vakarą užims liniją Raguva–Pajuodžiai, o rytoj vakare užims Troškūnai–Jackagala–Raguvėlė. Ryga užimta

baltųjų, Kalkūnai bombarduojami lenkų.

Pavestoms man dalims rytoj gegužės 26 d. užimti liniją Bajoriškiečiai, kurie yra prie geležinkelio, ir Karsakiškis, dėlėi ko dešiniai kolonai 2 p. p. III bataliono sudėtyje, vadovaujant karininkui Motiejūnui-Valevičiui išeiti iš k. Velžių ir eiti per Velžius, Miežiškis, Petrauskinę, Kuzmiškį į Nibragalą, išsiuntus bendrą apsaugą į liniją Užabalė-Bajoriškis (kuris prie geležinkelio) susirišus su dalimis, kurios stovi Raguvėlėj. Didelio poilsio nedaryti. Kairiajai kolonai, vadovaujamai karininko Reikalos, Panevėžio bat. 5 ir 6 kuopoms ir pirmai baterijai (4 pabūklai) susirinkti Panevėžio rinkoje ir eiti į Vigotką, kur laukti prisijungimo Panevėžio b-no 1, 2 ir 3 kuopų ir 8 val. išeiti iš Vigotkos, išilgai pietų kranto Lavėnos upės į Karsakiškį, kur apsinakvoti išstačius bendrą apsaugą Graužių-Palaukių-Aščegalių linijoje.

Panevėžio b-no 1, 2 ir 3 kuopoms susirinkti folvarke Vigotka, prisijungti prie kolonos karin. Reikalos ir būti jo žinioje.

Šaulių batal. kuopai 8 val. ryto vienu būriu užimti Piniavą, o likusiais Paliūniškį.

Dėl tvarkos mieste, komendanto žinion skiriu Panevėžio b-no 4 ir mokomąją kuopas su 3 kulkosvaidžiais. Komendantui pasirūpinti tiltų apsauga ties Degioniais ir Nausode.

Kulkosv. k-dai ir 6 kuopai (kurio pulko? mjr. Vid.) iki 8 val. ryto prisijungti prie dešinėsios kolonos Velžiuose.

Veikiančių dalių štabui ligi 10 val. ryto pasilikti Panevėžyje, vėliau pereiti į Miežiškis, kur ir nakvoti.

Kolonų vadams, pasiekus galutinius žygio punktus, pranešti man į Miežiškis.

Kolonoms turėti apsaugą.

Mano pavaduotojai karininkai: Variakojis ir Motiejūnas-Valevičius.

Pasirašė: Veikiančių dalių vadas Panevėžio srityje karininkas *Glovackis*.

26 d. ryte abi voros pradėjo vykdyti įsakymu nurodytą uždavinį, bet nesustojo nurodyto Karsakiškio-Bajoriškių linijoje.

Kairioji vora pasiekė Tiltgalių kaimą, o jos apsaugos dalys, 1 ir 2 kuopos, išmušė bolševikus iš Bagdoniškių ir Akmenių k., kur ir sustojo. 2 kuopos žvalgai persekiojo besitraukiantį priešą iki Lukonių k.

Dešinioji vora 14 v. 30 m. pasiekė nurodytą Užubalių-Bajoriškių liniją ir po trumpo poilsio žygiavo per Surviliškio, Ilčiūnų kaimus į Subačiaus stoties-Akmenių k. liniją.

2 p.p. II batalionas, veikdamas bendrai su vokiečių dalimis, pasiekė Troškūnų-Surdegio-Subačiaus miestelio liniją. 5 kuopa, vokiečiams ir jų artilerijai padedant, 17 val. išmušė bolševikus iš Subačiaus miestelio. Vokiečių dalys ir 4 kuopa bandė užimti Troškūnus, bet artilerijos, kulkosvaidžių ir šautuvų ugnimi buvo sulaukyti ir pasitraukė kiek atgal. Vakare bolševikai, niekieno nespauždžiami, iš Troškūnų pasitraukė. Grupės kariajam sparnui saugoti ir žvalgyti buvo sujungtos 2 p. p. ir Panevėžio batal. Raitųjų žvalgų komandos. Rinktinė, karin. Draugelio vadovaujama, užėmė Stumbriškį ir Gelažių miestelį, kur ir pasiliko nakvoti.

Tuo būdu Panevėžio grupė vietoj numatytos Troškūnai-Raguvėlė-Nibragalą-Karsakiškis linijos V. 26 vakare pasiekė liniją Troškūnai-Surdegis-Subačiaus-

Akmeniai-Žiliškiai-Gelažiai-Stumbriškis.

Kas ir kodėl pakeitė Panevėžio srityje veikiančių dalių vado įsakymą Nr. 2, dokumentaliai susekti nepavyko. Jau V. 27 7 v. 20 min. Panevėžio bataliono vadas kairiosios voros vadui įsakė užimti Akmenių-Žiliškių liniją, nesustojant Karsakiškyje.

Naktis iš gegužės 26 į 27 d. praėjo ramiai. Grupės dalys tvarkėsi pasiektoje riboje.

Gegužės 27 d. daromi pasirengimai užimti Kupiškį. Kariajam sparnui laiduoti ir su Joniškėlio partizanais bei vokiečių dalim, kurie nuo Daujėnų slinko Vabalninkų link, susirišti iš kairiosios voros pasiūsta 3-ji kuopa, kuri užėmė Oginių I kaimą ir pasiuntė žvalgus į Antašavą, Dorupius, Pamarnakius ir Nečiūnus.

Be to, kairiosios voros vadas pasiuntė partijas Gelažių, Prūselių, Oginių II kryptimis.

Gegužės 27 d. vakare Panevėžio grupės buvo ši padėtis: Panevėžio atskiras batalionas:

1 ir 2 kuopos apsaugos bare Žiliškių-Akmenių linijoje: atskira apsaugos rinktinė – 3 kuopa su 1 artil. pabūklu – Oginių I kaime; rezervas Tiltgalių k. – 5 kuopa ir 1 art, pabūklas, 6 kuopa Stračnių k. baterijos priedangoj, štabas Stračnių k.

2 pėst. pulkas:

Apsaugos bare Subačiaus paliv.-Stotis-Kišinava su rezervu Stračnių k. – III bat.; bare Subačiaus miestas – Troškūnai – II batalionas. Vykstantis iš Kėdainių I batalionas sustojo nakvoti Raguvoje.

Vokiečiai iš Subačiaus ir Troškūnų pasitraukė, kad galėtų grįžti į Kėdainius.

Rusai rodė žymių, kad laukia kautynių ir joms rengiasi. Iš Kupiškio traukė rezervas į Radžiūnų-Rudilių rajoną. Jų garvežys su 2 vagonais kelis kartus buvo atėjęs prie miško ties Bajoriškais. Prie Valančiznos², Rudilių ir Radžiūnų pastebėta kasant apkasus. Vietinių gyventojų pranešimu, miške ties Bajoriškais pastebėta apie 400 žmonių rinktinė, Radžiūnuose – apie 200 žm.

18 val. neišaiškinto didumo rusų dalinys buvo pasirodęs miške į šiaurės rytus nuo Subačiaus miesto. Vietinių gyventojų pranešimu, rusai rengėsi pulti naktį iš 27 į 28 d.

Gegužės 27 d. 13 val. 30 m. gauta iš vyr. Štabo telefonograma Nr.9, kuria praneštas vyr. karo vado įsakymo Nr.5 turinys, įsakantis grupei V. 28 auštant pradėti puolimą Kupiškiui užimti.

Kiek vėliau atvyko atskiros brigados vadas karininkas Nastopka ir pradėjo vadovauti Panevėžio grupei.

Vykdamas vyriausiojo karo vado įsakymą Nr.5, grupės vadas davė šį įsakymą:

Įsakymas

Panevėžio grupei

1919 m. gegužės 27 d. 22 val.

Stračniai.

Nr.6.

Mūsų spaudžiamas priešas traukiasi Kupiškio link.

Žemėl. 1:100 000

Mūsų dalys užima: partizanai – Daujėnus; Panevėžio atsk. Bataliono dalys – Stumbriškį, Gelažius, Žiliškis, Akmenius; 2 p.p. dalys – Subačiaus st. ir miestelį–Surdegi–Justiniškius; Ukmergės grupės dalys – Kavarską–Kurklius–Perkalius.

Vyriausiojo karo vado įsakymu 28 d. auštant 1 pėst. pulko vienas batalionas pradės pulti ir stumti priešą per Anykščius–Andrioniškį–Viešintus, kad padėtų užimti mums Kupiškį. Mums įsakyta š. m. 28 d. anksti rytą pradėti pulti ir užimti Kupiškį.

Įsakau:

a) Kairioji vora Panev. atsk. bataliono 2 kuopos Artilerijos 1 pabūklas. 4 val. pradėti pulti keliu per kaimus Miliūnai, Oniūnai, Siauriai, Mutkūnai, Vizgiūnai, Svidonyš³. Voros tikslas – saugoti grupės kairįjį sparną. Einant pirmyn padėti užimti Kupiškį.

b) Karin. Glovackis 2 p. pulko 1 ½ batal. Panev. atsk. bat. 3 kuopos Artilerijos 1 pabūklas. Pulti iš abiejų pusių geležinkelio Subačiaus–Kupiškis. Puolimą pradėti 4 val.

c) Karin. Butkus. 6 val. pradėti žygi keliu: Limeikiai–Raguvėlė–Ramanava–Subačiaus m., kur atvykus pranešti man ir laukti tolimesnių nurodymų. Savo apsaugą iš dešinės pasiūsti 1 kuopą per šiuos kaimus: Tu-teikius–Justininkus–Petkūnus–Surdegi–Rakutėnus–Pelišius–Kiaulėnus–Subačių.

Troškūnus puls vokiečiai iš pietų per Taujėnus, Traupį.

Tarp veikiančių dalių įsakau palaikyti ryšius.

Aš būsiu Subačiaus stoty, ten siūsti pranešimus.

Prieš pradėsiant pulti, susitarti su vokiečiais, kurie yra Subačiaus mieste.

Įvykdžius įsakymą, pasiūsti žvalgų partijas Jutkonių, Skapiškio, Šimonių kryptimis.

Sužeistus siūsti Subačiaus stotin.

(pas.) Brigados vadas karinin. *Nastopka*.

Vykdamas grupės vado įsakymą 2 p.p. vadas įsakė: (įsakymas be Nr. ir datos)

Batalionių vadams

Mums įsakyta ryt užimti Kupiškį

Šiam reikalui įsakau:

I kolona 3 val. pulti keliu Subačiaus vienkiemis ir kaimai–Skverbai–Palėvenės dv.–Radžiūnai–Karaliūnai–Noriūnų dv.–Didžiagrašiai–Kupiškis. Užėmus Kupiškį pulti Slavieniškių stotį. Išpildžius šį uždavinį, užimti apsaugos barą nuo Lėvenės upės iki vienk. Mirabel. Puolimo ruožas tarp geležkelio ir Lėvenės upės.

II kolona. 3 val. susirinkti Subačiaus m. ir eiti keliu Paryžius–Abrubaičiai–Maksvitiškis–Rudiliai–Sineliškiai–Šalnakuniškis⁴–Keršuliškis–Paberžė–Kikonys ir pulti Slavianiškių stotį, kurią užėmus išstatyti apsaugą Mirabel–Kasonių–Girvalakių linijoj. Laikyti ryšius su I kolona.

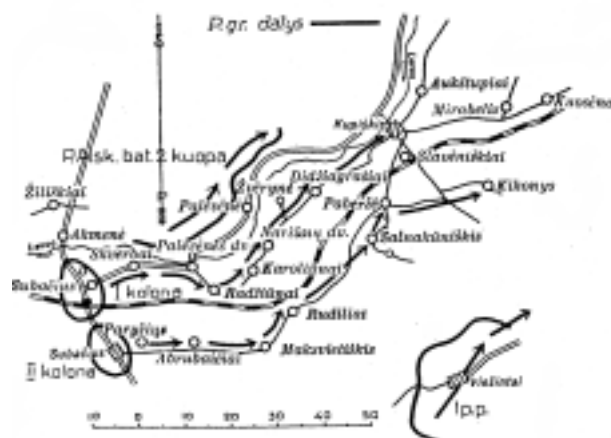
Kar. Draugelis 10 rait. žvalgų. Vykti 1 ½ kilometro priešaky ir iš dešinės II kolonos, saugojant jos sparną.

Aš būsiu už II kolonos.

Perrišimo punktas Subačiaus st.

Iš dešinės per Andrioniškį ir Viešintus žygiuoja 1 p. pulkas, iš kairės – Panevėžio atsk. batal. 2 kuopos (žiūr. 3 schema).

(pas.) karin. *Glovackis*

3. Panevėžio grupės puolimo schema

II voros veiksmai

Skirtu laiku voros dalys Subačiaus m. nesusirinko. Neatvyko artilerijos būrys (2 pabūkl.) ir 9 kuopa, kurios vadas neišpildė duoto jam įsakymo žodžiu (per pasiuntinį).

6 val. 30 min. vora pasiekė Mažonių k., bet nei artilerijos būrys nei kuopa dar nebuvo atvykę.

7 val. 40 min. voros dalys prieš ugnies buvo sulaikytos ties Paprūdžiais–Rudiliais ir Zaciše.

Reikalingos artilerijos ugnies paspirties vora neturėjo, nes skirtas būrys dar nebuvo atvykęs. I vora nerodė jokių gyvybės ženklų.

Turėdamas atidengtus abu sparnus, voros vadas nusprendė puolimą sustabdyti ir laukti, kol pasirodys I vora.

Pasinaudodami I voros neveiklumu, bolševikai du kartu mėgino apsupti voros kairįjį sparną. Dėka atvykusios artilerijos ugnies ir kareivių patvarumo abu kartu priešas buvo nustumtas atgal.

I vora Radžiūnų rajone pasirodė tik 14 val. II voros dalys vėl mėgino išmušti priešą iš Rudilių k., bet be pasekmių.

16 val. pasitraukė kuopa, puolusi dešiniajame voros sparne. Voros vadas sustabdė puolimą, atitraukė visas voros dalis ½ km atgal (kad išlygintų frontą) ir pradėjo rūpintis pasiektos ribos gynimu. Daugiau aktyvumo II vora tą dieną neparodė. Temstant, grupės vado parėdymu, vora buvo atitraukta į Subačiaus liniją.

I voros veiksmai

Dar nesklاندžiau derinasi I voros veiksmai. Voros vadas karininkas Vidugiris su 3 kuopa nakvojo Oginių I kaime ir tik V.28 6 val. 10 min. gavo 2 p. p. vado įsakymą apie jo paskyrimą voros vadu. Apie punktualų išpildymą gauto uždavinio netenka kalbėti.

Panevėžio batal. 1 ir 3 kuopos susirinko Skverbų k. tik 11 valandą. Priskirtoji vorai 6 kuopa visai neatvyko,

nes vėlesniu 2 p.p. vado parėdymu buvo priskirta baterijos priedangai.

Pradėjus vorai žygiuoti įsakymu nurodyta kryptimi ir pasiekus Radžiūnų kaimą, voros apsaugos dalys buvo apšaudytos šautuvų ir kulkosvaidžių ugnimi iš Valančiznos vienkiemio ir Sosos upelio rytinio kranto aukštumų. Voros vadas įsakė 1 kuopai išsiskleisti ir pulti Valančiznos vienkiemį. Kuopa buvo palikta rezerve į vakarus nuo Radžiūnų, ant kelio tarp Radžiūnų ir Bajoriškių.

1 kuopos veiksmi buvo nesėkmingi. Grandinei vos pasirodžius Radžiūnų km. rytiniame krašte, bolševikai paleido šautuvų ir kulkosvaidžių ugnį. Čia tuojau buvo užmuštas kulkosv. grupės vadas, o antras kulkosvaidis sugedo. Priešo ugnies nuslopinti vieni šauliai nepajėgė slinkti pirmyn.

Voros vadas pasiuntė 3 kuopos vieną būrį, pusk. Dragunevičiaus vadovaujama, palei geležinkelį, kad apriestų Valančizną iš dešinės pusės. Antru 3 kuopos būriu pailgino 1 kuopos kairįjį sparną. Nuslopinus priešą ugnį, sustiprintoji 1 kuopa pradėjo slinkti pirmyn ir užėmė Valančiznos vienkiemį. Čia paimta priešą 1 s. k. Apsitvarčiusi kuopa pradėjo pulti Karaliūnų kaimą.

1 kuopos vadas kar. Snarskis su keliais kuopos kareiviais savavališkai pasiliko Radžiūnų km. Tuo metu prieš artilerija apšaudė voros rezervą ir Radžiūnų k. Karininkas Snarskis su pasilikusiais prie savęs kareiviais pasitraukė Subačiaus st. kryptimi. Pamatęs besitraukiančius, 3 kuopos būrys, kuris turėjo pulti geležinkelio, niekieno nebevadovaujamas (pusk. Dragunevičius buvo sužeistas) irgi pradėjo trauktis. Rezervas, palikęs be karininko (voros vadas buvo prie kovos dalies), irgi pasitraukė.

Vos tik 1 kuopa įsiveržė į Karaliūnų kaimą, iš rytinio to kaimo galo bolševikai pradėjo priešpuolį; pasirodė tirštos jų grandinės nuo Akmenių km., supančios 1 kuopą iš dešinės.

Voros vadas bandė pritraukti rezervą, bet jo neberado. 1 kuopa neišlaikė bolševikų priešpuolio, pakriko ir netvarkoje pradėjo bėgti. Valančiznoj ir Radžiūnuose voros vadas bandė sulaikyti bėgančius, bet panikai pasidavusių žmonių, šaudomų iš dviejų pusių, niekas nebegalėjo sustabdyti. Tik už Bajoriškių km., kada bėgantieji pateko į slėnį ir nešaudomus plotus, voros vadui pavyko sugrupuoti prie savęs 20–30 žmonių. Su šiuo būreliu voros vadas užėmė poziciją palei geležinkelį prie miško kampo, esančio į pietus nuo Bajoriškių, iš kur ugnimi pavyko sulaikyti bolševikų slinkimą Bajorų link.

Voros padėtį apibūdina karininko Vidugirio pranešimas 2 p.p. vadui.

„I ir 3 kuopos išėjo iš rikiuotės, prarasti kulkosvaidžiai, su jais geresni kulkosvaidininkai ir puskarininkiai. Kelias į Subačiaus stotį atidengtas. Aš su keliais kareiviais esu miške palei geležinkelį į pietus nuo Bajoriškių.“

17 val. 35 min. (pas.) karin. *Vidugiris*.

20 val. prie Bajoriškių atvyko iš rezervo 2 p. p. kuopa ir pakeitė I voros likučius. Kar. Vidugiris su voros likučiais pasitraukė į Palėvenės dvarą, kur sudarė šoninę apsaugą 2 p. pulko dalims.

Visi bėgliai su kar. Snarskiu priešaky atsidūrė Subačiaus stotyje.

Kairioji vora, Panevėžio b-no 2 ir 5 kuopų ir 1 pabūklo sudėty, vadovaujant karin. Reikalai, punktualiai pradėjo pulti Miliūnų–Oniūnų–Siaurių–Mutkūnų–Vizgiūnų kryptimi. Šia kryptimi bolševikai parodė mažiausią atsparumą. Nugalėjus silpną priešakinių priešų dalių pasipriešinimą Siaurių rajone, vora pasiekė Mutkūnų km. Ties Vizgiūnų kaimu vora buvo priešų ugnies sulaukyta. Voros vadas, negalėdamas užmegsti ryšių su dešinėsios voros dalimis, pasitenkino ugnies dvikove. Bolševikai pasitraukė į Paketurių–Drūlėnų liniją ir laukė pasirodant lietuvių, kad turėtų progos trauktis atgal. Tik per silpną voros sudėtis, stoka ryšių ir neaiškius uždavinius (saugoti kairįjį sparną) neleido vorai eiti pirmyn ir nulėmti Kupiškio likimą. Vakare grupės vado įsakymu vora buvo atitaukta į Akmenių–Žiliškių liniją.

Tuo būdu visos voros duoto joms uždavinio – užimti Kupiškį – neatliko. Temstnat kautynės nurimo. Priešas pasiliko pasiektose ribose.

Vakare grupės vadas davė įsakymą:

Įsakymas Nr. 7

Panevėžio grupei

1919 m. gegužės 28 d. 21 val. Žemėlapis 1:100 000

1. Priešas gavo paspirties, pradėjo priešpuolį ir pastūmėjo mūsų vidurinę vorą.

2. Dėl pasitraukimo vidurinės voros, kairioji vora atitaukta Akmenių–Žiliškių linijon.

3. Aš manau laikytis Žiliškių–Akmenių–Subačiaus stoties ir miestelio linijoj.

Įsakau:

a) Karin. Variakojis. Pan. batal. 2 kuopos. Artil. I pabūklas Užimti Akmenių–Žiliškių liniją.

b) Karin. Butkus Pan. batal. 2 kuopos, 2 p. pulko 1 batalionas, Artiler. 2 pabūklai. Užimti linija: Skverbai, Žvirblionys. 1 būrį pasiųsti Kišiniavos kaiman.

c) Kar. Glovackis. 2 p. pulko 1 ½ batal. Artiler. 2 pabūkl. Užimti Subačiaus miestelį.

5. Išsiųsti apsaugą: kar. Variakojo vorai į kaimų liniją: Učiškis–Vibulė⁵–Lukoniai iki Lėvenos upės. Karininko Butkaus vorai į liniją: Palėvenės dv.–Baronų km. Iki vienkiemio, kuris yra miške į pietus nuo Bajoriškių. Karin. Glovackio vorai – nuo paminėto vienkiemio per Obrubaičius iki Mačiulionių km.

6. Iškilus reikalui, trauktis voroms keliai šie: karin. Variakojo vorai – Lėvenos upės šiaurės krantu per Karsakiškį į Vilkapius; karin. Butkaus vorai – Subačiaus st.–Stračniai–Aščegaliai–Karsakiškio dv.–Pagiegala–Samanyne–Venslaviškis; karin. Glovackio vorai: Subačiaus m.–Ilčiūnai–Užusienės–Pasiekai–Sutkūnai–Karūžiškis–Velžiai.

7. Grupės štabas Stračniuose; traukiantis – prie kar. Butkaus voros.

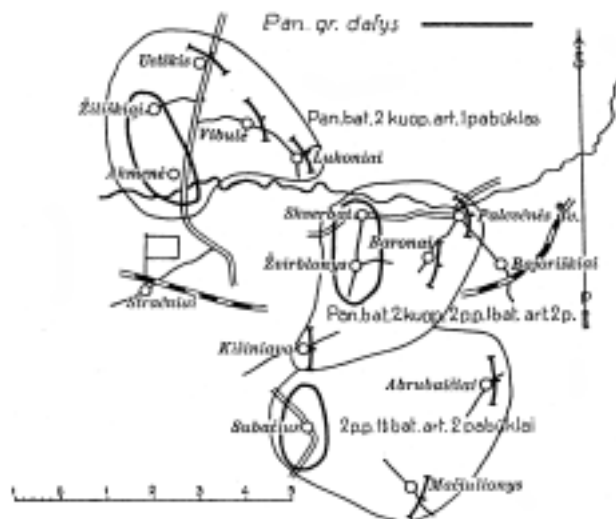
8. Pranešimus siųsti kas 3 valandos, svarbius – tuojau.

9. Išpildžius pranešti man. (žiūrėk 4 schemą).

Brigados vadas (pas.) kar. *Nastopka*.

Naktį voros užėmė įsakymu Nr.7 nurodytus barus. Gegužės 29 d. į Subačiaus miestelį atvyko vokiečių 18 p. pulko majoro Šprangerio 1 batalionas ir viena baterija.

Gegužės 29 ir 30 d. Panevėžio grupės dalys stovėjo

4. Panevėžio grupės dalių padėtis gegužės 28 d. naktį

vietoje. Pasiūmė tik priešakinės apsaugos dalys. Iš abiejų pusių gyvai veikė žvalgų partijos.

Tikrai prieš padėčiai išsiaiškinti su vokiečiais sutarta padaryti bendrą didelę žvalgybą. Rinktinė iš 2 vokiečių kuopų ir 2 p. pulko dviejų kuopų užėmė Rudilių kaimą. Bet rinktinė, prisiartinusi prie Puponių k., buvo sutikta smarkia šautuvų, kelių kulkosvaidžių, 3 artilerijos pabūklų ir bombosvaidžių ugnimi. Rinktinė, nustojus 2 užmuštų ir keletos sužeistų vokiečių kareivių, pasitraukė į Rudilius.

29 d. bolševikai pradėjo trauktis ir vakare laikė liniją: Didžprūdžiai–Oškinė–Puponyš–Starkoniai–Jurgiški.

30 d. mūsų žvalgų partijos pradėjo stumti besitraukiantį priešą visu frontu. 13 val. 40 min. Panevėžio bataliono 2 kuopos vadas pranešė, kad priešas pasitraukė iš Palėvenės miestelio ir traukiasi iš Kupiškio. 19 val. 2 p. pulko 4 kuopa užėmė Didžiagrašių km. Ir pasiuntė žvalgus į Kupiškio miestelį. 18 val. 2 p. pulko trečio bataliono žvalgai pasiekė Viešintų miestelį. 30 d. vakare mūsų žvalgų partijos veikė šiol linijoj: Viešintai–Didžiagrašiai–Didžprūdžiai. Priešas traukėsi visu frontu. 17 val. grupės vadas davė tokio turinio įsakymą:

„Palaikymui nuolatinio kontakto su priešu, įsakau sustiprintai žvalgybai toliau žvalgyti, dėl ko“

a) Karininkas Glovackis.

2 p. pulko 5, 7, 8 ir 9 kuopos, 4 kulk., 2 art. pabūkl. Gegužės 31 d. 4 val. užimti liniją: Šimonyš–Butkonys. Žvalgyti Svedasų ir Geimonų⁶ kryptimis. Susirišti su 1 p. pulku.

b) Karin. Butkus.

2 p. pulko 2, 4, 6 kuopos, Panevėžio bataliono 1 kuopa, Artilerijos 2 liet. ir 2 vokiečių pabūklai, vokiečių 18 p. p. 2, 3 ir 4 kuopos. 3 val. 30 min. būti grandinėse 1 kilometre į pietus vakarus nuo Kupiškio. 4 val. pulti Kupiškį ir Pyragių km. Kadangi kontrataka galima nuo Nažiūnų⁷ ir palei geležinkelį – rezervą turėti nuolaidais iš dešinės.

c) Majoras Špranger.

Vokiečių 18 p. 1 kuopa 2 s. kulk. ½ baterijos vokiečių, Panevėžio batal. 2, 5 ir 6 kuopos, artilerijos 2 pabūklai.

I Kolona. Leitenantas Foigtas.

Vokiečių 18 p. 1 k. 2 s. kulk. ½ baterijos.

3 val. 30 min. būti pasiruošus pulti iš šiaurės rytų pakraščio Svidėnių km. 4 val. pulti Kupiškį.

II Kolona: Karininkas Variakojis.

Panev. b-no 2, 5 ir 6 kuopos, 2 pabūklai.

3 val. 30 min. kolonos galva turi būti Siaurių kaimo rytiniame gale ir laukti tolimesnių mjr. Šprangerio nurodymų. Paėmus Kupiškį, šią koloną manoma skubiai pasiūsti Skapiškio link.

c) Karin. Kairiūnas: bendras rezervas

2 p. pulko 3 kuopa ir panevėžio bat. 3 kuopos

3 val. 30 min. būti Palėvenės miestely. Brigados štabas nuo 4 val. Palėvenės miestely, kur kas 2 valandos siūsti pranešimus.

Vyriausioms jėgoms neperžengti linijos – Vižionys–Kukonyš–Skodynė⁸–Butkūnai–Šimonyš. Prieš šią liniją išsiūsti apsaugą ir žvalgus.

Pasirašė Kar. *Nastopka*.

Visos voros nurodytas ribas pasiekė be kliūčių.

Dar V. 30 vakare ir naktį priešas pasitraukė šiaurės rytų ir rytų kryptimis ir atspalaidojo nuo persekiojimų smūgių.

Karininko Variakojos vora, kurią, užėmus Kupiškį, manyta buvo mesti Skapiškio kryptimi, pasiliko Kupiškioje, Ukmergės grupė (V.28) užėmė Uteną. Užėmus Panevėžio grupei Kupiškį, vyriausiojo karo vado įsakymu Nr.5 duotas uždavinys buvo įvykdytas.

Reikėjo susitvarkyti, persigrupuoti. Šiuo reikalu grupės vadas davė tokį įsakymą:

Įsakymas Panevėžio grupei

1919 m. gegužės 31 d. 9 val. Nr.9 Žemėlapis 1:100 000

1. Priešas traukiasi šiaurės ir rytų kryptimis.

2. Tolimesniam žvalgymui įsakau:

a) Karin. Variakojis. Vyriausiomis jėgomis užimti liniją nuo Panev. bat. 5 kuopos kelio Subačius–Vabalninkai per Salamiestį–Jutkonius–Girvalakius imamai. Šiaulių bat. 1 kuopa Žvalgų partijos pasiūsti Vabalninko–Kupreliškių–Pandėlio kryptimis. Artilerijos 2 pabūkl.

b) Karin. Butkus. Vyriausiomis jėgomis užimti liniją Girvalakiai–(išimtinai)–Kasonys–Skodynė–Popeliai–Skinderiai imamai. Žvalgų partijos pasiūsti Skapiškio–Martiniškio–Talakokių–Šalteknūnų–Vaitkūnų⁹ kryptimis. Artilerijos 2 pabūkl.

c) Karin. Glovackis. Vyriausiomis jėgomis užimti liniją Bakūnai–Šimonyš–Baltūnė (ant kelio Svedasai–Artiler. 2 pabūkl. Andrioniškis). Žvalgyti Vaitkūnų kryptį.

3. Kiekvienai grupei turėti savo barų rezervus.

4. Vokiečių batalionui susitaipinti Kupiškio miestelyje, be vienos kuopos, kurią pasiūsti į Šimonių miestelį.

5. Barų viršininkams susirišti telefonu su grupės štabu Kupiškio miestely.

6. Užėmus barus pranešti man ir pristatyti schemas.

7. Karininkui Variakojui susirišti su dalimis, veikiančiomis į šiaurę, karin. Glovackiui – su 1 p. pulku.

8. Tvarstomasis pulkas Kupiškioje.

9. Bazė – Panevėžyje.

10. Pranešimus siūsti 10 ir 22 valandą. Svarbius – tuojaus.

Karin. *Nastopka*

Nurodytus barus voros užėmė tą pačią dieną. Pasiųstos žvalgomosios partijos niekur su priešu nesusitiko.

Iš vietos gyventojų patirta, kad bolševikai rengiasi apieisti Rokiškį ir trauktis iki Dauguvos.

Panevėžio grupė atliko duotą jai uždavinį ir pradėjo rengtis tolimesniems žygiams.

Įsakymu Nr.9 grupės vadas atpalaidavo Panevėžio atsk. bataliono dalis ir štabą nuo priklausomybės 2 p. pulko vadui. Bataliono dalys užėmė Vabalninko–Salamiesčio–Girvalakių liniją. Rezervas ir štabas sustojo Drulėnų km.

Išvados

Trūkstant daugelio dokumentų, liečiančių šią operaciją, visai neturint žinių apie priešą, jų dislokaciją ir raudonosios vadovybės sumanymus, nagrinėti dabar operacijas taktikos atžvilgiu beveik negalima. Nurodysiu tik keletą priežasčių, kurios galėjo turėti neigiamos įtakos.

1. Vadovybės pasikeitimai rengiant ir vykdant operaciją.

Panevėžio paėmimo operacijai vadovavo kar. Kathe su Panevėžio atsk. bataliono štabu. 24 d. atvyko kar. Glovackis, kuris, kaip vyresnysis ir didesnės dalies vadas, pradėjo vadovauti visai grupei. 27 d. kautynių išvakarėse atvyko kar. Nastopka, paskirtas nuolatinio grupės vadu. Silpnas pažinimas savo dalių dislokacijos, tų dalių sudėties ir vadovybės, privedė prie stambių klaidų.

2. Stoka žinių apie priešą.

Neprityrę jaunesnieji vadai ir kareiviai nesugebėdavo tinkamai atlikti duotų žvalgyimo uždavinių. Žvalgų partijos pranešdavo, kur yra priešas, bet jų jėgų sudėties ir sumanymų nesugebėdavo susekti. Agentūrinės žinios būdavo vienu kitu mėnesiu pavėlavę ar turėdavę daugiau fantazijos pobūdžio.

Vadovybė turėjo tenkintis daugiau vietos gyventojų žiniomis, negu savo organų darbo vaisiais.

3. Vadovybės klaidos.

Pradžioje kautynių pravartojęs visas jėgas ir turėdamas tik problematišką rezervą (2 p.p. I batalionas tebebuvo Raguvoj) grupės vadas nebegalėjo padaryti įtakos kautynių eigai. Sugniužus dešinėsios voros puolimui, jis stengėsi paremti ją tik moraliai. 16 val. jis praneša 2 p. pulko vadui:

„Vidurinė vora 14 val. 30 min. užėmė Radžiūnų kaimą. Jai įsakyta pulti toliau. Perėmus bolševikų pasikalbėjimą telefonu, galima manyti, kad jų padėtis bloga ir jie pasiryžę trauktis.“

18 val. grupės vadas, matyti, nustojo vilties pasiekti užsibrėžtą tikslą, nors jau buvo atvykęs 2 p. p. I batalionas.

Jis duoda tokį parėdymą.

„2 p. p vadui. Pastebėta, kad bolševikai eina Rudiškių link. Įsakau Tamstai puolimą sustabdyti ir dalimi Jūsų pulko eiti į šiaurę geležinkelio link palaikyti kuopą, kuri pasiūsta geležinkeliu į Rudiškius. Priešui labai spaudžiant, pasitraukti į Subačiaus miestelio liniją. Laikyti su manim tvirčiausius ryšius.“

Nepasisiekimas tiek jį paveikė, kad pradėta galvoti apie pasitraukimą į Panevėžio liniją.

Tą patį reiškinį matome ir 2 p. pulke. Kar. Glovackis visas turimas kuopas atidavė vorų vadams ir nepasiliko

savo žinioj jokio rezervo. Kautynėms prasidėjus, nebegalėjo pakeisti susidėjusių aplinkybių.

Apie tokius reiškinius, kaip buvo Panev. bataliono 1 kuopoj, nebėra ko ir kalbėti.

4. Blogi ir nepatikimi ryšiai.

Nebuvo galima ir svajoti apie susjungimą telefonu manevruojančių vorų. Turimos raitųjų žvalgų komandos buvo panaudotos žvalgymui ir apsaugai. Palaikymui ryšių tarp besikaujančių vorų ir su grupės vadovybe buvo paskirta labai mažai raitųjų ordonansų.

Pavyzdžiui, III bataliono vadas kar. Motiejūnas Velevičius viename pranešime prašo pulko vadą paskirti jam nors porą ordonansų, nes iš turimų dviejų ordonansų vienam užmuštas arklys ir jis negalės palaikyti ryšių net su savo kuopomis.

Vidurinė vora rait. ordonansų visai neturėjo.

5. Priešo jėgų neįvertinimas.

Ukmergės ir Panevėžio operacijų pasisiekimas sudarė kai kuriems vadams įspūdį, kad raudonuosius rusų pulkus bus lengva išstumti iš Lietuvos teritorijos. Rusų mobilizuoti pulkai turėjo iš tiesų labai mažą karinę vertę, tačiau raudonoji vadovybė turėjo ir labai gerų dalių. Pavyzdžiui, 6 latvių šaulių pulkas, tebeturįs didžiojo karo patyrimą ir kovos dvasią, Panevėžio operacijoje buvo sudaręs grupei keblią padėtį ir privertęs ją laikinai apieisti Panevėžį. Radžiūnų–Rudilių bare grupei taip pat teko susidurti su tuo pačiu pulku ir skaudžiai nukentėti.

6. Techniškųjų priemonių stoka.

Nekalbant apie ryšių priemones, kurios buvo apverktiname stovy, paminėsiu tik tiek, kad karininkai, net batalionų vadai, neturėjo žemėlapių. Žygiuojančios voros turėdavo klausinėti kelių vietos gyventojų arba imti palydovus.

Nagrinėjant esamus pranešimus tenka susidurti su vietovardžiais, kokių žemėlapyje visai nėra. Pranešėjai vartoja vietos žmonių pavadinimus, dažnai visai skirtingus nuo tų vietovardžių žemėlapiuose.

Buvo klaidžiojimų operacijas vykdant, galima sakyti ir jas nagrinėjant.

Pastabos

1. Rašiniui panaudota vyr. Štabo ir pėst. pulkų archyvų medžiaga.

2. Operacijoje minimas karininkas Vidugiris nėra šio rašinio autorius¹⁰.

Paaiškinimai:

1. Bakšėnų
2. Kalbama apie Lvovščizną–Liutynę
3. Svidenius
4. Šalnakundžiai
5. Ūsiškis, Vivuliai
6. Čia minimi Butkūnų ir Geiminių kaimai
7. Noriūnų
8. Čia minimi Kikonys ir Skodiniai
9. Kalbama apie Kuosėnus, Skodinius, Papilius, Kinderius
10. Juozas Vidugiris, vyresnysis Tomo brolis, vėliau plk. (1892-1947)

Abvydas TOTORIS

1672 metų Pienionių seniūnijos inventorius

Seniausioji Kupiškio krašto praeitis glaudžiai susijusi su Pienionių valsčiumi bei seniūnija. Jau XV a. pradžioje egzistavusio (pirmą kartą minimas 1442 m. LDK valdovo Kazimiero laiške)¹ ir Vilniaus vaivadijai priklausiusio didžiulio Pienionių valsčiaus teritorija tęsėsi nuo Pienionių dvaro (valsčiaus centro) iki pat Livonijos sienos. Rytuose Pienionių valsčiaus žemės ribojosi su tos pačios vaivadijos Užpalių, Utenos, Anykščių ir Kurklių, o pietuose su Ukmergės valsčių žemėmis. Vakaruose ribojosi su Trakų vaivadijos Upytės valsčiaus teritorija. Gausėjant gyventojų, XV a. viduryje Pienionių valsčiaus teritorijos centrinėje dalyje buvo įsteigtas Kupiškio dvaras, o aplink jį kūrėsi senieji kaimai. Pienionių dvare 1463 m. pastatyta² viena iš ankstyviausių (kartu su 1452 m. statyta Anykščiuose) šiaurės rytų Lietuvos bažnyčių tapo seniausiu šio krašto gyventojų dvasinio gyvenimo centru.

Pienionių valsčiaus valdytojais yra buvę: Kristinas Astikas (iki 1442 m.), Radvila Astikaitis (1442–1477 m.), Mikalojus Radvilaitis (1477–1509 m.), Grigalius Astikas (1509–1518 m.), Stanislovas Astikas (1518–1522 m.), Stanislovas Radvila (1522–1530 m.)³. Nuo 1530 m. Pienionių valsčius jau dažniau vadinamas Pienionių mažuoju pavietu, kurį LDK valdovų pavedimu valdė Vilniaus tįjūnai Šimka Mackevičius, Povilas Giedraitis, Vaitiekus Jasinskis⁴.

Jau nuo XV a. pabaigos minimi du Pienionių dvarai (didysis ir mažasis). XV a. gale mažasis Pienionių dvaras atiteko Stanislovui Kovarskiui ir pavadintas Kovarsku (1538 m. minimas Kovarsko miestelis)⁵. Didysis Pienionių dvaras liko Pienionių valsčiaus (vėliau mažojo pavieto) centru. 1554–1560 m. Pienionių paviete vykusios valakų reformos metu buvo suformuota Pienionių seniūnija (8 vaitijos). 1565–1566 m. administracinės ir teismo reformos metu Pienionių mažasis pavietas buvo įtrauktas į naujai suformuoto didžiulio Ukmergės pavieto sudėtį. Tuo pačiu iš šiaurinės Pienionių seniūnijos dalies (3 vaitijos) sudaryta atskira Kupiškio seniūnija (centras Kupiškio dvare). Pienionių seniūnijos plotas mažėjo ir dėl kitų priežasčių. Dalis valstybinių Pienionių seniūnijos žemių išdalinta bajorams. Pavyzdžiui, dar 1560 m. dalis Marnakos vaitijos (8 kaimai) atiduoti Mikalojui Naruševičiui, kuris čia įkūrė Noriūnų dvarą⁶. Nuo 1568 iki 1610 m. Pienionių seniūnijos valdytojai buvo didikai Naruševičiai, o vėliau Mykolas Vaina. Nuo Pienionių seniūnijos atskirta Kuosėnų vaitija 1609 m. atiduota valdyti Aleksandrui Suliatickiui⁷. 1612 m. iš Pienionių seniūnijai priklausiusios Pelyšių vaitijos buvo išskirti Nevelionių bei Jodkonių kaimai, iš kurių sudaryta atskira Bukonių seniūnija ir atiduota valdyti Jurgiui Suliatickiui. Kiek

vėliau iš Kepurnės vaitijos sudėties buvo išskirti Puponių, Nakonių (Mičiūnų), Obonių kaimai ir jų pagrindu sudaryta atskira Puponių seniūnija. Pienionių seniūnijoje, prie Ilgės upelio, buvo įkurtas Pienionių palivarkas. 1642 m. Pienionių seniūnijoje buvo 554 dūmai, iš kurių buvo surinkta 1500 talerių mokesčių.

1655–1660 m. karo su Švedija metu Pienionių seniūnija smarkiai nukentėjo. 1665 m. Didysis Pienionių dvaras su pietine seniūnijos dalimi atiteko Antanui Dautmantui Siesickiui. Likusios didesnės seniūnijos dalies centru tapo Pienionių palivarkas. 1672 m. LDK valdovo ir Lenkijos karaliaus Mykolo Kaributo Višnioveckio privilegija karališkoji Pienionių seniūnija buvo iki gyvos galvos atiduota Teodorai Sapiegaitei Tiškevičienei ir jos vyrui LDK maršalkai Vladislavui iš Logoisko Tiškevičiui. Ta proga ir buvo sudarytas seniausias iš iki šiol žinomų Pienionių seniūnijos inventorius.

Šio inventoriaus tekstas išlikęs LVIA Senujų Aktų fonde⁸. Jį sudaro 35 lenkų kalba parašyto rankraščio puslapiai. Dokumento būklė gera, raštas įskaitomas neblogai.

Kaip jau minėta, 1672m. Pienionių seniūnijos inventorius yra seniausias iš iki šiol žinomų šios karališkosios valdos inventorių. Tačiau yra žinių, kad jau 1507 m. yra vykęs Pienionių valsčiaus ribų matavimas⁹, vėliau tas pats buvo daroma, tik žymiai detaliau, jau valakų reformos metu. Deja, kol kas nepavyko aptikti nei šių matavimų duomenų, nei jokio ankstesnių metų šios seniūnijos inventoriaus. Kita vertus, 1672 m. Pienionių seniūnijos inventorius sudarytas pasinaudojant tada dar turėtais ankstesniais inventoriais bei kitais dokumentais. Ypač svarbu, kad jame detalai aprašytos kaimų, užsienių, margų bei miško valakų ribos, plotai ir sudėtis. Išvardijami seniūnijoje buvę ežerai. Šie duomenys leidžia nesunkiai lokalizuoti tuos objektus. Paminėta ir nemažai dabar jau išnykusių vietovardžių. Inventoriuje pateikiamas labai smarkiai kare su Švedija nukentėjusios seniūnijos vaizdas. Pienionių seniūnijoje iš prieš karą buvusių 554 telikę vos 256 dūmai. Iš 67 seniūnijoje buvusių kaimų 8 buvo visiškai tušti, 6-juose tebuvo vos po 1, o 23-juose tik po 2–3 dūmus. Ir tik 4-juose kaimuose buvo po 10 ar kiek daugiau dūmų. Seniūnijai priklausiusiame Andrioniškio miestelyje iš buvusių Turgaus aikštėje bei 4-iose gatvėse 47 sklypų net 30 ½ buvo dar negyvenami.

Pirmiausia inventoriuje aprašytas seniūnijos centras – Pienionių palivarkas. Jis buvo įsikūręs prie senojo Ukmergės–Kupiškio vieškelio ir vieškelio, ateinančio nuo Anykščių sankryžos, prie nedidelio Ilgės upelio (apie 3

km į vakarus nuo Anykščių)¹⁰. Atvažiavus nuo Anykščių ir pervaziavus Ilgės¹¹ upelio užtvanką pro šalia stovėjusį vandens malūną buvo patenkama per vartus į palivarko teritoriją. Joje stovėjo didelis kryžminis dvaro rūmas su kambariais ir kamaromis. Šalia jo buvo kitas senas pastatas su virtuve bei virtuvės kambariais. Toliau stovėjo tarnų namas, o netoli jo senas bravoras. Einant tolyn link kitų vartų, vedusių į Ukmergės vieškelį, buvo arklidės, du svirnai ir povalušas¹². Palivarko klojimas stovėjo už tvenkinio, prie kelio į Anykščius. Palivarke gyvenusių žmonių skaičius inventoriuje nenurodytas. Nepateiktas ir palivarkui tiesiogiai priklausomos žemės plotas, nors minimos jo dirvos bei pievos.

Toliau inventoriuje pateiktas detalus seniūnijos aprašymas. Ją tada sudarė 4 vaitijos: Dvaro¹³, Pelyšių¹⁴, Šernupio¹⁵ ir Kepurnės¹⁶ su 67 kaimais ir Andrioniškio bei Šimonių miesteliais. Iš viso seniūnijoje buvo 664 1/3 valakai, o užsieniuose dar 3772 1/2 margai žemės. Seniūnijai dar priklausė ir 198 3/4 miško valakų. Pienionių seniūnijoje tebuvo 256 valstiečių dūmai. Tai praėjusio karo pasekmės.

Pradžioje aprašyta netoli palivarko buvusi Dvaro vaitija. Joje buvo 19 kaimų ir Andrioniškio miestelis. Tik vienas iš jų (Mažonys) buvo tuščias, o Žūklių, arba Rybokų, kaimo dūmų skaičius nenurodytas. Šioje vaitijoje buvo 151 1/2 valakų žemės, iš kurių tik 32 buvo užimti ir dar 13 nuomojamų, o likusieji 106 1/2 valakai tušti. Vaitijos kaimams priklausė užsieniuose dar 853 margai bei 114 miško valakų. Vaitijoje buvo 96 dūmai, iš kurių 16 Andrioniškio miestelyje. Pagrindinė vaitijos dalis (16 kaimų) buvo išsidėčiusi gana kompaktiškame plote. Su palivarko dirvomis bei pievomis tiesiogiai ribojosi Valios, arba Šeimyniškių, Kaimynų, Lepdegėnų, Neivėnų, Piktagalio ir Lobinavos, arba Kuniškių, kaimų žemės. Rytuose vaitija ribojosi su Šventosios upe bei Anykščių bažnyčios klebono ir miestelio žemėmis. Pietuose ir vakaruose daugiausia su įvairių bajorų bei velionio¹⁷ LDK etmono Jonušo Radvilos žemėmis ir miškais. Dalies kaimų (Šleikų, Bareišių, Mažonių, Gečionių, Kiaušų, Daugulių, Sabaliūnų) žemės buvo įsiterpę tarp bajorų žemių plotų. Minimos bajorų Franckevičių, Mažeikų, Vaišvilų, Radzevičių, Taujanskio žemės. Paminėtos

1672 m. Pienionių seniūnijos inventoriaus fragmentai. LVIA

taip pat Latavėnų bei Griežionių bajorkaimių valdos. Tolokai nuo pagrindinio vaitijos ploto masyvo buvo Grybių (už Troškūnų), o dar toliau Smiešelių ir Skreitų (prie Subačiaus) kaimai. Du pastarieji ribojosi jau su Upytės pavieto žemėmis. Dalis vaitijos kaimų turėjo po 1–2 užsieniūs, kurių tik 9 detaliau aprašyti, o kiti tik paminėti. Net 9 vaitijos kaimai užsienių visai neturėjo.

Atskirai aprašytas šiai vaitijai priklausęs Andrioniškio miestelis. Jame tada buvo Turgaus aikštė (9 apgyvendinti sklypai), Anykščių (4 1/2 apgyvendinto sklypo), Kupiškio (3 apgyvendinti sklypai) bei tuščios Subačiaus ir Svėdasų gatvės. Aprašomi ir miesteliui priklausę valakai bei margai, kurie buvo išsidėstę tarp Šventosios upės ir Vadakstos bei Griežės upelių. Inventoriuje pateikti didesniosios dalies kaimų (Šeimyniškių, Liepdegėnų, Devenių, Piktagalio, Bareišių, Mažonių, Gečionių, Daugulių, Sabaliūnų, Kuniškių, Andrioniškio) pavadinimai jau nebesikeitė iki šiol. Tuo tarpu kitų kaimų (Kaimynų, Martišiūnų, Neivėnų, Šleikų, Kiaušų, Grybių, Smiešelių, Skreitų) pateikiami tik senieji pavadinimai, kurių dalis visai išnyko, o kiti pakeitė savo formą. Beje Kaimynų kaimas savo pavadinimą keitė dar du kartus. XVIII a.

pradžioje jis gavo Dvarakiemio (kiek vėliau nusistovėjo iškreiptas Dvarakinčių vardas), o XIX a. pradžioje imtas vadinti Ažuožeriais. Panašiai keitėsi ir Smiešelių kaimo vardas. XVII a. gale jam prigijo Dundiškių, o XIX a. nuo čia gyvenusių žmonių pavardės Užsienių pavadinimas. Dviejų kaimų (Šeimyniškių bei Kuniškių) pateikti dar ir senieji pavadinimai (Valia ir Lobinava). Žūklių, arba Rybokų, kaimas visiškai yra išnykęs¹⁸.

Toliau inventoriuje aprašoma gerokai į šiaurę nuo Dvaro vaitijos buvusi Pelyšių vaitija. Joje buvo 14 kaimų, iš kurių 4 (Pelyšiai, Gaigaliai, Rapolai ir Puodžiai) tuo metu buvo visiškai tušti. Šioje vaitijoje buvo 168 1/2 valako žemės, iš kurių tik 9 tebuvo užimti ir dar 6 3/4 nuomojami, o likusieji 152 1/4 valakai stovėjo tušti. Vaitijos kaimams užsieniuose dar priklausė 1131 1/2 margo bei 12 1/2 miško valako žemės. Vaitijoje tebuvo vos 35 valstiečių dūmai. Pagrindinė vaitijos kaimų dalis (8 kaimai) buvo išsidėčiusi aplink Šepetos pelkę. Tik Užubalių bei Gilvydžių kaimai buvo į pietus nuo pagrindinio vaitijos ploto (į rytus nuo Viešintų), o Linkiškių kaimas netoli

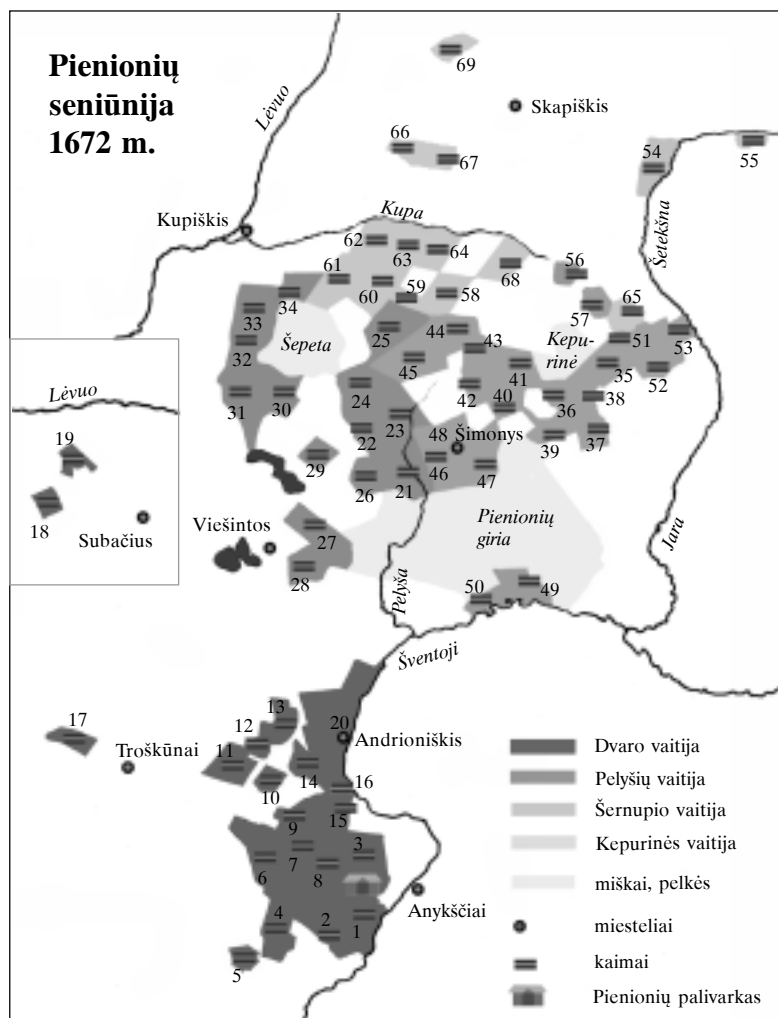
Suosos ežero. Pagrindinis Pelyšių vaitijos plotas rytuose ribojosi su tos pačios seniūnijos Šernupio bei Kepurnės vaitijomis bei Butkūnų bajorkaimiu. Šiaurėje ribojosi su Kupiščio miestelio valakais. Vakaruose ribojosi su Bukonių seniūnijai ir Noriūnų dvarui priklausiusiomis žemėmis ir miškais, o pietuose – su Anykščių bažnyčiai priklausiusio Migonių kaimo bei Jurgiškio dvarui priklausomomis žemėmis. Inventoriuje pateikti 7 vaitijos kaimų (Pelyšių, Dapšių, Gaigalių, Uldukių, Užubalių, Gilvydžių, Linkiškių) pavadinimai iki šiol jau nebesikeitė. Tuo tarpu kitų 7 kaimų (Žodzevičių, Remeikėnų, Andriušių, Sipainių, Stegenių, Rapolų ir Puodžių) pateikti tik senieji pavadinimai, kurie XVII a. gale pakeisti naujais. Greta naujojo Uldukių kaimo pavadinimo pateiktas dar ir senasis (Nargilai). Vaitijos kaimai turėjo net 29 užsienius. Daugiausia jų buvo Gilvydžių (5 užsieniai), Sipainių (5 užsieniai) bei Uldukių (4 užsieniai) kaimuose. Neturėjo užsienių tik 3 vaitijos kaimai.

Inventorius tęsiamas didžiausios savo plotu ir kaimų skaičiumi seniūnijoje Šernupio vaitijos aprašymu. Joje buvo net 22 kaimai ir Šimonių miestelis. Tik vienas Puodžių kaimas vaitijoje buvo tuščias. Šioje vaitijoje buvo 188 $\frac{1}{3}$ valako žemės, iš kurių 26 $\frac{3}{4}$ buvo užimti, 26 $\frac{3}{4}$ nuomjami, o 135 $\frac{1}{3}$ valakai tušti. Vaitijos kaimams užsieniuose dar priklausė 1490 $\frac{1}{2}$ margų bei 23 $\frac{1}{3}$ miško valakų žemės. Vaitijos kaimuose buvo 98 valstiečių dūmai. Pagrindinė vaitijos kaimų dalis (9 kaimai) buvo išsidėsčiusi aplink Kepurnės pelkę. Pietuose vaitija ribojosi su karališkąja Pienionių giria¹⁹. Rytuose su pono Čiapskio Aluotų dvaro žemėmis ir su Šetekšnos upe. Vakaruose ir šiaurėje ribojosi su Pelyšių bei Kepurnės vaitijomis bei Butkūnų bajorkaimio ir bajoro Lanovskio²⁰ žemėmis. Du vaitijos kaimai (Puronai ir Piktagalys, arba Mikieriai) buvo toli pietuose, Pienionių girioje prie Šventosios upės. Jie ribojosi su bajorų Zenovičiaus, Kušelevskio, Vaitkevičiaus ir Saugavičiaus žemėmis. Puronų kaimui priklausė dar nemažai margų, kurie buvo išsimėtę net septyniuose vietose girioje. Nuo pagrindinio vaitijos ploto buvo nutolę ir dar du jos kaimai. Miškonys buvo toli šiaurėje, prie Šetekšnos upės, ir ribojosi su velioniui Jonušui Radvilai priklausiusiu Kandrenų kaimu. Dar toliau į šiaurės rytus nuo Miškonių buvo nutolęs Viabry kaimas. Inventoriuje pateiktų 10 kaimų (Sokonių, Bugailiškių, Daukų, Butėnų, Kinderių, Raukštonių, Šimonių, Mikierių, Miškonių, Visbarų) pavadinimai jau nebesikeitė. Kitų 5 kaimų (Puodžių, Tamošiūnų, Jurgelių, Meiliūnų, Viabry) pasikeitė tik forma. Likusių 8 kaimų (Arabauninkų, Daukšelių, Sargų, Rimdžiotų, Puronų, Buivydų, Dargudiškių ir Remeišiškių) pavadinimai buvo pakeisti naujais. Vieno iš jų, Arabauninkų²¹, kaimo pavadinimas keitėsi net du kartus. XVII a. gale šis kaimas imtas vadinti Zubiškiais, o po Antrojo pasaulinio karo pavadintas Vairiškais. Greta naujojo Mikierių kaimo pavadinimo pateiktas ir senasis – Piktagalio vardas. Kaip matyti iš inventoriaus, miesteliu

vardinami Šimonys teturėjo vos 4 valakus žemės ir 5 dūmus. Jokių miesteliui būdingų požymių (Turkaus aikštės, išplanuotų gatvių) nematyti. Tik yra žinoma, kad čia dar 1669 m. buvo pastatyta koplyčia, kurios buvimas gal ir suteikė inventoriaus sudarytojams teisę pavadinti šį kaimą miesteliu. Šernupio vaitijos kaimuose buvo 31 užsienis. Kaimai jų turėjo vidutiniškai po 1–3. Daugiausia užsienių priklausė Dargudiškių (5 užsieniai) ir Rimdžiotų (4 užsieniai) kaimams. 10 vaitijos kaimų užsienių visai neturėjo.

Paskutinė inventoriuje aprašyta mažiausioji seniūnijoje Kepurnės vaitija. Šioje vaitijoje buvo tik 12 kaimų. Du iš jų (Žvalgučiai ir Savičiūnai) po karo meto negandų dar buvo tušti. Kepurnės vaitijoje buvo 151 valakas žemės, iš kurių tik 8 buvo užimti, 12 $\frac{3}{4}$ nuomjami, o 130 $\frac{1}{4}$ valakų dar buvo tuščios žemės. Vaitijos kaimams dar priklausė 297 $\frac{1}{2}$ margo bei 49 miško valakai žemės. Kepurnės vaitijos kaimuose buvo tik 35 valstiečių dūmai. Pagrindinė vaitijos kaimų dalis (7 kaimai) sudarė vientisą plotą, kuris vakaruose ribojosi su Pelyšių, o rytuose – su Šernupio vaitijomis bei bajoro Gronskio žeme. Šiaurėje ribojosi su Kuosėnų vaitijos kaimų žemėmis bei Tyzenhauzui priklausomo Jiestartų²² kaimo žemėmis. Kiek toliau į rytus buvo tarp miškų įsiterpęs Girvalakių kaimas, kuris ribojosi su Kuosėnų vaitijos Tatkonių kaimu, Šernupio vaitijos Mielošių (buv. Sargų) kaimu bei Puponių ir Nakonių²³ kaimais. Kepurnės vaitijai priklausė ir tarp Šernupio vaitijos kaimų įsiterpęs Vederiškių kaimas, kuris ribojosi su šios vaitijos Meiliūnų kaimu bei Obonių kaimu ir šalia jo buvusią pelkę. Atskirą plotą sudarė ir du Kepurnės vaitijai priklausę (Jurėnų bei Šlekelių) kaimai. Jie buvo į šiaurę nuo pagrindinio šios vaitijos masyvo už Kupos upės ir Kuosėnų vaitijos žemių. Abu šie kaimai buvo įsikūrę tarp miškų ir ribojosi su velionio etmono Jonušo Radvilos bei bajorų Franckevičių ir Skopų žemėmis ir miškais su Kuosėnų vaitijos Žvalgėnų (Kuosėnų) bei Naivių žemėmis. Dar toliau į šiaurę buvo dar vienas Kepurnės vaitijai priklausęs Maneitiškių kaimas, kuris ribojosi su Kupiščio seniūnijai priklausiusiu Mikniūnų kaimu bei bajoro Širvelio žeme ir Galbio (Gulbio) pelke. Inventoriuje pateiktų 7 kaimų (Skodinių, Kikonių, Duoniūnų, Girvalakių, Vederiškių, Čivonių, Jurėnų) pavadinimai arba visai iki šiol nepakito, arba tik nežymiai pakeitė savo formą. Tuo tarpu likusių 5 kaimų (Vieštartų, Žvalgučių, Savičiūnų, Šlekelių, Maneitiškių) pavadinimai buvo pakeisti naujais. Kepurnės vaitijos kaimuose buvo tik 7 užsieniai. Daugiausiai jų turėjo Vederiškiei (3 užsieniai). Net 7 vaitijos kaimai užsienių visai neturėjo.

Pienionių seniūnijos kaimų žemė skirstoma į 3 rūšis (gera, vidutinė ir bloga). Dvaro vaitijoje gerą žemę turėjo tik 2 (Piktagalio ir Bareišių) kaimai, o Devenių kaimo viena žemės dalis buvo geros rūšies, o kita – vidutinės. Dešimties Dvaro vaitijos kaimų žemė buvo vidutinė. Blogą žemę turėjo tik Gečionių, Daugulių, Smie-

šelių ir Skreitų kaimai. Andrioniškio miestelio žemės rūšis inventoriuje nenurodyta. Pelyšių vaitijoje gera žemė buvo tik Žodzevičių ir Dapšių kaimuose. Pelyšių kaimo viena žemės dalis buvo geros rūšies, o kita – vidutinės. Aštuonių vaitijos kaimų žemė buvo vidutinė. Gaigalių ir Puodžių kaimų dalis žemės buvo vidutinė, o kita – bloga. Bloga žemė buvo tik Gilvydžių kaime. Šernupio vaitijoje gerą žemę turėjo tik Dargudiškių kaimas. Net devynių vaitijos kaimų žemė buvo vidutinė, o keturių dalinai vidutinė bei bloga. Blogą žemę turėjo Raukštonys, Šimonių miestelis ir Piktagalio (Mikierių) kaimas. Likusių 5 vaitijos kaimų žemės rūšis visai nenurodyta, bet iš mokamų mokesčių sumos galima manyti, kad ji buvusi vidutinė. Kepurinės vaitijoje gerą žemę turėjo Skodinių ir Savičiūnų kaimai, o Kikonių žemė buvo dalinai gera bei vidutinė. Vidutinė žemė buvo Viešartų, Žvalgučių ir Duoniūnų kaimuose. Likusių 6 vaitijos kaimų dalis žemės buvo vidutinės rūšies, o kita dalis blogos.

Kaimuose valstiečių dūmas dažniausiai buvo užėmęs $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, rečiau $\frac{1}{6}$ arba $\frac{1}{8}$ valako dalį. Panašiai tiek pat ir nuomodavosi. Inventoriuje užfiksuotos valstiečių prievolės buvo skaičiuojamos nuo valako. Činšo mokes-

čio suma priklausė nuo kaimo žemės rūšies. Tačiau atskirose vaitijose ji kiek skyrėsi. Mažiausiai mokėjo Dvaro vaitijos valstiečiai: už kiekvieną geros žemės valaką jie mokėjo po 2 kapas, vidutinės – po 1 kapą ir 36 grašius, o blogos – po 1 kapą ir 12 grašių. Tik Smiešelių bei Skreitų kaimų, turėjusių blogą žemę, valstiečiai mokėjo kažkodėl net po 6 kapas ir 30 grašių už valaką. Šleikų kaime gyveno bajorai, kurie už valaką mokėjo po 12 kapų, bet buvo atleisti nuo visų kitų prievolių dvarui. Andrioniškio miestelio gyventojai už kiekvieną sklypą, buvusį Turgaus aikštėje, mokėjo po 10, o gatvėse – po 8 grašius. Už kiekvieną miestelio valaką pirmajame lauke jie mokėjo po 4 kapas, o antrajame – po 3 kapas. Pelyšių, Šernupio bei Kepurinės vaitijų valstiečių činšo mokeskis už valaką pagal žemės rūšį buvo vienodas: už valaką geros žemės buvo mokama po 3 kapas ir 48 grašius, už dalinai geros bei vidutinės žemės valaką – po 3 kapas ir 18 grašių, vidutinės – po 3 kapas ir 8 grašius, už dalinai vidutinės bei blogos – po 2 kapas ir 48 grašius, už blogos žemės valaką irgi po 2 kapas ir 48 grašius. Po 2 kapas ir 48 grašius už valaką mokėjo ir šilo žemėje išikūrę Puronų kaimo valstiečiai. Šernupio vaitijos Meiliūnų, Buivydžių, Remeišiškių, Miškonių, Visbarų bei Viabrų kaimų, turėjusių vidutinę žemę, kažkodėl mokėjo

po 7 kapas ir 30 grašių, o Dargudiškių kaimo, turėjusio gerą žemę, net po 9 kapas. Panaši padėtis buvo ir Kepurinės vaitijoje. Jai priklausė Vederiškių, Jurėnų ir Maneitiškių kaimų, turėjusių dalinai vidutinę bei blogą žemę, valstiečiai mokėjo už žemės valaką po 7 kapas. Už kiekvieną nuomojamą valaką priklausomai nuo žemės rūšies, visuose seniūnijos kaimuose buvo mokama vienodai: už geros žemės valaką po 6 kapas, dalinai geros bei vidutinės po 5 kapas ir 30 grašių, vidutinės – po 5 kapas, dalinai vidutinės bei blogos – po 4 kapas ir 30 grašių, blogos po 4 kapas. Dėklos mokeskis visuose Pienionių seniūnijos kaimuose buvo vienodas: už kiekvieną užimtą valaką reikėjo duoti po 1 statinę rugių, 1 statinę avių, 1 vežimą šieno, po 1 žąsį, 2 vištas, 20 kiaušinių ir po 8 svarus šukuotų linų. Vienuolikos seniūnijos kaimų (Sabaliūnų, Smiešelių, Skreitų, Meiliūnų, Dargudiškių, Miškonių, Remeišiškių, Viabrų, Jurėnų, Šlekelių, Maneitiškių) valstiečiai dar turėjo kasmet nuo valako siųsti po 1 pastotę ir atlikti po vieną gvol tą nuo kiekvieno dūmo. Tie valstiečiai, kurie valdė margus užsieniuose, priklausomai nuo žemės, mokėjo už kiekvieną jų po 5 arba 6 lietuviškus grašius. O kurie valdė miško valakus, pri-

Priedas 1. Pienionių seniūnijos kaimai ir miesteliai 1672 metais

Pavadinimas 1672 m.	Originalas 1672 m.	Dabartinis pavadinimas	Valakų	Dūmų	Užsienių
Dvaro vaitija					
1. Valia, arba Šeimyniškiei	Vola alias Szeymeniszki	Šeimyniškiei	18	14	–
2. Kaimynai	Koymincy	Ažuožeriai	13	1	2
3. Martišiūnai	Martyszuny	Vikonys	23	5	1
4. Lebdegėnai	Lebdegany	Liepdegėnai	12	4	–
5. Deveniai	Dewenie	Deveniai	4	7	–
6. Neivėnai	Neywiany	Naujony	14	6	–
7. Piktagalys	Piktagoly	Piktagalys	12	6	2
8. Lobinava, arba Kuniškiai	Lobinowo alias Kuniszki	Kuniškiai	4	6	–
9. Šleikai	Szleykowicze	Pasmodai	6	3	–
10. Bareišiai	Boreyszowicze	Bareiškiai	6	4	1
11. Mažonys	Mozany	Mažionys	7	–	1
12. Gečionys	Goczany	Gečionys	3	2	1
13. Kiaušai	Kiawsze	Kiaušagalys	5	6	?
14. Dauguliai	Dawgolowiczy	Dauguliai	4	2	1
15. Sabaliūnai	Soboluny	Sabaliūnai	3 ½	2	–
16. Žūkliai, arba Rybokai	Zukle alias Rybacy	–	2	?	–
17. Grybiai	Grzybie	Tešliūnai	6	3	–
18. Smiešeliai	Smeszale	Užsieniai	5	6	?
19. Skreitai	Skreytowicze	Čečeliai	4	3	?
20. Andrioniškio miestelis	miasteczko Andraniszki	Andrioniškis	?	16	?
Pelyšių vaitija					
21. Pelyšiai	Peliszze	Pelyšiai	13	–	4
22. Žodzevičiai	Zodziewicze	Nociūnai	20	2	2
23. Dapšiai	Dopszany	Dapšiai	12	6	1
24. Gaigaliai	Goygoly	Gaigaliai	16	–	2
25. Remeikėnai	Romeykany	Papiliai	12	3	2
26. Nargilai, arba Uldukai	Nargielewicze alias Uldukie	Uldukai	7 ½	4	3
27. Užubaliai	Uzubole	Ažubaliai	6	7	1
28. Gilvydžiai	Ginwidzie	Gilvydžiai	10	5	5
29. Linkiškiei	Lynkiszki	Linkiškiei	8	3	–
30. Andriušiai	Andruszewicze	Šapalai	5	1	3
31. Sipainiai	Sypoynie	Vidugiriai	20	3	5
32. Stegeniai	Stegienie	Šalnakandžiai	17	1	–
33. Rapolai	Rafalowicze	Paberžiai	10	–	–
34. Puodžiai	Podzie	Grauzeliškiai	12	–	1
Šernupio vaitija					
35. Arabauninkai	Orabowniki	Vairiškiei	11	3	3
36. Sokonys	Sokowicze	Sokonys	7	8	1
37. Bugailiškiei	Bugayliszki	Bugailiškiei	14 1/3	7	3
38. Puodžiai	Podzie	Puodžiukiškiai	2	–	–
39. Daukai	Dowkie	Daukai	6	2	–
40. Butėnai	Butany	Butėnai	18	10	3
41. Daukšeliai	Daukszele	Kairiai	3	4	1
42. Tamošiūnai	Tumaszewicze	Tumasonys	5	2	1
43. Jurgeliai	Jurgiele	Jurgeliškiai	7 ½	2	–
44. Sargai	Sargowce	Mielošiai	7	4	–
45. Kinderiai	Kindery	Kinderiai	15	5	3
46. Rimdžiotai	Rymdziatowicze	Juodžiūnai	16	5	4
47. Raukštonys	Rowksztany	Raukštonys	16	4	–
48. Šimonių miestelis	miasteczko Szymance	Šimonys	4	5	2

valėjo mokėti už kiekvieną po 3 kapas.

Pienionių seniūnijos inventoriuje yra paminėta nemažai įvairių vietovardžių. Tai kaimų, bajorkaimių, dvarų, upių, upelių, ežerų, pelkių, miškų, margų, pievų vardai. Vieni iš tų objektų buvo Pienionių seniūnijos teritorijoje ir priklausė seniūnijai, o kiti tik ribojosi su seniūnijos kaimais bei žemėmis. Inventoriuje yra pateiktas net atskiras 15 seniūnijai priklaususių ežerų, bei 2 tvenkinių su malūnais sąrašas.

Iš viso inventoriuje paminėti 24 besiriboję su seniūnija kaimai ir 6 bajorkaimiai:

1. Su Dvaro vaitija ribojosi Vaidvidų, Budrionių, Vidugirių kaimai ir Latavėnų, Beitygalos, Bražiškių, Griežionių bajorkaimiai.

2. Su Pelyšių vaitija ribojosi Migonių, Jodkonių, Viešintų, Bilėnų, Laičių, Jurgiškio, Starkonių, Rudilių, Nevelionių kaimai ir Butkūnų bajorkaimis.

3. Su Šernupio vaitija ribojosi Obonių, Beregių, Titulėnų, Kondrotų, Puidų kaimai ir Butkūnų ir Pelyšių bajorkaimiai.

4. Su Kepurnės vaitija ribojosi Puponių, Bartkevičių, Naivių, Jie[s]tartų, Žvalgėnų, Nakonių, Mikniūnų kaimai bei Deveitiškių dvaras.

Paminėta 14 besiribojusių su Pienionių seniūnijos žemėmis upių bei upelių: Šventoji, Šetekšna, Kupa, Vašuoka, Latava, Grieža, Pelyša, Aluotis, Skodinys, Ašvaškilis, Ilgė, Uosupys, Rudupis, Jaroša. Išvardyta 15 seniūnijai priklaususių (Lobinis, Biebis, Ilgis, Liminas I, Griežys, Uzinas, Nažupis, Varležeris, Narbestinis, Iženas, Skaistis, Kuojinis, Kepurnis, Strakelis, Liminas II) ir 3 su ja besiribojančių (Juostinas, Latava, Suosa) ežerų bei 2 tvenkiniai su malūnais prie Ilgės ir Latavos upelių. Minimoms 7 pelkėms: Raistas, Skodinio, Šepeta, Kepurnė, Juodupės, Juodeglynas, Galbis (Gulbis). Be nuolat inventoriuje minimos Karališkosios Pienionių girios, dar paminėtas mitologinis Pienionių dvaro Gojus bei Miškalaukio, Puožo ir Deveitiškių dvaro miškai. Inventoriuje išvardijama nemažai smulkesnių vietovardžių. Tai Liepdegėnų ir Skerdimo pievos, Kalvišių, Viganų, Vidžiūniškio, Miškonų, Varniškės, Kubiliškių, Degenų, Skociškio, Vadamstų, Svilių, Vendrupio, Vižūnų margai.

49. Pironai	Puruny	Šilagalai	12	10	–
50. Piktagalys arba Mikieriai	Piktagoly alias Mikieri	Mikieriai	9	3	–
51. Buivyčiai	Buywidowicze	Apirbai	3	3	2
52. Meiliūnai	Meyluny	Mieliūnai	16	7	2
53. Dargudiškiai	Dargodziszki	Galsiškiei	4	5	5
54. Miškonys	Miszkony	Miškonys	5	2	1?
55. Viabrai	Wiabry	Vėbriai	2?	3	–
56. Remeišiškiai	Romeyszyszki	Šileikiškis	3	2	–
57. Vizbarai	Wizbory	Visbarai	2 ½	2	–
Kepurnės vaitija					
58. Vieštartai	Wiesztortowicze	Keginiai	12	1	–
59. Žvalgučiai	Zwolgucie	Rėkučiai	3	–	1
60. Skodiniai	Skaydynie	Skodiniai	11	3	–
61. Kikonys	Kikowicze	Kikonys	11	1	1
62. Savičiūnai	Sawiczuny	Čiovydžiai	13	–	1
63. Duoniūnai	Daniuny	Duoniūnai	10	1	–
64. Čivonys	Ciwowicze	Čivonys	11	4	–
65. Vederiškiei	Wedaryszki	Vėderiškiei	6	4	3
66. Jurėnai	Jurany	Jurėniškiai	5	3	1?
67. Šlekėliai	Szlekiele	Čivai	14	3	–
68. Girvalakiai	Girwolykie	Girvalakiai	40	9	–
69. Maneitiškiai	Moneytiszki	Jokšiai	15	6	–

Inventoriuje užfiksuoti seniūnijos kaimuose gyvenusių valstiečių vardai ir pavardės. Iš viso paminėti 32 skirtingi vardai ir dar 7 išvestiniai jų variantai. Populiariausi vardai: Jonas (40 asmenų), Jurgis (23), Stanislovas (21), Mikalojus (15), Petras (14), Grigas (13), Matulis (13), Tomas (12), Kasparas (11), Motiejus (11), Čepas (10), Kazimieras (9), Povilas (9), Baltramiejus (8), Jokūbas (8), Martynas (7), Juozapas (6). Rečiausiai sutinkami Gabrieliaus (1), Pilypo (1), Urbono (1) ir kt. vardai.

Inventoriuje pateiktos 146 skirtingos valstiečių pavardės. Dauguma jų kilusios iš pravardžių (66 pavardės): Bajaronis, Baltušnikas, Budrėnas, Dilelis, Drabelis, Dulkiniūnas, Ciganis, Ciolkinis, Gyležintis, Gylys, Gričiūnas, Gudas, Kairelis, Kapštonis, Karaliūnas, Karkazonis, Kavolius, Kerečionis, Kielėnas, Kirtiklis, Kluoniūnas, Kriaučius, Kručas, Kuniška, Kurulis, Laukys, Laužikas, Lisas, Lizelis, Navikas, Pakarklis, Paluikis, Paštukonis, Peliskis, Pivovoriūnas, Puodžiūnas, Pusbajoris, Pusbajoronis, Rudkanis, Sabaliūnas, Saladžius, Sanavaaitis, Skierskis, Slosaris, Stelmokas, Stukas, Šarkius, Šilkinis, Šlekys, Šukianis, Šuklinskas, Švakštanis, Švikštas, Tašliūnas, Tatarėlis, Terleckas, Tručinskas, Tutarlis, Tvorulis, Uldukis, Užkurys, Vileniškis, Vizbaronis, Volanis, Žvikas, Žvikonis. Kita, irgi nemaža dalis, pavardžių susidarė iš vardų (45 pavardės): Andriejūnas, Baltramiejūnas, Baliulionis, Čeponis, Grigaliūnas, Grigonis, Janiūnas, Janonis, Januškonis, Jasiūnas, Jokubonis, Jonuška, Juozaponis, Jurgianis, Kasperonis, Krišiūnas, Laurikonis, Mačionis, Maksimonis, Martynonis, Masevičius, Masiūnas, Matulionis, Mikalajūnas, Motiejūnas, Paškonis, Pavilionis, Petrauskas, Petronis, Petrukonis, Pilyponis, Stanislavonis, Staniulionis, Stasiūnas, Šimonis, Šinkūnas, Tamošiūnas, Tomkūnas,

Tonkūnas, Tumanis, Tumkūnas, Urbanonis, Vaitiekūnas, Valiulionis, Vinslavonis. Dalis pavardžių gali būti ypač archaishkos kilmės (14 pavardžių): Apšega, Buivėnas, Čėida, Daukšys, Giedraitis, Jakštanis, Kierkutis, Keršulis, Laukys, Laužada, Migutis, Mišeikis, Rakanis, Rimkūnas. Yra keletas slaviškos kilmės pavardžių: Černikas, Černius, Federavičius, Jastrembskis, Kuchašas, Sadauničius, Siabrnych, Griška. Dalis pavardžių yra neaiškios kilmės arba dokumente buvo neaiškiai užrašytos: Gieredeja, Hedrasz, Heycuni ir kt. Dalis pavardžių susijusios su tuo metu buvusiais ar vėliau atsiradusiais Pienionių seniūnijos kaimų vardais: Daukšelis – Daukšeliai, Dundulanis – Dundiškiei, Jakštelis – Jokšiai, Kairelis – Kairiai, Karaliūnas – Karaliūniškis, Kručas – Kručai, Kuniška – Kuniškiai, Puodžiūnas – Puodžiai, Sabaliūnas – Sabaliūnai, Šimonis – Šimonys, Tamošiūnas – Tamošiūnai, Tašliūnas – Tašliūnai, Uldukis – Uldukai, Vizbaronis – Vizbarai.

Baigiant pristatomo 1672 m. Pienionių seniūnijos inventoriaus apžvalgą reikia konstatuoti, kad šio ypač svarbaus ne tik Kupiškio krašto istorijos pažinimui šaltinio analizė toli gražu nėra išsemta. Susidurta ir su tam tikrais sunkumais bandant, kiek tai įmanoma, atkurti senuosius vietovardžius bei juos identifikuoti. Lenkų kalba rašytame dokumente vietovardžiai yra suslavinti ir iškraipyti. Ypač sunku tiksliai nustatyti tuos, kurie išnyko nepasiekę mūsų dienų. Pavyzdžiui, nėra aišku, kaip tikrai skambėjo lietuviškai tokie kaimų pavadinimai kaip *Szleykowicze*, *Smeszale*, *Skreytowicze*, *Zodziewiczze*, *Orabowniki*, *Sargowie*, *Rymdziatowicze* ir kt. Labai iškraipyti ir smulkesnių vietovardžių (margų, ežerų, upelių, pelkių) vardai. Štai kaip užrašyti kai kurių ežerų vardai: *Koynis*, *Kieburnis*, *Warlezys*, *Skaytis*²⁴. Gana nerūpestingai surašyti ir valstiečių vardai, o ypač pavardės. Dažnai net to pačio asmens pavardė skirtingose vietose pateikiama nevienodai. Dokumente yra ir klaidų. Gana dažnai klaidingai pateikti atskirų kaimų užimtų, nuomojamų bei tuščių valakų kiekiai. Verčiant tekstą, kiek buvo įmanoma, tos klaidos ištaisytos.

Nuorodos

1. Литовская Метрика, Отдел I, СПб. 1910 Ч.1. т.1 с.118.
2. Kavarskas / Visuotinė lietuvių enciklopedija (toliau – VLE), t.9. V., 2006. p.639.
3. *Petrauskas R.* Lietuvos Diduomenė XIV a. pab.–XV a. V., 2003. p.162, 163, 323. Lietuvos Metrika (toliau – LM) (1522 – 1530), 4 Teismų bylų knyga. V., 1997. p.363. LM (1440 – 1523), 10 Užrašymų knyga. V., 1997. p. 237.
4. LM (1528 – 1547) 6 Teismo bylų knyga. V., 1995. p.131.
5. Kavarskas / VLE, t.9. V., 2006. p.639.
6. LVIA F.1671. Ap.4. B.413. L.290.
7. LVIA FSA. B.3765 (I dalis). L.45.

8. LVIA F.S.A. B. 3765 (I dalis). L.94–128.
9. LVIA F.694. Ap.1. B.3507. L.108–110.
10. Dabartiniu metu šioje vietoje yra Pienionių kaimas, kuriame, 2001 m. surašymo duomenimis, tebuvo 3 gyv.
11. Dabar vadinamas Tėkme.
12. Pastatas karo reikmenims laikyti.
13. Pavadinta kaip esanti arti dvaro.
14. Pavadinimą gavo nuo Pelyšių kaimo vardo.
15. Pavadinta Šernupio upelio (Aluoties dešiniojo intako), tekančio pro Daukų, Bugailiškių, Vodonių kaimus, vardu. Tarp Daukų ir Sokonių kaimų vėliau atsirado palivarkas tuo pačiu vardu, o dabar yra Šernupio kaimas.
16. Šios vaitijos pavadinimas greičiausiai kilęs nuo Kepurinės pelkės

- (ir ežero), su kuria ši vaitija ribojosi, vardo.
17. Mirė 1655 m. gruodžio 31 d. Tikocine.
18. Sunyko per Šiaurės karą, 1737 m. neminimas, 1765 m. nurodyta, kad buvo tuščias, vėliau visai neminimas.
19. Senasis girios pavadinimas, XIX a. imta vadinti Šimonių giria.
20. Šio bajoro vardu vėliau vadintas čia buvęs bajorkaimis.
21. 1671 m. Puponių seniūnijos inventoriaus duomenimis, seniausias šio kaimo pavadinimas buvo Jerubėnai, kuris kilęs nuo miškų paukščio jerubės vardo.
22. Jie[s]tartai (*Etartowicze*) tai senasis Slavinčiškio kaimo pavadinimas.
23. Senasis Mičiūnų kaimo pavadinimas.
24. Tai yra Kuojinis, Kepurinis, Varležeris, Skaistis.

Jo Karališkosios Didenybės Pienionių seniūnijos dvaro ir valsčiaus inventorius 1672 m. vasario 4 d.

Prieš mane, Išdo rūmininką Kazimierą Joną Gabševičių Jaskoldą, Jo Malonybės D[idžio]o Izdininko, LDK žemės Raštininko, Čereševsko seniūno, Belovežo girininko Dauggalio Pono Jeronimo Kristijono Kiršenšteino¹ siuntimu ši Jo Karališkosios Didenybės Privilegija, duota iki gyvos galvos Dauggaliai Jos Malonybei Vilniaus Vaivadaitei, LDK Maršalkienei Poniai **Teodorai Sapiegaitei Tiškevičienei** ir Jos vyrui Jo Malonybei LDK Maršalkai Ponui **Vladislovui iš Logoisko Tiškevičiui** prie Jo Karališkosios Didenybės Ukmergės pavieto generolų ir bajorų dalies, savo parašais ją patvirtinusių šių tūkstantis šeši šimtai septyniasdešimt antrųjų metų vasario mėnesio ketvirtą dieną mano buvojimo minėtoje Pienionių seniūnijoje metu. Pirmiausia aprašomas **dvaras** tam valsčiui priklausantis taip kaip yra.

Įvažiuojama į dvarą nuo Anykščių vieškelio per užtvanką, pro nedidelį malūną ir susidėvėjusius vartus. Po dešine ranka didelis kryžminis pastatas, o jame kambariai su kambaromis bei menėmis ir su šoninėmis patalpomis. To pastato šone [kitas] senas pastatas su virtuve ir virtuvės kambariais. Prieš tą pastatą tarnų patalpos. Ten pat prie tų patalpų senas bravoras su kambariu. Einant nuo tų patalpų [pro] arklides link vartų [esančių] nuo Ukmergės vieškelio, prie tų vartų du svirnai ir povalušas². Dvaro palivarkas prie tvenkinio, o klojimas už užtvankos, kitoje dvaro pusėje, už tvenkinio prie Anykščių vieškelio.

DVARO VAITIJA

Valios, arba Šeimyniškių, kaimas

18 valakų vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Andriejus Motiejūnas	1/2	–
Jonas Pavidonis	1/2	–
Jurgis Jastrembskis	1/2	–
Morkus Petrukonis	1/2	–
Petras Motiejūnas	1/2	–
Jonas Baltramiejūnas	1/3	–
Matulis Kadajūnas	1/3	–
Vaitiekus Stasiūnas	1/2	–
Juozapas Čiganis	1/4	–
Andriejus Šlekys	1/3	1/4
Petras Kavaliauskas	1/2	1/2
Stanislovas Giedraitis	1/2	–

Motiejus Kielėnas	1/2	–
Stanislovas Andriejūnas	1/4	1/4

Šiame kaime užimtų valakų 5, nuomojamų valakų 1, tuščių 12. Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po vieną kapą³ ir 36 grašius, vieną statinę⁴ rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Prie šio kaimo [yra] 62 nuo dvaro arimų atskirti miško valakai.

Tuos valakus turi:

Andriejus Motiejūnas	1/6
Kriaučiuvienė Bylienė	1/6
Jonas Pavidonis	1/4
Morkus Petrukonis	1/4
Petras Motiejūnas	1/6
Jonas Baltramiejūnas	1/8
Simas Tonkūnas	1/6
Vaičius Stasiūnas	1/4
Juozapas Čiganis	1/4
Andriejus Šliakianis	1/8
Petras Kavaliauskas	1/4
Stanislovas Giedraitis	1/6
Matulis Baltramiejūnas	1/4
Stanislovas Andriejūnas	1/4

Užimtų valakų 3 ¼. Girioje [dar] yra 3 ¼ valako. Už tuos miško valakus turi mokėti po 3 kapas. Prie šio kaimo [dar] yra 53 nuo dvaro laukų atskirti margai⁵, vadinami Vengeliškiais. Nuo margo privalo mokėti tiek, kiek su dvaru sutarta, atsižvelgiant į tai, jog tie margai yra dvaro dirvos.

Šio Valios, arba Šeimyniškių, kaimo ribos. Vienais galais šio kaimo valakai ribojasi su dvaro dirvomis ir viduriniu Kaimynų kaimo lauku. Kitais galais – su Šventosios upe. Vienu šonu ribojasi su dvaro dirvomis bei su Anykščių klebonijos žeme ir taip pat su [Anykščių] miesto margais, o kitu šonu – su trečiuoju Kaimynų kaimo lauku.

Kaimynų kaimas

13 valakų vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Vaitiekus Kluoniūnas	1/4	1/4

Šiame kaime užimtų valakų ¼, nuomojamų valakų ¼. Girioje yra 12 ½ valako.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po vieną kapą ir 36 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni valakų galai remiasi į Valios kaimo valakų galus, kiti galai yra prie Neivėnų kaimo valakų galų. Vienu

šonu [valakai] prieina prie Pienionių dvaro dirvų, o kitu – prie ponų Mažeikų žemių.

Šio kaimo užusieniai. Vienas – gale šio kaimo valakų prie trečiojo lauko galų, prie Šventosios upės. Kitas – prie šio kaimo valakų šono ir prie velionio kunigaikščio Jo Malonybės LDK Etmono⁶ žemių. Turi tie užusieniai 33 ½ margo. Privalo mokėti nuo margo po 6 lietuviškus grašius.

Martišiūnų kaimas

23 valakai vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Martynas Tvorulis	1/2	–
Laurynas Šarkius	1/2	–
Petras Tvorulis	1/2	–
Jurgis Valiulionis	1/2	–
Adomas Skierskis	1/2	–

Šiame kaime užimtų valakų 2 ½. Tuščių valakų 20 ½⁷.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po vieną kapą ir 36 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Nuo kiekvieno nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vienais valakų galais ribojasi su dvaro Gojumi⁸, kitais – su Anykščių klebono bei miestelėnų žemėmis. Vienu šonu ribojasi su Anykščių klebono dirvomis, o kitu – su karališkuoju užusieniu.

Prie šio kaimo yra užusienis, kuriame 2 valakai [žemės]. Gyvena tame užusienyje bajorai Ramanauskai ir privalo mokėti nuo valako po 12 kapų už visas prievoles. Tas užusienis yra [Martišiūnų kaimo] trečiojo lauko gale, prie velionio kunigaikščio Jo Malonybės LDK etmono bei ponų Franckevičių žemių.

Lebdegėnų kaimas

12 valakų vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Jurgis Rakanis	1/4	1/2
Tomas Rakanis	1/3	1/2
Motiejus Dilelis	1/4	1/4
Stanislovas Petronis	1/4	–

Šiame kaime užimtų valakų ¾ ir 1/3. Nuomojamų valakų 1 ¼. Tuščių valakų 9 2/3.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po vieną kapą ir 36 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vienais galais kaimo valakai ribojasi su Pienionių dvaro pievomis, vadinamomis Lebdegiais, ir su šio kaimo trečiojo lauko galais. Kitais galais ribojasi su Neivėnų kaimo valakų galais. Vienu šonu ribojasi su pono Stomičiaus (Stomos), o kitu – su pono Mažeikos žemėmis. Prie šio kaimo yra [dar] 52 margai, už kuriuos mokama po 5 lietuviškus grašius.

Devenių kaimas

4 valakai vidutinės ir geros žemės

	užimtos	nuomojamos
Stanislovas Žvikas	1/3	–
Kazimieras Kirtiklis	1/3	–
Samukas Paštukonis	1/3	–
Baltramiejus Vilunonis	1/3	1/6
Adomas Užkury	1/3	1/6
Jurgis Žvikonis	1/3	1/6
Jurgis Navikas	1/4	–

Šiame kaime užimtų valakų 2 ¼, nuomojamų valakų 0, o tuščių – 1/3 ir ¼.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po vieną kapą ir 36 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas ir 30 lietuviškų grašių⁹. Prie šio kaimo [yra] 14 margų. Mokama už kiekvieną po 6 lietuviškus grašius. Kitoje vietoje yra [dar] 37 margai, kuriuose stovi Pukienių¹⁰ namai. [Jie] privalo mokėti už tuos 37 margus 12 kapų už visas prievoles.

Neivėnų kaimas

14 valakų vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Stanislovas Piliponis	1/2	1/2
Jonas Šimonis	1/2	1/2
Petras Pivovariunas	1/2	–
Andriejus Tamošiūnas	1/2	1/8
Jonas Valiulionis	1/4 ir 1/6	–
Jurgis Valiulionis	1/3	1/2

Šiame kaime užimtų valakų 2³/₄, nuomojamų 1 ½ ir 1/8. Tuščių valakų – 9 ¼ ir 1/8.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po vieną kapą ir 36 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su 19 miško valakų, kiti galai ribojasi su Pienionių dvaro dirvomis. Vieni valakų šonai ribojasi su Piktagalio kaimo žemėmis, o kiti – su Lebdegėnų¹¹ kaimo žemėmis.

Šio kaimo valakų gale, prie Piktagalio kaimo valakų šono, šalia velionio kunigaikščio Etmono bajorų valakų galo ir prie Raistu vadinamos pelkės [yra] 19 miško valakų. [Dalį] tų valakų turi:

Stanislovas Piliponis	1/2
Jonas Šimonis	1
Andriejus Tamošiūnas	1/2
Jurgis Valiulionis	1/2
Vaitas Griciūnas iš Piktagalio	1/4
Sirvydas	1
Vasilius	1/2
Mikalojus Piliponis	1/2
Laužada	1/4 ir 1/8
Suolininkas Lisas	1/4
Jurgis Stelmokas	1/3

Užimtų valakų 5 1/3, 1/8. Tuščių valakų 13 1/3, 1/8. Už kiekvieną miško valaką turi mokėti po 3 kapas.

Piktagalio kaimas

12 valakų geros žemės

	užimtos	nuomojamos
Mikalojus Piliponis	1/2	1/2
Kazimieras Lisas, suolininkas	1/4	–
Vasilius Petrauskas	1/4	1/8
Stanislovas Laužada	1/4	1/4
Jonas Griciūnas, senasis vaitas	1/2	–
Grigas Stelmokas	1/4	–

Šiame kaime užimtų valakų 2, nuomojamų valakų ¾ ir 1/8. Tuščių valakų 9 1/8.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 2 kapas, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už nuomojamą valaką po 6 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni šio kaimo valakų galai ribojasi su Neivėnų kaimo valakų šonu, kiti galai – su šio [Piktagalio] kaimo užusieniu ir su velionio kunigaikščio etmono bajorų žemėmis. Vienu šonu valakai ribojasi su Pienionių dvaro dirvomis bei Skerdimo¹² pievomis, o kitu – su to pačio velionio kunigaikščio etmono žemėmis.

Šio kaimo užusieniai du. Viename jų senasis vaitas Griciūnas turi 19 margų, o kaimas 13 margų. [Visi] turi mokėti už margą po 6 lietuviškus grašius. Kitame užusienyje gyvena Sirvydas. Tame užusienyje [yra] 1 valakas. Turi mokėti už tą užusienį po 12 kapų lietuviškų [grašių] už visas prievoles.

Lobinavos, arba Kuniškių, kaimas

4 valakai vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Vaitiekus Stasiūnas	1/2	–
Vaitiekus Kuniška	1/4	–
Čepas Develis	1/4	–
Matulis Čeida	1/4	–
Jonas Develis	1/4	–
Motiejus Bacioniškis	1/4	–

Šiame kaime užimtų valakų $1\frac{3}{4}$, tuščių valakų $2\frac{1}{4}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po vieną kapą ir 36 grašius, vieną statinę rugių, statinę avių, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų.

Šio kaimo ribos. Vieni šio kaimo valakų galai ribojasi su Pienionių dvaro pievomis, Skerdimu vadinamomis, kiti galai ribojasi su Pienionių dvaro Gojumi. Vienu šonu valakai ribojasi su Pienionių dvaro dirvomis, o kitu – su karališkuoju užusieniu, kuris yra prie Lobinio ežero. Tame kaimo užusienyje prie Lobinio ežero yra 21 margas. Už kiekvieną margą turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Šleikų kaimas

6 valakai vidutinės žemės. Bajorai¹³

	užimtos	nuomojamos
Darata Federavičienė, našlė	1	–
Kristupas Černikas	1/5	–
Andriejus Kuchašas	1/2	–

Užimtų valakų 1 ir $2\frac{2}{3}$. Tuščių valakų $4\frac{1}{3}$.

Nuo kiekvieno užimto valako turi mokėti po 12 kapų už visas prievoles.

Šio kaimo ribos. Vieni šio kaimo valakų galai ribojasi su velionio kunigaikščio etmono bajorų žemėmis Vižunkose¹⁵ ir su pono Franckevičiaus žemėmis, o kiti – su karališkuoju ežeru Biebiu ir pelke. Vienu šonu valakai ribojasi su tu pačių pono etmono bajorų žemėmis, o kitu – su pono Franckevičiaus ir pono velionio etmono žemėmis. Šio kaimo margai yra trijose vietose. Trečioje vietoje esantys dar tušti, bet jau pradedami naudoti. Mokėti turi nuo margo po 6 lietuviškus grašius.

Bareišių kaimas

6 valakai geros žemės

	užimtos	nuomojamos
Stanislovas Pusbajoranis	1/4	–
Jurgis Pusbajoraitis	1/4	–
Jonas Sadauničius	1/2	–
Jurgis Heycuni ¹⁴	1/4	–

Šiame kaime užimtų valakų $1\frac{1}{4}$. Tuščių valakų $4\frac{3}{4}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 2 kapas, vieną statinę rugių, statinę avių, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Nuo nuomojamo valako po 6 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni šio kaimo valakų galai ribojasi su ponų bajorų Vaišvilų žeme, kiti – su velionio kunigaikščio etmono bajorų žemėmis. Vienu šonu valakai ribojasi su to paties velionio etmono bajorų žemėmis, o kitu šonu – su ponų Radzevičių žeme. Šiame kaime prie Juostino ežero yra vienas užusienis. Kitas, esantis kaimo valakų gale, ribojasi su ponų bajorų Vaišvilų žeme. Jame 66 margai. Valdo tuos margus visas kaimas ir turi mokėti už kiekvieną margą po 6 lietuviškus grašius. Dabar margai tušti.

Mažonių kaimas

7 valakai vidutinės ir blogos žemės

Šis kaimas dabar tuščias¹⁶. Šio kaimo prievolės buvo: nuo užimto valako po kapą ir 24 grašius, vieną statinę rugių, statinę avių, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų.

Šio kaimo ribos. Vieni šio kaimo valakų galai ribojasi su Gečionių kaimo žeme, kiti galai – su ponų Vaišvilų ir Rudzevičių¹⁷ miškais. Iš kitų pusių – Latavėnų žemės.

Šio kaimo užusienis [yra] prie kaimo valakų šono. Turi 45 margus. Mokėjo nuo margo po 6 lietuviškus grašius. Iš tų margų 15 atiduota Gečionių kaimui.

Gečionių kaimas

3 valakai blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Petras Janonis	1/4	–
Jurgis Tomkūnas	1/4	–

Šiame kaime užimtų valakų $\frac{1}{2}$. Tuščių valakų $2\frac{1}{2}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po kapą ir 12 grašių, vieną statinę rugių, statinę avių, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų.

Šio kaimo ribos. Vieni šio kaimo valakų galai ribojasi su Latavėnų bajorų [žeme], kiti ribojasi su Mažonių kaimo valakais. Vienu šonu valakai ribojasi su ponų bajorų Vaišvilų žemėmis, o kitu – su tu pačių ponų Vaišvilų ir Rudzonių žemėmis.

Šio kaimo užusienis [yra] prie kaimo valakų šono ir ponų Vaišvilų žemių įvairiose vietose ir turi iš viso $13\frac{1}{2}$ margų. Turi mokėti nuo margo po 6 lietuviškus grašius.

Kiaušų kaimas

5 valakai vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Kasparas Laukys	1/2	1/4
Vaičius Kerečionis	1/2	–
Motiejus Tumkūnas	1/6	–
Baltramiejus Karkazonis	1/6	1/6
Adomas Kierkutis	1/6	–
Motiejus Matulionis	1/4	1/6

Šiame kaime užimtų valakų $1\frac{3}{4}$, nuomojamų $1\frac{1}{3}$ ir $\frac{1}{4}$. Tuščių valakų $2\frac{2}{3}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po kapą ir 36 grašius. Rugių, avių ir kt. lygiai su kitais.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Griežos upeliu ir su ponų Vaišvilos ir Trupuskio žemėmis, kiti ribojasi su [to pačio] pono Vaišvilos žeme. Vienu šonu valakai ribojasi [irgi] su pono Vaišvilos žeme, o kitu – su Gečionių kaimo valakais. Šio kaimo užusieniai ir margai [yra] prie kaimo valakų šono bei Griežos ir Latavos upelių įvairiose vietose. [Dali] šių margų valdo:

Kasparas Laukys	10
Motiejus Matulionis	5
Motiejus Tunkūnas	5

Baltramiejus Kerkazonis	5
Adomas Kierkutonis	5
Vaicius Kerečionis	5
Motiejus Tomkūnas	3

Užimtų margų 38, tuščių margų 68. Iš viso margų 106. Turi mokėti už kiekvieną po 6 lietuviškus grašius.

Daugelionių kaimas

4 valakai blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Jonas Lizelis	1/4	–
Jurgis Pusbajoronis	–	1/2

Šiame kaime užimtų valakų ¼, nuomojamų valakų ½. Tuščių valakų 3¼. Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po kapą ir 12 grašių, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką privalo mokėti po 4 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Andrioniškio kaimo, kuris dabar miesteliu paverstas, žeme. Kiti valakų galai ribojasi su ponų Vaišvilų žeme. Vienu šonu valakai ribojasi su užusieniu, kuris yra prie Latavos upelio, o kitu šonu – su Latavos ežeru¹⁸ ir ponų Vaišvilų žemėmis. Šio kaimo užusienis prie Latavos upelio turi įvairiose vietose 30 margų. Iš tų margų šešis valdo Stanislovas Sabaliūnas ir moka už kiekvieną iš jų po 6 lietuviškus grašius.

Sabaliūnų kaimas

3 ½ valako vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Stanislovas Sabaliūnas	1	–
Stanislovas Drabelis	1/2	–

Šiame kaime užimtų valakų 1 ½. Tuščių valakų 2.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po kapą ir 30 grašių, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų, vieną pastotę¹⁹, po vieną gvolta²⁰ nuo 6 dūmų.

Prie šio kaimo [yra] 30 margų. Juos valdo:

Stanislovas Sabaliūnas	20
Kristupas Masevičius	10

Turi mokėti nuo margo po 6 lietuviškus grašius.

Šis kaimas rėžiais įsiterpia tarp velionio kunigaikščio etmono Vižūnų²¹ žemių ir ponų Franckevičių žemės.

Žūklių, arba Rybokų²², kaimas

Šiame kaime 2 užimti valakai rėžiais įsiterpia tarp Vižūnų žemių. Žemė šiame kaime vidutinė. Už valaką turi mokėti po kapą ir 36 grašius, vieną statinę rugių, vieną statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Šiame kaime rėžiais tarp įvairių Beitygalos lauko bajorų [žemių] įsiterpusi Skočiškiu vadinama dykvietė, kurioje [yra] 33 margai ir 6 virvės. Valdo juos ponas Mitaševskis ir turi mokėti tiek, kiek su dvaru sutarta.

Grybių kaimas

6 valakai vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Mikalojus Tašliūnas	1/2	1/3
Povilas Tašliūnas	1/2	1/3
Baltramiejus Čeponis	1/3	1/8

Šiame kaime užimtų valakų 1 1/3. Nuomojamų 2/3 ir 1/8. Tuščių valakų 3 7/8.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po kapą ir 36 grašius,

vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką privalo mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su 9 miško valakų galais, kiti ribojasi su pono Vaitkevičiaus žeme. Vienu šonu valakai ribojasi su Vaidvidių²³ kaimo žeme, o kitu šonu – su karališkuoju užusieniu.

Smiešelių kaimas

5 valakai blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Jurgis Jakubonis	1/3	1/3 ir 1/6
Grigas Vaitiekūnas	1/3	1/3 ir 1/6
Jonas Dundulianis	1/3	1/3 ir 1/6
Mikalojus Jakštonis	1/3	1/3 ir 1/6
Jonas Mikalajūnas	1/3	1/3 ir 1/6
Stanislovas Urbanianis	1/3	1/3 ir 1/6

Šiame kaime užimtų valakų 2. Nuomojamų valakų 3.

Prie šio kaimo [dar yra] 7 ½ tuščių miško valakų.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 6 kapas ir 30 grašių, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų, vieną pastotę, nuo dūmo per metus po vieną gvolta. Už kiekvieną nuomojamą valaką po 4 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Budrevičių²⁴ kaimo valakų galais, kiti ribojasi su Bražiškių bajorų ir ponų Ordų žemėmis. Vienu šonu valakai ribojasi su Pienionių miško valakų šonu, o kitu – su Upytės pavieto žemėmis.

Šio kaimo užusieniai ir margai, kurie ribojasi su trijų miško valakų šonu ir su ponų Žemaitėlių bei ponų Ordų žemėmis, yra įvairiose vietose. [Jų iš viso] 3 margai. Turi mokėti už margą po 5 grašius.

Skreitų kaimas

4 valakai blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Juozapas Budrėnas	1/3	1
Pilypas Paškonis	1/6	1/2
Mikalojus Janiūnas	1/6	1/2

Šiame kaime užimtų valakų 2/3, nuomojamų 2. Tuščių valakų 1 1/3. Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 6 kapas ir 30 grašių, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų, vieną pastotę, nuo dūmo po vieną gvolta per metus. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 4 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su 9 miško valakų galais, kiti Vašuokos upe ribojasi su Upytės [pavieto] siena. Vienu šonu valakai ribojasi su Budrevičių kaimo valakų šonu, o kitu – su karališkuoju užusieniu.

Šio kaimo užusieniai ir margai [yra] prie kaimo valakų šono ir [prie] Upytės [pavieto] užusienio. Juose 22 margai ir 9 virvės. Šiuos margus valdo:

Juozapas Budrėnas	7
Vaičius Paškonis	3 ½

Tušti 11 ½ margo. Turi mokėti už margą po 5 grašius.

Tarp Smiešelių ir Skreitų kaimų keliose vietose yra miško valakai. Pirmoje vietoje 9 miško valakai. Vienu galu tie valakai ribojasi su Budrevičių kaimo valakų galais, kitu – su 3 miško valakų galais. Vienu šonu jie ribojasi su Smiešelių kaimo žeme, o kitu – su karališkuoju užusieniu.

Antroje vietoje 3 miško valakai, kurie vienu galu ribojasi su Smiešelių kaimo valakų galais ir su 9 miško valakais, kitu galu

ribojasi su ponų bajorų Žemaitėlių ir Ordų žemėmis. Vienu šonu valakai ribojasi su [ponų] Žemaitėlių žemėmis, o kitu – su ponų Ordų žemėmis.

Trečioje vietoje netoli Vidugirių²⁵ kaimo [yra] 10 [miško] valakų, kurie vienu galu ribojasi su Vidugirių kaimo valakų galais, o kitu – su pono Taujanskio žemėmis. Vienu šonu tie valakai ribojasi su karališkuoju užusieniu, o kitu – su 15 [kitų] miško valakų, pagal paskutinį matavimą. Už kiekvieną [iš 9] miško valaką turi mokėti po 3 kapas, o už dešimtą, atsižvelgiant, kad jis jau užimtas, po 12 kapų už visas prievoles.

Andrioniškio miestelis

Turgaus aikštė

Apgyvendintų skaičius	Nuomos mokesčio suma lietuviškais grašiais
Vaičius Šuklinskas	1 10
Jonas Šukianis	2 20
Baltramiejus Stelmokas	1 10
Mikalojus Baltušnikas	1 10
Jurgis Sanavaitis	1 10
Jurgis Laukys	1 ½ 16
Čepienė, našlė	1 10
Petrienė, našlė	½ 4

Apgyvendintų sklypų 9, tuščių sklypų 8. Viso sklypų 17. Turi už kiekvieną iš jų mokėti po 10 lietuviškų grašius.

Anykščių gatvė

Apgyvendintų skaičius	Nuomos mokesčio suma lietuviškais grašiais
Gabrielius Slosaris	1 8
Stanislovas Grigonis	1 8
Jonas Rudkanis	½ 4
Jonas Migutis	1 8
Mikalojus Pakarklis	1 8

Apgyvendintų sklypų 4 ½, tuščių sklypų 11 ½. Viso sklypų 16. Turi mokėti už kiekvieną sklypą po 8 lietuviškus grašius.

Subačiaus gatvė

Tuščių sklypų 2. Mokėjo po 8 lietuviškus grašius.

Kupiškio gatvė

Apgyvendintų skaičius	Nuomos mokesčio suma lietuviškais grašiais
Jonas Terleckas	1 8
Matulis Kavaliauskas	1 8
Aleksiejus Jasiūnas	1 8

Apgyvendintų sklypų 3, tuščių sklypų 4. Viso sklypų 7. Turi už sklypą mokėti po 8 lietuviškus grašius.

Anykščių gatvės gale [dar] 2 tušti sklypai. Svėdasų gatvės gale 3 tušti sklypai. Prie miestelio įvairiose vietose yra 112 margų. Anksčiau jie buvo užimti, o dabar stovi tušti. Taip pat miestelio užusienyje prie pono Vaišvilos žemės yra 30 margų. Tėnai našlė Kazimierienė Kasauskienė valdo 15 margų, o kiti tušti. Turi mokėti už tuos margus po 6 lietuviškus grašius.

Miestelio valakai yra dvejose vietose. Tai yra Vadakstų ir Svilių laukai, kurių valakų dalį valdo:

Jonas Pusbajoris	1/2
Vaitiekus Kalvis	1/4
Mikalojus Radkūnas	1/2
Mikalojus Šukelis Pakarklis	1/2
Jonas Migutis	1/2

Jurgis Giležentis	1/4
Jurgis Baltušnikas	1/2
Jurgis Šukionis	1/6
Jurgis Senavaitis	1/2
Vaičius Ciolkinis	1/4

Užimtų valakų 3 ¾ ir 1/6, tuščių valakų 1 1/8 ¾ 1/5. Turi mokėti už valaką po 4 kapas.

Tų miestelio valakų ribos. Du laukai, vadinami Vadakstais, vienu galu ribojasi su pono Taujanskio žemėmis ir Griežionių bajorų žemėmis, kitu galu ribojasi su miestelio užusienio margais ir su Griežos upeliu. Vienu šonu ribojasi su ponų Vaišvilų žemėmis, o kitu – su miško valakų, vadinamų Vendrupiu, galais ir su Vadakstos upeliu.

Trečias laukas, vadinamas Sviliais²⁶, vienu galu ribojasi su miestelio sklypais ir su Šventosios upe, o kitu galu – su ponų Vaišvilų žemėmis. Vienu šonu ribojasi su Griežos upeliu ir su užusienio margais, o kitu šonu – su Pienionių malūno, vadinamo Latavėnais²⁷, žemėmis.

Prie miestelio [yra] 11 miško valakų, vadinamų Vendrupiu. Juos valdo:

Jonas Pusbajoris	1/4
Vaičius Kalvis	1/6
Mikalojus Radkūnas	1/6
Mikalojus Pakarklis	1/3
Jonas Migutis	1/6
Jurgis Gylis	1/6
Jurgis Baltušnikas	1/3
Jurgis Šukionis	1/6
Jurgis Senavaitis	1/3

Užimtų valakų 2 1/6, tuščių valakų 8 ½ 1/3. Turi mokėti už tuos valakus po 3 kapas.

Tų Vendrupio miško valakų ribos. Vienu galu tie valakai ribojasi su Vadakstų lauko valakų šonu ir Griežionių bajorų žemėmis. Kitu galu ribojasi su Šventosios upe. Vienu šonu [ribojasi] su miestelio užusienio margais, o kitu – su tuo pačiu užusieniu prie Vadakstos upelio.

Prie miestelio yra malūnas, kuris priklauso dvaro dispozicijai. Prie to malūno yra vienas valakas žemės. Dabar ji tuščia.

PELYŠIŲ VAITIJA

Pelyšių kaimas

Šiame kaime 13 valakų vidutinės ir geros žemės. Šis kaimas tuščias ir niekas jo [žemės] nedirba.

Šio kaimo prievolės buvo: nuo apgyvendinto valako po 3 kapas ir 18 grašių, vieną statinę rugių, statinę avių, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turėjo mokėti po 5 kapas ir 30 lietuviškų grašių.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Rimdžiotų kaimo žemėmis, o kiti – su Nargilų kaimo žemėmis. Vienu šonu valakai ribojasi su Dapšių kaimo žemėmis, o kitu – su karališkąja giria²⁸.

Šio kaimo užusieniai yra keturiose vietose. Pirmasis – tarp šio kaimo valakų šoninės sienos ir karališkosios girios. Kitas – prie tos pačios valakų sienos ir prie Pelyšos upelio. Trečias – ten pat. Ketvirtas – prie šio kaimo valakų šono, Rimdžiotų kaimo valakų šono ir karališkųjų užusienių. [Kaimas] valdė šiuos užusienius ir margus. Mokėjo už margus [esančius] pirmame užusienyje po 6 lietuviškus grašius, o už kitus margus, kurie yra Kalviškuose, mokėjo po tiek, kiek su dvaru buvo sutarta, įskaitant ir tuos margus, kurie yra dvaro girioje.

Žodzevičių kaimas

20 valakų geros žemės

	užimtos	nuomojamos
Matulis Mikalajūnas	1/4	1/4
Stanislovas Kurulis	1/4	–

Šiame kaime užimtų valakų $\frac{1}{2}$, nuomojamų $\frac{1}{4}$. Tuščių valakų $19 \frac{1}{4}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką privalo mokėti po 6 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Dapšių kaimo žemėmis, kiti – su kunigo Anykščių klebono Migonių kaimo žemėmis bei karališkuoju šio [Žodzevičių] kaimo užusieniu. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Pelyšių kaimo valakais, o kitu – su Šepetos pelke.

Šiame kaime 2 užusieniai. Pirmasis – tarp šio kaimo [valakų] šoninės sienos, Pelyšių ir Migonių kaimų valakų šonų ir karališkojo užusienio. Kitas – tarp šio kaimo kraštinio lauko, Dapšių kaimo valakų šono bei Rimdžiotų kaimo valakų šono. Tuose užusieniuose iš viso $157 \frac{1}{2}$ margo. Iš šių margų valdo tik:

Mikalojus Pavilionis iš Pelyšių	7
Valiulis Uldukis	10

Privalo už kiekvieną margą mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Dapšių kaimas

12 valakų geros žemės

	užimtos	nuomojamos
Povilas Valiulionis	1/2	1/3
Jonas Valiulionis	1/6	1/6
Matulis Jurgianis	1/4	1/4
Povilas Matulionis	1/4	–
Petras Apšega	1/4	1/4
Jurgis Vaitiekūnas	1/6	–

Šiame kaime užimtų valakų 2, nuomojamų $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{3}$ $\frac{1}{6}$. Tuščių valakų $8 \frac{3}{4} \frac{1}{3}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 6 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Žodzevičių kaimo valakų galais, kiti – su Butkūnų bajorų Butkevičių žemėmis. Vienu šonu valakai ribojasi su Rimdžiotų kaimo kaimo valakų galais ir su karališkuoju užusieniu, o kitu šonu ribojasi su Gaigalių kaimo valakų šonu.

Šio kaimo užusienis [yra] to pačio Dapšių kaimo valakų gale ir Rimdžiotų kaimo valakų gale. Prie šio kaimo [dar yra] 5 margai, kuriuos valdo:

Petras Valiulionis	3
Grigas Jurgenis	1
Jurgis Stanulionis	1

Už kiekvieną margą privalo mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Gaigalių kaimas

16 valakų vidutinės ir blogos žemės

Visi šio kaimo valakai tušti, niekas [ju] nedirba. Šio kaimo prievolės buvo: nuo užimto valako po 2 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką privalėjo mokėti po 4 kapas ir 30 grašių.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Kinderių

kaimo valakais, kiti – su Žodzevičių kaimo valakų galais. Vienu šonu valakai ribojasi su Dapšių kaimo valakų šonu, o kitu – su karališkuoju užusieniu ir Skodinio pelke.

Šio kaimo užusieniai. Vienas – tarp šio kaimo valakų galų ir velionio kunigaikščio Etmono žemių. Kitas – irgi tarp tų pačių kaimo valakų galų ir Žodzevičių kaimo [valakų] šono bei Šepetos pelkės. Šiuose kaimo užusieniuose 70 margų, kurie tušti. Anksčiau už kiekvieną margą mokėdavo po 6 lietuviškus grašius.

Remeikėnų kaimas

12 valakų vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Jonas Giedraitis	1/2	1/2
Vaitiekus Saladžius	1/4	1/4
Valiulis Grigaliūnas	1/4	–

Šiame kaime užimtų valakų 1, nuomojamų $\frac{3}{4}$. Tuščių valakų $10 \frac{1}{4}$. Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką privalo mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo valakų ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Kinderių kaimo valakų šonu, kiti – su Jodkonių²⁹ kaimo žeme. Vienu šonu valakai ribojasi su Žvalgučių kaimo valakų galais, o kitu – su Gaigalių [kaimo] valakų galais.

Šio kaimo užusieniai. Vienas – prie šio kaimo valakų šono ir Gaigalių kaimo žemių. Kitas, vadinamas Juodymu, yra prie šio kaimo valakų galo. Tuose užusieniuose 30 margų. Juos valdo Jonas Giedraitis ir moka už kiekvieną margą po 6 lietuviškus grašius. Kitoje vietoje yra 45 margai, o trečioje [dar] 20 margų. Visi jie yra tušti. Už juos [anksčiau] mokėta irgi po 6 lietuviškus grašius už kiekvieną.

Nargilų, arba Uldukių, kaimas7 $\frac{1}{2}$ valako vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Grigas Valiulionis	1/2	1/4
Stanislovas Valiulionis	1/4	–
Tomas Peliskis	1/2	1/8
Valentas Uldukonis	1/2	1/8

Šiame kaime užimtų valakų $1 \frac{3}{4}$, nuomojamų $\frac{1}{2}$. Tuščių valakų $5 \frac{1}{4}$. Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Pelyšių kaimo žeme, kiti – su kunigo Anykščių klebono Migonių kaimo žemėmis. Vienu šonu valakai ribojasi su to pačio klebono žemėmis ir su karališkuoju užusieniu, o kitu šonu – su karališkąja giria ir su ponios Šemetienės žemėmis.

Šio kaimo užusieniai ir margai įvairiose vietose. Pirmas užusienis prie šoninės šio kaimo valakų sienos bei prie karališkosios girios. Iš viso [jame] 4 margai. Juos valdo:

Tomas Peliskis	2
Valiulis Uldukis	2

Kitoje vietoje [yra] pievų prie karališkos girios 34 margai. Dalį jų valdo:

Grigas Valiulionis	2
Stanislovas Valiulionis	1
Tomas Peliskis	2
Valentas Uldukis	2
Jokūbas Pavilionis	1

Girioje 26 ½ margo. Turi mokėti už margą po tiek, kiek su dvaru sutarta, įskaitant ir dvaro girioje esančius [margus]. Trečioje vietoje prie karališkosios girios irgi pievos. Tuos margus – 119 ½ valdo Stanislovas Dapšonis ir turi mokėti už kiekvieną po tiek, kiek su dvaru sutarta, turint galvoje ir dvaro girioje esančius margus.

Užubalių kaimas

6 valakai vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Tomas Baltramiejūnas	1/4	1/2
Jokūbas Tumanis	1/4	1/4
Jonas Tumanis	1/4	1/4
Mikalojus Čeponis	1/4	1/4
Matulis Valiulionis	1/4	1/4
Samulis Grigaliūnas	1/3	1/2
Matulis Grigaliūnas	1/4	–

Šiame kaime užimtų valakų 1 ½ ½, nuomojamų 2. Tuščių valakų 2 ¼. Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avių, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su pono Podleckio Viešintų kaimo žeme ir su ponios Raiskos žemėmis, o kiti – su Bilėnų kaimo žemėmis. Vienu šonu valakai ribojasi su Jos Malonybės ponios Raiskos žemėmis, o kitu – su karališkąja giria. Šiame kaime, prie karališkosios girios ir Uosupio upelio, yra užusienis ir margai, kuriuos visus kaimas valdo. Iš viso margų 40. Turi mokėti už kiekvieną margą po 6 lietuviškus grašius.

Gilvydžių kaimas

10 valakų blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Tomas Pavilonis	1/3	1/6
Tomas Andriejūnas	1/4	1/2
Andriejus Motiejūnas	1/3	1/3
Kasparas Mikalajūnas	1/4	1/4
Jasienė našlė	1/4	–

Šiame kaime užimtų valakų 1 ¼ ¼, nuomojamų 1 ¼. Tuščių valakų 7 ½.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 2 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avių, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 4 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su pono Didžiulio ir pono Rikliko žemėmis, kiti galai ribojasi su pono Podleckio žemėmis. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Anykščių valsčiaus Laičių kaimo žemėmis, o kitu – su karališkąja žeme ir giria.

Šio kaimo užusieniai. Vienas – prie šio kaimo [valakų] šoninės sienos prie Jarošos upelio. Kitas – prie šio kaimo valakų galo. Trečias – Viganų [užusienis] – prie šio kaimo valakų galo. Ketvirtas – irgi prie šio kaimo valakų galo. Penktas – taip pat prie tų pačių valakų galų ir Užubalių [kaimo] užusienio. Tuose užusieniuose 90 margų, kuriuos valdo:

Kalvis Siabrnych	22
Tomas Pavilonis	3
Andriejus Matelionis	1

Tuščių margų 74. Turi mokėti už kiekvieną margą po 6 lietuviškus grašius.

Atskirai 2 ½ margo valakuose [dar] valdo:

Kalvis	1
Grigas Tomkūnas	1/2
Tomas Pociūnas	1

Linkiškių kaimas

8 valakai vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Stanislovas Andriejūnas	1/4	1/4
Stanislovas Matelionis	1/8	1/8

Šiame kaime užimtų valakų ¼ 1/8, nuomojamų ¼ 1/8. Tuščių valakų 7 ¼.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avių, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su ponios Raiskos Jurgiškio kaimo žeme, kiti – su Migonių kaimo žeme. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Starkonių kaimo valakų šonu, o kitu šonu – su Jurgiškio kaimo žeme bei karališkuoju užusieniu.

Andriūšių kaimas

5 valakai vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Jonas Krisiūnas	1/4	–

Šiame kaime užimtų valakų ¼. Tuščių valakų 4 ¾.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avių, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su karališkąja giria ir Noriūnų Jos Malonybės ponios Raiskos žemėmis, o kiti galai – su Šepetos pelke. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su karališkuoju užusieniu, o kitu – su Sipainių³¹ kaimo žeme. Šio kaimo užusieniai. Pirmasis – šio kaimo valakų gale, prie Sipainių kaimo valakų šono ir karališkųjų miškų. Kitas [užusienis] – prie šio kaimo valakų šono ir prie Sipainių kaimo valakų galo bei Migonių kaimo žemių. Trečiasis [užusienis] – tarp Šepetos pelkės ir Migonių kaimo žemės. Ketvirtasis – prie šono tų pačių valakų ir prie karališkojo užusienio. Tuose užusieniuose 143 ½ margo, kurie tušti. Ypač 18 margų užusienis, kur Karaliūnai gyveno³² [dabar irgi] tuščias. Už kiekvieną margą turėjo mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Sipainių kaimas

20 valakų vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Mikalojus Kručas	1/4	1/4
Petras Jurgianis	1/4	1/4
Jonas Karaliūnas	1/4	1/4

Šiame kaime užimtų valakų ¾, nuomojamų valakų ¾. Tuščių valakų 18 ½.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avių, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas. Tuščiam šio kaimo lauke yra 6 ⅔ valako, kurie tušti. Mokėjo už šiuos valakus tiek kiek ir už miško valakus.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi karališkuoju užusieniu ir su ponios Raiskos žemėmis, o kiti ribojasi su Šepetos pelke. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Andriūšių kaimo valakų šonu, o kitu – su karališkuoju užusieniu. Prie šio

kaimo yra 5 tušti miško valakai, už kuriuos mokėjo po 3 kapas. Šio kaimo užusieniai. Pirmoje vietoje – tarp šio kaimo valakų galo ir ponios Raiskos žemių bei karališkojo Rudilių³³ kaimo užusienio. Kitoje vietoje – tarp kito šio kaimo valakų galo ir Šepetos pelkės. Trečioje vietoje – irgi prie Šepetos pelkės. Ketvirtoje vietoje – to pačio Sipainių kaimo valakų gale, prie miško valakų šono bei prie Šepetos pelkės. Penktoje vietoje – tarp Šepetos pelkės. Tuose užusieniuose 158 ½ margo. Dalį tų margų valdo:

Mikalojus Kručas	3
Petras Jurgianis	3

Už kiekvieną margą privalo mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Stegenių kaimas

17 valakų vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Martynas Pavilonis	1/4	–

Šiame kaime užimtų valakų ¼, tuščių valakų 16 ¾.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avių, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas. Prie šio kaimo yra 7 ½ tušti miško valakai. Mokėjo anksčiau už kiekvieną iš 8 valakų po 2 kapas, o dabar turi mokėti tiek, kiek su dvaru sutarta. Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Nevelionių³⁴ kaimo žemėmis, o kiti – su Šepetos pelke. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Rapolų kaimo valakų šonu, o kitu – su karališkuoju užusieniu.

Rapolų kaimas

10 valakų vidutinės žemės

Šitas kaimas šiuo metu yra tuščias. Šio kaimo prievolės buvo: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avių, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turėjo mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Jo Malonybės pono Tyzenhauzo Nevelionių kaimo žemėmis, o kiti – su Puodžių kaimo žemėmis. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Kupiškio miestelio valakais, o kitu – su Stegenių kaimo žemėmis. Šiame kaime yra [dar] 68 margai prie Šepetos pelkės. Mokėti už kiekvieną iš jų turėjo po 6 lietuviškus grašius.

Puodžių kaimas

12 valakų vidutinės ir blogos žemės

Šitas kaimas tuščias. Šio kaimo prievolės buvo: nuo užimto valako po 2 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avių, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. O už kiekvieną nuomojamą valaką po 4 kapas ir 30 grašių. Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Šepetos pelke, antri – su Kikonių kaimo žeme. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Jo Malonybės pono Tyzenhauzo žeme, o kitu šonu – su Kupiškio [miestelio] valakais.

Šio kaimo [pirmasis] užusienis [yra] prie šio kaimo valakų šono bei prie Kikonių kaimo valakų šono. Kitoje vietoje – šio kaimo valakų gale, prie Kikonių kaimo valakų šono bei prie Kupiškio miestelio valakų galo. Trečioje vietoje – tarp to pačio Puodžių kaimo valakų galo, Rapolų kaimo valakų galo ir Šepetos pelkės. Šiuose [užusieniuose] yra viso 28 margai, už kurių kiekvieną turėjo mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Šioje Pelyšių vaitijoje, Puodžių kaime, yra [dar] 92 margų ir 16 virvių užusienis. Jis yra šio Puodžių kaimo valakų gale prie

Kikonių kaimo valakų šono, prie Kupiškio miestelio valakų galo bei prie Jietartų³⁵ kaimo žemės.

Pagal senąsias valdovo revizijas, toje pat [Pelyšių] vaitijoje [yra] užusienis, kuris ribojasi: pradedant nuo Suosos ežero, su pono Olčiūro pavaldinių Starkonių kaimo valakų šonine siena, su kunigo Anykščių klebono Migonių kaimo žemėmis. Vienu galu ribojasi su Andriūšių kaimo valakų galu bei su Sipainių kaimo valakų šonine ir galine sienomis, o kitu galu – su ponios Raiskos Jurgiškio dvarui priklausančiomis žemėmis.

Pienionių valsčiaus ežerai yra šie:

Dvaro vaitijoje: ežeras Ilgis³⁶, kitas ežeras Lobinis³⁷, trečias ežeras Biebis³⁸, ketvirtas ežeras Liminas, penktas ežeras, prie pono Taujanskio dvaro, vadinamas Griežys³⁹.

Pienionių girioje yra šie ežerai: pirmiausia ežeras Uzinas, kitas ežeras Nažupis, trečias ežeras Narbestinis, ketvirtas ežeras Ižinas, penktas ežeras Varlezeris, šeštas ežeras Skaistis.

Šernupio vaitijoje: pirmas ežeras Kuojinis, o kitas ežeras Strakelis.

Kepurinės vaitijoje: pirmas ežeras Kepurinis, kitas ežeras Liminas. Tvenkiniai su malūnais du: vienas Pienionių dvare, o kitas prie Andrioniškio miestelio, prie Latavos upelio.

ŠERNUPIO VAITIJA

Arabauninkų kaimas

11 valakų žemės

	užimtos	nuomojamos
Čepas Valiulionis	1/2	1/2 ir 1/8
Motiejus Kavolius	1/4	1/2
Mikalojus Čepanis	1/4	1/4

Šiame kaime užimtų valakų 1, nuomojamų 1 ¼ 1/8. Tuščių valakų 8 ½ 1/8.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avių, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su pono Čiapskio žeme, kiti su Meiliūnų kaimo valakais. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su pono Čiapskio žeme, o kitu – su Obonių kaimo žeme. Šiame kaime yra trys užusieniai. Pirmasis užusienis yra prie šio Arabauninkų kaimo valakų šono ir prie Beregių kaimo žemių. Kitas užusienis yra prie pono Čiapskio žemių. Trečias užusienis irgi yra prie pono Čiapskio žemės. Tuos tris užusienius margais valdo:

Čepas Valiulionis	12
Motiejus Kavolius	6
Mikalojus Čeponis	4

Tai sudaro 22 margus. Girioje dar yra 30 margų. Už kiekvieną margą turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Sokonių kaimas

7 valakai vidutinės ir blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Matulis Juozapanis	1/4	1/4
Jurgis Užkurys	1/4	1/4
Kasparas Stanislavanis	1/4	1/3 ir 1/2

Laurynas Laurikanis	1/4	1/4
Mikalojus Jurgianis	1/4	1/4
Čepas Mikalajūnas	1/4	1/4
Stanislovas Šimanis	1/4	1/4
Čepas Vileniškis	1/4	1/4

Šiame kaime užimtų valakų 2, nuomojamų 2 1/3 ¼. Tuščių valakų 2 ¼ 1/6.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 2 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žašį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką po 4 kapas ir 40 grašių.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Kepurnės pelke, kiti – su velionio kunigaikščio LDK etmono žemėmis. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Bugailiškių kaimo valakų šonu, o kitu – su Kepurnės pelke.

Prie kaimo yra užsienis tarp Bugailiškių kaimo valakų galų, Daukų kaimo žemių bei velionio kunigaikščio etmono žemės. Tame užsienyje yra 66 ½ margai.

Bugailiškių kaimas

14 1/3 valako vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Stanislovo našlė	1/4	1/4
Petras Pavilonis	1/4	1/2
Čepas siuvėjas	1/4	1/4
Baltramiejus Jakubonis	1/2	1/2
Mykolajienė Tručinskienė, našlė	1/4	1/4
Simas Rimkūnas, naujokas	1/4	1/4
Kasparas Baltramiejūnas	1/4	1/4

Šiame kaime užimtų valakų 2, nuomojamų 2 ¼. Tuščių valakų 9 ¾.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žašį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką po 5 kapas. Prie šio kaimo valakų šono atliekamame rėžyje 10 margų, kurie ir sudaro [perteklių] per 14 valakų.

Šio kaimo ribos⁴⁰. Vienas [užsienis] ribojasi su ponų Zenovičiaus ir Čiapskio žemėmis. Kitas ribojasi su šio kaimo valakų šonine siena, su pono Zenovičiaus ir su karališkuoju miškais. Laukų tame miške irgi yra nemažai. Trečias užsienis [yra] prie pono Zenovičiaus žemių, jame yra [jau] ariamos žemės ir arimui tinkamos žemės. Tuose užsieniuose margus valdo:

Stanisloviene, našlė	3
Petras Pavilonis	4
Mykolas Jurgianis	3
Baltramiejus Jakubonis	4
Mikalojienė, našlė	3
Simas Rimkūnas	3
Kasparas Baltramiejūnas	2

Už kiekvieną margą turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Puodžių kaimas

2 valakai vidutinės žemės

Šis kaimas dabar tuščias. Šio kaimo prievolės buvo: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žašį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Šitas kaimas yra Bugailiškių kaimo užsienyje. Tame užsienyje [dar] yra 13 margų. Mokėjo už kiekvieną margą po 6 lietuviškus grašius.

Daukų kaimas

6 valakai vidutinės ir blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Grigas Mišeikis	1/2 tarnybinių	1/2
Jokūbas Čeponis	1/4	1/4

Šiame kaime tarnybinių valakų ½, užimtų ¼, nuomojamų ¾. Tuščių valakų 4 ½.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 2 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žašį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką privalo mokėti po 4 kapas ir 30 grašių.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su su pono Lanovskio žeme, o kiti – su Bugailiškių kaimo valakais. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su velionio kunigaikščio pono etmono žemėmis, o kitu šonu – su to pačio kunigaikščio žeme bei šio kaimo užsieniu. Šiame kaime [yra] 82 margai, iš kurių 5 užima Grigas Mišeikis ir turi už kiekvieną margą mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Butėnų kaimas

18 valakų žemės

	užimtos	nuomojamos
Krisius Mišeikis	1/2	3/4
Kasparas Paluikis	1/4	1/4
Čepas Kriaučius	1/4	1/4
Kazimieras Vinslavianis	1/4	1/4
Motiejus Pavilanis	1/4	1/4
Jurgis Paluikis	1/8	1/8
Stanislovas Tatarėlis, neturtingas	1/4	–
Jonas Valiulionis, neturtingas	1/4	–
Baltramiejus Daukšys, neturtingas	1/4	–
Jonas Stanislavonis, neturtingas	1/4	–

Šiame kaime užimtų valakų 1 ½ 1/8, nuomojamų 1 ¾ 1/8. Tuščių ir neturtingųjų valakų 15 ½.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žašį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su šio kaimo užsieniu, kiti – su Juodupės pelke. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Lanovskio žeme, o kitu – su šio kaimo trečiojo lauko galu. O trečias laukas ribojasi vienu galu su vidurinio lauko šonu. Vienu šonu [trečiasis laukas] ribojasi su karališkuoju užsieniu ir su Titulėnų⁴¹ kaimo valakų šonu, o kitu šonu – su [kitu] karališkuoju užsieniu, vadinamu Vidžiuniškiu.

Šio kaimo užsieniai yra įvairiose vietose. Vienoje vietoje – prie šio kaimo valakų galinės sienos ir prie Juodupės pelkės. Yra čia ariamosios ir mišku apaugusios žemės. Kitoje vietoje – prie galinės šio kaimo valakų sienos ir prie Kepurnės pelkės. Yra jame ariamos žemės. Trečioje vietoje – prie šio kaimo valakų galinės sienos ir Ašvaškilio upelio. Yra jame ariamojo lauko, miško ir pievų. Šiuose užsieniuose [yra] 185 margai, kurių [dalį] valdo:

Krisius Mišeikis	3
Kasparas Paluikis	2
Siuvėjas Čepas	2
Kazimieras Vinslavonis	2
Motiejus Pavilanis	2

Už kiekvieną margą turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Daukšelių kaimas

3 valakai vidutinės ir blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Kazimieras Kairelis, pasodnikas	1/2	1/2
Juozapas Stasiūnas	1/4	1/8
Matulis Stasiūnas	1/4 ir 1/8	1/2
Jokūbas Čeponis	1/4	1/2

Šiame kaime pasodinių valakų $\frac{1}{2}$, užimtų $\frac{3}{4}$ $\frac{1}{8}$, nuomojamų $1 \frac{1}{2}$ ir $1/8$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 2 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 4 kapas ir 30 grašių.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Butėnų kaimo valakais, kiti – su Titulėnų kaimu. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Butėnų kaimo valakais, o kitu – su Kepurinės pelke. Šio kaimo užsienis [yra] prie šio kaimo valakų šono ir prie Butėnų kaimo valakų galų. Šiame užsienyje dviejose vietose yra 46 margai, kuriuos valdo:

Kazimieras Kairelis	17 $\frac{1}{2}$
Matulis Daukšelis	17 $\frac{1}{2}$
Juozapas Stasiūnas	3
Matulis Stasiūnas	4
Jokūbas Čeponis	4

Už kiekvieną margą turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Tamošiūnų kaimas

5 valakai vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Tomas Janonis	1/4	1/2
Čepas Valiulionis	1/4	1/2

Šiame kaime užimtų valakų $\frac{1}{2}$, nuomojamų 1. Tuščių valakų $3 \frac{1}{2}$. Šio kaimo prievolės: nuo kiekvieno užimto valako po 2 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką po 4 kapas ir 30 grašių.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su pono Petraškevičiaus žeme, o kiti – su Jurgelių kaimo žeme. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Pelyšių bajorų žemėmis, o kitu – su Butėnų kaimo žeme.

Prie šio kaimo yra užsienis, kuriame $1 \frac{1}{2}$ valako. Šiame užsienyje esančius 32 margus valdo:

Tomas Janonis	15
Čepas Valiulionis	15

Už kiekvieną margą turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Jurgelių kaimas

$7 \frac{1}{2}$ valako žemės

	užimtos	nuomojamos
Masiulis Andriejūnas	1/2	1/2
Kasparas Martynonis	1/2	1/2
Jonas Mišeikis iš Butėnų	–	1/8
Kazimieras Vinslavonis	–	1/8

Šiame kaime užimtų valakų 1, nuomojamų $1 \frac{1}{4}$. Tuščių valakų $5 \frac{1}{4}$. Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas. Už tuščius valakus turi mokėti po tiek, kiek su dvaru sutarta.

Šio kaimo ribos. Šitas kaimas yra Butėnų kaimo užsienyje. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Butėnų kaimo žeme, o kitu – su Tamošiūnų kaimo žeme. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Butkūnų bajorų, o kiti – su Titulėnų kaimo žemėmis.

Sargų kaimas

7 valakai vidutinės ir blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Grigas Stukas	1/4	–
Kazimieras Peliskis	1/3	–
Grigas Gudas	1/3	–
Mikalojus Juozepsonis	1/4	–

Šiame kaime užimtų valakų 1, tuščių valakų 6.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 2 kapas ir 48 grašius, viena statinė rugių, statinė avižų, vežimas šieno, viena žąsį, dvi vištos, 20 kiaušinių, 8 svarai šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką privalo mokėti po 4 kapas ir 30 grašių.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Kinderių kaimo žemėmis, o kiti – su Ašvaškilio upeliu. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Pelyšių bajorų žemėmis, o kitu – su šio Sargų kaimo margais. Prie šio kaimo [valakų] šoninės sienos ir karališkojo miško yra [šio kaimo] margai. [Iš jų] apgyvendinti 3, o $9 \frac{1}{2}$ margo yra tušti. Už kiekvieną margą turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Kinderių kaimas

15 valakų vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Grigas Matulionis	1/4	1/4
Jonas Pavilionis	1/4	1/4
Kasparas Šukionis	1/4	1/4
Kasparas Saladžiūnas	1/8	1/8
Tomas Černiūnas	1/8	–

Šiame kaime užimtų valakų 1, nuomojamų $\frac{3}{4}$ $\frac{1}{8}$. Tuščių valakų 13 $\frac{1}{8}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 48 grašius, rugių, avižų, šieno ir t. t. tiek, kiek ir kiti kaimai duoda. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Dapšių kaimo valakais, kiti – su Miškalaukio mišku bei karališkuoju užsieniu. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Butkūnų bajorų žemėmis, o kitu – su Remeikėnų kaimo valakų šonu.

Šio kaimo užsieniai [yra] trijose vietose. Vienas užsienis – prie šio kaimo [valakų] šoninės sienos. Kitas – prie šio kaimo valakų galinės sienos. Trečias – irgi prie šio kaimo valakų galinės sienos. Tuose užsieniuose $140 \frac{1}{2}$ margų. Valdo [dalį] tų margų:

Grigas Matulionis	5
Jonas Pavilionis	5
Kasparas Šukionis	2

Už kiekvieną margą turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Rimdžiotų kaimas

16 valakų

	užimtos	nuomojamos
Valentas Jakubonis	1/4	–
Jonas Grigaliūnas	1/4	–
Grigas Rimkūnas	1/4	–
Jokūbas Tutarlis	1/4	–
Maliulis Šimonis	1/3	–

Šiame kaime užimtų valakų $1 \frac{1}{3}$, tuščių valakų 14 $\frac{2}{3}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 48 grašius, rugių, avižų, šieno ir kt. tiek, kiek kiti kaimai tiekia.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Karališkąja giria, kiti – su Dapšių kaimo valakų šonu. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Pelyšių kaimo valakų galais, o kitu – su užsieniu [esančiu] prie Raukštonių kaimo valakų galų.

Šio kaimo užsieniai. Pirmas užsienis [yra] prie šio Rimdžiotų

kaimo [valakų] šoninės sienos ir Raukštonių kaimo valakų galo. Antras – prie Rimdžiotų kaimo valakų sienos ir prie Pelyšių kaimo valakų šoninės sienos. Trečias [užsienis – pievos] – prie to pačio Rimdžiotų kaimo valakų galinės sienos. Ketvirtas – prie Rimdžiotų kaimo valakų šoninės sienos ir prie Raukštonių kaimo valakų sienos nuo pono Petraškevičiaus žemių. Tuose užsieniuose 68 margai. Naudojamų margų 18, tuščių margų 50. Už kiekvieną [naudojamą] margą turi mokėti po tiek, kiek su dvaru sutarta, o likusiuose marguose šienauja dvarui Šimonys.

Raukštonių kaimas

16 valakų blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Stanislovas Užkuryš	1/6	–
Petras Kavolius	1/4	–
Matulis Tamošiūnas	1/4	–
Jurgis Balulionis	1/3	–

Šiame kaime užimtų valakų 1, tuščių valakų 15.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 2 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žašį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 4 kapas.

Šiame plote:

Šimonių miestelis

4 valakai blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Jokūbas Šimonis	1/3	–
Martynas Šimonis	1/3	–
Andriejus Kol'as	1/3	–
Andriejus Volanis	1/6	–
Jonas Vielaniška	1/6	–

Šiame miestelyje užimtų valakų 1 1/3, tuščių valakų 2 2/3.

Šio miestelio prievolės: nuo užimto valako po 2 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žašį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų.

Šio ploto ribos. Šis plotas vienais valakų galais ribojasi Karališkąja giria, o kitais – su Iženo ežeru. Vienu valakų šonu ribojasi su Rimdžiotų kaimo žemėmis, o kitu – su Iženo ežeru. Šiame plote yra du užsieniai, ir margai girioje paskirstyti valdyti:

Martynas Jurgianis	10
Povilas Gudas	5
Andriejus Kol'as	5
Jonas ir Matulis Šimonys	10

Iš viso užimta yra 30 margų. Girioje dar yra [tuščių] 16 1/2 margų. Už kiekvieną margą turi mokėti po tiek, kiek su dvaru sutarta.

Puronų kaimas

12 valakų šilo žemės

	užimtos	nuomojamos
Jonas Švakštanis	1/6	1/6
Urbonas Keršulis	1/6	1/6
Motiejus Užkuryš, suolininkas	1/6	1/6
Stasius Šinkūnas	1/6	1/6
Venclavas Baliulionis	1/6	1/6
Tomas Matulionis	1/6	1/6
Petras Baliulionis	1/6	1/6
Simas Kavolius	1/6	1/6
Jonas Pavilonis	1/6	–
Baltramiejus Pratkūnas	1/6	–

Šiame kaime užimtų valakų 1 2/3, nuomojamų 1 1/3. Tuščių valakų 9.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 2 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žašį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 4 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Karališkąja giria, kiti su karališkuoju užsieniu. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Šventosios upe, o kitu – su pono Zenovičiaus žeme. Prie šio kaimo yra 18 miško valakų, vadinamų Miškonimis, kurie galais ribojasi su karališkuoju užsieniu, su pono Kušlevskio ir su ponų Vaitkevičių žemėmis. Vienu šonu ribojasi su Puronų kaimo žeme, o kitu šonu – su Karaliaus giria bei užsieniu.

Valdo tuos valakus:

Jonas Švakštanis	1/2
Urbonas Keršulis	1/2
Motiejus Užkuryš	1/2
Stasius Šinkūnas	1/2
Venclovas Baliulionis	1/2
Tomas Matulionis	1/2
Petras Baliulionis	1/3
Simas Kavolius	1/3

Užimtų miško valakų 3 2/3, tuščių miško valakų 14 1/3. Už kiekvieną užimtą miško valaką turi mokėti po 2 kapas.

Šio kaimo margai įvairiose vietose. Juos valdo:

Motiejus Užkuryš	4
Jonas Švikštas	2
Šimkūnas	4
Venclovas Baliulionis	3
Kalvis Žeimelių	30
Tomas Matulionis	10

Kitoje vietoje:

Tas pats kalvis	10
Motiejus Užkuryš	3
Petras Baliulionis	1
Baltrus Venclavonis	10
Tomas Matulionis, prie kryžiaus	9

Varniškėse:

Stanislovas Šimkūnas, sidabrinės ⁴²	20
Motiejus Užkuryš	5

Kitoje vietoje:

Tas pats Motiejus Užkuryš	4
Stanislovas Šimkūnas	2
Jonas Švakštanis su Urbonu Keršuliu	13
Motiejus Užkuryš	2

Kubiliškėse:

Jurgis Bajoronis	15
Urbonas Keršulis	1

Deginiuose – šeštoje vietoje:

Motiejus Užkuryš	3
Urbonas Keršulis	1
Laurynas Juškonis	2

Septintoje vietoje – prie Rudupio:

Povilas Buivėnas	4
Jonas Švakšta	4
Motiejus Užkuryš	5
Urbonas Keršulis	4

Turi mokėti už kiekvieną margą po 4 lietuviškus grašius.

Girioje įvairiose vietose yra [dar] 298 margai. Iš jų 3 margus turi Varniškėse po Jono Kukštos Motiejus Užkuryš.

Piktagalio, arba Mikierių, kaimas

9 valakai blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Laurnas Januškanis, pasodninkas	1/4	1/3
Povilas Buivėnas	1/6	1/6
Jurgis Bajaronis	1/6	1/6

Šiame kaime užimtų valakų $1/3 \frac{1}{4}$, nuomojamų $2/3$. Tuščių valakų $7 \frac{3}{4}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 2 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žašį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 4 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su karališkąja Pienionių giria, kiti – su Šventosios upe. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Puronų kaimu, o kitu – su to kaimo užsieniu. Prie šio kaimo dviejose vietose yra margai. Vieni – prie šio kaimo valakų, o kiti – užsienyje prie šoninės [valakų] sienos ir pono Saugavičiaus žemių. Iš viso tų margų 30. Iš jų 15 valdo kaimas, taip pat:

Laurnas Januškanis	1
Jurgis Bajaronis	1

Kiti 13 giroje esantys tušti. Už kiekvieną margą turi mokėti po 4 lietuviškus grašius.

Buivydu kaimas

3 valakai vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Kasparas Tomkūnas	1/4	1/4 ir 1/6
Jokūbas Masiūnas	1/3	1/2
Petras Stasiūnas	1/4 ir 1/8	1/4 ir 1/8

Šiame kaime užimtų valakų $1/2 \frac{1}{3} \frac{1}{8}$, nuomojamų $1 \frac{1}{6} \frac{1}{8}$. Tuščių valakų $3/4$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 7 kapas ir 30 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žašį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Meiliūnų kaimu, kiti – su Arabauninkų kaimo žemėmis. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Vederiškių kaimo valakų šonu, kitu – su šio Buivydu kaimo užsieniu.

Šiame kaime yra du užsieniai: vienas prie šio kaimo kraštinio valakų šono ir prie Vederiškių kaimo žemių⁴³. Tuose užsieniuose 50 margų, iš jų apgyvendinta:

Petras Misiūnas	15
Petras Stasiūnas	10
Jokūbas Misiūnas	10

Už kiekvieną margą privalo mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Meiliūnų kaimas

16 valakų vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Kasparas Tomkūnas	3/4	1/4
Čepas Stasiūnas	1/2	1/2
Povilas Jakubonis	1/3	1/3
Motiejus Misiūnas	1/2	1/2
Povilas Janonis	1/3	1/3
Morkus Jurgianis	1/4	1/4 ir 1/6
Jonas Čeponis	1/4	1/4
Grigas Pavilonis iš Dargudiškių		1/4

Šiame kaime užimtų valakų $2 \frac{1}{2} \frac{1}{3}$, nuomojamų $2 \frac{2}{3} \frac{1}{6}$. Tuščių valakų $10 \frac{1}{4}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 7 kapas ir 30 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žašį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų, vieną pastotę, 6 gvoltus per metus: nuo dūmo po vieną. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Buivydu kaimo žemėmis, kiti – su Dargudiškių kaimo žemėmis. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Vederiškių kaimo žemėmis, o kitu – su pono Zenovičiaus žemėmis.

Šiame kaime du užsieniai. Pirmasis užsienis – prie šio Meiliūnų kaimo valakų šono, prie Vederiškių kaimo valakų šono ir prie pono Stažkos bei prie velionio kunigaikščio etmono žemių. Kitas – prie šio kaimo valakų šono ir prie pono Zenovičiaus žemių. Šiuose užsieniuose 52 margai. Juos valdo:

Grigas Pavilonis	1
Morkus Jurgianis iš Meiliūnų	6
Andriejus Misiūnas	4
Andriejus Januškonis	12
Čepas Misiūnas	1
Martynas Misiūnas	9
Jonas Stasiūnas iš Dargudiškių	4
Grigas Pavilonis	10
tas pats Januškonis	4
Povilas Janonis	1

Už kiekvieną margą turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Prie šio kaimo yra miško valakai. Juos valdo:

Povilas Jakubonis	1/4
Čepas Stasiūnas	1/3
Motiejus Misiūnas	1/2
Povilas Janonis	1/6
Morkus Jurgianis	1/3
Jonas Čeponis	1/3

Tų miško valakų $5 \frac{1}{3}$, užimtų $1 \frac{3}{4} \frac{1}{6}$. Tuščių valakų $2 \frac{2}{3} \frac{1}{4}$. Už kiekvieną miško valaką turi mokėti po 3 kapas.

Dargudiškių kaimas

4 valakai geros žemės

	užimtos	nuomojamos
Andriejus Januškonis	1/2	1/2
Martynas Misiūnas	1/4	1/4
Jonas Misiūnas	1/4	1/4
Grigas Pavilonis	1/2	1/2
Brazys Valiulionis	1/4	1/4

Šiame kaime užimtų valakų $1 \frac{3}{4}$, nuomojamų $1 \frac{3}{4}$. Tuščių valakų $1/2$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 9 kapas, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žašį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų, vieną pastotę, 6 gvoltus per metus – nuo dūmo po vieną. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Meiliūnų kaimo žemėmis, kiti – su Šetekšnos upe ir su velionio kunigaikščio etmono žemėmis. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su to paties kunigaikščio Puidų kaimo žemėmis, o kitu – su pono Strižkos žemėmis.

Šio kaimo užsienio margai yra penkiose vietose. Pirmoje – prie šio kaimo valakų šoninės sienos prie Šetekšnos upės, tarp pono Zenovičiaus ir velionio kunigaikščio etmono pievų. Kitoje vietoje – taip pat prie Šetekšnos, tarp velionio kunigaikščio etmono pievų. Trečioje vietoje – irgi prie tos pačios upės ir tarp to pačio velionio kunigaikščio pievų. Ketvirtoje vietoje – taip pat prie Šetekšnos upės ir šio Dargudiškių kaimo valakų gale.

Penktoje vietoje – irgi prie Šetekšnos upės, Dargudiškių kaimo valakų gale. Tų margų 5 ½ ir juos valdo:

Jurgis Jonuška	1
Janas Hedrasz	3 ½
Jonas Misiūnas	1

Už kiekvieną margą privalo mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Miškonių kaimas

5 valakai vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Čepas Petranis	1/2	1/2
Juozapas Grigaliūnas	1/2	1/4

Šiame kaime užimtų valakų 1, nuomojamų ¾. Tuščių valakų 3 ¼. Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 7 kapas ir 30 grašių, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų, vieną pastotę, 6 gvoltus per metus – nuo dūmo po vieną. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Šetekšnos upe, kiti – su karališkuoju užsieniu. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su velionio kunigaikščio etmono Kondrotų kaimo žemėmis, o kitu – su to pačio kunigaikščio žemėmis.

Pagal senas revizijas prie šio kaimo buvo 5 valakų užsienis, kurio pavaldiniai neprisimena ir nežino, kas [ji] paėmė.

Viabrų kaimas⁴⁴

	užimtos	nuomojamos
Valiulis Stanislavonis	1/4 ir 1/8	1/2 ir 1/8
Stanislovas Kasperonis	1/4 ir 1/8	–
Jonas Maksimanis	1/4	1/4 ir 1/8

Šiame kaime užimtų valakų 1, nuomojamų valakų 1.

Dar visas kaimas turi išnuomavęs sidabrinei ½ margo.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 7 kapas ir 30 grašių, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų, vieną pastotę, 6 gvoltus per metus – nuo dūmo po vieną. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šis kaimas išsidėstęs rėžiais užsienyje.

Remeišiškių kaimas

3 valakai vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Kazimieras Janonis	1/2	1/2
Andriejus Stasiūnas	1/2	1

Šiame kaime užimtų valakų 1, nuomojamų 1 ½. Tuščių valakų ½. Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 7 kapas, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų, vieną pastotę, 6 gvoltus per metus – po vieną nuo dūmo. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 4 kapas ir 30 grašių.

Prie šio kaimo 30 margų. Už kiekvieną margą turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Vizbarų kaimas

2 ½ valako vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Jonas Vizbaronis	1/2	1/2
Matulis Vizbaronis	1/2	1/2

Šiame kaime užimtų valakų 1, nuomojamų valakų 1.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 7 kapas ir 30 grašių, viena statinė rugių, statinė avižų, vežimas šieno, viena žąsį,

dvi vištos, 20 kiaušinių, 8 svarai šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo valakai yra prie Aluočio upelio, tarp Karaliaus girios ir pelkės.

Prie šio kaimo dviejose vietose yra 72 margai, kurie visi naudojami. Nuo kiekvieno margo turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

KEPURINĖS VAITIJA

Viešartų kaimas

12 valakų vidutinės žemės

užimtos nuomojamos

Mikalojus Puodžiūnas, naujokas 1/2 1/4

Šiame kaime užimtų valakų ½, nuomojamų ¼. Tuščių valakų 11 ¼. Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Deveitiškių⁴⁵ dvaro mišku ir su pono Gronskio žemėmis, o kiti – su Puponių kaimo valakų galais. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su pono Gronskio žemėmis, o kitu – su Deveitiškių dvaro žemėmis.

Žvalgučių kaimas

3 valakai vidutinės žemės. Šis kaimas dabar tuščias.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką po 5 kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Remeikėnų kaimo valakų galais, kiti – su pono Gronskio žemėmis. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Skodinių kaimo žemėmis, o kitu – su karališkuoju mišku, vadinamu Puožu.

[Kaimo] užsienis – prie šio kaimo valakų galo, prie Remeikėnų kaimo valakų galo bei Skodinio upelio pelkės. [Jame yra] pievų ir ariamojo lauko 30 margų. Dabar [užsienis] tuščias. Prie šio kaimo yra [dar] 10 miško valakų ir tie tušti. Už kiekvieną margą mokėdavo po 6 lietuviškus grašius, o už kiekvieną miško valaką po 3 kapas.

Skodinių kaimas

11 valakų geros žemės

	užimtos	nuomojamos
Tomas Jakubonis	1/4	1/2
Matulis Andriejūnas	1/4	1/4
Griška, suolininkas	1/2	–

Šiame kaime užimtų valakų 1, nuomojamų ¾. Tuščių valakų 9 ¼. Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 6 lietuviškas kapas.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Duoniūnų kaimo žemėmis, kiti – su Juodeglyn⁴⁶ pelke. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Kikonių kaimo valakų šonu, o kitu šonu ribojasi su pono Gronskio žemėmis.

Prie šio kaimo [yra] 19 margų. Jie tušti. Turi mokėti už kiekvieną margą po 6 lietuviškus grašius.

Kikonių kaimas

11 valakų vidutinės ir geros žemės

	užimtos	nuomojamos
Jokūbas Kopštanis	1/4	1/4

Šiame kaime užimtų valakų $\frac{1}{4}$, nuomojamų $\frac{1}{4}$. Tuščių valakų $10\frac{1}{2}$. Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 18 grašių, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas ir 30 grašių. Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Savičiūnų kaimo žemėmis, o kiti – su Šepetos pelke. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Jo Malonybės pono Tyzenhauzo žemėmis, o kitu šonu – su Skodinių kaimo žemėmis. Šio kaimo užsienis vienas. Šiame užsienyje 55 margai, kurie [yra] tušti. Turi mokėti už kiekvieną margą po 6 lietuviškus grašius.

Savičiūnų kaimas

13 valakų geros žemės, o keturioliktas valakas prijungtas prie Legų⁴⁷ kaimo.

Šis kaimas tuščias. Šio kaimo prievolės buvo: nuo užimto valako po 3 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką mokėjo po 6 kapas. Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su prie Kupos upės esančiu užsieniu, o kiti – su Kikonų kaimo valakais. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Jo Malonybės pono Tyzenhauzo žemėmis, o kitu – su Duoniūnų kaimo valakais. Užsienis, kuriame [yra] ir margai, yra prie Kupos upės įvairiose vietose. Iš viso jame margų 50. Juos valdo Valiukas Andriejūnas ir moka už kiekvieną margą po 6 lietuviškus grašius.

Duoniūnų kaimas

10 valakų vidutinės žemės

	užimtos	nuomojamos
Andriejus Laužikas	1/2	1/2

Šiame kaime užimtų valakų $\frac{1}{2}$, nuomojamų $\frac{1}{2}$. Tuščių valakų 9. Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 3 kapas ir 8 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 5 kapas. Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Kupos upe ir su Bortkevičių⁴⁸ kaimo žemėmis, o kiti – su Skodinių kaimo žeme. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Savičiūnų kaimo žeme, o kitu – su to pačio Savičiūnų⁴⁹ kaimo žeme.

Čivonių kaimas

11 valakų vidutinės ir blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Jonas Stasiūnas	1/6	1/3 ir 1/6
Jonas Pavidonis	1/4	1/4 ir 1 priimtinės
Jurgis Petronis	1/4	1/4
Stanislovas Janonis	1/2	1/4

Šiame kaime užimtų valakų $1\frac{1}{6}$, nuomojamų $1\frac{1}{4}$, priimtinių 1. Tuščių valakų $7\frac{1}{3}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 2 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką po 4 kapas ir 30 grašių.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Naivių kaimo valakų galais, o kiti – su Bortkevičių kaimo žemėmis. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Duoniūnų kaimo žemėmis, o kitu – su Puponių kaimo valakų šonu. Prie šio kaimo [yra] 8 margai. Už kiekvieną margą turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Vederiškių kaimas

6 valakai vidutinės ir blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Stanislovas Dulkiniūnas	1/4	1/2
Juozapas Dulkiniūnas	1/4	1/2
Jonas Mačionis	1/2	1/2
Motiejus Janonis	1/2	2/3

Šiame kaime užimtų valakų $1\frac{1}{2}$, nuomojamų $1\frac{1}{2}\frac{2}{3}$. Tuščių valakų $2\frac{1}{3}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 7 kapas, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 4 kapas ir 30 grašių.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su pelke ir Obonių kaimo valakais, kiti – su pono Striškos ir velionio kunigaikščio etmono žemėmis. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su to paties Striškos žemėmis, o kitu – su Meiliūnų kaimo valakų šonu. Šio kaimo užsieniai. Pirmas užsienis – prie Meiliūnų kaimo ir prie šio [Vederiškių] kaimo valakų. Kitas – prie kito šio [Vederiškių] kaimo valakų šono ir prie pono Striškos žemių. Trečias – gale šio [Vederiškių] kaimo valakų ir Obonių kaimo valakų gale. Tuose užsieniuose yra $78\frac{1}{2}$ margo. Už kiekvieną margą turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Jurėnų kaimas

5 valakai vidutinės ir blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Povilas Janonis	1/3	2/3
Martynas Šukanis	1/3	1/6
Krisius Janonis	1/6	1/3

Šiame kaime užimtų valakų $\frac{2}{3}\frac{1}{6}$, nuomojamų $1\frac{1}{6}$. Tuščių valakų 3. Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 7 kapas, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų, vieną pastotę, per metus po 6 gvoltus – nuo dūmo po vieną. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 4 kapas ir 30 grašių.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Žvalgėnų⁵⁰ ir Naivių kaimų valakų galais, o kiti – su ponų Skopų žemėmis. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su 15 miško valakų, o kitu – su 14 miško valakų.

Prie šio kaimo [yra] 15 miško valakų, kurie vienais galais ribojasi su Žvalgėnų kaimo valakais, o kitais – su ponų Skopų žeme, kur turi būti karališkasis užsienis. Vienu šonu [tie miško valakai] ribojasi su velionio kunigaikščio etmono ir ponų Franckevičių miškais, o kitu šonu ribojasi su [šio] Jurėnų kaimo valakais. Šie miško valakai dabar tušti. Turi mokėti už kiekvieną iš jų po 3 kapas. Prie šio kaimo yra užsienis, kurio įvairiose vietose yra įdirbtos žemės. O kitas šio kaimo užsienis minimas [tik] senose revizijose. Šio kaimo pavaldiniai nori, kad šis užsienis būtų atsiimtas iš ponų Skopų, kurie jį yra pasisavinę.

Pirmajame [užsienyje] yra 5 margai. Už kiekvieną margą turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Šlekelių kaimas

14 valakų vidutinės ir blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Čepas Pavidonis	1/4	1/4
Jurgis Šimonis	1/4	3/4
Jonas Stanislavonis	1/4	1/2

Šiame kaime užimtų valakų $\frac{3}{4}$, nuomojamų $1\frac{1}{2}$. Tuščių valakų $11\frac{1}{4}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 7 kapas, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų, vieną pastotę, per metus 6 gvoltus: nuo dūmo po vieną. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 4 kapas ir 30 grašių.

Šio kaimo ribos. Šis kaimas išsidėstęs 14-oje miško valakų. Vienais galais tie valakai ribojasi su Naivių kaimo valakais, o kitais – su ponų Skopų žemėmis. Vienu šonu tie kaimo valakai ribojasi su Jurėnų kaimo žemėmis, o kitu šonu – su Naivių kaimo miško valakais. Kaimo valakuose, esančiuose girioje, yra įdirbtų plotelių, kurie kartu su kitais kaimo margais iš viso sudaro 33 margų plotą. Už kiekvieną margą turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Girvalakių kaimas

40 valakų vidutinės ir blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Čepas Šimonis	1/4	1/2
Povilas Matulionis	1/4	1/2
Stanislovas Matulionis	1/4	1/2
Tomas Matulionis	1/6	1/6
Grigas Gieredėja	–	1/2
Kazimieras Janonis	–	1/4
Šilkinis iš Puponių	–	1/4
Jonas Misiūnas	–	1/4
Jokūbas Baltramiejūnas iš Mičiūnų	–	1/4

Šiame kaime užimtų valakų $\frac{3}{4}$ $\frac{1}{6}$, nuomojamų $2\frac{3}{4}$ $\frac{1}{6}$. Tuščių valakų 36 $\frac{1}{3}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 2 kapas ir 48 grašius, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų. Už kiekvieną nuomojamą valaką turi mokėti po 4 kapas ir 30 grašių.

Šio kaimo ribos. Šitas kaimas yra miško valakuose, kurie vienais galais ribojasi su Tatkonių kaimo valakais, o kitais galais – su Mielūnų⁵¹ kaimo valakų galais. Vienu šonu ribojasi su Puponių kaimo valakų šonu, o kitu šonu ribojasi su Nakonių⁵² kaimo valakų šonu.

Šiame kaime nuomojamus valakus turi ne tik šio kaimo pavaldiniai, bet ir iš kitų to pačio valsčiaus kaimų.

Maneitiškių kaimas

15 valakų vidutinės ir blogos žemės

	užimtos	nuomojamos
Grigas Janonis	1/4	1/6
Rimas Stasiūnas	1/3	1/6
Jonas Jakūnas	1/4	1/6
Krisas Jakštėlis	1/4	1/6
Martynas Jakštėlis	1/4	1/6
Jonas Navikas	1/4	1/6

Šiame kaime užimtų valakų 1 $\frac{1}{3}$ $\frac{1}{4}$, nuomojamų 1. Tuščių valakų 12 $\frac{1}{3}$ $\frac{1}{6}$.

Šio kaimo prievolės: nuo užimto valako po 7 kapas, vieną statinę rugių, statinę avižų, vežimą šieno, vieną žąsį, dvi vištas, 20 kiaušinių, 8 svarus šukuotų linų, vieną pastotę, per metus 6 gvoltus – po vieną nuo dūmo. Už kiekvieną nuomojamą valaką po 4 kapas ir 30 grašių.

Šio kaimo ribos. Vieni kaimo valakų galai ribojasi su Mikniūnų⁵³ kaimo valakų galais, o kiti ribojasi su Galbio (Gulbio) pelke. Vienu šonu kaimo valakai ribojasi su pono Širvelio žeme, o kitu – su miško valakų šonu.

Prie šio kaimo mišriai su margais yra 24 miško valakai. Už kiekvieną jų turi mokėti po 2 kapas. Prie šio kaimo [dar] yra 19 margų. Už kiekvieną jų turi mokėti po 6 lietuviškus grašius.

Iš lenkų kalbos vertė Alvydas Totoris

Paaikškinimai prie iöverstojo teksto

1. Originale: Kiršeisteino.
2. Pastatas karo reikmenims laikyti.
3. 60 grašių.
4. Biralų tūrio vienetas.
5. Ploto matas, lygus 0,71 ha.
6. Jonušo Radvilos.
7. Originale: užimtų $1\frac{3}{4}$, tuščių 20 $\frac{2}{3}$.
8. Senovinis apeiginio miško pavadinimas.
9. Šio kaimo ribos nepateiktos.
10. Greičiausiai tai būsimas Pūkenių kaimas, minimas jau 1765 m.
11. Originale klaidingai nurodyta: Lebedziunų.
12. Originale: Skerdai.
13. Bajorų kaimas.
14. Sunkiai įskaitoma pavardė.
15. Kitur minima Vižūnų žemė.
16. Greičiausiai ištuštėjo karo su Švedija metu.
17. Kitur Rudzionių.
18. Išnykęs ežeras.
19. Prievolė kroviniams gabenti.
20. Prievolė, kitaip pavarymai.
21. Jonušui Radvilai priklausiusi valda, kitur vadinama Vižunkomis, buvusi į pietus nuo Andrioniškio.
22. Buvo į pietus nuo Andrioniškio, netoli Sabaliūnų kaimo, tarp Vižūnų žemių. Kaip užsienis Žukliai dar minimi 1811 m., vėliau išnykę.
23. Vėliau Vaidloniai.
24. Dabar Budrionys.
25. Neidentifikuota vietovė.
26. Dabar čia Svilelių kaimas.
27. Dabar Latavos kaimas.
28. Tada buvo vadinama Pienionių giria, o vėliau prigijo Šimonių girios pavadinimas.
29. Dabar Bukėnai.
30. Dabar Jonupys.
31. Originale: Sipavičių.
32. Prieš karą su Švedija buvo gyvenamas.
33. Noriūnų dvaro kaimas.
34. Vėliau Puponys.
35. Ko gero, tai Slavinčiškio senasis pavadinimas.
36. Tarp Šeimyniškių ir Kaimynų kaimų.
37. Prie Lobinavos, arba Kuniškių, kaimo.
38. Prie Pasmodų kaimo.
39. Greičiausiai tai dabartinis Padvarnykų ežeras.
40. Šio kaimo ribų aprašymas originale praleistas.
41. Vėliau Juodpėnai.
42. Mokestis.
43. Antro užsienio aprašymas originale praleistas.
44. Šio kaimo valakų skaičius originale nenurodytas.
45. Tikriausiai Puožo.
46. Juodymo miškas.
47. Neidentifikuotas kaimas.
48. Bortkevičiai tai dabartiniai Puponys II. Čia supainiotas aprašymas. Turėtų būti: „vieni kaimo valakų galai ribojasi su Kupos upe, o kiti – su Bortkevičių ir Skodinių kaimų žemėmis“.
49. Čia vėl supainiotas aprašymas. Turėtų būti: „vienu šonu kaimo valakai ribojasi su Savičiūnų kaimo žeme, o kitu – su Črionių kaimo žeme“.
50. Senasis Kuosėnų kaimo pavadinimas.
51. Senasis kaimo pavadinimas Sargai, o naujasis Mielošiai.
52. Jau tada vartotas ir naujasis šio kaimo pavadinimas Mičiūnai.
53. Kupiško seniūnijos kaimas.

Jonė ŽEBRYTĖ

ŽYDAI IR JŲ VISUOMENINIS GYVENIMAS KUPIŠKĖNUOSE

Kai pirmą kartą išgirdau, berods 1993 metais, vieno nepatrioto istoriko žodžius – lietuvių tauta – žydšaudžių tauta, nustėrau. Kaip? Tauta?

Dar buvau vaikas, bet gerai prisimenu Kupiškio žydų žudynes 1941 m. vasarą. Tuomet gyvenome Smilgių vienkiamyje, prie pat Kupiškio miestelio, ant aukšto Lėvens kranto. Šūvių aidas iš laisvamanių kapinių po tiesumai atrodė čia pat, vos ne kieme. Tos vasaros pavakariais mūsų maža šeima, kaimynai, neturėjome kur dėtis, kur pasislėpti nuo tų šūvių aido iš bejėgiškumo ir nevilties, kad šaudomi nekalti žmonės, jų vaikai ir niekuo negali jiems padėti. Mes, vaikai, nustodavome žaisti, išdykauti. Tomis baisiomis dienomis žmonės vaikščiojo be ūpo, ištįsusiais veidais, mažai tepasikalbėdami tarpusavyje ir kaip galėdami stengėsi padėti žydams: nešė duonos, kitų maisto produktų, nors žinojo, kad gali susilaukti tokio paties likimo.

Kupiškyje buvo sušaudyta daug ne tikai Kupiškio, bet ir gretimų valsčių žydų. Tačiau ar galima sakyti, kad kupiškėnai – žydšaudžiai? Atsirado kupiškėnuose žmonių, kurie talkininkavo nacių valdžiai atlikti tą baisų darbą, bet tai tebuvo vienetai ir dažnai šeimų, išstremtų į Sibirą, artimieji ar giminaičiai bei žmonės, niekur dorai nepripatę ar norėję pasipelnėti iš žydų turto.

Tai buvo svetimos šalies, nacistinės Vokietijos politika okupuotoje Lietuvoje. Lietuvos žydų likimą iš karto paėmė į savo rankas gestapas. Naciai nepripažino Laikinosios Lietuvos vyriausybės. Lietuva jau nebuvo laisva valstybė ir negalėjo šiam smurtui pasipriešinti. Nusikalsta ne tautos, o jos pavieniai žmonės.

Tas skaudus ir neteisingas pasakymas – žydšaudžių tauta, paskatino pasidomėti žydų gyvenimu prieškarinio Lietuvoje ir Kupiškyje, patirti, ką rašo patys žydai apie Šoa – žydų katastrofą 1941 m.

Perskaičiau nemažai žydų autorių knygų ir straipsnių apie žydų tragediją 1941 metais¹. Ne vienas autorius pripažįsta, kad tarpukario Lietuvos žydai turėjo visas galimybes išlaikyti tautiškumą, 1919–1922 metais netgi tautinę autonomiją, vėliau siaurintą ir panaikintą, platų bankų tinklą (pirmieji bankininkai Lietuvoje), veikė žydų ligoninės, knygų leidyba, teatrai, 1938 m. buvo per 200 žydų visuomeninių organizacijų, atskiros žydų bibliotekos su knygomis hebrajų ir jidiš kalbomis. Vien sionistinėje švietimo sistemoje „Tarbut“ (Kultūra) 1939 m. veikė 78 pradžios mokyklos, 3 progimnazijos, 11 gimnazijų, 16 vaikų darželių ir kt. 1923 m. statistikos duomenimis, prekyboje ir amatuose vyravo žydai: 77 proc. su viršum buvo žydų ir tikrai apie 18 proc. lietuvių. Nebuvo Lietuvoje ir didesnio priešiško žydams.

Beje, prisimenu tokią smulkmeną, kai 1940 m. ru-

denį į Kupiškio pradžios mokyklos 5-ąjį skyrių, pavadintą IV-aja klase, atėjo mokytis ir žydukų. Žydų mokykloje buvo mokoma ir lietuvių kalbos, ir čia, tarp mūsų, jie jautėsi visiškai gerai. Jokių kivirčių tarp mūsų nebuvo, o šeštadieniais, žydų šabo dienomis, mes draugiškai padėdavome jiems šį tą užsirašyti ar atlikti aritmetikos veiksmus raštu, o mes per žydų Velykas buvome pavaišinti macais – paplotėliais iš neraugintos kvietinių miltų tešlos. Beje, 1938 m. Kupiškyje gyveno apie 1200 žydų, 42 proc. visų miestelio gyventojų.

Atrodytų, kad prieškarinio Lietuvos valdžiai žydai neturėtų ko prikišti, tačiau randama. Lietuvos valdžia po 1926 m. įvykių dažnai vadinama autokratine, netgi fašistine, kaltinama visa Lietuvos savivaldos sistema, neva padėjusi hitlerinei Vokietijai vykdyti jos politiką. Tačiau mažokai užsimenama apie sovietizmo padarinius žydams: uždrausta hebrajų kalba mokyklose, uždrausta visų organizacijų veikla, knygų leidyba, visas žydų turtas, įmonės, kurių būta apie 57 proc., suvalstybtas – nusavintas, žydų kapinės išdraskytos, buldozeriais išlygintos, daug žydų šeimų išstremta ir pan.

Bemaž be atodairos lietuviai kaltinami dėl žydų katastrofos ir tikrai prabėgomis užsimenama apie tikruosius žydų žudynių kaltininkus – nacių Vokietiją. Beje, kai rašoma „lietuviai“, tai galima suprasti kaip visą lietuvių tautą, o juk teisybė reikalautų sakyti „kai kurie lietuviai“ ar „tam tikra dalis lietuvių“.

Rašoma, kad žydų žudikai atkurtoje Nepriklausomoje Lietuvoje tebevaikšto laisvi, negrąžinamas žydų turtas, didėja antisemitizmas, kad žudymo planus sukūrė vokiečiai, o įgyvendino dažniausiai baudėjai lietuviai. Straipsnių rinkinio „Lietuvos žydai 1918–1940“ (V., 2000), IV knygos skyrelio „Litvakų paveldas“ 197-ojo puslapio apačioje yra toks įrašas: „Įrašas Paneriuose „Melskimės už mirusius, keršto!“ Į priimtus Lietuvos Seimo ir Vyriausybės aktus, nutarimus nuo pat pirmųjų atkurtos Lietuvos nepriklausomybės dienų gerinti žydų padėtį Lietuvoje, tvarkyti žydų kapines, saugoti jų kultūros palikimą žiūrима atsainiai arba net neužsimenama (išimtis: Atgimstanti Lietuva ir žydai. Sudaryt. E. Zingeris. V., 1997). Neužsimenama arba labai prabėgomis rašoma, kad 1940 m. sovietams okupavus Lietuvą nemažai NKVD, KGB viršininkų buvo žydai, padėję sovietams naikinti lietuvių tautą.

Žydų rašytojo D. Jakobsono knygoje „Hešelio karalystė“ (Jacobson D. Hešelio karalystė. V., 2000) nėra užuominų apie žydų tragediją, tačiau Lietuva pasauliui pavaizduota itin nepatraukliai. Autorius gimė Pietų Afrikoje, gyvena Londone, jo tėvai ir seneliai nepatyrė žydų katastrofos, nes jo motina 1920 m. išvažiavo į Pietų Af-

riką. D. Jakobsonas atvyko į Lietuvą praėjus keleriems metams po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo apžiūrėti savo senelio, buvusio Varnių žydų rabino Hešelio Melamedo (mirė 1917 m.) gyventų vietų.

Pora ištraukų iš minėtos knygos apie Lietuvą.

Vilniaus geležinkelio stoties kasos: „Ji buvo pilna prisigrūdusi neturtingų, prislėgtų, pilkų, nejudančių, bedančių žmonių <...> Ore tvyrojo skuduryno kvapas“ (p.146) Apie užėigą netoli Raseinių: „...mums nepavyko išvengti garsiojo lietuvių nacionalinio valgio (didžkukulių – J.Ž.). <...> Daugybė riebaluotų miltingų kamuoliukų, apipiltų spirgučiais. Kamuoliukai bu-vo įdaryti tamsia neaiškios kilmės medžiaga, kuri atrodė taip, lyg pasodinta galėtų sudygti. Tokie buvo Raseiniai. Man.“ (p.131). Apie vairuotoją Albertą: „Kai pasiūlydavau jam sausainį iš pakelio, kurį apdairiai nusipirkau <...> prieš išvykdamas iš Londono, jis visada kruopščiai, pagarbiai paimdavo du; kai drauge valgydavom, sušveisdavo viską ir nesidrovėdamas sukirsdavo pasiūlytą maistą iš mūsų lėkštučių...“ (p.178). Lietuva – tuštuma, pilki namai, pilki žmonės. Ką čia bepridėsi...

Gausi skaitytų knygų šaltinių bibliografija rodo, kad daug rašoma apie žydų tragediją, tariamą lietuvių kalte, tačiau veltui ieškotume tarp šaltinių nuorodų J. Mikelinso knygos „Kada Kodėl taps Todėl“ (V., 2004), kurioje rašytojas kviečia iš esmės panagrinėti priežastis, kodėl kai kurie lietuviai dalyvavo žydų tragedijoje. Neminimi ir J. Josadės rašiniai...

Beje, atsiranda pavienių žydų autorių, kurie teigia, kad neleistina taip beatodairiškai kaltinti lietuvių dėl žydų katastrofos, kad reikia abipusio supratimo. O amerikietis žydas Normanas G. Finkelsteinas knygoje „Holokauso industrija: Kaip išnaudojama žydų kancia“ (V., 2004), nerašydamas apie Lietuvą, apkaltina kai kurias JAV žydų ir Izraelio institucijas apskritai holokausto industrija, kuri žydų tragediją panaudoja pasipelnymo tikslams, paverčia kapitalo siekiu ir tuo prisideda prie antisemitizmo palaikymo ir kurstymo pasaulyje.

Kupiškio žydų bendruomenės ekonominę bei socialinę padėtį išsamiai aprašė D. Vileišis². Pridurtina, kad, be Žemės ūkio kooperatyvo smulkių prekių parduotuvės, atidarytos Banko namuose, 1938 ar 1939 m. J. Stuko namuose (dabar savivaldybės pastatas) buvo įsikūrusi lietuvių Gendrolio audinių parduotuvė.

Kadangi rinkau žinias „Kupiškėnų enciklopedijai“ apie dabartinio Kupiškio rajono įvairių vietovių draugijas ir sąjungas, veikusias iki 1940 m., parūpo pasidomėti ir Kupiškio žydų bendruomenės visuomeniniu gyvenimu, jų draugijų ir sąjungų veikla. Beje, tiktai „Kupiškėnų enciklopedijoje“ rašoma apie tarpukariu veikusias žydų organizacijas. Tò nerasime kitų rajonų enciklopedijose, netgi „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“.

Žemiau aprašytas žydų organizacijas bandyta grupuoti pagal jų veiklos turinį, tačiau gali būti ir paklaidų. Ypač klaidų gali pasitaikyti vardų ir pavardžių rašyboje, nes rankraštiniuose dokumentuose tie patys vardai ar

pavardės rašomi įvairiai: Izrachovičius ir Ezrachovičius, Slavinskis ir Slavinskas, Kacevas ir Kacovas, Faivas, Faive ir Faivelis ir pan. Pažymėtina ir tai, kad įvairių lietuvių organizacijų bylose LCVA kartais yra išlikę išsamūs veiklos dokumentai, kartais fragmentiški, tai žydų organizacijų nė vienoje LCVA saugomoje byloje veiklos duomenų nerasta.

LIETUVOS ŽYDŲ ŠVIETIMO ORGANIZACIJOS

Lietuvos žydų švietimo draugija. Įsteigta 1925 m. gegužės 23 d. Tikslas – padėti žydams įgyti bendrą ir profesinį išsilavinimą, kelti žydų kultūrą. Numatyta steigti žydų auklėjimo įstaigas, mokyklas, skaityklas, sporto klubus, knygų leidimo bendrovės žydų knygoms ir periodikai leisti. 1940 m. liepos 22 d. draugijos ir jos skyrių veikla uždrausta.

Kupiškio skyrius įsteigtas 1927 m. lapkričio 6 d., įregistruotas lapkričio 17 d. 1927, 1931–1934 metų skyriaus valdybų pirmininkas buvo Šolomas Geršunis; 1927 m., 1931 m. pavaduotojas – Benjaminas Kaplanas, sekretorė – Sara Hofmanaitė, išdininkė – Rebeka Kraičikienė, narys – Motelis Veicas. Manytina, 1928–1930 metų valdybų sudėtis buvo ta pati. 1933–1934 m. pavaduotojai – M. Veicas ir Mauša Frankas, sekretoriai – R. Kraičikienė (1933) ir M. Frankas (1934), išdininkė R. Zarinienė, nariai – Icikas Mejerovičius ir S. Hofmanaitė (1933). Svarbiausias skyriaus tikslas – įsteigti Kupiškėje privačią pradinę mokyklą su dėstomąja žydų kalba. Mokykla buvo įsteigta, bet vėliau ją suvalstybinus skyrius nustojo veikęs. Išlikę duomenys apie valdybų sudėtis neišsamūs, baigiasi 1934 m. Platesnių veiklos žinių nerasta. 1937 m. skyrius nebesudarė valdybos, nebeperregistruotas ir 1937 m. spalio 9 d. baigė veiklą³.

Lietuvos žydų švietimo draugija dr. N. Sirkino vardu. Įregistruota 1928 m. liepos 11 d. Tikslas – padėti Lietuvos žydams įsigyti bendrąjį ir profesinį išsilavinimą, kelti žydų kultūrą, skleisti tarp žydų valstybės įkūrimo Palestinoje idėją. 1937 m. veikė 24 skyriai respublikoje. 1940 m. viduryje veikla uždrausta.

Subačiaus geležinkelio stoties skyrius įsteigtas 1932 m. rugpjūčio 11 d., įregistruotas rugpjūčio 20 d. Panevėžio miesto ir apskrities viršininko raštinės draugijų sąrašė. Skyriaus valdybos pirmininkas buvo Mordchelis Gurvičius, sekretorius – Mauša Rapoportas, išdininkas – Jankelis Sandleris. 1934 m. valdybos pirmininkė – R. Volkaitė, sekretorius – Chaimas Rozi(e)nkovičius, išdininkė – D. Kacaitė. 1935–1937 m. valdybų pirmininko pareigas ėjo pirklys mėsininkas Judelis Karkas, 1935 m. sekretorius liko tas pats Ch. Rozi(e)nkovičius, išdininkas – laikrodininkas Peisachas Sugalskis; 1937 m. sekretorius buvo 24 metų skardininkas Leiba Slavinskis, išdininkė – 26 metų Rachilė Sarfinovičienė. Nuo 1936 m. vasario 8 d. skyrius turėjo skaityklą Subačiaus geležinkelio stoties Iciko Atlaso namuose su žydų (jidiš), hebrajų kalbų knygomis, prenumeravo „Žydų balso“ dienraštį. Knygas į skaityklą buvo

sunešę Draugijos skyriaus nariai ir bendraminčiai. Skaitykloje dirbo Raja Karkaitė (g.1913), baigusi Subačiaus geležinkelio stoties pradžios mokyklą. Skaitykla veikė iki skyriaus uždarymo. Kitų veiklos žinių nerasta. 1937 m. skyrius neperregistruotas, nesudarė valdybos ir 1938 m. sausio 9 d. buvo išbrauktas iš minėto draugijų sąrašo⁴.

LIETUVOS ŽYDŲ TAUTINĖS, SIONININKŲ IR SIONISTŲ ORGANIZACIJOS

Berit-Kanajim (Fanatikų sąjunga), ideologinė kultūrinė Lietuvos žydų jaunimo draugija, įregistruota Kauno miesto ir apskrities viršininko raštinės draugijų sąrašė 1933 m. rugsėjo 2 d. Tikslas – tarp žydų jaunimo ugdyti tautinę sąmonę, kultūrą, auklėti dorus ir naudingus Lietuvai ir žydų tautai piliečius. Kalba – hebrajų ir lietuvių. Vyrų uniforma – mėlyni marškiniai ir juodas kaklaraištis, ant kairės rankovės – menoros ženklas. Vėliava – žydų tautinė, mėlynai balta. Draugija numatė leisti ir platinti tautinę literatūrą, skaityti paskaitas, rengti koncertus, steigti lektorių kursus, sporto būrelius, švietimo ir meno klubus, skaityklas. Nariai – jaunuoliai nuo 16 metų, bet skyrių valdyboms sutikus, galėjo būti ir jaunesni. Centro valdyba buvo renkama per visuotinius narių atstovų susirinkimus vieneriems metams; skyrių valdybos renkamos kasmet iš 3 narių ir poros kandidatų. Draugija ir jos skyriai likviduoti 1940 m. liepą.

Kupiškio skyrius įsteigtas 1933 m. spalio 28 d., o 1933 m. lapkričio 13 d. įregistruotas Panevėžio miesto ir apskrities viršininko raštinės draugijų sąrašė. Skyriaus steigėjai ir pirmosios valdybos nariai buvo laikrodininkas Aronas Prėsas (g. 1909), šaltkalvis Notelis Jalovičius (g. 1912), siuvėjos Nachamė Fridmanaitė (g. 1912) ir Chiena Birgėraitė (g. 1912), krautuvininė Chaja Cinskaitė (g. 1909). 1934 m. valdybos sudėtis liko ta pati. 1934 m. gruodį Kupiškio nuovados policininkas B. Dučmanas patikrino skyriaus veiklą ir nustatė, kad pirmininkas A. Prėsas persikėlė gyventi į Trakų apskritį, Žaslių miestelį. 1935 m. skyriaus valdybą sudarė pirmininkė N. Fridmanaitė, sekretorė Ch. Pinskaitė, išdininkė Ch. Birgėraitė. Turėjo 6–7 narius. Kadangi skyrius nepersiregistravo pagal naują 1936 m. Draugijų įstatymo 1937 m. pakeistą 67 str. reikalavimą, jo veikla 1939 m. uždrausta ir jis išbrauktas iš draugijų sąrašo. Pasak Ch. Pinskaitės-Leibovičienės ir Ch. Birgeraitės-Presienės paliudijimo, duoto 1939 m. vasario 8 ir 9 dienomis nuovados policininkui, skyrius nustojo veikęs dar 1935 m. N. Fridmanaitė 1937 m. išvyko į Afriką⁵.

Betar, žydų jaunimo tautinė sionistinė draugija, įregistruota 1935 m. vasario 20 d., 1937 m. liepos 14 d. perregistruota „Žydų tautinės draugijos „Betar“ vardu. Tikslas – padėti atstatyti žydų valstybę Palestinoje. Nariai dėvėjo rudos spalvos karinio pobūdžio uniformas ir mokėsi ginkluotos kovos būdų. 1940 liepos 9 d. VRM nutarimu draugija ir jos skyriai likviduoti.

Kupiškio skyriaus pradinė veiklos data neišaiškinta.

1937 m. skyriaus pirmininkas buvo Ch. Zaksas. 1937 m. nauja skyriaus valdyba nesudaryta, skyrius neperregistruotas ir 1938 m. vasario 18 d. išbrauktas iš Panevėžio miesto ir apskrities viršininko raštinės draugijų sąrašo⁶.

Hechaluco, žydų sionininkų ekonominio pobūdžio jaunimo organizacija, įregistruota 1926 m. lapkričio 30 d., perregistruota 1932 m. balandžio 30 d. Tikslas – padėti jauniems Lietuvos žydams įsidarbinti žemės ūkyje ir pramonėje, parengti kvalifikuotus darbininkus, ketinančius išvykti į Palestiną. Tam tikslui supažindino jaunimą su Palestinos gyvenimo būdu, pratino dirbti įsigytuose ar nuomojamuose ūkiuose, įvairiose artelėse, dirbtuvėse, ruošė juos gyventi Palestinoje. 1940 m. liepos 9 d. VRM nutarimu organizacija ir skyriai uždrausti.

Viešintų skyrius įsteigtas 1934 m. birželio 22 d., įregistruotas 1934 m. birželio 26 d. Panevėžio miesto ir apskrities viršininko raštinės draugijų sąrašė. Skyriaus steigėjai ir pirmosios valdybos nariai buvo: pirmininkas Faive (Faivelis) Chajetas, sekretorė Pežė Karpovaitė, išdininkė Frida Urjošaitė. Gali būti, kad ir 1934–1936 m. valdybose pirmininkas buvo F. Chajetas. 1937 m. skyrius perregistruotas su nauja valdyba: pirmininkas – F. Chajetas, 25 m. fotografas, sekretorius – Elje Chajetas, 24 m. fotografas, išdininkas – Benjaminas Feperis, 47 m. batsiuovys, nariai – 32 m. Chaimas Neimanas ir 25 m. Berelis Kremeris, abu pirkliai. Skyriaus veikla baigta 1937 metų pabaigoje. Turto neturėjo⁷.

Hecholuco draugijos skyrius veikė ir *Skapiškyje*. Įsteigimo ir įregistravimo datos nenustatytos. 1935 m. pradžioje skyriaus valdybos pirmininkas buvo Motelis Buranas, o sekretorius – Benjaminas Fainas⁸.

Gordonija, jaunų žydų sionininkų jaunimo ideologinė-kultūrinė sąjunga, įregistruota 1928 m. kovo 8 d. VRM draugijų sąrašė. Tikslas – auklėti ir telkti žydų sionininkų jaunuomenę, siekiančią sukurti Palestinoje žydų centrą, kur, ypač žemės ūkyje ir pramonėje, įsivyratų žydai. Į Palestinoje esančius žydų ūkius – kibucus, žemės ūkio arteles arba kooperatyvus, išvykstantys jaunuoliai buvo mokomi ūkininkauti mokomuosiuose Gardino ir Suvalkų ūkiuose. Supažindinama su Palestina ir jos žemės ūkio darbininkų gyvenimu, Sąjunga stengėsi žadinti žydų tautinę sąmonę, mokė hebrajų kalbos, skatino mokslo pamėgimą, meninę kūrybą, rūpinosi savo narių švietimu ir fiziniu lavinimu apskritai, plėtė savo įtaką tarp jaunų žydų, palaikė ryšius su panašių siekių kitomis organizacijomis. Steigė bibliotekas, knygynus, universitetus, vakarinius švietimo kursus, skaityklas, klubus, rengė įvairius pramogų vakarus, koncertus. Nario mokestis – 6 Lt per metus. Skyrių sudarė ne mažiau kaip 5 nariai. Skyriaus valdyba buvo perrenkama kasmet. 1940 m. liepos 9 d. VRM nutarimu Sąjunga ir jos skyriai likviduoti.

Kupiškio skyrius į Panevėžio miesto ir apskrities viršininko raštinės draugijų sąrašą įrašytas 1931 m. lapkričio 14 d. Steigėjai ir pirmosios skyriaus valdybos nariai buvo: pirmininkas M. Levinšteinas, sekretorė Chaja Veicienė,

iždininkas S. Gordonas. 1932 m. valdybos pirmininkas liko M. Levinšteinas, sekretorė buvo Chaja Trapidaitė, o iždininkė – Ch. Erzachovičiūtė; technikos ir revizijos komisijoje dirbo J. Šacharas, Abraomas Slavinskis. 1934 m. pabaigoje valdybos pirmininkas – Icikas Brinas, sekretorius – Rachmilis Karpuchas, narės – Judiš Cinderaitė ir Rachelė Turčinaitė. 1937 m. skyrius perregistruotas. Valdybos pirmininku tapo laikrodininkas Icikas Brinas (g. 1913), sekretorius – A. Slavinskis, iždininkas – kirpėjas Šlioma Lichtenšteinas (g. 1914), nariai – pirklys Vulfas Poplakas (g. 1913) ir puodžius Faivūnas Karpuchas (g. 1913). Manytina, kad 1935–1936 metų valdybų pirmininkas buvo Icikas Brinas. Skyrius veiklą baigė 1937 m.⁹

Lietuvos sionistų moterų draugijos Kupiškio skyrius įregistruotas 1937 m. vasario 19 d. Nesudarė valdybos, neveikė ir 1938 m. sausio 31 d. išbrauktas iš VRM draugijų skyriaus sąrašo¹⁰.

Lietuvos žydų sionininkų–valstybininkų draugija, iki 1937 metų – Lietuvos sionininkų revizionistų sąjunga, įsteigta 1925 gruodžio 5 d. Tai žydų tautinė ideologinė organizacija, vienijusi visų sionistų pakraipos atstovus, siekusi žydų vietos Palestinoje, žydų tautinio atgimimo, besirūpinanti žadinti žydų tautinę sąmonę, skleisti tautinę kultūrą, auklėti sveiką ir tautiškai susipratusią jaunąją kartą. Numatė steigti įvairias kultūros, švietimo, meno įstaigas, bibliotekas, turėti chorus, vaidybos būrelius, sporto ir gimnastikos ratelius, leisti knygas. Socialiniais reikalais nesirūpino. Draugija ir jos skyriai 1940 m. liepos 9 d. panaikinti.

Kupiškio skyrius įsteigtas 1932 m. vasario 18 d., įregistruotas 24 d. Laikinojoje valdyboje be pareigų pasiskirstymo dirbo 22 m. buhalteris Chielis Kolpas, 25 m. pirklys Mauša Pulanas, 21 m. studentė Jeta Trapidaitė, 22 m. pirklys Aronas Izrachovičius, 22 m. pirklys Abelis Papolakas. 1933–1935 metų valdybų pirmininkas buvo Chackelis Zaksas, sekretoriai – Abramus Buhalteris ir A. Papolakas, iždininkas – Orelis Izrachovičius. Ar Aronas ir Orelis tas pats vardas, neišaiškinta. 1937 m. skyrius neveikė, neperregistruotas, neišrinko naujos skyriaus valdybos. Turto neturėjo. 1938 m. sausio 29 d. veiklą užbaigė¹¹.

Lietuvos žydų tikibinio jaunimo draugija Tiferet Bachurim (Jaunimo grožybė), įregistruota 1927 m. birželio 24 d. Ideologinė-kultūrinė žydų organizacija. Tikslas – skleisti žydų tikybos mokslą tarp žydų jaunimo, auklėti sąmoningus žydus, gyvenančius pagal Toros (Senojo Testamento penkiaknygės) nuostatus ir žydijos gyvenimo pasaulėžiūrą. Uždaviniai – steigti kursus suaugusiems ir jaunimui, mokyti Talmudo ir žydų tikybos, lietuvių ir hebrajų kalbų, bendrojo lavinimo dalykų, žydų tikėjimo dvasioje rengti žydų šventes, skaityti paskaitas ir kt. 1940 m. liepos 15 d. VRM nutarimu draugija ir jos skyriai panaikinti.

Kupiškio skyrius įsteigtas 1928 m. birželio 6 d., įregistruotas birželio 16 d. Panevėžio miesto ir apskrities viršininko raštinėje. 1928 m. skyriaus valdybos pirminin-

kas buvo 28 metų Davidas Slavinskis, sekretorius – laikrodininkas Boruchas Levinsonas (g. 1903), iždininkas – 27 metų Perecas Nodelis. 1931 m. valdybai pirmininkavo Abramus Nachmanovičius, sekretoriai ir iždininkai – tie patys. 1933–1936 metais valdybas sudarė pirmininkas B. Levinsonas, dirbęs iki 1940 m., sekretorius – prekybininkas Joselis Rubinas (g. 1909), iždininkas – Judelis Slavinskis. 1938–1940 metais pirmininko pavaduotojas buvo J. Rubinas, sekretorius – laikrodininkas Orelis Presas (g. 1909) ir iždininkas – pirklys Leiba Margolis (g. 1902). Nors 1929, 1930, 1932 ir 1937 valdybų sudėčių LCVA bylose nerasta, manytina, kad valdybose dirbo tie patys žmonės, užimdami vienas ar kitas pareigas. Valdybų pirmininku nuo 1933 iki 1940 metų, matyt, buvo B. Levinsonas. 1940 m. pradžioje turėjo 20 narių, visi jie – jauni vyrai, kurie po darbo rinkdavosi Toros studijoms¹².

Nepriklausomųjų sionininkų-revizionistų Vladimiro Žabotinskio vardo sąjunga įsteigta 1934(?). V. Žabotinskis buvo veiklus sionizmo vadas, taikęs modernią pasaulėžiūrą su žydiškumu. Sąjungos tikslas – padėti žydams atstatyti savo valstybę Palestinoje, skleisti tautinę žydų kultūrą, Vilniaus atgavimo idėją, mokytis hebrajų ir lietuvių kalbų, ugdyti tautinę žydų sąmonę. 1940 m. Sąjungos veikla uždrausta.

Kupiškio skyrius įregistruotas 1937 m. spalio 19 d. Skyriaus valdybos pirmininkas buvo Chackelis Zaksas. Skyrius nesudarė valdybos ir veiklos neišvystė. 1938 m. gegužės 9 d. skyrius išbrauktas iš VRM draugijų sąrašo¹³.

Palestinos žydų fondams (pamatinio Palestinos fondo ir žydų tautinio fondo) remti draugija. **Kupiškio** skyrius įregistruotas 1937 m. gruodžio 31 d. Skyriaus valdybos pirmininkas – Nochemas Šmidtas. 1938 m. rugsėjo 20 d. Kupiškio nuovados policininkas L. Valikonis patikrinęs skyrių nustatė, kad skyrius nesudarė valdybos, neveikė, ir rugsėjo 30 d. išbrauktas iš Panevėžio miesto ir apskrities viršininko raštinės draugijų sąrašo¹⁴.

ŽYDŲ AMATININKŲ DRAUGIJOS

Lietuvos žydų amatininkų draugijos Kupiškio skyrius, įregistruotas 1938 m. kovo 16 d. Skyriaus valdybos pirmininkas buvo laikrodininkas Boruchas Levinsonas (g. 1902), pavaduotojas – kurpius (aulininkas) A. Menkinas (g. 1902), sekretorius – elektrotechnikas Chaje Chajitas (g. 1913), iždininkas – laikrodininkas O. Presas (g. 1909), narys – stalius A. Glikas (g. 1890). Vėlesnių metų valdybų sudėties ir veiklos žinių nerasta. VRM 1940 08 26 nutarimu Draugija ir jos skyriai uždrausti¹⁵.

Lietuvos suvienytos amatininkų (žydų) sąjungos Kupiškio skyrius, įregistruotas 1927 m. sausio 20 d. Panevėžio miesto ir apskrities viršininko raštinėje. Sąjungos ir skyriaus tikslas – vienyti visus amatininkus žydus, gerinti jų ekonominę padėtį, šelpti narius nelaimėje, steigti ligonių kasas, bibliotekas, skaityklas. Narys galėjo būti kiekvienas pilietis, sulaukęs 21 m. amžiaus, turintis savo dirbtuvę arba dirbantis amatininko darbą savo na-

muose. 1927 m. skyriaus valdybos pirmininkas buvo Berelis Furmanovičius, pavaduotojas – Benjaminas Levinsonas, sekretorius – Meeras Joffe, išdininkas – Zelikas Aibinderis, narys – Abramus Jakubovičius. 1931, 1933 valdybų pirmininkai – Icikas Mejerovičius, Abramus Šarfšteinas, pavaduotojai – Šmuelis Flaksmanas, Šmerelis Tuberis, sekretoriai – Abramus Gafanovičius, Judelis Blochas, išdininkas – Mauša Kovalskis, nariai – Nosenas Joffe, Š. Flaksmanas. 1934 m. gruodžio 17 d. Kupiškio nuovados policininkas B. Dučmanas patikrinęs skyrių nustatė, kad skyrius nebeveikė (pirmininkas išvyko iš Kupiškio); to paties gruodžio 19 d. skyriaus veikla užbaigta, o 1935 m. gegužės 31 d. skyrius išbrauktas iš Panevėžio miesto ir apskrities viršininko raštinės draugijų sąrašo. Žinių apie veiklą, narių skaičių nerasta, valdybos sudėty, be 1928–1930, 1932 m., neišsamios¹⁶.

LIETUVOS ŽYDŲ SPORTO IR GIMNASTIKOS DRAUGIJOS, SAJUNGOS

Hapoel, žydų darbininkų sporto ir gimnastikos draugija; įsiregistravimo datos nerasta. 1940 m. liepos 13 d. VRM nutarimu draugija ir jos skyriai uždrausti.

Kupiškio skyrius įregistruotas 1939 m. liepos 27 d. Skyriaus valdybos pirmininkė buvo Fanė Farbakovičiūtė (g.1909), išdininkas – laikrodininkas Icikas Brinas (g.1913), sekretorius – žemdirbys Akiva Slavinskis (g.1908?)¹⁷.

Lietuvos žydų sporto ir gimnastikos sąjunga Makabi, įregistruota 1920 m. spalio 19 d., iki 1923 m. vadinta „Žydų sporto ir gimnastikos sąjunga „Makabi“. Tikslas – rūpintis Lietuvos žydų tautiniu, dvasiniu ir fiziniu auklėjimu, rengti sporto ir gimnastikos mokytojus, bendradarbiauti su Lietuvos sporto ir gimnastikos draugijomis, pasauline „Makabi“ sąjunga, skaityti paskaitas, rengti sporto šventes, rungtynes. „Makabi“ skyriai veikė visoje Lietuvoje. 1940 m. liepos 22 d. sąjungos ir jos skyrių veikla uždrausta.

„Makabi“ veikė ir Kupiškyje, nors LCVA žinių apie tai nerasta. „Makabi“ Kupiškio skyrius minimas Kupiškio vidurinės mokyklos sportininkų „Vyčių“ kuopos laikraštelyje¹⁸.

Žydų sporto ir gimnastikos Kupiškio sąjunga, įrašyta 1925 m. gegužės 11 d. į Panevėžio miesto ir apskrities viršininko raštinės draugijų sąrašą. 1925 m. balandžio 20 d. įstatai patvirtinti Kupiškio valsčiaus viršaičio Domo Vaitkūno ir sekretoriaus P. Pėžos. Sąjungos tikslas – fiziškai lavinti savo narius, turinčius nemažiau kaip 15 metų. Lėšos – narių mokesčiai ir viešųjų vakarų pajamos. Sąjungos valdybos pirmininkas buvo Izraelis Trapido, sekretorius – Abramus Gafanovičius, išdininkė – Nechama Volkaitė, narys – Frankas Leiba. Veiklos vieta – Kupiškis. Apie veiklą ir jos baigtį LCVA bylose duomenų nerasta¹⁹.

KITOS ŽYDŲ ORGANIZACIJOS

Lietuvos žydų skautams remti draugija; įstatai įregistruoti 1924 m. kovo 15 d. Pobūdis – kultūrinis, be poli-

tiniių tikslų. Tikslas – padėti plėtoti skautybę tarp Lietuvos žydų, per skautybę auklėti dorus ir naudingus Lietuvos valstybei piliečius. Veikė du skautų skyriai: „Berit Trumpeldor“ ir „Hašomer Hacair“. 1935 m. draugija turėjo pereiti Lietuvos skautų sąjungos žinion, bet neperėjo, o 1937 m. gruodį išbraukta iš draugijų sąrašo.

Kupiškio žydų skautų „Lizdo“ draugovė įsteigta 1930 m. lapkričio 1 d., priklausė Panevėžio rj. tunto žydų „Hašomer Hacair“ skyriui. 1930–1934 m, vadovė buvo H. Ašaitė; 1930 m. turėjo 24 narius. 1934 m. lapkričio 10 d. J. Apšegos salėje įvyko „Lizdo“ ketverių metų veiklos šventė – vakaras. Jame be oficialių kalbų, sveikinimų, parodyta plati meninė programa: suvaidinta 3 veiksmų drama „Šviesa iš Oriento“, parodytas gyvasis paveikslas „Našlaičių sapnas“, deklamauta, pašokti platiniai šokiai ir kt. „Lizdo“ štabų sudėčių ir veiklos žinių nepavyko rasti²⁰.

Žydų atbėgėliams šelpti komitetas, įsteigtas 1939 m. pabaigoje. Atbėgėliai buvo žydai iš 1939 m. hitlerinės Vokietijos okupuotų Lenkijos sričių. 1939 m. gruodžio 7 d. Lietuvos Seimo posėdyje patvirtintas karo atbėgėliams tvarkyti įstatymas, kuriuo remiantis prie VRM organizuotas karo atbėgėlių reikalams tvarkyti Komisariatas. 1940 m. sausio 18 d. Komisarjato įsakymu visas šelpimo darbas perduotas Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijai, o pastaroji šelpimo darbą įgaliojo atlikti Vyriausiąjį įgaliotinį karo atbėgėliams šelpti. 1940 m. sausio 29 d. įsteigtas Bendrasis karo atbėgėlių šelpimo skyrius Vilniaus srityje, nes pagrindinis atbėgėlių srautas telkėsi Vilniuje. Jo priežiūroje ir veikė Žydų atbėgėliams šelpti komitetas ir jo skyriai šalyje. Pats komitetas buvo Lietuvos Raudonojo Kryžiaus Vyriausiosios valdybos ir Vyriausiojo įgaliotinio karo atbėgėliams šelpti įstaigos žinioje. Lėšas siuntė užsienio žydų labdaros draugijos. 1940 m. pab. sovietų valdžia uždraudė visuomenės šalpą. 1940 m. gruodžio 30 d. paskelbė LTSR Liaudies komisarų tarybos nutarimą Nr. 473 „Dėl karo atbėgėlių komitetų, esamų prie LTSR RK, likvidavimo“, 1941 m. spalio 10 d. likvidacinė komisija nutraukė komiteto veiklą.

Kupiškyje 1940 m. veikė Lietuvos Raudonojo Kryžiaus Kauno skyriaus žydų poskyrio *Kupiškio* punktas. Gegužės 16 d. karo atbėgėliui Hiršai Sibirskui išduota karo atbėgėlio šelpimo knygėlė-kortelė. Daugiau veiklos dokumentų nerasta²¹.

Subačiaus skyrius įsteigtas 1940 m. Jo valdybą sudarė L. Sanaitė, T. Borveinas, Blechmanas ir du profsąjungų atstovai – J. Zlatkus ir Sarpanavičius. Veiklos žinių nerasta²².

Žydų karių, dalyvavusių Lietuvos nepriklausomybės atvadavime, sąjunga. Ją norėta įsteigti jau 1927 m.; įstatai patvirtinti tik 1933 birželio 24 d., įsteigta tu metų spalį. Tikslas – padėti išlaikyti Lietuvos nepriklausomybę, remti krašto ginkluotąsias pajėgas, ugdyti tarp narių žydų ir žydų visuomenės apskritai meilę tėvynei Lietuvai, kelti žydų pilietinį susipratimą, skleisti lietuvių ir žydų kultūrinio bendradarbiavimo, abiejų

visuomenių suartėjimo, žydų priklausymo Vilniui vaduoti ir Lietuvos šaulių sąjungoms, lietuvių kalbos paplitimo tarp žydų idėjas. Sąjunga rūpinosi narių kultūros, ekonominio gyvenimo reikalais, teikė nariams medžiaginę paramą. Nariai buvo žydai, tarnavę Lietuvos kariuomenėje ir dalyvavę kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės bei Klaipėdos išvadavimo. Veiklos plotas – visa Lietuva. Sąjunga nuo kitų žydų organizacijų skyrėsi tiksliai apibrėžta naryste, principingumu, pilietiškumu. Leido savaitraščių lietuvių kalba „Apžvalga“. 1938 m. turėjo 43 skyrius respublikoje, per 2000 narių, savo vėliavą, uniformą, ženklą. Paskutinis Sąjungos posėdis įvyko 1940 m. birželio 23 d. Rugsjūčio 20 d. Sąjunga ir jos skyriai uždrausti.

Kupiškio skyrius įsteigtas 1933 m. lapkričio 22 d., o 29 d. įrašytas į Panevėžio miesto ir apskrities viršininko raštinės draugijų sąrašą. Steigėjai buvo darbininkas Abraomas Menkinas, prekybininkas Noachas Jachilevičius (g.1900), vežėjas Greinamas Birgeris, prekybininkas Šapselis Šapiro, krautuvininkas mėsininkas Davidas Kacovas (Kacevas), batsiuovys Orelis Bodas, vežėjas Eichenas Magidas, bedarbis Borelis Kanas, prekybininkas Abramus Reznikovičius, batsiuovys Geršonas Segelis, prekybininkas Laizeris Margolis (g.1896), visi 31–33 metų amžiaus.

Skyriaus valdybų pirmininkas 1933–1940 metais, išskyrus 1936 m., buvo N. Jachilevičius, 1936 m. – A. Melkinas; 1933–1935 m. sekretorių pareigas ėjo A. Melkinas, 1937–1940 m. – L. Margolis, 1933–1940 m. išdininkas buvo D. Kacovas.

1939 m. vasario 20 d. skyrius gavo leidimą įsteigti viešąją biblioteką skyriaus būstinėje su lietuvių, žydų (jidiš) ir hebrajų kalbų knygomis bei meno leidiniais. Bibliotekos vedėjas buvo Samsonas Feinbergas²³.

Neabejotina, kad žydų organizacijų kupiškėnuose būta ir daugiau, bet, matyt, dokumentai neišsaugoti. Yra užuominų, kad veikė religinės labdaros „Ezro“, ligoniams šelpti, amatams ir žemės ūkiui tarp žydų skleisti „Ort“ ir kitų organizacijų skyriai.

Kaip matyti iš žydų draugijų, sąjungų trumpų aprašų, visokios pakraipos organizacijos, pradedant tautinėmis sionistinėmis, baigiant ekonominėmis, turėjo visišką laisvę veikti.

Beje, tarp lietuvių kupiškėnų įvairių draugijų ir sąjungų skyrių valdybose būta žydų. Tai rodo gražius tarpusavio santykius. Tačiau lietuvių žydų organizacijose nebuvo.

Antai turtingas žydas Nachemas Šmidtas buvo Lietuvių tautininkų sąjungos Kupiškio skyriaus narys, 1937 m. – valdybos narys, Lietuvos šaulių sąjungos Kupiškio būrio narys-rėmėjas.

Lietuvai pagražinti draugijos Kupiškio skyriuje, įregistruotame 1924 m. vasario 22 d., tarp steigėjų ir pirmosios valdybos narių valdybos pirmininko pavaduotoju dirbo Polas Mendelis, sekretoriumi – Solomas Geršunis.

Kupiškio savanorių ugniagesių naujai 1925 m. rugsjūčio 5 d. perregistruotoje draugijoje valdybos pirminko pavaduotojas buvo Benjaminas Mejerovičius

(Meirovičius), išdininkas – N. Šmidtas. Beveik tarp visų vėlesnių valdybų nariai buvo žydai Isakas Veicas, Elija Margolis, Mauša Cindelis ir kt., o 1940 m. valdybos pirmininko pavaduotoju dirbo Noachas Jachilevičius, 1936 (?)–1940 m. buvęs Kupiškio seniūnas, išdininkas – Izraelis Molka, narys – Hilelis Muzikantas. Nemažai metų valdybų pirmininko pavaduotoju buvo N. Jachilevičius, 1933 m. – pirmininkas. 1938 m. „Artimui pagalbon“ III laipsnio medaliu tarp kitų buvo apdovanotas ir žydas N. Šmidtas. 1938 m. iš 147 narių 32 buvo žydai.

Skapiškio savanorių gaisrininkų draugijoje, įsteigtoje 1923 m., iš 22 narių 5 buvo žydai.

Subačiaus miestelio savanorių ugniagesių draugijos, įregistruotos ar perregistruotos 1928 m. gegužės 9 d., visi steigėjai buvo žydai: Mejeris Jackanas, Chaimas Šneideris, Abelis Rozinkovičius, Tėvelis Borveinas, Mejeris Lurje. 1928 m. valdybos pirmininko pavaduotojas – M. Lurje. 1931 m. iš 32 narių 20 buvo žydų. Vėlesnėse draugijos valdybose ir draugijai 1936 m. persiformavus į šaulių ugniagesių komandą joje ir degazuotojų grandyje dirbo nemažai žydų.

Viešintų šaulių būrio ugniagesybos komanda įregistruota ar perregistruota 1931 m. gegužės 31 d. Joje 1939 m. kirvininkas buvo Leiba Ševelis, „bačkininkai“ – vandenvėžiai – M. Kacas, Meiša Urešas, „trimičius“ Chaitas Šmuelis, o „žarnininkas“ Sralis Solominas buvo apdovanotas „Artimui pagalbon“ III laipsnio medaliu²⁴.

Iš viso to matyti, kad žydai Lietuvoje ir kupiškėnuose iki 1941 m. katastrofos turėjo įvairiapusišką, pilnavertį visuomeninį savo bendruomenės gyvenimą.

Šaltiniai

- ¹ *Atamukas S.* Žydai Lietuvoje. V., 1990, 144 p.; Tas pats. Lietuvos žydų kelias: nuo XIV amžiaus iki XX a. pabaigos. 2-asis papild. leidimas. V., 2002, 456 p.; *Levin D.* Trumpa žydų istorija Lietuvoje. V., 2000, 310 p.; Lietuvos žydai 1918–1940: Prarasto pasaulio aidas. V., 2000, 310 p.; *Finkelstein N. G.* Holokausto industrija: kaip išnaudojama žydų kančia. V., 2004, 152 p. ir kt.
- ² *Vileišis D.* Kupiškio žydų bendruomenė 1918–1940 metais // Kupiškis. Istorija ir kultūra. 2004, Nr.2, p.23–35.
- ³ LCVA. F.404. Ap.2. B.193; F.1367, Ap.1, B.318.
- ⁴ LCVA. F.404. Ap.2. B.189, 199.
- ⁵ LCVA. F.404. Ap.2. B.421; F.588, Ap.1, B.103.
- ⁶ LCVA. F.404. Ap.2. B.676.
- ⁷ LCVA. F.404. Ap.2. B.688.
- ⁸ LCVA. F.406. Ap.3. B.123, lap.51.
- ⁹ LCVA. F.404. Ap.2. B.681.
- ¹⁰ LCVA. F.404. Ap.2. B.699.
- ¹¹ LCVA. F.404. Ap.2. B.707.
- ¹² LCVA. F.404. Ap.2. B.301; F.1143. Ap.1. B.7; F.1367. Ap.1. B.1191.
- ¹³ LCVA. F.404. Ap.2. B.704; F.1229, Ap.1. B.6.
- ¹⁴ LCVA. F.404. Ap.2. B.715.
- ¹⁵ LCVA. F.404. Ap.2. B.98.
- ¹⁶ LCVA. F.404. Ap.2. B.95.
- ¹⁷ LCVA. F.404. Ap.2. B.317.
- ¹⁸ LCVA. F.1367. Ap.1. B.198; Sportininkas: Kupiškio vidurinės mokyklos sportininkų „Vycių“ kuopos laikraštėlis, 1928, nr.2(4) / LNBR. F.135. B.1076.
- ¹⁹ LCVA. F.394. Ap.1. B.394.
- ²⁰ LCVA. F.394. Ap.1. B.476; F.576, Ap.3, B.844, lap.97; Ap.4. B.251. lap.70,223.
- ²¹ LCVA. F.1147. Ap.1. B.634, lap.708.
- ²² LCVA. F.1147. Ap.1. B.133, lap.6.
- ²³ LCVA. F.404. Ap.1. B.710, 713.
- ²⁴ LCVA. F.394. Ap.1. B.968, 990; F.404. Ap.2. B.243, 247, 323, 723; F.1367. Ap.1. B.115, 156, 194, 232.

„IDOMUS ŽAIDIMAS“

Ona DAPŠYTĖ–KRIUKELIENĖ

Apie MVD Šimonių vls. poskyrio jn. ltn. Jaroslavo Zdanausko ryšius su 2-os Algirdo kuopos vadu Antanu Starkumi-Monte, *Blinda*

1945 m. sausio 20 d. netoli Salamiesčio miestelio parašiuo buvo nuleista 9 desantininkų grupė, vadovaujama šimoniečio, buvusio Lietuvos kariuomenės ltn. Antano Gogelio ir jo pavaduotojo Antano Starkaus, kurie 1945 m. sausio 21 d. dviem vežimais vyko į Šimonių girią. Neprivažiavę 2 km iki Palėvenėlės (Kupiškio vls.) jie buvo sulaikyti „Smerš“ operatyvinės grupės karių. Desantininkai pradėjo šaudyti, buvo nušautas 1 karys ir 3 kariai sunkiai sužeisti. Susišaudymo metu buvo sunkiai sužeistas ir suimtas Antanas Gogelis-*Laukaitis*, o jo pavaduotojas Antanas Starkus-*Antanas Rickus* ir kiti atšaudydami pasuko miško link¹.

Antanas Starkus gimė 1919 m. ir gyveno Šimonių vls. Zubiškių kaime. Baigęs Rytų Prūsijoje dislokuotą Abvero žvalgybos mokyklą, sugrįžęs į savo kraštą greitai užmezgė ryšius su veikiančiu Alfonso Paškevičiaus partizanų būriu, tapo jo pavaduotoju, vėliau būrio vadu, o Alfonsas Paškevičius jo pavaduotoju. Tai buvo didžiausias partizanų junginys Kupiškio krašte. A. Starkus palaikė ryšius su kitais partizanų būriais ir su Šarūno rinktine, o 1946 m. pats buvo paskirtas Šarūno rinktinės 2-os Algirdo kuopos vadu. Prasidėjo partizanų būrių centralizacija bei jų veiksmų koordinavimas.

Enkavedistai naudojo įvairias priemones partizanų pasipriešinimui slopinti: buvo organizuojamos karinės čekistų operacijos, pasalos, sekretai, panaudojamas platus agentų bei informatorių tinklas. Nepasisekus palaužti partizaninio judėjimo, infiltruoti į partizanų junginį vidaus agento, kad iš vidaus galėtų paruošti partizanų junginį „operatyviam smūgiui“ ir jį sunaikinti bei suimti ryšininkus ir rėmėjus, buvo nuspręsta „įvesti“ į Starkaus partizanų junginį lietuvi, operatyvinį darbuotoją jn. ltn. Jaroslavą Zdanauską.

Dar iki šių dienų šimoniečiai įvairiai šneka apie operatyvinio darbuotojo jn. ltn. J. Zdanausko ir 2-os Algirdo kuopos vado A. Starkaus-*Montės*, *Blindos* ryšius.

Prisiminimų autorius Vytautas Šileika-Šilas rašo: „<...> NKVD Šimonių garnizono viršininkas Danauskas [Zdanauskas] *Montei* atvežė kalkės, rašomojo popieriaus, dešimt pusautomatų, dvi rašomąsias mašinėles. Skrebus paliko, o su *Monte* susitiko pas Vytautą Eiduką [Aiduką] už klojimo. Kitą kartą buvo susitikę už Jono Eiduko [Aiduko] klojimo. Buvo ir daugiau susitikimų – pas Buzėną Beregiuos. Kai jį susekė, tas pats viršininkas viską išdavė. Pas Buzėną labai kratė, Buzėnui liepė bučiuoti kryželį. Tuomet viršininkas jau buvo Demiče-

vas. Ėjo kalbos, kad Danauskas [Zdanauskas] žaidė dvi-gubą žaidimą, norėjęs Starkų gyvą paimti, bet tai netiesa. Per tiek susitikimų ne kartą jis galėjo Starkų sunaikinti arba paimti gyvą“².

Pasakoja partizanas Jurgis Trečiokas-Rytas: <...> Šimonyse Starkus-*Montė* buvo užverbavęs skrebu karininką. Su šiuo karininku *Montė* užmezgė ryšį per Bugailiškių kaimo gyventoją Sakalą – seniūną. Karininkas per Sakalą perduodavo *Montei* žinias net valandų tikslumu – kur ir kada, kokia kryptimi jis eis su skrebaus. Praneša, kad jis eis pirmutinis, *Montė* rengia pasalas, tai du, tai tris skrebus nušauna. Šitaip vienas, kitas, trečias pasalas suruošė, skrebu jau nemažai paklojo, ir tada šitas karininkas pradeda aiškinti: „Mes va dirbam dėl Lietuvos ateities, dėl jos laisvės, bet vienas kito tai nepažįstam, mums reikia susitikti. Kaip norit – ginkluoti ar neginkluoti, pasirinkit vietą, kur jums patogiau. Mes ateisim kokie keturi, jūs irgi galit keturi ateiti, kad lygios jėgos būtų...“ Bet Starkus jam atsakė: „Mes galim ir toliau dirbti, nes ir šiaip vis tiek vieni kitus žinosim, o toks susitikimas dėl pažinties dabar mums nereikalingas. Čia negarantuotas dalykas“. Ir *Montė* atsisakė susitikti.

Be to, šis karininkas leitenantas *Montei* dar išdavė kelis enkavedistų šnipus. Starkus labai norėjo sužinoti, kas Druskių kaime dirba skrebaus ir enkavedistams, bet leitenantėlis pasakė, kad to jis nežinaš, nes šitas kaimas ne jo žinioj. Paskui šitas leitenantas lyg ir išsiduoda, kad jis partizanų šnipas, Šimonių miestelyje jį viešai praeivių akyse areštuoja, nuima diržą, atima ginklą ir nusivaro į NKVD būstinę. O vėliau jį kažkas netoli Vilniaus viename miestelyje pastebėjo vaikštantį su kapitono antpečiais. Suprantama, kad jo tikslas tuomet buvo suimti *Montę*. Leitenantas padėjo, kad *Montė* nušovė 8 skrebus, bet argi jiems gaila buvo tų skrebokų, jie jų kažin kiek galėjo paaukoti, kad tik sunaikintų kokį nors aukštesnį partizanų vadą.

Montė sakydavo: „Šventame rašte parašyta, kad už vieną kaltą dešimt nekaltų kenčia. Mes, kad ir padarysim klaidą, dešimt kaltų – vieną nekaltą, Dievulis dovanos“³.

Vieni teigia, kad kuomet Zdanauskas dirbo Šimonyse, buvo ramu, nes jis informuodavo partizanus apie ruošiamas partizanų paieškos operacijas ir už tai jis buvo suimtas Šimonių miestelio viduryje, apkaltintas ryšių su Antanu Starkumi palaikymu ir nuteistas, kiti – kad buvo paaukštintas ir vaikštinėjo Vilniaus gatvėmis su kapitono antpečiais ir panašiai. Šiuo metu, kai leidžiama

naudotis Lietuvos ypatingojo archyvo (toliau – LYA) bylomis, daugelį įvykių galima atkurt gana tiksliai. Archyvuose dokumentuose partizanų būriai, junginiai įvardijami „gaujomis“ (*banda*), partizanų skyriai – partizanų grupėmis, o sribai „liaudies gynėjais“, todėl prašau neišsižeisti, nes pateikiu pažodinį vertimą iš rusų kalbos.

Dar 1946 m. spalio mėn. Vidaus reikalų ministerijos Kovos su banditizmu skyriaus (toliau – MVD BB) Šimonių vls. poskyrio operatyvinio darbuotojo jn. ltn. Zdanausko buvo pradėtas „IDOMUS ŽAIDIMAS“ su pačiu gaujos vadu Starkumi. Buvo aišku, kad Starkus palaiko ryšius su kuliarnosios mašinos mašinistu Kanišausku ir su aktyviu gaujos rėmėju Vytautu Aiduku, gyvenančiu Šimonių vls. Obonių kaime [ir per Kanišauską buvo organizuotas susitikimas su Starkumi]⁴.

Apie tai, LSSR Kupiškio apskrities skyrius 1946 m. gruodžio 30 d. (rašto Nr.55/1533) praneša LSSR Vidaus reikalų ministrui gen. mjr. Bartašiūnui ir į minėtą pranešimą gauna atsakymą ir nurodymus tolimesnei veiklai.

Serija (“OK”) Nr.1

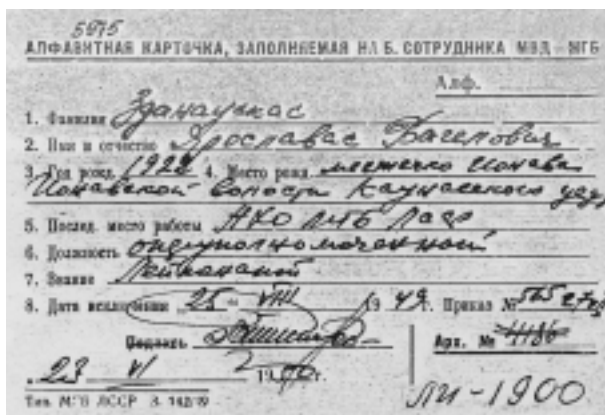
LSSR MVD KUPIŠKIO apskr. skyriaus ĮGALLOTINIUI
drg. FEDOTOVUI
LSSR MVD KUPIŠKIO apskr. skyriaus VIRŠININKUI
mjr. drg. MURAVJOVUI

Kupiškio mstl.

Į Nr. 55/1533 1946 m. gruodžio 30

Pristatyta jūsų medžiaga apie susirašinėjimo, o vėliau asmeninius ryšius Vidaus reikalų ministerijos Kovos su banditizmu skyriaus (toliau – MVD OBB) Šimonių vls. poskyrio vyr. operatyvinio įgaliotinio ltn. J. B. Zdanausko su gaujos vadu Starkumi suteikia nepaprastą operatyvinį susidomėjimą. Teisingos, gerai apgalvotos priemonės šių ryšių panaudojimui, nabejotinai gali užtikrinti Starkaus gaujos ir visos jo pagalbinės bazės likvidavimą. Tačiau į užsimezgsų „žaidimą“ Zdanausko su Starkumi, reikia žiūrėti labai kritiškai ir pirmoje eilėje, kad išvengtų įvairių provokacinių veiksmų iš banditų pusės ir jų ryšių, reikia nustatyti:

1. Visus Zdanausko ryšius ir artimuosius (asmeninius, intymius, giminystės ir kt.)
2. Kas buvo susirašinėjimo iniciatorius – Zdanauskas ar Starkus.
3. Ar pranešė Zdanauskas MVD valsčiaus poskyrio viršininkui apie Kanišausko staigiai gautą pasiūlymą apie tai, kad su juo, t. y. su Zdanausku, asmeniškai nori susitikti gaujos vadas Starkus. Ar suderino jis su MVD valsčiaus poskyrio viršininku laiško teksta, kurį parašė Starkui, ir ar palikta laiško kopija valsčiaus poskyryje, ar visas šias priemones pravedė savo iniciatyva nesuderinęs su MVD apskrities skyriaus ir valsčiaus poskyrio vadovybe. Jeigu ne, tai kada ir kam iš MVD darbuotojų jis pranešė apie ryšių užmezgimą su Starkumi ir būtinai gauti laiško tekstus išsiųstus Starkui.
4. Iš ko Zdanauskas gavo sankciją dėl asmeninio susitikimo su Starkumi ir kokie tikslai ir uždaviniai buvo numatomi iš šio susitikimo.
5. Kas iš liaudies gynėjų lydėjo Zdanauską, kada jis susitiko su Starkumi. Ką mano šie kariai apie jų susitikimą, elgseną

MVD/MGB pareigūno Jaroslavo Zdanausko asmens kortelė. LYA

ir ypatingai Vytauto Skrupskio, kuris dalyvavo susitinkant ir pokalbyje Zdanausko su Starkumi. Ar buvo aišku Skrupskiiui apie šio susitikimo tikslą, o taip pat, ar buvo aišku kitiems liaudies gynėjams apie Zdanausko pravedamas priemones.

6. Jeigu Zdanausko pravedamos priemonės susitikimo su Starkumi buvo sankcionuotos MVD valsčiaus poskyrio vadovybės, tai ar žinojo liaudies gynėjai apie šį „žaidimą“ ir ar nėra čia Jūsų priemonių išaiškinimo požymių Starkui. Patikslinus duomenis nurodytais klausimais ir priklausomai pagal turimos medžiagos dispoziciją, tęsti Zdanausko panaudojimą per jo ryšių palaikymą su gaujos vadu Starkumi dėl pastarojo ir jo gaujos likvidavimo.

Atsižvelgiant į tai, SIŪLAU:

1. Parengti konkrečias priemones ir kombinacijas panaudojant asmeninius ryšius Zdanausko su gaujos vadu Starkumi, kad greičiau Starkų ir jo gaują pavesti operatyviniam smūgiui, o taip pat nustatant rezervinės formuotės dalyvius.
2. Išaiškinti galimybes perverbuoti Starkaus ryšininką, t. y. Kanišauską, ir per jį organizuoti atitinkamas priemones ir kombinacijas Starkaus gaujos sunaikinimui. Šiuo atveju pagalvoti apie priemones suorganizuoti vakaronę su išgertuvėmis dalyvaujant gaujai, išvykti plėšikauti, su išankstiniu pasalos organizavimu atitinkamose vietovėse ir kitas, priklausomai nuo aplinkybių ir gautos agentūrinės medžiagos.
3. Jeigu užverbuoti Kanišausko pagal kokias tai priemones negalima, tai prie jo privesti mūsų darbe jau patikrintus agentus su tikslu įvesti juos į Starkaus gaują ir jį pavesti operatyviniam smūgiui, o taip pat Kanišausko išaiškinimui paruošti ir užverbuoti agentus iš jo asmeninių ryšių.
4. Išaiškinti Starkaus tetos Onos Gudaitės ryšius ir staigiai ją operatyviai apdoroti.
5. Užverbuotą agentūrą, išskyrus pagrindinį tikslą pavesti gaują po mūsų operatyviniu smūgiu, taip pat nukreipti išaiškinimui, kokius tikslus ir uždavinius turėjo Starkus užmezgdamas ryšius su operatyviniu darbuotoju Zdanausku. Jūsų priemonių planą dėl Starkaus gaujos likvidavimo staigiai išsiųskite į Kovos su banditizmu valdybą (toliau – UBB) ir kas 10 d. informuokite apie išpildymo rezultatus.

LSSR VIDAUS REIKALŲ MINISTRAS

gen. mjr. (BARTAŠIŪNAS)⁵.

1947 m. sausio 7 d.

Nr.3/1/3 – 0046

Vilniaus m.

Valstybės saugumo ministerijos Kovos su banditizmu (toliau – MGB BB) Kupiškio apskr. skyriaus. viršininko pavad. gvardijos mjr. Ananjevas, suderinęs su LSSR MGB Kupiškio apskr. skyriaus pplk. Potockiu, pateikia Starkaus partizanų junginio sunaikinimo planą.

Visiškai slaptai
„TVIRTINU“
LSSR SAUGUMO MINISTRO pav.
gen.-mjr.KAPRALOV
1947 m. kovo „.....“

**PLANAS
KARINĖS ČEKISTŲ PASALOS, DĖL 2-OS ALGIRDO
KUUPOPOS VADO ANTANO STARKAUS-BLINDOS SU-
LAIKYMO, JO RYŠININKŲ IR RĖMĖJŲ SUĖMIMO
BEI JO VADOVAUJAMO JUNGINIO LIKVIDAVIMO**

Agentūriniai, tardymo keliu bei įvedant operatyvinį darbuotoją Z[DANAUSKA] (lietuvis) nustatyta, kad Šimonių vls., Kupiškio apskr. teritorijoje veikia LLA 3-os Vytauto apygardos 1-os Šarūno rinktinės 2-oji ALGIRDO kuopa, kuriai vadovauja Antanas STARKUS, s. Juliaus, g. 1916 m. (taip byloje), Zubiškių k., Šimonių vls., Kupiškio apskr., stambaus buožės sūnus (taip byloje), vokiečių desantininkas, perverstas į Lietuvos teritoriją 1945 m. sausio mėn. Rengiant agentūrinę bylą „LESNYJE BRODIAGI“ [„MISKO VALKATOS“] kurios pagrindinis objektas yra STARKUS slapyvardžiu „BLINDA“, įvesti vidaus agento nepasisekė. Iš agentūros gaunami duomenys neturėjo rimtos operatyvinės reikšmės. Tuo pagrindu, gaujos išaiškinimui, buvo nuspręsta įvesti vietinių lietuvių tautybės operatyvinį darbuotoją. Įvedimas [operatyvinio darbuotojo] bus sėkmingas, sekančiomis aplinkybėmis:

Z[DANAUSKUI] buvo aišku, kad Juodpėnų k., Šimonių vls., Kupiškio apskr., pilietis KANIŠAUSKAS yra STARKAUS gaujos ryšininkas ir gerai pažįstamas mūsų operatyviniam darbuotojui Z[DANAUSKUI]. Turint tokius duomenis Z[DANAUSKUI] buvo pasiūlyta esant patogiomis aplinkybėmis aplankyti KANIŠAUSKĄ ir pokalbyje su juo, atsargiai išreikšti nacionalinius jausmus ir gailėstį, kad jis niekaip negali susitikti su STARKUMI, kas ir buvo padaryta Z[DANAUSKO], tai yra Z[DANAUSKO] susitikimas su KANIŠAUSKU praėjo sėkmingai, kuris pažadėjo jį suvesti su STARKUMI.

Tokiu būdu, per KANIŠAUSKĄ Z[DANAUSKAS] su pastaruoju pradėjo susirašinėti, o 1946 m. gruodžio 18 d. įvyko pirmas susitikimas Z[DANAUSKO] su STARKUMI Oboinių k. pas pil. AIDUKĄ, kur STARKUI Z[DANAUSKAS] davė sutikimą su juo bendradarbiauti LLA naudai ir čia pat nuo jo gavo užduotį: rinkti žinias apie numatomas karines operacijas, apie atvykstančius į Šimonių vls. aukštus pareigūnus, apie karines įgulus skaičių ir kt.

Po susitikimo, ryšiai Z[DANAUSKO] su STARKUMI tęsiami susirašinėjimo keliu per įvairius ryšininkus, iš laišku matyti, kad Z[DANAUSKAS] įgijo pasitikėjimą ir STARKUS juo pasitiki. Tai patvirtinama Z[DANAUSKUI] saugumo tikslu LLA štabo 2-os Algirdo kuopos [vado] STARKAUS išduotas LLA darbuotojo pažymėjimas su antspaudu ir štampu, kuris garantuoja Z[DANAUSKUI]

gyvybę, jeigu jis būtų suimtas banditų.

Per Z[DANAUSKO] ryšių su STARKUMI laikotarpį išaiškinta daugiau kaip 20 jo ryšininkų ir rėmėjų. Tačiau ALGIRDO kuopos štabo dislokacijos vietą, STARKUS nuo Z[DANAUSKO] slepia ir per kitus šaltinius nustatyti nepavyko. Be to, paskutiniuose laiškuose STARKUS duoda sudėtingesnio pobūdžio užduotis, kaip mūsų agentų išaiškinimas, apie MVD ir MGB darbą ir kt., o 1947 m. kovo mėn. laiške prašo asmeniškai Z[DANAUSKO] paskirti vietą ir laiką dėl jų susitikimo ir pasikalbėjimo rimtu klausimu ir bendro jų sprendimo. Kartu asmeniškai STARKUS siūlo susitikimo vietas: pas pilietį Antaną SAKALĄ Bugailiškių k., stambus buožė; pas Leoną BASECKĄ (byloje – Pasecką) Butėnų k., buožė; pas pil. BOČIULĮ (byloje – Bačiulį), gyvenantį Šimonių mstl. pakraštyje. Tuo pačiu metu duoda Z[DANAUSKUI] teisę savo nuožiūra pasirinkti susitikimo vietą. Tokiu būdu yra galimybė sulaukyti STARKŲ suruošus pasala susitinkant su Z[DANAUSKU], toliau suimant jo ryšininkus, rėmėjus ir sunaikinant STARKAUS vadovaujamą gaują, turint omenyje tai, kad [Kupiškio] apskr. skyrius turi pakankamai dokumentų patvirtinančių STARKŲ kaip gaujos junginio vadovą.

Atsižvelgiant į tai siūlau organizuoti sekančias priemones:

1. Asmeninį Z[DANAUSKO] su STARKUMI susitikimą paskirti artimiausiu laiku Leono BASECKO, s. Petro namuose, gyvenančio Butėnų k., Šimonių vls., kuris yra 2,5 km nuo miestelio. Vieta pasalos išdėstymui labai patogi, namas yra toli nuo miško ir kitų kaimyninių pastatų t. y. vienkiemiu, name yra 4 kambariai su įėjimu iš kitos pusės.

Pasalai skirti nemažiau 5 žmones, iš jų vieną patyrusį operatyvinį darbuotoją, kuris moka lietuvių kalbą ir keturis patikimus MGB BB karius iš kurių 2 perręngti civiline rusų ūkininko apranga ir parūpintais dokumentais gyvenančiais Vėlikėje Luki srityje tuo užkonspirosim jų priklausomybę [saugumo] organams, toks elgetavimas charakteringas Kupiškio apskr. Dėl paliekamos pasalos maskavimo, prieš parą iki paskirtos susitikimo dienos BASECKO namų rajone praveisti vienkiemiu „šukavimą“, tame tarpe apžiūrėti pastarojo namą ir pastatus. Apžiūrint BASECKO pastatus pasala slaptai pasilieka daržinėje – šiene, o kiti eina į susirinkimo punktą ir išeina į miestelį. Z[DANAUSKAS] pirmo susitikimo laiką ir dieną paskiria pačiame miestelyje pas pilietį BOČIULĮ, tuo pačiu nesuteikia galimybės Starkui patikrinti tikrą susitikimo vietą, o už 5–6 val. iki susitikimo Z[DANAUSKAS] eina ne pas BOČIULĮ, o į pasalos vietą, tai yra į Butėnų k. pas pil. BASECKĄ ir patikrina, ar neaptikta pasala. Po patikrinimo ir įsitikinęs, kad viskas tvarkoje, pasala neaptikta, rašo STARKUI laišką apie susitikimo vietos pakeitimą, tai yra ne pas BOČIULĮ, o pas BASECKĄ, ir pastarąjį pasiunčia sutikti STARKAUS BOČIULIO namuose, kad asmeniškai jam perduotų laišką.

Atsižvelgiant, kad BASECKAS yra patikimas STARKAUS asmuo ir ryšininkas, be abejonės STARKUI praneš apie saugų susitikimą jo namuose. Z[DANAUSKUI] įsitikinęs, kad pasala neaptikta po BASECKO išėjimo pas STARKŲ, specialiu signalu išveda iš pasalos du civiline apranga apsirengusius [operatyvinius darbuotojus], kurie užveina į namą lyg tai nusipirkti duonos ir pasilieka ten pavalyti ištempdami laiką iki STARKAUS atėjimo.

Jeigu pasala būtų aptikta BASECKO, tai Z[DANAUSKAS] staigiai išeina į anksčiau paskirtą vietą, t. y. į BOČIU-LIO namus, ir ten laukia STARKAUS, o pasala nepastebimai nuimama ir pagal signalą išeina nakties metu.

Po to, kai Z[DANAUSKAS] sugriš į BOČIULIO namus, pas pastarąjį taip pat, lyg tai elgetautojus pasiūsti du karius ir maskuotei vieną moterį, tuo metu aplink namą išstatyti pasala su tokiu išskaičiavimu, kad STARKAUS daugiau nepaleisti iš rankų iki pilno jo sunaikinimo.

SKRUPSKIS visą laiką būna su Z[DANAUSKU] kartais jeigu STARKUS į susitikimą ateitų dviese, tai Z[DANAUSKAS] ir SKRUPSKIS vienu metu sveikinasi su vienu ir kitais ir rankų paspaudimo metu puola ant nurodytų banditų, ten esantys taip vadinami elgetautojai ateina jiems į pagalbą, iš anksto turėdami tam paruoštas virves.

Tokiu atveju, jeigu STARKUS prieštaringai pasiūlytų naują susitikimo vietą, Z[DANAUSKAS] eina į susitikimą kartu su SKRUPSKIU, paskui juos siunčiami du raudonarmiečiai užmaskuoti [civiline] apranga, lyg tai ūkininkai dingstimi pirkti miltų ir, kuomet STARKUS name bus dviese su Z[DANAUSKU], šie raudonarmiečiai užėina į namą, jų įėjimas į namą bus signalas pradėti STARKAUS sulaikymą.

2. Z[DANAUSKO] susitikimo su STARKUMI metu išdėstyti karines pasalas:

a. Pirmoji grupė – pačiam Šimonių mstl. nuo pasalos vietos 3 km.

b. Antroji grupė – Uldukių kaime pietvakarių kryptimi nuo pasalos vietos 6 km. /78–79 kv./

c. Trečioji grupė – apsupimas Bublį? (taip byloje, gal Obonių?) kryptimi /88–90 kv./ nuo pasalos vietos 6 km. šiaurės rytų kryptimi.

d. Ketvirtoji grupė – apsupimas Mazgeliškių kryptimi /80–92 kv./

Šimonyse pasilieka grupė pilnoje kovinėje parengtyje per metimui, jeigu prasidėtų susišaudymas su STARKU dengiančių banditų grupe. Visos likusios grupės turės vykdyti užduotį STARKU dengiančios grupės sunaikinimo operaciją, netgi jeigu STARKUS bus sulaikytas.

Be to, turėti rezervą išmetimui dėl STARKAUS gaujos likvidavimo, tai priklausys nuo pastarojo duotų parodymų po sulaikymo.

Ryšininkų ir rėmėjų suėmimas priklausys nuo STARKAUS suėmimo ir apklausos⁶.

MGB BB Kupiškio apskr. skyriaus viršininko pav.
gvardijos mjr. /Ananjev/
„SUDERINTA“ LSSR MGB Kupiškio apskr. skyriaus
papulkininkis /Potockij/

1947 m. kovo „...“

Apie nepasisekusią karinę čekistų operaciją dėl 2-os Algirdo kuopos vado Antano Starkaus-Montės, *Blindos*, jo partizanų junginio sunaikinimo, MGB Kupiškio apskr. viršininkas gvardijos mjr. Pendiurinas 1947 m. gegužės 06 d. praneša:

Visiškai slaptai
Lietuvos SSR Saugumo ministro pav. gen. mjr. drg.
Kapralui

Vilniaus m.

1947 m. gegužės 06 d.

Nr.579

Specialus pranešimas

Pranešu, kad 1947 04 27, pagal Saugumo ministerijos patvirtintą planą, mūsų pravesta operacija tikslu sunaikinti LLA 3-os Vytauto apygardos 1-os Šarūno rinktinės 2-os Algirdo kuopos vadą vokiečių desantininką Antaną Starkų, Juliaus, slapyvardis „*Blinda*“, kuris turėjo ateiti į susitikimą su mūsų atstovu Z[danauskas]. Susitikimas turėjo įvykti Butėnų k., Šimonių vls., pas buožę Basecką 1947 04 27 nuo 23val. iki 3-os val. 1947-04-28 nakties.

<...> Z[danauskas] į susitikimo vietą Butėnų k. pas pilietį Basecką išėjo 21 val. 30 min. ir išbuvo iki 0,30 min. 1947 04 28. Starkus šiuo laiku neatvyko. Tuo metu Šimonių mstl. banditai padėjo sprogstamą medžiagą – tolą po partorgo Braknės namu, įvyko stiprus sprogimas ko pasėkoje buvo sugriauta dalis namo ir užmuštas partorgas [Simonas] Braknė, <...>, ir sužeista jo žmona.

Sprogimas aiškiai buvo girdimas ir Basecko namuose, kur turėjo įvykti mūsų atstovo Z[danausko] susitikimas su gaujos vadu Starkumi. <...> Organizuotos paieškos metu banditai nesurasti, todėl buvo nuspręsta sumti visus ryšininkus ir rėmėjus, išaiškintus per Z[danauską].

Sulaikyta 18 ryšininkų ir rėmėjų. Sulaikyti ryšininkai ir rėmėjai buvo apklausti MGB Kupiškio apskr. skyriuje. Gaujos paieška tęsiama.

Iš sulaikytų gaujos rėmėjų ir ryšininkų savo nusikalstamą veiklą prisipažino: 1. Matulionytė (byloje – Matulionaitė) Bronė, Grigaliaus, g. 1914 m., gimusi ir gyvenusi Butėnų k., Šimonių vls., dirbo valsčiaus Vykdomajame komitete buhalterė. [2]. Jos sesuo Ona [Matulionytė, gimusi ir gyvenusi ten pat]. 3. Sakalas Antanas, Bugailiškių k. gyventojas. 4. Baseckas Leonas, Petro, Butėnų k. gyventojas. 5. Baublys Edvardas, g. 1906 m. – Šimonių pašto viršininkas.

Aukščiau išvardintiems 5-iems žmonėms šių metų gegužės 3 d. gauta sankcija areštui.

Tardymas tęsiamas toliau siekiant išaiškinti nacionalinį pagrindį ir jo ginkluotus gaujų junginius.

Išsamiau apie tardymo eigą ir svarbesnių parodymų kopijas išsiųsime papildomai⁷.

MGB Kupiškio apskr. viršininkas gvardijos mjr.
Parašas /Pendiurinas/

Nepasisekus karinei čekistų operacijai sunaikinti Antano Starkaus-Montės, *Blindos* partizanų junginio, 1947 m. gegužės 06 d. buvo sulaikytas ir apklaustas kaip liudininkas Jaroslavas Zdanauskas. Jį apklausė LSSR MVD Kupiškio apskr. tardymo skyriaus viršininko pav. lttn. Kornev.

Pateikiame J. Zdanausko apklausos protokolą:

„Jaroslavas Zdanauskas, Balio, g. 1922 m., Jonavos mstl., Kauno apskr., gyv. Šimonių mstl., Kupiškio apskr., kandidatas į VKP(b) narius, išsilavinimas 6 klasės pradinės mokyklos, kilęs iš darbininkų šeimos, tarnautojas, MGB Kupiškio apskr. skyriaus bendradarbis, vedęs, žmona Ona Zdanauskienė, g. 1922 m., sūnus Algis Zdanauskas, Jaroslavo. – <...> Ar jūs palaikėte ryšius su gaujos vadu Antanu Starkumi, kuris veikė Šimonių vls. teritorijoje Kupiškio apskr.? – Taip, ryšius su gaujos vadu Antanu Starkumi aš palaikiau.

– Papasakokite kada ir kokiomis aplinkybėmis jūs užmezgėte ryšius su gaujos vadu, Antanu Starkumi?

– 1946 m. spalio mėn. aš su grupe MVD Šimonių vls. liaudies gynėjų, vykdydamas operatyvinę užduotį, buvau nuvykęs į Juodpėnų k. Būdamas Juodpėnų k., aš užėjau pas pilietį Žibą, kur be šeimininko buvo jo kaimynai Antanas Stanys, tėvavardžio nežinau, ir Aloyzas Kanišauskas, tėvavardžio nežinau, kuris su savo kuliamąja mašina kėlė piliečio Žibo javus. Prieš man ateinant į jo namus visi mano anksčiau išvardinti asmenys pabaigę kūlimą išgėrinėjo. Prie stalo išgerti pakvietė ir mane. Išgėrimo metu Aloyzas Kanišauskas pasakė, kad jis nori su manim pasišnekėti apie vieną dalyką. Išėjus į kiemą Kanišauskas man pasakė, kad jeigu aš tik noriu tai galiu parašyti laišką asmeniškai Starkui ir per jį, tai yra – Kanišauską, perduoti. Toliau jis pasakė, kad „partizanai“ jam gerai pažįstami ir, jeigu aš tik panorėsiu, tai per jį – Kanišauską netgi su juo galėsiu susitikti. Aš priėmiau šį pasiūlymą ir parašiau Starkui trumpą laišką, kuriame išreiškiau norą su juo susitikti.

Į šį laišką 1946 m. gruodžio 11 d. per Aloyzą Kanišauską gavau iš Starkaus atsakomąjį laišką, kuris buvo atspausdintas mašinėle.

Pateikiamas Antano Starkaus lietuvių kalba rašytas laiškas Jaroslavui Zdanuskui.

Ponas leitenante,

Jūsų laišką gavau, kokiais sumetimais jūs man rašote, neaišku. Į jūsų laiško žodžius „nešauti“ ir, kad jūs esate lietuvis, atsakysiu taip. Mes netrokštame nei jūsų kraujo, nei gyvybės. Mes nesame banditai /kaip pas jus įprasta vadinti/, bet mes sudarome tikrai „Tautišką lietuvišką karinę organizaciją“, kuri lygiai kovos prieš kiekvieną okupantą. Ar tai būtų vokiečiai, lenkai, ar kruvinasis komunizmas. Vokiečių okupacijos laikais ta kova pareikalavo mažai aukų, dėl mažo skaičiaus tuo laiku buvusių parsidavėlių. Dabar ta kova ypatingai kruvina, nes dabartinę Maskvos klapčikų valdžią sudaro visos „Tautos atmatos“, ištisa gauja „Tėvynės išdavikų“, kurie už savo praeikimo vertus darbus, kaip atlyginimą gauna pusbadį gyvenimą. Už judošiškus grašius parduoda savo Tėvynę, lietuvių nėra verti lietuviuo vardo, ir jų laukia tikrai nupelnyta bausmė. Jūs pats, kadangi sakotės esąs lietuvis, manau suprantate prie ko veda komunizmas. Koks begalinis nenusakomas skirtumas, tarp darbų ir žodžių. Manau gerai žinote, kokią vargą, skurdą ir badą kenčia milijonai „Rojaus šalies“ – [SSSR] gyventojų. Kokia žiauriai baudžiava pergyvena žydų valdoma Rusija. Kiekvienas lietuvis mato pagarsėjusius „biežansus“, kurie eina šimtus kilometrų, kad ant savo nugaros parsineštų keletą kg. grūdų iš, kaip rusų laikraščiai rašo, „Badaujančios Lietuvos“. Aišku, ir Lietuva per ilgesnį laiką sulauktų Rusijos likimo. Prie to skubiai veda, kad ir matydami greit žlugsiantį komunizmą, išgamos: Paleckis, Sniečkus ir Gedvilas pasikvietė į talką parsidavėlius lietuvius ir rusų enkavedistų pulkus.

Kiekvieno lietuviuo pareiga kovoti aktyviai ar pasyviai prieš gresiantį Tautos sunaikinimą. Todėl verta prisiminti lietuvišką priežodį „Geriau pamatyti vėliau negu, būti aklam visada“. Ypatingai, kad laimėjimas aiškus, tikras ir jau netolimas. Visi gerai žinome apie dideles anglių-amerikiečių kariuomenių koncentracijas Europoje. Karas neišvengiamas. (Pasakė ang-

lų karo ministras Čerčilis). Visų akys žvelgia į Vakarų. Vieni laukia įvykstančio istorijos rato pasisukimo su džiaugsmu ir viltimi į geresnę ateitį. Kiti su baime ir nepasitikėjimu, žinodami sulauksią teisingo atpildo už padarytus darbus.

Baigdamas pabrėžiu, kad aš nevengiu susitikti su jumis asmeniškai. Žinoma, jeigu jūs norite susitikti (nenaudojant klastos). Susitikimo metu, nežiūrint kokios bebūtų jūsų pažiūros ir įsitikinimai, aš kaip karys duodu „Garbės žodį“, kad susitikimo metu pasielgsiu garbingai.

Likit sveikas
Parašas A. Starkus
P. S. Jeigu rašysit atsakymą, rašykit skubiai, nes vėliau jūsų laiškas sunkiai mane pasieks.

Parašas A. Starkus

Prierašas užrašytas ranka:

Atsakymą rašykit tuo pačiu keliu.

Laiško apačioje prierašas rusų kalba – polučeno (gauta) 1946 12 11⁸.

Jaroslavo Zdanausko apklausos tęsinys.

– Atsakomajame laiške Starkus išreiškė savo dėkingumą man ir įsitikinimą tuo, kad ir aš esu doras žmogus ir kad jis nori su manim susitikti. Kartu su tuo Starkus savo laiške pageidavo kuo greičiau susitikti ir pradėti teisingą veiklą, tačiau jis smerkė lietuvius, kurie nekovoja su „rusų okupantais“. Šiame laiške jis prašė manęs, kad iš mano pusės nebūtų išdavystės ir apgaulės.

Gavęs šį laišką aš tą pačią dieną parašiau Starkui laišką, kurį taip pat perdaviau per Kanišauską. Antrame savo laiške aš pareiškiau norą susitikti su Starkumi, bet taip pat paprašiau, kad iš jo pusės nebūtų apgaulės ir išdavystės.

1946 m. gruodžio 16 d. per Kanišauską aš gavau atsakymą, kuriame Starkus iš savo pusės garantavo saugumą su juo susitinkant. Be to, jis šiame savo laiške nurodė susitikimo laiką ir vietą. Jis rašė, kad susitikti mes galime 1946 m. gruodžio 18 d., trečią dieną po pietų, apytikriai 2 valandą pagal rusų laiką, pas pilietį Vytautą Aiduką, Obonių k., Šimonių vls. Gavęs šį laišką aš nusprendžiau eiti į susitikimą su Starkumi.

1946 m. gruodžio 18 d. aš su penkių žmonių liaudies gynėjų grupe, tarnybinių reikalų dingstimi, išvykau į susitikimą su gaujos vadu Starkumi apie tai nepasakęs liaudies gynėjams. Atvykęs į piliečio Aiduko namus aš radau tik vieną šeimininkę Aidukienę. Po trisdešimties minučių, aš iš Aiduko namo (per langą) pamačiau iš miško link Aiduko namų einantį be kepurės ginkluotą žmogų. Savo kepurę jis laikė rankoje. Įėjęs į namą jis pasisveikino su manimi ir prisistatė esąs Starkus. Po pasisveikinimo jis paprašė manęs leidimo pakviesti iš miško dar vieną žmogų, aš sutikau. Starkus buvo ginkluotas belgišku automatu, pistoletu ir viena granata. Jie atsinešė litrą naminės, aš taip pat turėjau 0,5 litro likerio. Namų šeimininkė Aidukienė paruošė užkandą. Išgėrinėdami mes kalbėjome. Starkus domėjosi apie rinkimus, apie tai aš jam papasakoju. Po to Starkus man papasakojo, kad jis nušovė Raudonosios armijos vyresnįjį ltn. Podšivalovą, kad prieš rinkimus į SSSR Aukščiausiąją Tarybą, 1946 m. vasario mėn., jis užpuolė rinkiminę apylinkę, kur buvo paimta 18 šautuvų ir kad jis neteko vieno savo žmogaus. Starkus papasakojo, kad šautuvus jie paėmė iš Bajorų kaimo rinkiminės apylinkės, Svėdasų vls., Kupiškio apskr. Toliau Starkus papasakojo, kad 1946 m. gruodžio mėn. pradžioje Bugailiškių k. jis pats asmeniškai nušovė Raudonosios ar-

28. Paštas ir spaudimas				
DATA	ADRESATAI (su adresais)	PRANEŠIMŲ TURINYS (su adresais)	PRANEŠIMŲ PAVARDĖS (su adresais)	AR BAIGTA
1946 m. gruodžio 16 d.
1946 m. gruodžio 9 d.
1946 m. gruodžio 20 d.
1946 m. gruodžio 22 d.
1946 m. gruodžio 25 d.
1947 m. sausio 4 d.
1947 m. sausio 5 d.
1947 m. sausio 18 d.
1947 m. sausio 20 d.
1947 m. sausio 24 d.
1947 m. sausio 25 d.
1947 m. sausio 26 d.
1947 m. sausio 27 d.
1947 m. sausio 28 d.
1947 m. sausio 29 d.
1947 m. sausio 30 d.
1947 m. sausio 31 d.

Jaroslavo Zdanausko tarnybos lapas (fragmentas). LYA

mijos seržantą Kapiną. 1946 m. gruodžio 16 d. jo būrio nariai nušovė Kazį Mykolaitį įtariant dalyvavus jų vado Indriūno sušaudyme. 1946 m. gruodžio 9 d. buvo nušautas Šimonių mstl. paruošų agentas Rašymas. Starkus papasakojo, kad jo būrio nariai nušovė pilietį Kelmą, gyvenantį Juodpėnų k., Šimonių vls., Kupiškio apskr., ir to paties kaimo gyventoją Černiauską. Pokalbyje su Starkumi aš jo paklausiau apie Bagdonavos k. gyventoją Aleksandrą Bočiulienę (su kuria Starkus palaikė intymius santykius). Į mano klausimą, ar vertinga dėl jų ši moteris, Starkus atsakė, kad ši moteris dabar jau toli ir kad jos čia nėra ir nebus.

Pokalbio pabaigoje Starkus paprašė manęs, kad aš praneščiau apie rengiamas operacijas per ryšininkę – Šimonių mstl. gyventoją, jo tetą Oną Gudaitę. Kaip pasakė Starkus, aš turiu rašyti „Skubiai“ ir perduoti per Oną Gudaitę. Laiškas, pagal Starkaus žodžius, per 24 valandas būtinai turi patekti pas jį. Aš daviau žodinį sutikimą išpildyti jo prašymą – Kaip vyko ryšiai su partizanų junginio vadu Antanu Starkumi?

– 1946 m. gruodžio 16 d., apie 15 val., pas mane į butą atėjo pilietis Aloyzas Kanišauskas, sūnus Kazio, ir asmeniškai man įteikė paties Starkaus rašytą laišką, kuriame Starkus siūlė susitikti 1946 m. gruodžio 18 d. Obonių k. (byloje – Abanių) pas Aiduką. Tą dieną ateidamas pas jį į butą Kanišauskas atsinešė 0,5 litro naminės. Išgėrinėjant naminę, dalyvaujant žmonai Onai Zdanauskienei, Kanišauskas skundėsi apie sunkų ir pavojingą savo gyvenimą, jis sakė, kad pas jį tankiai užaina banditai ir kad jų nebijo todėl, kad jis

jiems nieko blogo nepadarė. Kanišauskas išpėjo mane, kad jeigu banditams aš nieko blogo nedarysiu, tai ir jie nieko blogo nepadarys ir nereikia jų bijoti. Aš išpėjau Kanišauską, kad apie mano ryšius su Starkumi laikytų griežtoje paslapytyje. Jis sutiko laikyti paslapytyje.

1946 m. gruodžio 21 d., kada aš sugrįžau iš Kupiškio į namus, mano žmona Ona Zdanauskienė perdavė man laišką nuo Starkaus. Be to, ji man paaiškino, kad šį laišką jai gavėje perdavė 1946 m. gruodžio 20 d. Butėnų k. gyventoją pilietė Bronė Matulionytė (byloje – Matulionaitė), kuri dirba buhalterė Šimonių valsčiaus Vykdomajame komitete. Atsakymą į anksčiau minėtą laišką, kurį aš gavau iš Starkaus per savo žmoną, aš parašiau 1946 m. gruodžio 22 d. ir perdaviau Onai Gudaitei, Starkaus tetai (Starkaus motinos seseriai), gimusiai 1875 m., gyvenančiai Šimonių mstl., kad jį įteiktų Starkui. Įteikiant jai laišką Starkaus vardu, Ona Gudaitė man papasakojo, kad 1946 m. gruodžio 19 d. pas ją buvo atvažiavęs Antanas Buzėnas, gimęs 1879 m., gyvenantis Beregių k., Šimonių vls., Kupiškio apskr., ir tą pačią dieną ją parsivežė į savo namus, į Beregių k., kur ji asmeniškai susitiko su savo sūnėnu Antanu Starkumi. Čia pat Ona Gudaitė papasakojo kad nuo 1945 m. ji su Starkumi susitiko tik du kartus. Kaip Gudaitė pasakojo, kad su Starkumi pirmą kartą susitiko 1945 m., kada jis nusileido parašiu tuomet buvo apšalę jo rankos ir lūpos ir jis gyveno Puzionių k. pas pilietį Janulį, vardo ir tėvavardžio Gudaitė nepasakė. Toliau Ona Gudaitė pasakė man, kad 1946 m. gruodžio 19 d. Antano Buzėno namuose Starkus prašė jos priimti mano laiškus, siunčiamus jam. Ona Gudaitė ten pat įtikino mane, kad jo laišką ji Starkui perduos tą pačią dieną ir išvardino tokius žmones: 1) Vladas Dapšys, gimęs 1932 m. (Turėtų būti 1929 m.), Vėderišių k. gyventojas, Šimonių progimnazijos gimnazistas, gyvena mano bute. Vlodo Dapšio du broliai – Jonas ir Kazys priklauso Starkaus gaujai. 2) Bronė Matulionytė (byloje – Matulionaitė). 3) Janulytė, vardo nežinau, iš Puzionių kaimo, per kuriuos ji gali perduoti laiškus. Pirmame savo laiške Starkui, po mūsų susitikimo 1946 m. gruodžio 18 d., aš pranešiau jam 1946 m. gruodžio 22 d., kad į namus aš sugrįžau gerai ir įtarimų iš MVD organų pusės kol kas neturiu.

Antrą laišką Starkui aš parašiau 1946 m. gruodžio 25 d. ir perdaviau jį Onai Gudaitei, pokalbio su ja tuo metu nebuvo, nes pas ją namuose buvo pašaliniai žmonės, o ji per langą, pamačius mane, išėjo manęs sutikti ir laišką paėmė prieangyje. Kas buvo jos namuose, man neaišku.

Sekantį laišką (nuo susirašinėjimo pradžios 4-tą laišką) iš Starkaus aš gavau per savo žmoną 1947 m. sausio 05 d., ji paaiškino, kad šį laišką jai perdavė pilietė Ona Stukaitė, gimusi 1905 m., gyvenanti Šimonių mstl. Taip pat mano žmona man pasakė, kad kai Stukaitė perdavė jai laišką nuo Starkaus, ten pat buvo ir Gudaitė, kuri pasakė mano žmonai, kad laiškus galima perduoti ir per Stukaitę, o ji perduos jai. Nuo Starkaus 1947 m. sausio 05 d. gautame laiške, kuris jo buvo parašytas 1947 m. sausio 04 d., buvo rašoma, kad šoviniai automatui, kuriuos jis prašė pakeisti dar susitinkant 1946 m. gruodžio 18 d. ir laiške 1946 m. gruodžio 20 d., palikti pas pilietį Antaną Sakalą, kaip pranešė Starkus, ten yra ir sugedusio PPS automato vamzdis, ir visa tai aš galėsiu gauti pasakęs slaptažodį „Aušra“ („Zaria“).

1947 m. sausio 04 d. [taip dokumente] aš su trimis liaudies gynėjais išvykau į Bugailiškių kaimą, užėjau pas pilietį

Antaną Sakalą ir pasinaudojęs momentu, kuomet mes su Sakalu pasilikome vieni, aš jam pasakiau slaptažodį „Aušra“ ir pasakiau, kad man reikalingi šoviniai. Sakalas man atsakė, kad šoviniai pakeitimui pas jį yra, o taip pat pas jį yra vienas (sugedęs) automato vamzdis. Čia pat aš Sakalui įteikiau 200 vnt. gerų šovinių automatui. Sakalas, gavęs iš manęs šovinius, suvyniojo juos į panešiotus baltinius ir tuoj pat padėjo į patalynę ir pasakė, kad šovinius jis vėliau paslėps. Po to, Sakalas išsivedė jį į lauką ir jie nuėjo prie daržinės, kur buvo didžiulė kupeta šiaudų. Priėjus daržinę Sakalas įėjo į daržinę, kur taip pat buvo šiaudai, ir iš po šiaudų iš žemės ištraukė sunešiotą žiūronų futliarą ir automato vamzdį. Futliare, kaip vėliau aš perskaičiau, buvo 320 vnt. (sušlapusių) šovinių. Daugiau tarp mūsų su Sakalu jokių pokalbių nebuvo. Aš pasiėmiau liaudies gynėjus ir išėjau pagal savo užduotį.

1947 m. sausio 11 d. pas mane į butą užėjo pilietė Ona Stukaitė, atnešė pieno, kurį aš pastoviai iš jos imdavau. Užėjus į kambarį Stukaitė paklausė, ar pas mane nėra pašalinių ir gavus atsakymą, kad nieko nėra (mano žmonos tuo metu taip pat nebuvo), po to Ona Stukaitė iš batų aulo ištraukė laišką ir asmeniškai perdavė man į rankas ir pasakė: „Štai jums laiškas nuo Onos Gudaitės“ ir čia pat paklausė: „Ar dabar rašysi atsakymą“? Aš atsakiau, kad ne, ir ji išėjo. Laiško turinys, kurį aš gavau per Stukaitę iš Starkaus buvo sekantis. Voke be asmeninio Starkaus laiško buvo: 1) Laikinas pažymėjimas (pasas) Nr. 6/2500, išduotas Šimonių milicijos skyriaus 1945 m. gruodžio 30 d. Aleksandos Bočiulienės, d. Antano, gimusios 1919 m., vardu. 2) [LLA darbuotojo] pažymėjimas, išduotas mano vardu, 3-ios Vytauto apygardos 1-os Šarūno rinktinės 2-os Algirdo kuopos, atspausdintas mašinėle su štapu ir antspaudu su herbu „Vytautas“ ir, su pridėtu aiškinamuoju laišku kreipimusi į nepažįstamus partizanus. Asmeniškai man rašytame laiške Starkus rašė:

Ponas leitenante!

1947 m. sausio 11 d.

Laišką, kuriame jūs sutinkate pratęsti partizano motinos pasą, gavau, bet pilietės jau neradau. Ji apsigyveno kitame valsčiuje ir greit apie ją negalėsiu sužinoti. Vietoj to siunčiu pasą jums pažįstamos pilietės A. Bočiulienės, jeigu galite pratęskite, už tai aš būsiu Jums labai dėkingas.

Sudie A. Starkus

1947 m. kovo 18 d. aš gavau iš Antano Starkaus laišką per pilietį Leoną Basecką, s. Petro, gyvenantį Butėnų k., kuriame Starkus prašė mane, kad laiškus perduočiau jam tik per Bronę Matulionytę. Leonas Baseckas man papasakojo, kad pas jį buvo užėję du [partizanai] – Starkus, o antro jis nepažino. Toliau Baseckas jam pasakė, kad kuomet pas jį namuose buvo Starkus ir dar vienas nepažįstamas, Starkus per langą pamatė einančius milicininkus kartu su milicijos viršininku priešakyje ir, kad Starkus norėjo juos sušaudyti, bet nenorėjo šaudyti prie mūsų namo. Baseckas perdavė man Starkaus žodžius, kuriuos pasakė Starkus: „Susitikimą galima paskirti arčiau miestelio, pas pilietį Bočiulį, kuris gyvena Šimonių miestelio gale“.

1947 m. balandžio 06 d. aš su grupe liaudies gynėjų išvykau į Butėnų k., palikęs liaudies gynėjus Basecko namuose, aš pats nuėjau pas Bronę Matulionytę, kur pastarąją radau namuose, be Bronės, buvo jos sesuo ir motina. Bronė Matu-

lionytė pakvietė mane prie stalo, kur aš, dalyvaujant jos seseriai ir motinai, jai perdaviau Starkui laišką. Paėmusi iš manęs laišką Matulionytė padėjo jį ant stalo, o kuomet jos sesuo Ona atnešė alaus ir stiklines, Bronė paklausė manęs: „Ar skubus šis laiškas“? Aš atsakiau, kad nelabai skubus. Tuomet Bronė Matulionytė kreipėsi į savo seserį Oną Matulionytę sakydama: „Rytoj ryte, tai yra 1947 m. balandžio 07 d. tu turi nunešti laišką“. Į mano klausimą, ar toli nešti? Ona Matulionytė atsakė: „Į Obonių k., Šimonių vls.“ Besikalbant toliau, aš paklausiau Bronės Matulionytės, ar ji žino apie tai, kad Pandėlio vls. nušauti septyni „partizanai“ jų tarpe ir I-os „Šarūno“ rinktinės vadas, ji atsakė, kad kol kas apie tai nieko nežino, ji pasakė, kad jį nušauti galėjo, nes jie vaikščioja po kaimą ir girtuokliauja. Ona Matulionytė pasakė: „Jeigu nušovė, tai labai gaila“. Pokalbio metu Bronė Matulionytė pasakė, kad jos brolis Domas Matulionis užaina į namus. Besikalbant Bronė Matulionytė taip pat pasakė, kad Šimonių valsčiaus komisaras Povilas Kanapeckas taip pat palaiko ryšius su partizanais. Su partizanų junginiu taip pat palaiko ryšį ir milicininkas Vytautas Skrupskis, bet jis duoda labai melagingus parodymus, todėl „partizanai“ juo nepasitiki. Į pokalbį įsijungė ir Bronės sesuo Ona, kuri pasakė: „Antanas (ji omenyje turėjo Starkų) labai pasitiki žmonėmis, kurie gali išplepėti apie „partizanus“ ir pridėjo, kad ji nepasitiki net savo motina, kuri pagal savo senumą gali išplepėti“. Kaip man papasakojo mano žmona Ona Zdanaušienė, kad jai Bronė Matulionytė pasakė, kad su „partizanais“ ryšius palaiko Šimonių progimnazijos direktorius Vladas Devindauskas, mokslo dalies vedėjas Andrijauskas, vardo ir tėvavardžio nežinojo, Šimonių miestelio pašto viršininkas Bumblys, Šimonių miestelio kunigas Mykolas Banaitis, sūnus Jono, kuris važinėdamas po kaimus buvo susitikęs su Starkumi ir su juo kalbėjosi apie dvi valandas. Kunigas įkalbinėjo Starkų, kad jis tikėtų Dievu, o po to pašlakstė švęstu vandeniu Starkaus ginklus ir išvažiavo. Iš kur apie tai ji žino, Matulionytė nepasakė.

Mano žodžiai užrašyti teisingai, man suprantama rusų kalba“.

Parašas/J. Zdanauškas/

Apklausė: Tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas

Parašas /I. Kornev/⁹

Ištrauka iš atskaitinio pranešimo

<...> Po 1947 m. balandžio 28 d. nesėkmingos STARKAUS sunaikinimo operacijos (kuris neatvyko į susitikimą su Z[DANAUSKU]) ir banditų įvykdyto teroro prieš Šimonių valsčiaus partorgą draugą BRAKNE 1947 m. gegužės 01 d. [balandžio 28 d.] sulaukytas aktyvus gaujos ryšininkas ir rėmėjas Šimonių gimnazijos gimnazistas VLADAS DAPŠYS (du DAPŠIO broliai 1945–1946 metais nušauti kaip banditai, kiti du – Kazys ir Jonas iki šio laiko yra Starkaus gaujos štabe. Tėvas DAPŠYS, kaip buožė už valstybinių prievolių sabotavimą, 1946 m. pavasarį [rudeni] nuteistas ir išvežtas į lagerį) – davė parodymus apie Starkaus bunkerio buvimą vietą, kuriuose ne kartą lankėsi pats DAPŠYS. Apie tokius parodymus staigiai buvo pranešta draugui PENDIURINUI, pastarasis ne tik nesusedomėjo ir pats neapklausė DAPŠIO, bet ir nepavedė apklausti daugiau patyrusiam tardytojui. To pasekoje, nerūpestingo, nepatyrusio tardytojo MGB KRO UO (Valstybės Saugumo ministerijos Kontržvalgybos valdybos skyriaus) ltn. draugo AKIMOVO, pas kurį buvo apklašiamas DAPŠYS,

parodymai nebuvo užrašyti, o DAPŠYS iš jo kabineto 1947 05 01 vakare sugebėjo pabėgti¹⁰.

1947 m. gegužės 05 d. operatyvinėje suvestinėje Nr.66 už Kupiškio apskr. pažymėta, kad Zubiškių k. ribose, pagal anksčiau suimto STARKAUS gaujos ryšininko VLADO DAPŠIO parodymus, 137 šaulių pulko karinė grupė pravedė operaciją, kurios metu surasti trys bunkeriai. Vienas iš bunkerių buvo gaujos ginklų dirbtuvė, iš kurios paimta: rankinis kulkosvaidis, raketinis pistoletas, minos, tolas [sprogstamoji medžiaga], granatos, 1500 vnt. šovinių, radijo imtuvai, medikamentai ir nacionalinio pogrindžio dokumentai¹¹.

Visiškai slaptai

LSSR Saugumo ministro pav. gen. mjr. drg. Kapralovui
Vilniaus m.

1947 m. gegužės 02 d.

Nr.575

Specpranešimas

(Apie 2-os Algirdo kuopos štabo bunkerio ir dokumentų suradimą)

Sulaikytas LLA 3-os Vytauto apygardos 1-os Šarūno rinktinės 2-os Algirdo kuopos aktyvus ryšininkas ir rėmėjas Dapšys Vladas, Kazio, g. 1933 metais [1929], gimęs ir gyvenęs Vėderiškių k., Šimonių vls., du Dapšio broliai yra Starkaus gaujoje. 1947 metų gegužės 01 d. tardymo metu pareiškė, kad jam žinoma Starkaus gaujos bunkerio vieta Zūbiškių k. Šimonių vls., kadangi jis asmeniškai lankėsi tuose bunkeriuose, kur susitikdavo su Starkumi ir savo broliais „banditais“.

Čia pat jis nubraižė bunkerio išdėstymo planą, o pačiam Vladui Dapšiui, dėl Kontržvalgybos skyriaus operatyvinio įgaliojimo ltn. draugo Akimovo kaltės, 1947 metais gegužės 01 d. 22 val. pasisėkė pabėgti.

Vykdydami suimtojo Dapšio parodymus šių metų gegužės 02 d. 3 val. nakties į bunkerio buvimo vietą buvo išsiųsta 60 žmonių karinė grupė, vadovaujant MGB Kupiškio apskr. skyriaus vyr. ltn. Kulik, buvo apsupta ir „prašukuota“ bunkerio buvimo vieta, ko pasėkoje Juozo Gogelio, gyvenančio Zubiškių k., daržė buvo surastas gyvenamas bunkeris, maždaug 6–7 žmonėms, partizanų nerasta.

Tęsiant toliau paiešką maždaug už 50 metrų buvo surasti du bunkeriai, vienas iš jų buvo ginklų dirbtuvė, antras – sandėlis su ginklais, medikamentais ir 1-os Šarūno rinktinės 2-os Algirdo kuopos dokumentais.

Iš bunkerio paimta:

1. Rusiškas Degtiariovo kulkosvaidis ir 3 diskai kulkosvaidžiui
 2. Šautuvai 7,62 – 7 vnt.
 3. Vokiški karabinai – 4 vnt.
 4. Prancūziškas karabinas – 1 vnt.
 5. Rusiški šautuvai – 2 vnt.
 6. Vokiški šoviniai – 2120 vnt.
 7. Vaistinė (įvairių medikamentų)
 8. 2-os Algirdo kuopos įvairūs dokumentai
 9. Radijo imtuvai – 1 vnt.
 - a. Patefonas – 1 vnt.
 10. Įvairūs nešiojami daiktai
 11. Įvairūs įrankiai ginklų remontui
 12. Prieštankinės minos – 7 vnt.
 13. Tolo – 2 kg
- Partizanų bunkeriuose nerasta.

Tenka pažymėti, kad visi surasti trys bunkeriai rasti išartame lauke su užmaskuotais grioviais į įvairias puses (po du, tris išėjimus) 20–30 metrų ilgio, tai yra grioveliai, kur yra smulkūs krūmokšniai, vedantys į mišką.

Pagal paimtus dokumentus nustatyta, kad gauja ir pats Starkus buvo bunkeryje prieš keletą val. iki karių pasirodymo, apie tai liudija atskiri dokumentai su parašu *Blinda* 1947 metų gegužės 01d. Pavyzdžiui:

1-os Šarūno rinktinės vadui

1947 05 01

RAPORTAS

Pranešu ponui vadui, kad 1947 04 27 Jauniaus būrio partizanai: būrio vadas *Šernas* partizanai: *Cvirka*, *Stepas* ir *Šarkis*, naktį likvidavo Šimonių valsčiaus partorgą Simoną Braknę.

Likviduotas partorgas pasižymėjo žvėriškumu ir teroristiniu elgesiu su žmonėmis ir gyventojais.

Parašas 2-os Algirdo kuopos vadas *Blinda*

<...> Paieška partizanų junginio ir besislapstančių partizanų ryšininkų tęsiama.

Paimti iš bunkerio 2-os Algirdo kuopos dokumentai, nagrinėjami vietoje, operatyviam jų panaudojimui, dalį iš jų pridėdame.

Priedas: pagal tekstą 43 lapuose (byloje minimų dokumentų nerasta)¹²

MGB Kupiškio apskr. skyriaus viršininkas gvardijos mjr.
(Pendiurinas)

1947 m. gegužės 06 d.

Savo atsiminimuose apie Vlado Dapšio bunkerio išdavimą pasakoja Vytautas Šileika-Šilas: „<...> Kai pirmą kartą Vladas Dapšiukas* 1947 m. išdavė partizanams, rusai rado 13 bunkerio. Vieni bunkeriai buvo Briedžiakalny, o kiti Juozo Gogelio sklype. Tada Vladas Dapšys išėjo į mišką ir pasakė partizanams apie tą išdavystę. Visi laimingai pasitraukė. Ant bunkerio dangių uždėjo minas, bet kai rusai atvarė Juozą Šilaiką (mano tėvą) ir Oną Eidukaitę [Aidukaitę], minas partizanai buvo nuėmę. Ona atkasė bunkerį, kareiviai su automatais tėvui liepė lįst į vidų, o iš paskos – kareivis su šuniu. Kada įlindo į bunkerį, ėjo urvu 30 metrų, urvas buvo lenktas, išėjimas į Antano Eiduko [Aiduko] sklypą, kitas išėjimas buvo Kvetkaus sklype, o trečias – Grižo sklype.

Dar bunkeriai buvo Kvetkaus ir Gogelio sklype, vienas Starkaus-*Montės*. Gogelio rūsyje buvo iškastas bunkeris su išėjimu į griovį. Iš griovio įlindi ir eini į kalną aukštyn, žemė smėlėta. <...> Iš vieno bunkerio krovė šautuvus šovinius milines. Kitame bunkeryje buvo kalvė, remontuodavo ginklus. Tris vežimus pakrovė amunicijos ir išsivežė. Su ta visa amunicija skrebai išsivežė Grižo kiaulę, dingo vienas arklys, o už trijų dienų išsivarė ir karves, išsivežė visą turtą. <...> Šimonių šokių salės puolimo metu partizanams buvo nurodyta, kad skrebai ir garnizonas bus išvesti į Nociūnus, todėl jie drąsiai atėjo nuo Šimonių kapelių. Du paliko saugoti šventoriuje, o

* Antro bunkerio išdavimo karto nebuvo.

trise priėjo prie salės ir sumetė minas per langą. Žuvo daug komjaunuolių, žuvo visai nekalti – Motuza, muzikantas ir dar du kažkokie. Iš viso žuvo 16 žmonių. Po to jau prasidėjo bunkerių naikinimai. Šimonyse suėmė Vladą Dapšį. Suėmė milicijos viršininką, paskui jį nuteisė 25 metams...^{«13»}.

Ištrauka iš paaiškinamojo rašto
<...> 1947 m. balandžio 28 d. MGB Šimonių vls. skyrius suėmė aktyvius 2-os Algirdo kuopos ryšininkus ir rėmėjus, vieną iš jų vado Starkaus ryšininką ir rėmėją Aiduką Vytautą, Antano, g. 1908 m., gimusį ir gyvenusį Obonių k., Šimonių vls.

Parengtiniame tardyme Aidukas prisipažino, kad jis 1946–1947 metais tikrai palaikė ryšius su Starkaus gauja. 1947 m. gegužės 3 d. Aidukas iš MGB Šimonių vls. poskyrio būstinės pabėgo, nežiūrint į įspėjimą, budėtojo šūvį bėgo link miško. Organizuoto persekiojimo metu už 2 km buvo nušautas¹⁴.

Suimti 2-os Algirdo kuopos ryšininkai ir rėmėjai:

Matulionytė Bronė, Grigaliaus, g. 1914 m. Butėnų k., Šimonių vls., Kupiškio apskr. kilusi iš vidutinių ūkininkų šeimos, išsilavinimas 4 klasės, gyveno Šimonių mstl., dirbo Šimonių valsčiaus Vykdomajame komitete buhalterė.

Jos brolis Matulionis Domas yra ginkluoto nacionalistinio junginio dalyvis.

Suimta 1947 m. balandžio 28 d.

Bronė Matulionytė 1947 04 29 ir 1947 04 30 tardymo protokoluose pažymi <...>, kad jos tikslas buvo gautus laiškus iš ryšininkų perduoti Zdanauskui arba Zdanauskienei ir gautus laiškus iš Zdanausko perduoti Onai Gudaitei, kuri per gimnazistą Dapšį perduodavo Starkui, vėliau ji laiškus palikdavo Lieknos miške, kur anksčiau stovėjo avilys...

Apkaltinta, kad nuo 1945 metų užmezgė ir palaikė ryšius su Starkaus ginkluoto nacionalistinio junginio dalyviais, tapo jų ryšininke, sistemingai priiminėjo ir perdavinėjo iš ryšininkų paketus Starkaus gaujai ir atvirksičiai [tai yra Zdanauskui].

Ypatingojo pasitarimo 1948 04 08 Bronė Matulionytė apkaltinta pagal RSFSR BK 17-58-1a ir 58-11

Antanas Starkus-Montė

str. ir už pagalbą nacionalistinio junginio dalyviams nuteista dešimčiai metų pataisos darbų lagerio (toliau – PDL)¹⁵.

Sakalas Antanas, Juozo, g. 1889 m., gimęs ir gyvenęs Bugailiškių k., Šimonių vls., Kupiškio apskr., kilęs iš buožių, raštingas, dirbo savo ūkyje.

Suimtas 1947 m. balandžio 30 d.

Apkaltintas, kad nuo 1945 metų palaikė ryšius su ginkluoto nacionalistinio junginio dalyviais, priėmė juos savo namuose ir teikė maisto produktus. 1947 m. vasario mėn. perdavė partizanams 200 vnt. šovinių.

Ypatingojo pasitarimo 1948 04 08 Antanas Sakalas apkaltintas pagal RSFSR BK 17-58-1a ir 58-11 str. ir už pagalbą nacionalinio junginio dalyviams nuteistas dešimčiai metų PDL¹⁶

Baseckas Leonas, Petro, g. 1899 metais, gimęs ir gyvenęs Butėnų k., Šimonių vls., Kupiškio apskr., kilęs iš vidutinių ūkininkų, raštingas, dirbo savo ūkyje.

Suimtas 1947 m. gegužės 02 d.

Apkaltintas, kad nuo 1945 metų palaikė ryšius su ginkluoto nacionalistinio junginio dalyviais, kuriuos ne kartą priėmė savo namuose ir teikė materialinę pagalbą, taip pat iš Starkaus gaujos priėmė korespondenciją.

Ypatingojo pasitarimo 1948 04 08 Leonas Baseckas apkaltintas pagal RSFSR BK 17-58-1a ir 58-11 str. ir už pagalbą nacionalinio junginio dalyviams nuteistas septyneriems metams PDL¹⁷.

Matulionytė Ona, Grigaliaus, g. 1828 metais, gimusi ir gyvenusi Butėnų k., Šimonių vls., Kupiškio apskr., kilusi iš neturtingų ūkininkų, raštinga, dirbo savo ūkyje.

Jos brolis Matulionis Domas yra veikiančioje nacionalistinėje gaujoje.

Suimta 1947 m. balandžio 28 d.

Apkaltinta, kad nuo 1945 metų palaikė ryšius su ginkluoto nacionalistinio junginio dalyviu broliu Domu Matulioniu (slepiasi), priėmė iš B. Matulionytės korespondenciją ir perdavė gaujai.

Ypatingojo pasitarimo 1948 04 08 Ona Matulionytė apkaltinta pagal RSFSR BK 17-58-1a ir 58-11 str. ir už pagalbą nacionalistinio junginio dalyviams nuteista septyneriems metams PDL¹⁸.

Gogelis Juozas, Kosto, g. 1908 metais Obonių k., Šimonių vls., Kupiškio apskr., vidutinis valstietis, raštingas, iki suėmimo gyveno nelegaliai.

Suimtas 1947 metais rugsėjo 27 d.

Apkaltintas, kad 1945 metų vasarą užmezgė ryšius su nacionalistinio junginio dalyviais ir asmeniškai su gaujos vadu Antanu Starkumi, o nuo 1945 metų rudens savo

* Šimonių salė buvo susprogdinta 1949 m. gegužės iš 1-os į 2 d., Vladas Dapšys jau buvo žuvęs 1948 birželio 03 d. todėl jau negalėjo išdavinti bunkerių. Jis buvo suimtas 1947 m. balandžio 28 d. ir neišlaikęs kančiomų išdavė vieną gyvenamą bunkerį, ginklų sandėlį ir ginklų dirbtuvę. Žr. Specpranešimą apie 2-os Algirdo kuopos štabo bunkerio ir dokumentų suradimą.

lauke bunkeryje slėpė „banditus“, kuriems teikė pagalbą – maskavo bunkerius. 1947 05 02 d. bunkerių suradimo dieną jis dingo ir iki suėmimo gyveno nelegaliai.

Ypatingojo pasitarimo 1948 02 04 Juozas Gogelis apkaltintas pagal RSFSR BK58-1a ir 58-11 str. ir už pagalbą nacionalinio junginio dalyviams nuteistas dešimčiai metų PDL¹⁹.

Skrupskis Vytautas, Antano, g. 1927 metais Pažinio vnk., Šimonių vls., Kupiškio apskr., kilęs iš vargingų ūkininkų, VLKSM narys nuo 1946 metų, išsilavinimas 4 klasės pradinės m-klos, dirbo MVD Šimonių valsčiaus poskyryje apylinkės įgaliotiniu.

Sankcija areštui 1949 m. gegužės 10 d.

Vytautas Skrupskis 1949 m. liepos 05 d. tardymo protokole prisipažįsta <...>, kad 1947 metų pradžioje informavo STARKŲ apie MGB organų numatytas priemones jo likvidavimui.

– Iš kur jums buvo žinoma apie tai?

– Anksčiau aš nurodžiau, kad 1946 metų pabaigoje aš kartu su MVD Šimonių vls. skyriaus darbuotoju ZDANAUSKU susitikome su STARKUMI. Pagal susitikimo charakterį aš iš pradžių maniau, kad ZDANAUSKAS palaiko ryšius su STARKUMI ir išduoda Sovietų valstybės interesus. Apie savo spėliojimus aš tuomet pasakiau ir liaudies gynėjui Juozui JURKŠUI. Tačiau tos pačios dienos vakare, kuomet mes sugrįžome į Šimonių mstl. ir ZDANAUSKAS pakvietė mane į MGB valsčiaus skyriaus viršininko butą, kur man dalyvaujant informavo jį apie susitikimą su STARKUMI, aš supratau, kad į šį susitikimą ZDANAUSKAS ėjo sąmoningai vykdydamas operatyvinę užduotį. Savo išvadų tikrumą aš motyvavau tuo, kad ZDANAUSKAS, man dalyvaujant, gavo iš MGB valsčiaus skyriaus viršininko užduotį, kuri pasireiškė tuo, kad jis, ZDANAUSKAS, sekančiam susitikime su STARKUMI suimtų jį gyvą arba jį nušautų <...>.

– Kokiu būdu jus informavote STARKŲ apie MGB organų numatomas priemones jo likvidavimui?

– 1947 metų pavasarį, tikslios datos neprisimenu, per ryšininką Bronių ŠAULINSKĄ, STARKUS atsiuntė man laišką, kuriame prašė pranešti, ar atitinka vieno žmogaus pranešimas, ką jis turėjo omenyje, jis neparašė, kad per ZDANAUSKO tarpininkavimą nori jį nušauti?

Aš čia pat parašiau STARKUI laišką, kuriame išsamiai aprašiau apie tai, kad ZDANAUSKAS su juo susitiko pagal MGB organų užduotį ir kad jis gavo nurodymą jį sučiupti gyvą arba nušauti. Šį laišką aš pasiunčiau STARKUI per ŠAULINSKĄ, pastarąjį išpėdamas, kad jį skubiai įteiktų STARKUI.

– Neaišku, iš kur STARKUS galėjo sužinoti apie jo likvidavimo priemones?

– Atsakyti į šį klausimą man sunku. Turiu prisipažinti, kad apie žinomas man STARKAUS likvidavimo priemones aš papasakojau Povilui KANAPECKUI ir Juozui JURKŠTUI. Galbūt kuris iš jų apie tai informavo [STARKŲ].

– Kokiu tikslu jus papasakojote KANAPECKUI ir JURKŠTUI?

– Aš jiems papasakojau apie tai todėl, kad jie abu teiravosi pas mane, kodėl ZDANAUSKAS susitinka su STARKUMI? Po to, kai man pasidarė aiški šių susitikimų priežastis, aš ir papasakojau KANAPECKUI ir JURKŠTUI.

– Iš jūsų parodymų aišku, kad jūs pranešėte STARKUI

apie priemones jo likvidavimui, išpėjote jį. Ar taip?

– Taip, taip. STARKUS iš tikrųjų daugiau nesusitiko su Zdanausku...

Ypatingojo pasitarimo 1949 09 14 Vytautas Skrupskis apkaltintas pagal RSFSR BK 58-1b ir 58-11 str. ir už aktyvų dalyvavimą nacionalistiniame junginyje nuteistas dvidešimt penkeriems metams PDL²⁰.

Suimtieji Povilas Kanapeckas ir Juozas Jurkštas Ypatingojo pasitarimo 1949 09 14 apkaltinti pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str. ir už dalyvavimą antisovietiniame nacionalistiniame junginyje, nuteisti: Povilas Kanapeckas – dešimčiai metų PDL, o Juozas Jurkštas – dvidešimt penkeriems metams PDL. Suimti ir kiti partizanų ryšininkai ir rėmėjai.

MGB Kupiškio apskrities skyriaus Šimonių valsčiaus poskyrio operatyvinis darbuotojas ltn. Jaroslavas Zdanauskas, nepasisėkų likviduoti Starkaus gaujos, iš MGB Šimonių valsčiaus poskyrio 1947 05 15 pervestas į MGB Lazdijų apskr. skyrių operatyvinio įgaliotinio pareigoms [be paaukštinimo]²¹.

Vladas Dapšys, Kazio-Balandis, gyv. Vėderiškių k., Šimonių vls., Panevėžio apskr., buvęs 2-os Algirdo kuopos ryšininkas, buvo suimtas 1947 m. balandžio 28d., 1947 m. gegužės 02 d. pabėgo iš kalėjimo, pranešė partizanams, kad jis išdavė 3 bunkerius ir įsijungė į 2-ją Algirdo kuopą – tapo partizanau. Žuvo kartu su [buvusiu Šimonių progimnazijos mokytoju] Vincu Deksniu 1948 m. birželio 03 d. organizuotos pasalos metu Miliūnų k., Aukštupėnų vls., Kupiškio apskr.²²

Apie 2-os Algirdo kuopos vado Antano Starkaus ryšius su MVD BB Šimonių vls. poskyrio vyr. operatyviniu įgaliotiniu ltn. Jaroslavu Zdanausku pasakoja Ona Matulionytė-Šiliniene: „<...> Po to, kai Šimonyse susprogdino šokių salę, 1947 m. balandžio 28 d. mus visas tris areštavo*. Tuo metu sesuo Bronė dirbo Šimonių valsčiuje raštinėje ir kartu ryšininkavo partizanams. Ją išdavė Zdanauskas (ne vietinis). Prieš tai keli partizanai, tarp jų ir būrio vadas A. Starkus-Montė, buvo užėję pas mus. Tuo metu su visa enkavedistų šutve Zdanauskas laukė partizanų pas Basecką. Per ryšininkus buvo sutaręs, kad partizanus jis nuves miestelin ir parodys, ką susprogdint, bet partizanai sribus ir enkavedistus pergudravo. Jie, kaip buvo sutarę, pas Basecką neužėjo, o nuėjo tiesiai į Šimonis ir ten be jokių tarpininkų įmetė į šokių salę miną. Žodžiu, sribai žinojo iš anksto, kad bus vykdomas teroro aktas, bet jiems nepasisėkė tam užkirti kelią. Jeigu partizanai būtų užėję pas Basecką, būtų įkliuvę į pasalą. Užėję pas mus jie nieko nesakė, kur eina, aš tik prisimenu – nešėsi kažkokią dėžę. Sesuo rytą nuėjo į darbą ir ją iškart suėmė, paskui ir mus su Vlada. Vladą smarkiai mušė, tuomet ji apsimetė esanti psichiškai nenormali ir ją paleido. Į namus grįžo klaikiai sudaužyta, visa mėlyna. Vėliau ją vėl suėmė,

* Tuo metu partizanai nesusprogdino Šimonių šokių salės, bet susprogdino Šimonių partorgo Simono Braknės namą, kur žuvo Simonas Braknė ir buvo sužeista jo žmona.

bet tardymo metu Kupiškyje per tualetą skylę išlindo į lauką ir pabėgo. Grįžo į tėviškę be jokių dokumentų. Kur dėtis? Net ir patys artimiausi giminės bijojo priglausti, tiesiog neliko kitos išeities – tik eiti į mišką. Ir taip ji nuėjo pas brolių*. <...> 1947 m. gruodžio mėn., po to, kai mus areštavo, mūsų sergančią motiną sribai tiesiog iš patalo išvertė ir išvežė į Sibirą (į Tomsko sritį, Asino rajoną), o mus po suėmimo teisė tik po metų. Mane Šimonių stribyne tardė penkias paras ir per tą laiką ne tik mušė, visaiptyčiojosi, bet nei miegot, nei atsisėst neleido, o sargai ir tardytojai keitėsi pamainomis vienas po kito. Reikalavo pasakyti, kur broliš, kur kiti partizanai. Po penkių parų išvežė į Kupiškį. Čia stribyne irgi nedavė atsisėst, aš nualpau ir nugriuvau. Atsimerčiau ir pamačiau, kad guliu pastalėje, o sribai mane spardo ir liepia greičiau keltis. Po kelių parų išvežė į Panevėžio kalėjimą. <...> [Tardytojas] – Bronius Žiaunys. Tai buvo tikras žvėris. Prie sienos pastatydavo, pistoletą ištraukdavo ir šaudavo virš galvos. Matydamas, kad per daug neišsigąsdavau, pripuolęs to paties pistoleto rankena imdavo daužyt per galvą. Taip jis su manim „šnekėdavo“ be jokio vertėjo. Kai bylą nagrinėti baigė, išvežė į Panevėžį ir tik po metų teisė. Mus, panašaus likimo septyniolika „asabų“, iš kameros išsikvietė ir davė pasirašyti. Aš kategoriškai atsisakiau, tuomet čekistas atsistojo, maniau, kad gausiu vėl per galvą, puoliau pro duris į kiemą, bet sargybiniai čia pat sulaukė. Ir taip mus visus septyniolika nuteisė per pusę valandos. Toks jau ten ir teismas, nutarimą perskaitė, liepė pasirašyt ir išdavė nemokamą kelialapį į Sibirą. Patekau į Karagandos sritį, Spasko lagerį. Pagal tą pačią bylą mes buvome teisiami keturi: aš, sesuo Bronė, Leonas Baseckas iš Butėnų kaimo ir gana senyvas žmogus Jonas Sakalas iš Bugailiškių kaimo. Taigi visi mes buvome įskūsti to paties Zdanaukos. Po Šimonių salės susprogdinimo Zdanaukas, Ivanovas, Jonas Daukas ir dar keletas buvusių enkavedistų taip pat buvo suimti ir nuteisti po dvidešimt penkerius metus lagerio²³.

Iš pateiktų prisiminimų autorių – Vytauto Šileikos-Šilo, Jurgio Trečioko-Ryto ir Onos Matulionytės-Šilnienės, matyti, kaip skirtingai jie interpretuoja Jaroslavo Zdanaukos ryšių palaikymą su 2-os Algirdo kuopos vadu Antanu Starkumi-*Blinda*, *Monte*. Per Jaroslavą Zdanauką emgėbistai turėjo tikslą sunaikinti partizanų junginį, 2-os Algirdo kuopos vadą Antaną Starkų, ryšininkus bei rėmėjus. Už ryšių su A. Starkumi palaikymą J. Zdanaukas nebuvo nuteistas, jis 1947 m. gegužės 6 d. apklaustas kaip liudininkas ir davė išsamius parodymus apie 2-os Algirdo kuopos vado A. Starkaus-*Montės* ryšininkus ir rėmėjus, kurie buvo suimti ir nuteisti, o jis pats, be paauskstinimo, iš MGB Šimonių vls. poskyrio 1947 m. gegužės 15 d. buvo perkeltas dirbti į MGB Lazdijų apskr.

* Vlada Matulionytė žuvo 1949 m. sausio 27 d. organizuotos karinės čekistų operacijos metu Puožgario miške, kartu su savo broliu Domu Matulioniu-Eimučiu ir kitais partizanais.

skyrių operatyvinio įgaliotinio pareigoms, toliau tęsti judošišką veiklą.

Jaroslavui Zdanaukui dirbant MGB Lazdijų apskr. skyriaus operatyviniu įgaliotiniu 1948 m. rugpjūčio 26 d. atliekant partizanų paiešką Neravų k. (byloje – Neravčizna.) buvo sužeistas vienas liaudies gynėjas Jagodinskas. Nenustatęs, kas jį sužeidė, ir neuždraudęs betikslio šaudymo, J. Zdanaukas signalinės raketos pagalba iškviatė karinį dalinį, nepasitiko jo ir nepaaiškino padėties, ko pasėkoje įvyko susišaudymas tarp karių ir liaudies gynėjų. To išdavoje buvo sudeginti pastatai, nušauti 7 eiliniai žmonės. Karinio tribunolo 1950 m. birželio 7–10 d. J. Zdanaukas apkaltintas pagal RSFSR BK 193–17 p. „a“ str. ir nuteistas 3 m. laisvės atėmimu be teisių apribojimo. Kasaciniame skunde J. Zdanaukas pažymi: „Keletą kartų aš rizikavau savo gyvenimu su nacionalistinėm banditų gaujomis ir daug banditų buvo mano nušauti, aš pats lietuvis iš neturtingos ūkininkų šeimos, savo noru įstojau į MGB mokyklą, iš kurios mane po 8 mėnesių išleido suteikdami jn. ltn. laipsnį ir nuo to laiko kovojau su nacionalinio pogrindžio banditų gaujomis...“²⁴

Taip pats J. Zdanaukas atskleidžia savo tikrąjį veidą. Iš pateiktų archyvinių dokumentų aišku, kokius tikslus turėjo ir ko siekė užmezgdamas ryšius su 2-os Algirdo kuopos vadu A. Starkumi-*Monte*, *Blinda*. Taip baigėsi emgėbistų organizuotas „žaidimas“, per kurį taip skaudžiai nukentėjo 2 os Algirdo kuopos ryšininkai ir rėmėjai.

Šaltiniai

- ¹ LYA. F. K-1. Ap. 58. B. P-16788. L. 6-7, 14–19.
- ² Aukštaitijos partizanų prisiminimai. Algimanto apygarda. D. 2. Kn. 2. Vilnius, 2000. L. 512–513.
- ³ Aukštaitijos partizanų prisiminimai. Algimanto apygarda. D. 2. Kn. 2. Vilnius, 2000. L. 423–424.
- ⁴ LYA. F. K-1. Ap. 3. B. 1192. L. 119.
- ⁵ LYA. F. K-1. Ap. 58. B. P-14876-LI. L. 361–9, 361–10.
- ⁶ LYA. F. K-1. Ap. 58. B. P-14876-LI. L. 261-11, 261–14.
- ⁷ LYA. F. K-1. Ap. 15. B. 1350. L. 75–77.
- ⁸ LYA. F. K-1. Ap. 58. B. P-14876-LI. L. 260–16.
- ⁹ LYA. F. K-1. Ap. 58 B. P-14876-LI. L.137–144.
- ¹⁰ LYA. F. K-1. Ap. 3. B. 1252. L.268.
- ¹¹ LYA. F. K-1. Ap. 3. B. 220. L. 376, 379.
- ¹² LYA. F. K-1. Ap. 15. B. 1350. L. 79–80.
- ¹³ Aukštaitijos partizanų prisiminimai. Algimanto apygarda. D. 2. Kn. 2. Vilnius, 2000. L. 511–513.
- ¹⁴ LYA. F. K-1. Ap. 15. B. 1350. L.67-68.
- ¹⁵ LYA. F. K-1. Ap. 58. B. P-14876-LI. L. 1–47, 238–241, 246.
- ¹⁶ LYA. F. K-1. Ap. 58. B. P-14876-LI. L. 48–73, 238–241, 248.
- ¹⁷ LYA. F. K-1. Ap. 58. B. P-14876-LI. L. 74–103, 238–241, 250.
- ¹⁸ LYA. F. K-1. Ap. 58. B. P-14876-LI. L. 104–126, 238–241, 251.
- ¹⁹ LYA. F. K-1. Ap. 58. B. 35539/3. L. 3–101.
- ²⁰ LYA. F. K-1. Ap. 58. 42819/3. T. 1. L. 3, 142–143. T. 5. L.117.
- ²¹ LYA. F. K-1. Ap. 61. Kartoteka Nr. 39. L. 4827(antra pusė).
- ²² LYA. F. K-1. Ap. 58. B. 19639/3. L. 129–44.; LYA. F. K-1. Ap. 58. B. 35243/3. T. 2. L. 96, 436.
- ²³ Aukštaitijos partizanų prisiminimai. D.4. Vilnius, 2004. L. 375–377.
- ²⁴ LYA. F. K-1. Ap. 58. B. P-8967-LI. T. 2. L. 117–121, 246–247, 257–258.

Sugrįžęs į Lietuvą žemės saujele

Aušra JONUŠYTĖ

Paskutinis tarpukario Lietuvos ministras pirmininkas, Antanui Smetonai pasitraukus į Vokietiją – Prezidentas Antanas Merkys prieš pat Lietuvos okupaciją vadovavo šaliai ypač sudėtingu, esminių pasikeitimų laikotarpiu, įtakotu slaptų Vokietijos ir Sovietų Sąjungos susitarimų.

Antanas Merkys gimė 1887 m. vasario 1 d. Rokiškio apskrityje, Skapiškio valsčiuje, Bajorų kaime¹ (dabar Kupiškio rajonas), Onos Plūkaitės, kilusios iš Kerelių kaimo, ir Karolio Merkio – iš Bajorų kaimo, šeimoje². Jauniausias iš trijų Merkių vaikų, Antanas 1912 metais eksternu baigė Rygos Aleksandro III gimnaziją³. Mokydamasis gimnazijoje paskutiniaisiais metais kartu dirbo ir geležinkelyje taip užsi-dirbdamas pragyvenimui⁴. Baigęs gimnaziją įstojo savanoriu į 177 Izborsko pėstininkų pulką. Tarnaudamas Rusijos kariuomenėje išlaikė egzaminus atsargos praporščiko laipsniui gauti, tarnavo karininku 166 Malojaroslavo pėstininkų pulke⁵. Norėdamas įsigyti aukštąjį išsilavinimą, išėjo į atsargą ir pradėjo studijuoti Dorpatu (Tartu) universitete teisę⁶. Pirmojo pasaulinio karo metais nebaigęs studijų buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1914–1915 metais tarnavo Lietuvoje: Kauno, Kaišiadorių, Kėdainių geležinkelio komendantūrose. Pasitraukus iš Lietuvos Rusijos kariuomenei, tarnavo Latvijoje, Kreicburgo (dabar Kraslava) geležinkelio komendantūroje. 1917 m. pradžioje A. Merkys buvo perkeltas tęsti tarnybos į vadinamąjį Rumunijos frontą. Tarnavo fronto štabo karinių pervežimų skyriuje ir Besarabijoje Reny-Benderų geležinkelio linijos komendantu. Tarnybą Rusijos kariuomenėje baigė turėdamas štabkapitono laipsnį. Po spalio perversmo Rusijoje A. Merkys pasiliko Vokietijos okupuotoje Ukrainoje, telkė išsisklaidžiusius lietuvių karius. 1918 m. rudenį Kijevo Šv. Vladimiro universitete išlaikė teisės specialybės baigiamuosius

Lietuvos Respublikos ministras pirmininkas Antanas Merkys. 1939–1940. VDKM

egzaminus, gavo antrojo laipsnio diplomą⁷.

Grįžęs į Lietuvą, 1919 m. sausio mėnesį A. Merkys įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę ir buvo paskirtas Krašto apsaugos ministerijos Juridinio skyriaus vedėju⁸. Jis buvo vienas iš Karo cenzūros įstatymo projekto rengėjų, nors toks įstatymas ir nebuvo priimtas.

Lietuvai 1919 m. žiemą atsідurus tarp dviejų bolševikų armijos grupių – Pskovo divizijos ir Latvių internacionalinės divizijos, kurių tikslas buvo užimti Alytų, Kauną, Jurbarką ir prisiartinti prie vokiečių sienos⁹, sprendėsi jaunos nepriklausomos valstybės likimas. Tuo sunkiu, ir vėliau labai svarbiu esminio persilaužimo kare prieš bolševikus laikotarpiu, kovo mėnesį Prano Dovydaičio ministrų kabinete Antanui Merkiui

buvo pasiūlytos Krašto apsaugos ministro pareigos. Po mėnesio Mykolo Sleževičiaus Vyriausybėje¹⁰ – tokios pat pareigos. Pastarojoje, A. Merkiui vadovaujant tik keturis mėnesius, sudarytos naujos struktūros, įsteigta vyriausiojo kariuomenės vado pareigybė. Tų pačių metų rugpjūčio mėnesį A. Merkys atleidžiamas iš ministro pareigų ir paskiriamas ypatingųjų reikalų karininku bei vyriausiojo kariuomenės vado generolo leitenantu Prano Liauko padėjėju (pavadootoju). Atstovavo Lietuvai Baltijos valstybių vyriausiųjų kariuomenės vadų konferencijoje, vykusioje 1920 m. Latvijoje. Tais pačiais metais prezidento įsakymu jam suteikiamas majoro laipsnis¹¹. 1920 m. rugpjūčio mėnesį paskiriamas Vietinės kariuomenės brigados vadu. Tuo metu jai buvo pavaldžios visos karo komendantūros, dar tik kuriamos atsargos dalys, o karininkai vykdė mobilizaciją ir komplektavo visas karines dalis. Vietinės kariuomenės brigados kariai kovėsi su lenkais, naikino plėšikaujančių asmenų gaujas, palaikydavo viešąją tvarką¹².

Dar būdamas krašto apsaugos ministru A. Merkys

pradėjo organizuoti Lietuvos pasienio apsaugą. Nes, pasak jo: „Esamas vienintelis pulkas priklauso generallinio štabo viršininkui, kuris turi begales darbo, ir nėra laiko tuo pulku jam rūpintis. Nėra instrukcijų [...]. Tokios instrukcijos turėtų būti leidžiamos kartu su Finansų, Prekybos ir Pramonės ministerija susitarus. [...]. Mano išmanymu, pasienio sargyba turėtų būti organizuota sekančiai: Steigiama pasienio sargybų brigada su buveine Kaune. Formuojamas antras pulkas iš atsargos ir mokamų batalionų, kurie, mano išmanymu, nepilnai pasiekia tikslą prie tų išlaidų, kurios dabar jų reikalams eikvojamos. [...]. Pasienio sargybos dalių brigados išlaidymą turėtų padengti Finansų, Prekybos ir Pramonės ministerija“¹³. Kitame savo laiške A. Merkys siūlo krašto apsaugos ministrui mažinti išlaidas ir sujungti apskrityse tris įstaigas: komendantūrą, apskrities intendantūrą ir žvalgybos skyriaus punktą. „Kiekviena iš šių įstaigų turi savo viršininkus, padėjėjus, raštvedžius, raštininkus, kareivius, arklius ir vežimus. Eidami savo pareigas minėtų įstaigų viršininkai, be kita ko, veda daug susirašinėjimo tarpe savęs ir nežino vienas, ką daro toje pačioje apskrityje kitas.[...]. Taip ligi šiolei žvalgybos skyriaus viršininko ir mano dedama daug pastangų dėlei koordinavimo veiklos, žvalgybos agentų ir komendantų apskrityje, kas sujungus tas įstaigas atpultų. Visas Krašto apsaugos ministerijos įstaigas būtų galima suvesti į vieną, būtent komendantūrą. Paskyrus komendantui tik pa-

Klaipėdos krašto gubernatorius Antanas Merkys Šilutės liginės atidaryme. VDKM

dėjėjus intendantūros ir žvalgybos srityje ir padidinus kitų tarnautojų skaičių. [...]. Be to, prie ne kurių komendantūrų būtų galima pilnai prijungti dar ir apsaugą geležinkelio, kas žymiai sumažintų skaičių viršininkų ir susirašinėjimo“¹⁴.

Antanas Merkys – 1921-iais sienai su Latvija nustatyti narys, deleguotas Krašto apsaugos ministerijos¹⁵. Po metų, jau būdamas pulkininkas leitenantas, pačiam prašant atleidžiamas iš Vietinės kariuomenės brigados vado pareigų, išeina į atsargą, užsiima advokato praktika, dirba Finansų ministerijos teisiniu konsultantu¹⁶. Dar tarnaudamas kariuomenėje sudarė 1922 m. išleistą knygą „Lietuvos įstatymai“, tai buvo pirmas tokio pobūdžio leidinys nepriklausomoje Lietuvoje, kurio tęsinys išleistas 1925 m.¹⁷

Pirmuosiuose kursuose, organizuojuose laikraštiniams-žurnalistams, korespondentams ir redaktoriams ruošti, vykusiuose Kaune 1922 m., šalia žinomų valstybės darbuotojų: Mykolo Biržiškos, skaičiusio apie „Periodinę spaudą ir jos plėtimąsi“, „Lietuvių spaudos istoriją [...]“ ir kt., Vaclovo Biržiškos – „Mūsų periodinės spaudos istorija“, Ernesto Galvanausko – „Įvairūs tipai bankų, emisijos bankai“, Kazio Griniaus – „Varpas“, „Ūkininkas“ ir jų galdynė“ ir kt., Petro Klimo – „Spaudos reikšmė vidaus ir užsienio politikoje“ ir kt., mūsų kraštiečiai A. Merkys supažindino su laikraščių cenzūra, jo paskaitos tema „Laikraščiai ir cenzūra“. Lektorijų paskaitų visą mėnesį klausė 30 žmonių, daugiausia valstybės tarnautojų ir keletas atvykusių iš provincijos¹⁸.

Paskirtas valstybės įgaliotinio Klaipėdos krašte Antano Smetonos sekretoriumi¹⁹ Antanas Merkys dirbo nuo 1923 m. sausio iki 1929 m. kovo vidurio, tuo metu abu artimiau ir susipažino²⁰.

Tautininkų sąjungos narys nuo 1925 iki 1940 metų²¹, buvo vienas iš jos kūrėjų²². 1933 m. gruodžio mėnesį tautininkų sąjungos suvažiavime Kaune, vykusiame Valstybės teatro rūmuose, iš pasiūlytųjų: Drevinsko, Andriaus Dubinsko, Vytauto Kavolio ir Antano Merkio buvo išrinkti du garbės teismo nariai – V. Kavolis ir A. Merkys²³.

Antanas Merkys, nors ir nebuvo 1926 m. gruodžio 17 d. valstybinio perversmo dalyvis, apie ruošimąsi nuversti Mykolo Sleževičiaus Tryliktąją vyriausybę žinojo. Dar prieš perversmą gruodžio pradžioje užėjęs į Antano Smetonos kabinetą kalbėjosi apie valstybės reikalus. Abu kritikavo neveiklį, blogai dirbančią vyriausybę. A. Smetona užsiminė, kad ruošiamas grupės karininkų perversmas, o naująją vyriausybę formuos Augustinas Voldemaras²⁴. Po perversmo Lietuvos Respublikos Prezidento Kazio Griniaus aktu, pasirašytu 1926 m. gruodžio 17 d., sudarytas naujas ministrų kabinetas su A. Voldemaru priešakyje, kuriame Antanas Merkys užėmė Krašto apsaugos ministro postą²⁵. Kilus ginčams ir nesutarimams su A. Voldemaru Krašto apsaugos ministras

A. Merkys 1927 m. rugpjūčio 9 d. turėjo atsistatydinti ir jau tų pačių metų rugsėjo mėnesį paskirtas Klaipėdos krašto gubernatoriumi, šios pareigos prilygo ministro rangui²⁶. (Apie 1923 metais Klaipėdos krašte rengiama lietuvių sukilimą, kuriame aktyviai dalyvavo Lietuvos šaulių sąjungos nariai, A. Merkys žinojo²⁷). Paskirtasis gubernatorius nieko nelaukdamas kibo į darbą. Jam rūpėjo paspartinti mokyklų ir gyvenamųjų namų statybą, kaimo gyventojų kreditavimą, sudaryti sąlygas lietuviams įsitvirtinti Klaipėdos krašte²⁸.

Visuose valsčiuose buvo Šaulių sąjungos skyriai, lietuvių mokyklos, pasienio daliniai prie sienos, kurie taip pat dalyvavo visuomeniniame gyvenime. Lietuvos politinių partijų nariai, pašto, geležinkelio tarnautojai taip pat buvo Lietuvos politikos ramstis Klaipėdos krašte²⁹. Klaipėdos krašto lietuvių susivienijimo suvažiavime, vykusiam 1929 m. balandžio 30 d. Šilutėje, gubernatoriumius Antanas Merkys, sveikindamas jo dalyvius savo kalboje akcentavo tautos vienybę Lietuvos valstybiniame gyvenime, ypač esant problemiška krašto padėčiai³⁰.

Vokietijai kurstant Klaipėdoje jau 1930 m. vasarą prasidėjo nesutarimai tarp Direktorijos, kurią Lietuvos vyriausybė stengėsi išlaikyti lietuvišką, ir Seimelio, kuriame daugumą turėjo vokiečių šalininkai. Seimelis pareiškė nepasitikėjimą Direktorijos pirmininku. Tada Klaipėdos krašto gubernatoriumius A. Merkys rugpjūčio 5 d. atleido iš Direktorijos pirmininkų O. Kadgyną ir paskyrė M. Reizgį. Seimelio daugumai nepritariant tokiam gubernatoriaus paskyrimui A. Merkys paleido ir patį Seimelį. Tai sukėlė didelį Vokietijos partijų nepasitenkinimą, kurios stengėsi išprovokuoti valdžios krizę visame Klaipėdos krašte³¹. 1930 m. rugpjūčio 28 d. Klaipėdos krašto Seimelio vicepirmininkas R. Mejeris įteikė skundą Tautų Sąjungos generaliniam sekretoriui, kad Lietuvos vyriausybė pažeidinėja Klaipėdos krašto konvenciją. Tokie skundai buvo pateikti du. Vokietija turėdama tokius nusiskundimus jau rugsėjo 20 d. nusiuntė Tautų Sąjungos tarybai skundą prieš Lietuvos vyriausybę, kad Seimelio darbą trukdo gubernatoriaus veto teisė, pažeidžiamas autonominių teisių suverenumas, varžoma rinkimų laisvė, be teisinio pagrindo keičiamas Seimelio rinkimų įstatymas, neteisėtai laikoma saugumo policija ir pan.³² 1932 m. gegužės 19 d.³³ gubernatoriumius A. Merkys vokietininkams reikalaujant atšaukiamas iš pareigų, trumpai užsiėmė advokato praktika, dirbo Valstybės tarnybos konsultantu³⁴. Greitai, 1933 m. gruodžio 21 d., išrenkamas Kauno miesto burmistru vietoje gruodžio mėnesio pradžioje atsistatydinusio inžinieriaus A. Graurogko. Antano Merkio kandidatūrą Lietuvių frakcijos vardu pasiūlė J. Indrišiūnas. Kitų kandidatų į burmistrus niekas ir nepasiūlė³⁵. Iš trisdešimt keturių balsavusiųjų trisdešimt vienas balsavo už A. Merkio kandidatūrą, vienas – prieš ir du susilaikė³⁶. 1934 m. sausio 2 d. naujasis laikinosios sostinės burmistras iškilmingame miesto tarybos posėdyje prisiekė ir pasižadėjo sąžiningai eiti

Kauno burmistras Antanas Merkys su žmona (pirma iš kairės) Klaipėdos uoste. Apie 1935. VDKM

burmistro pareigas. Naujai išrinktas miesto vadovas savo kalboje akcentavo savivaldybės santykiuose su gyventojais vadovautis teisėtumu, teisingumu ir nešališkumu, miesto ūkio tvarkyme – kuo mažesnėmis išlaidomis pasiekti didžiausių rezultatų³⁷. Viceburmistras J. Pikčilingis pareiškė „tikis, kad burmistro A. Merkio prityrusios rankos vairuojama savivaldybė pergyvens laimingą kūrybos ir pažangos laikotarpį“³⁸.

Kauno miesto savivaldybei A. Merkys vadovavo beveik šešerius metus. Per tą laiką mieste buvo tiesiamos naujos vandentiekio ir kanalizacijos linijos³⁹, grindžiamos gatvės⁴⁰, skiriamos premijos architektams už gražius namus, sutvarkytus sklypus⁴¹. Jo vadovavimo miestui laikotarpiu įsteigta autobusų susisiekimo įmonė⁴².

Būdamas Lietuvos miestų sąjungos pirmininku ir Kauno miesto burmistru daug kartų lankėsi užsienyje. Lietuvos miestų sąjunga kaip tarptautinės miestų sąjungos narė kviečiama dalyvauti kasmetiniuose suvažiavimuose tai vienoje, tai kitoje Europos valstybėje. Vienas iš tokiuose susitikimuose svarstomų klausimų – miestų gerbūvio ir ekonominė padėtis. Iš Lietuvos visada važiuodavo A. Merkys ir dar vienas kitas valdybos narys. Du tokie suvažiavimai 1934 ir 1937 m. vyko Prancūzijoje, vienas 1936 m. – Vokietijoje, vienas 1938 m. – Vengrijoje ir Rumunijoje. Tų kelionių metu burmistras susitikdavo su savivaldybių darbuotojais, o 1934 m. pasimatė ir su Liono miesto meru Errio, ir deputatų rūmų atstovu, kuris buvo Prancūzijos miestų sąjungos pirmininkas ir suvažiavimo pirmininkas. Lione dalyvavo trisdešimt dviejų valstybių miestų delegacijos⁴³. Kalbėdamasis su A. Merkiu Liono meras domėjosi Klaipėdos krašto padėtimi ir perspektyvomis⁴⁴.

1934 m. kartu su bendraminčiais įsteigė Kauno „Rotary“ klubą⁴⁵. A. Merkys daug prisidėjo organizuojant Pasaulio lietuvių kongresą. Ilgą laiką, iki pat 1940 m. vasario, buvo Lietuvos kariuomenės atsargos karininkų sąjungos pirmininkas⁴⁶.

Be tarptautinės miestų sąjungos, dar buvo ir atskira Pabaltijo miestų sąjunga. Kasmetiniuose suvažiavimuose

taip pat dalyvaudavo Kauno miesto burmistras. Tokie suvažiavimai vyko 1935 m. liepos 6–7 dienomis Kaune⁴⁷, vėliau Rygoje, Taline⁴⁸. Kaune vykusioje konferencijoje A. Merkys jos dalyviams perskaitė referatą „Lietuvos miestų teisinė konstrukcija“ apie burmistro vaidmenį ir atsakomybę miesto gyvenime⁴⁹.

1936 m. gegužės mėn. išrenkamas Ketvirtąjo Seimo nariu, tampa peticijų komisijos pirmininku⁵⁰, aktyviai dalyvauja svarstant įstatymų projektus. Tų pačių metų birželio 25 d. Lietuvos miestų atstovų metų suvažiavime A. Merkio iniciatyva buvo tariama dėl taupomųjų ir skolinamųjų kasų⁵¹.

Vasaros atostogas A. Merkys labiausiai mėgo leisti savo dvarelyje, Lapėse, netoli Kauno, kurį Merkių šeima įsigijo apie 1928–1929 metus⁵². Į savo ūkį atvykdavo ilgiau pabūti daugiausia vasaromis, kai tik ištaikydavo laisvesnę minutę. Ne kartą savo sūnui sakydavo: „Esame žemdirbių vaikai ir turime ilsėtis prie žemės!“.

Ketvirto dešimtmečio viduryje pas jį lankėsi Lietuvos valstybės vadovai, užsienio diplomatai, ne tik dvarelyje, bet ir bute Kaune, Laisvės alėjoje, užsienio diplomatai susirinkdavo⁵³. Tuomet buvo kviečiama šeimininkė iš „Metropolio“ restorano, o Užsienio reikalų ministerijos protokolo vadovas Girdvainis atsiųsdavo savo darbuotoją, kuris ilgai pasvarstęs ant Merkių svetainės didžiojo stalo imdavo dėlioti korteles su svečių pavardėmis. Diplomatus reikėdavo susodinti atsižvelgiant į Lietuvos padėtį to meto tarptautiniuose reikaluose, į diplomatų rangą ir akreditacijos stažą⁵⁴.

Vieną kitą vasarą atvykdavo ir į savo parapiją Skaipiškį. Apsilankydavo Šv. Lauryno atleidų metu. Rūpinosi gimtojo Bajorų kaimo kapinaičių priežiūra. Ragino kaimiečius jas prižiūrėti ir aptverti sakydamas: „Kad ir kur aš numirčiau, tačiau palaidotas norėčiau būti čia [...]“⁵⁵.

1939 m. vasarą pas Merkius sekmdieniais dažnai atvykdavo britų diplomatijos vadovas Lietuvoje T. H. Prestonas, mėgstant pajodinėti ir pamedžioti Neries lankose. Abu vyrai susitikimų metu turėdavo ką vienas kitam pasakyti. A. Merkys buvo tos nuomonės, kad Lietuvai reikia susirasti nors vieną stiprų ir tikrą draugą – tokiu galėtų būti minėtasis diplomatas ir jo šalis. Pasak Merkio: „amerikiečiai – izoliacionistai ir pabrėžtinai demonstruoja, kad beveik nesirūpina, kas dedasi Senajame pasaulyje, prancūzai pripažįsta tik nuoširdžius ryšius su Lenkija, siekiančius dar Napoleono laikus, SSRS į akis šypsoi, o ką vakarais savo ataskaitose rašo Kremliaus, tai vienas Dievas nežino, Vokietijai dabar rūpi tik teritorinių reikalų sprendimas, tai kas beliko...“⁵⁶

Atgavus Vilnių ir Vilniaus kraštą, kuris devyniolika metų buvo Lenkijos okupuotas, reikėjo patikimo ir tokiame darbe jau dirbusio valdininko. Sudarytam atskiram Lietuvos administraciniam vienetai buvo paskirtas Antanas Merkys⁵⁷. Jo administracinius gabumus buvo pastebėjęs Antanas Smetona ir jį viešai pagyręs: „Tamsta esi pats geriausias administratorius Lietuvo-

je!“ Tą darbą A. Merkys mėgo. Jis buvo įsitikinęs kad Lietuvai pirmiausia reikia paruošti gerus valdininkus. „Kai jų turėsime pakankamai, tai mums neskaudės, ko ten politikai pešasi“⁵⁸.

Atvykęs į Vilnių lapkričio 3 d. Lietuvos Vyriausybės įgaliotinis kraštui A. Merkys nieko nelaukdamas paskelbė kreipimąsi į Vilniaus gyventojus, kuriame pabrėžė Vilniaus priklausomybę Lietuvai, reikalavo paklusti Lietuvos įstatymams ir kvietė pamiršti buvusius nesusipratimus, žadėdamas atsižvelgti į vietos gyventojų kultūros savitumą, jų materialinių poreikių gerinimą⁵⁹. A. Merkys pasistengė iškart užmegzti ryšius su Vilniaus lenkų visuomenės vadovais, kurių metu bent jau kuriam laikui sušvelnino įtampą Vilniuje ir Vilniaus krašte, nors ir dirbo neilgai, tik iki lapkričio 21 d. Jo buvusias pareigas lapkričio 23 d. perėmė Kazys Bizauskas⁶⁰.

Dvidešimt pirmosios Lietuvos Vyriausybės vadovas Antanas Merkys gruodžio 6 dieną kalbėdamas Seime apibūdino naujosios vyriausybės politiką pabrėždamas tautos stiprinimo darbą, Lietuvos sudarytų sutarčių su kitomis valstybėmis laikymąsi, tolesnį žemės reformos vykdymą, ypač Vilniaus krašte, kuriame ji dar beveik nebuvo pradėta...

Ministras pirmininkas buvo įsitikinęs, kad: „Reikalingo, numatyto priimti įstatymo pagrindiniai tikslai yra kelti žemės ūkio gėrybių gamybą, pačių ūkininkų ir jų darbininkų gerovę ir apskritai krašto kultūringumą. Čia paminėtinas ir ūkininkams prieinamas kreditas, pašalpos įvairiems naudingiems ūkio padargams įsigyti, augalų sėkloms ir gyvulių veislėms pagerinti. Pagaliau svarbūs melioracijos darbai turi būti toliau tęsiami. Valstybė turi suteikti ūkininkams galimybių vesti ūkius pažangos ir gamybos didinimo keliais [...]“⁶¹. „Šiandien yra itin svarbu tinkamai suderinti privatinis reikalus su bendrais valstybės reikalais. Tenka galvoti apie pramonės, prekybos ir amatų atitinkamą pertvarkymą, juoba kad Europos karo įvykių plotmėje ir neutralių kraštų ūkio gyvenimas tam tikra prasme yra išmestas iš normalių vėžių. Prekybinių organizacijų lankstumas, jų mokėjimas greitai prisitaikyti prie aplinkybių turi padėti nugalėti visus pasitaikiusius sunkumus. Jos savo uždavinius geriausiai atliks, jei laiku iš centro bus vieningai valdomos, tinkamu laiku paakinamos veikti“⁶².

Vyriausybės politika Vilniaus krašte buvo subalansuota ir nuosaiki, nežiūrint kartais įvykstančių kai kurių lenkų veikėjų išsišokimų, ir negalėjo pakenkti Lietuvos valstybingumui⁶³. Lietuvos nepriklausomybei grėsmė kilo iš didžiosios kaimynės Sovietų Sąjungos. Įvesti Raudonosios armijos junginiai smarkiai įtakojo valstybės gyvenimą. Lietuvos vadovai dėjo daug pastangų, kad įtiktų abiem kaimynėms – hitlerinei Vokietijai ir stalininei Sovietų Sąjungai, stengdamiesi išvengti jų nepasitenkinimo. A. Merkys, kalbėdamas su spaudos atstovais 1940 m. sausio 29 d., paminėjo būtinybę laikytis dvigubo atsar-

nukelta į 61 psl.

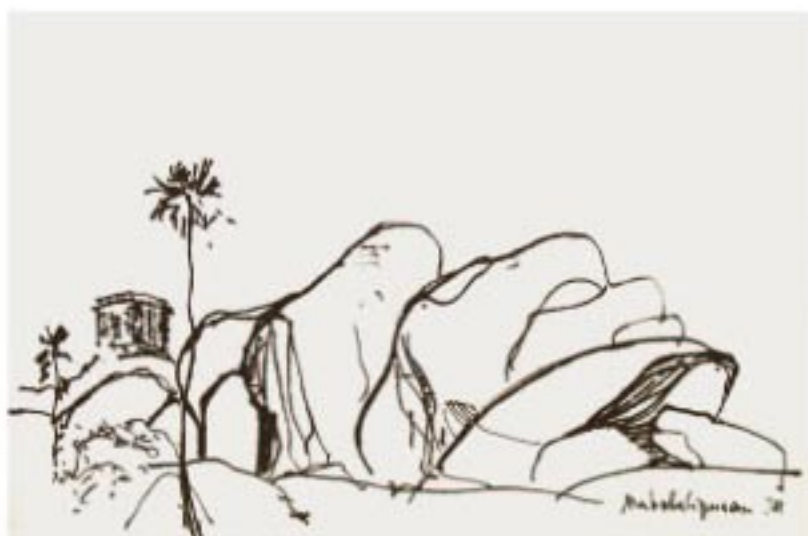

V. Jankevičiaus nuotr.

JONAS MINKEVIČIUS

Architektas, architektūrologas Jonas Minkevičius gimė 1929 m. birželio 24 d. Ožkniuose. 1935–1940 m. mokėsi Didžprūdžių (Bikonių) pradžios mokykloje, 1940–1945 m. Kupiškio gimnazijoje, 1945–1948 m. mokslus tęsė Klaipėdos ir Panevėžio gimnazijose. 1948–1954 m. studijavo Kauno universiteto (nuo 1950 KPI) Architektūros fakultete, įgijo inžinieriaus architekto kvalifikaciją. Nuo 1954 m. dirbo Kauno miesto vykdomojo komiteto Statybos ir architektūros reikalų skyriaus inžinieriumi architektu. Nuo 1957 m. Statybos ir architektūros instituto mokslinis bendradarbis, nuo 1967 m. Valstybinio dailės instituto Kauno vakarinio skyriaus docentas. 1975–2001 m. buvo Lietuvos statybos ir architektūros instituto Architektūros teorijos ir perspektyvinių problemų skyriaus vedėjas. 1995 m. tapo KTU Statybos ir architektūros fakulteto Architektūros ir kraštovarkos katedros profesoriumi. 1961 m. parašė disertaciją „Lietuvių liaudies architektūros pažangiosios savybės“, bet dėl ideologinių priežasčių negalėjo jos ginti. 1967 m. apgynė architektūros mokslų kandidato disertaciją „Architektūros ir monumentaliosios dekoratyvinės dailės kompoziciniai pagrindai šiuolaikiniame interjere“. Parašė knygas „Architektūra ir jos tolesnio vystymosi perspektyvos“ (1962), „Lietuvos TSR interjerai“ (1963), „Miestas vakar, šiandien, rytoj“ (1964), „Naujoji Tarybų Lietuvos architektūra“ (1964), „Architektūros kryptys užsienyje“ (1971), „Interjeras ir monumentalioji dekoratyvinė dailė“ (1974), „Naujoji Lietuvos architektūra“ (1982), „Tarybų Lietuvos architektūra“ (1987), „Lietuvos bažnyčių menas“ (1993), „Architektas Leonardas Vaitys“ (2003). Su kitais parengė knygas „Pasaulio šalių ir tautų menas“ (1965), „Lietuvių liaudies architektūra. T.2“ (1968), „Vakarų architektūra“ (1975), „Vilniaus architektūra“ (1985), „Lietuvos architektūros istorija. T.1. Nuo seniausių laikų iki XVIII a. vid.“ (1988), „Kauno architektūra“ (1991), „Tarybų sąjungos architektūros paminklai: Baltarusija, Lietuva, Latvija, Estija“ (1987), „Kunst-denkmal-er Baltische Staaten. Estland, Lettland, Litauen“ (1993), „Architektas Vytautas Landsbergis-Zemkalnis“ (1993), „Kauno menininkai“ (1996), „Dailės žodynas“ (1999), „KTU pastatų architektūra“ (2001), „Medinė architektūra Lietuvoje“ (2003). Paskelbė daug mokslo ir mokslo populiarinimo straipsnių. Pirmasis pasaulinėje architektūrologijoje sukūrė mokslinius interjero ir dailės sintezos pagrindus, savo knygomis užsienio kalbomis pristatė Lietuvos architektūrą tarptautiniui mastu. Yra suprojektavęs kelis gyvenamuosius namus.

J. Minkevičius – aistringas ir įgudęs piešėjas. Nuo studijų laikų yra sukūręs šimtus piešinių ir akvarelių, kuriuose įamžino lietuviško kaimo architektūros paminklus, vaizdingus gimtojo krašto kampelius, kelionėse po įvairias pasaulio šalis patirtus įspūdžius. Personalines savo piešinių parodas surengė Kauno architektų namuose (2005, 2007) ir Architektūros muziejuje Vilniuje (2006).

Palėvenėlis titis 1988

Višvio katedra, Krokus 1989

Mahabalipuramas, Indija 1980

„Jeanina, Graikija. 1977

Babrungarių maldos, Plungės raj. 1965

Morte Saint Michel, Prancūzija. 1968

Nurnberga, Voketija. 1969

Toledo gatvė. Ispanija. 1964

Šatrija. 1987

atkelta iš 56 psl.

gumo, ypač karo ir užsienio politikos klausimais, bet tai negalėjo susilpninti išorinės grėsmės Lietuvai⁶⁴.

Valstybės vadovai, diplomatai suprato, kokia nepaprasta ir pavojinga padėtis susidarė. Neatsitiktinai jau vasario mėnesį pas prezidentą A. Smetoną susirinkę ministras pirmininkas Antanas Merkys, finansų ministras Ernestas Galvanauskas, užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys ir pasiuntinys Italijoje Stasys Lozoraitis svarstė galimus išeities variantus. Pasak pasiuntinio, Pasiuntinių konferencijoje Paryžiuje jis, Petras Klimas ir B. K. Balutis buvo tos nuomonės, kad Lietuvai gresia pavojus iš Sovietų Sąjungos pusės ir reikia iš anksto ruoštis. Pasitarimo dalyviai pas prezidentą nutarė pasiūlyti J. Urbšiui skirti P. Klimą vyriausioju pasiuntiniu ir suteikti jam užsienio reikalų ministro įgaliojimus, o finansų ministrui E. Galvanauskui padidinti avansus pasiuntinybėms. Kitame tą patį mėnesį vykusiame pasitarime pas A. Smetoną dalyvavo A. Merkys, E. Galvanauskas ir J. Urbšys ir buvo svarstoma, kas okupacijos metu atsitiktų su Lietuvos aukso atsargomis, esančiomis JAV, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje, Švedijoje.

1940-ųjų gegužės 25 d. SSRS vyriausybės vadovas ir Užsienio reikalų liaudies komisaras Viačeslavas Molotovas Lietuvos pasiuntiniui Ladui Natkevičiui pareiškė kaltinimus dėl tariamų provokacijų prieš Raudonosios armijos karijus⁶⁵ ir siūlė nutraukti provokuojančius veiksmus. Iš pradžių sovietinės valdžios pareigūnai dar vaizdavo, kad jie susirūpinę savo karių dingimais, bet nelaiko incidentų didele tragedija, o tik nori juos išspręsti taikiai ir draugiškai.

Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministerijos Centrinio departamento direktorius lordas Strangas kalbėdamas birželio mėn. su Lietuvos pasiuntinybės Londone patarėju H. Rabinovičiumi apie incidentus su Raudonosios armijos kariais pasakė, kad rusai, matydami vokiečių laimėjimus, pradeda kibti prie Pabaltijo valstybių, pradėdant nuo Lietuvos, savo jau žinomais metodais, kad pateisintų tų kraštų okupaciją⁶⁶.

Per kelias dienas dėl tariamai dingusių kareivių santykiai tarp Sovietų Sąjungos ir Lietuvos labai pablogėjo, iš Maskvos buvo reikalaujama, kad atvyktų Lietuvos ministras pirmininkas Antanas Merkys. Pasiėmęs kareivių bylą su visa turima medžiaga generolo Miko Rėklaičio ir Petro Mačiulio lydimas A. Merkys birželio 7 d. išvyko į Maskvą. Prieš kelionę J. Urbšys patarė neimti jokios raudonarmiečių bylos, kuria V. Molotovas nesidomės... Kai didesnė valstybė ieško priekabių, visomet kalčiausia lieka mažesnė ir silpnesnė⁶⁷. A. Merkys Maskvoje išbuvo iki birželio 12 d., keletą kartų susitiko su V. Molotovu, kuris pridėjo dar vieną kaltinimą, esą Estija, Latvija ir Lietuva sudarę bendrą sąjungą, nukreiptą prieš Sovietų Sąjungą. Estija ir Latvija turėjo tokią sąjungą, bet Lietuva į ją nebuvo priimta dėl ginčo su lenkais Vilniaus klausimu⁶⁸. Kaip ir ankstesnis, taip

Kauno burmistras Antanas Merkys medžioklėje (centre). 1936. VDKM

ir šis kaltinimas Lietuvai buvo sufabikuotas. A. Merkys Kremliuje turėjo atlaikyti kaltinimų laviną ir užgauliojimus, o jo pasiaiškinimai buvo niekam tenai neįdomūs. Kalbėdamas su mūsų šalies premjeru V. Molotovas panaudojo panašius bauginimo ir spaudimo metodus kaip ir Adolfas Hitleris 1939 m. kovo mėnesį naktiniuose „pokalbiuose“ Reicho kanceliarijoje su Čekoslovakijos prezidentu E. Hacha⁶⁹. Lietuva, matydamą tokią padėtį, siunčia į pagalbą A. Merkiui į pagalbą J. Urbšį. Šiam atvykus į Maskvą, A. Merkys grįžo į Kauną⁷⁰ pranešti apie susidariusią padėtį.

Lietuvos pasiuntinys Maskvoje L. Natkevičius ne kartą nusistebėjo, kad Molotovas per priėmimus pradėjo demonstruoti familiarų elgesį jo atžvilgiu kreipdamasis nelabai pagarbiai „O! Naš drug iz Litvy!!!“ Vėliau dar rimtesni dalykai prasidėjo. Londone ir Paryžiuje sovietų diplomatai atėję į Lietuvos pasiuntinybes pradėjo reikalauti parodyti, ką Lietuvos diplomatai siunčia į Kauną⁷¹.

1940 m. birželio 14 d. V. Molotovas Maskvoje įteikia atvykusiam J. Urbšiui ultimatumą ir priduria, kad nesvarbu, ar atsakymas bus teigiamas ar neigiamas, kariuomenė rytoj įžengs į Lietuvos teritoriją⁷². Ultimatumo atsakymo laikas buvo iki birželio 15 d. 10 valandos ryto,

Antanas Merkys poilsiauja Lapėse. Apie 1935. Iš B. E. Merkienės albumo

Antanas Merkys lankosi Skapiškyje. Apie 1936–1938. Iš B. E. Merkiėnės albumo

kai tuo tarpu jų „pasikalbėjimas“ vyko jau birželio 15-ąją, apie 1 valandą nakties. Gavus J. Urbšio telegramą iš Maskvos, šaukiamas vyriausybės ir karo vadovybės posėdis Lietuvoje, tuoj pat, naktį⁷³. A. Merkys siūlė ultimatumą priimti ir nepritarė prezidento Antano Smetonos pasiūlymui priešintis jėga, nors ir simboliškai. Nuolaidas padaryti siūlė vicepremjeras K. Bizauskas, generalai Vincas Vitkauskas, Stasys Raštikis ir žemės ūki ministras Juozas Audėnas, manydami taip išvengti beviltiško pasipriešinimo aukų, okupantų keršto ir nepriklausomybės netekties⁷⁴. Posėdžio dalyvių įtakoją ir užsienio reikalų ministras J. Urbšys bei pasiuntinys L. Natkevičius, skambindami iš Maskvos ir raginę priimti SSRS reikalavimus. Galiausiai minties priešintis atsisakė ir pats prezidentas A. Smetona... Vyriausybė net neįvardijusi agresijos ir nepareikšusi protesto nutarė priimti visus SSRS reikalavimus⁷⁵. Tame paskutiniame posėdyje Antanas Merkys pasisakė atsistatydinąs. Visi nusprendė, kad Maskvai turėtų būti priimtina S. Raštikio kandidatūra. Tačiau ir ta kandidatūra netiko⁷⁶. A. Smetonai pasi-

Antanas Merkys (centre) – Kauno burmistras. 1934. KAA

traukus iš Lietuvos ir nesutariant su SSRS dėl naujos vyriausybės vadovo kandidatūros, A. Merkiui teko dar keletą dienų vadovauti ministrų kabinetui, o birželio 15–17 dienomis dar eiti ir Respublikos prezidento pareigas⁷⁷. Tikrąją valdžią Lietuvoje tuomet jau turėjo iš Maskvos birželio 15 d. atvykęs Vladimiras Dekanozovas. Birželio 17 d. A. Merkys paskyrė ministru pirmininku Justą Paleckį⁷⁸, patvirtino jau V. Dekanozovo nurodytus vyriausybės narius, o pats atsistatydino, taip tikėdamasis išsaugoti bent jau formalų valstybingumą⁷⁹.

Beje, A. Merkys, kaip ir A. Smetona, keliomis dienomis anksčiau bandė pasitraukti į Vokietiją. Trumpam, gal 10–15 minučių, buvo perėjęs Lietuvos–Vokietijos sieną tarp Palangos ir Nemirsetos⁸⁰, bet kai išgirdo, kad jei Vokietijoje pasiliks, tuojau bus internuotas⁸¹, grįžo į Lietuvą.

1940 m. liepos pradžioje A. Merkys antrą kartą bandė išvykti iš Lietuvos per Rygą. Jam tokią išeitį pasiūlė Švedijos diplomatai Kaune⁸². Rygos aerouoste Antaną Merki atpažino tuo pačiu reisu į Švediją turėjęs skristi SSRS telegramų agentūros (TASS) Kauno korespondentas, kuris tuojau pat pranešė Rygos sovietiniam saugumui⁸³. Lėktuvas buvo sulaukytas, o A. Merkys suimtas⁸⁴. Tuo metu žmonos Marijos ir šešiolikmečio sūnaus Gedimino⁸⁵ nesuėmė, nes lėktuve buvo tik viena laisva vieta. Šeimoms nariai turėjo atskristi vėliau.

1940 m. liepos viduryje Marijai Merkienei buvo paskambinta ir pranešta, kad jos vyras nori atsisveikinti. Žmonai nuėjus į nurodytą vietą, ji tuojau pat buvo suimta. Saugumiečiai suėmė ir sūnų. Atvežė abu į Merkių butą Laisvės alėjos 16-tame name, prie Įgulos bažnyčios. Čia jie pamatė saviškį tarp dviejų pareigūnų. Valsybės vidaus reikalų komiteto pareigūnas civiliais drabužiais vadovavo visai Merkių šeimoms išvežimo operacijai. Šeima buvo nugabenta į Kauno geležinkelio stotį, kurioje jau buvo paruoštas keleivinis vagonas. Jo kitame gale jau buvo užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys su žmona. Maskvoje Urbšius ir Merkius išskyrė. Merkius išvežė į Saratovą prie Volgos, o Urbšius – į Tambovą⁸⁶.

Saratove Gediminui, Marijai ir Antanui Merkiams „laisvai“ leido gyventi tik iki sovietų-vokiečių karo pradžios. Mieste jie buvo visapusiškai izoliuoti: negavo nė vieno laiško ar kitokios informacijos iš Lietuvos, jų siunčiami laišškai dingdavo, negalima buvo niekur prisiskambinti telefonu. Išėjus į miestą juos sekdamas, o jeigu su kuo nors gatvėje kalbėdavo, tai tas žmogus buvo apklausiamas ir reikalaujama jo pasakyti, ką su Merkiams kalbėjo. Jiems leido tik skaityti rusiškus laikraščius ir klausytis radijo. Marija ir Gediminas neturėjo dokumentų, o Antanas Merkys – dokumentą, kad jis yra žmogus be pilietybės. Vakaraus

dažnai visi prisimindavo Lietuvą. Vaikštinėdamas po kambarį A. Merkys atsidūsėdavo: „Kas būtų žinojęs, kad šitaip atsitiks! Juk prie vieno derybų stalo sėdėjome, tostus už draugystę kėlėme... O dabar šitaip mus įmurkdyti! Juk Dekanozovas paties Stalino vardu garantavo: „Jums, o tuo labiau šeimai, niekas negresia!“⁸⁷.

Antanas Merkys visas dienas praleisdavo Saratovo miesto teismuose. Už jo nugaros atsisėdavo du sekliai. Jis domėjosi „Kokia teisės logika yra šioje laimėjusio socializmo šalyje, kur neteisėtai mus čia atgrūdė“. Tikėjosi, kad jo teisininko žinių gal dar kam nors prireiks.

Prasidėjus karui Merkiams buvo uždrausta išeiti iš namų. 1941 m. birželio 26 d. jie visi trys suimami. Prasidėjo ilgas kelias po įvairius kalėjimus: Saratovo, Kirovo, Ivanovo, Maskvos Butyrkų, Vladimiro⁸⁸. Iki 1952 m. juos kalino be jokio teismo sprendimo, o 1952 m. visus nuteisė 25 metams kalėjimo⁸⁹...

Prokuratūros, Vidaus reikalų ministerijos ir Valstybės saugumo komiteto 1954 m. rugpjūčio 16 d. nutarimu⁹⁰ iš Vladimiro kalėjimo Antanas Merkys buvo paleistas tik 1954 m. rugpjūčio 27 d. be teisės grįžti į Lietuvą⁹¹. Sunkiai sergantį kurį laiką gydė Vladimiro ligoninėje. Joje besigydydamas labai ilgėjosi šeimos narių, jau paleistų iš kalėjimo⁹², rašė pilnus meilės ir rūpesčio laiškus. Vienas iš jo laiškų rašytas 1955 m. sausio 1 dieną:

„Brangus aniolai, motina!

Šiandien Naujieji Metai. Sveikinu Jus abu ir linkiu visokio pasisekimo Jūsų naujame gyvenime. Man širdį taip skauda dėl Jūsų. Man taip gaila Jūsų, kad aš negaliu sulaikyti ašarų. Kabinkitės kaip tik išgalite už gyvenimo. Gal ir užsikabinsite. [...].

Mano sveikata pradeda taisyti: aš kartais jau gerai matau, ypač jei kiek palenkiu galvą žiūrėdamas. Mane gydo vien vaistais... Jaučiu, kad man geriau. Prieš Naujus Metus 31/XII vėl mane aplankė ta pati ponija Malkova. Pakalbėjus man krūvą linkėjimų iškė, 10 obuolių ir 2 citrinas ir saldainių... Visa tai buvo sutikta mano su ašaromis, kurios jau visai nebesilaiko, nepaisant mano pastangų...

Prie A. Merkio kenotafo Lapių kapinėse. 1991. Iš B. E. Merkienės albumo

Rytoj vėl rašysiu Vidaus Reikalų Ministrui SSRS, prašydamas leisti grįžti Lietuvon. Bogomolovas man patarė kreiptis ir prie Lietuvos Vidaus Reikalų Ministro tuo reikalu.[...].

Gulime viename kambaryje 14 žmonių. Kambary vėdinimas labai blogas. Oras nekoks.[...]. Prieš Naujus Metus ligonius lankė vedėja gydytoja. Ji į mane prabilo labai žmoniškai. Aš pradėjau verkti. Ji nuramino. Bėda man su ašaromis. Kai pradėdu galvoti apie Jus, tai ilgai negaliu nusiraminti... Toji ponija Malkova labai geras žmogus. Ji pažadėjo man atnešti „kliukvos“. Aš jai labai padėkojau ir išlydėjau sutikti Naujųjų Metų kokioje tai kompanijoje. [...].

Linkiu Gediminui baigti savo mokslus šiemet ir stipriau užsikabinti už gyvenimo. [...].

Motin, gelbėk savo sveikatą kaip išgalėdama, nes tai brangiausia. [...]. Parašyk.

Bučiuoju brangų Gedutį, motin!

Labų dienų visiems mane atsimenantiems.

Bučiuoju rankutes.

Antanas⁹³

Perkeltas į Vladimiro srities Melenkų (Milenkų) invalidų namus, 1955 m. kovo 5 d. mirė ir buvo palaidotas to miestelio kapinėse⁹⁴.

Dvi ekspedicijos, vykusios iš Lietuvos, nesurado paskutiniojo Nepriklausomos Lietuvos ministro pirmininko palaikų. Į Lietuvą kaip simbolis buvo parvežta iš Melenkų kapinių žemės saujelė. 1991 m. gegužės 25-ąją ji buvo pašventinta Lapėse, pastatytas kenotafas, o toliau ant kalvelės, buvusioje Merkių dvaro teritorijoje⁹⁵, atidengtas klaipe diečio Ginto Jonkaus iškaltas A. Merkio biustas⁹⁶. Jo atminimui pastatytas paminklinis akmuo Petrašiūnų kapinėse Kaune⁹⁷.

Gimtajame Kupiškio rajono Bajorų kaime Henriko Orakausko ir Leono Perekšlio 1991 m. pastatytas stogastulpis⁹⁸ primena vietą, kurioje gimė tragiškos lemties ženklų pažymėtas Lietuvos valstybės veikėjas, naiviai pasitikėjęs didžiosios kaimynės iš rytų vadovų žodžio ir susitarimo galia ir skaudžiai nusivylęs, kaip ir daugelis to meto Lietuvos žmonių.

Literatūra ir šaltiniai

¹ *Urbonienė E.* Sugrįžęs ažuolo rūpintojėliu // Kupiškėnų mintys, 1991 06 08, Nr. 42, p. 2.

² *Grigaliūnienė A.* „Kad ir kur numirėčiau“ // Kupiškėnų mintys, 1990 04 14, Nr. 43, p. 2.

³ Antano Merkio autobiografija, iš jo rankraščio perrašyta spausdinimo mašinėle 1954 m. spalio 18 d. Birutės Emilijos Merkienės archyvas (toliau – B. E. Merkienės archyvas). Kaunas, 2009 metai.

⁴ Ten pat.

⁵ Naujas Kauno miesto burmistras // Savivaldybė, 1934 sausio mėn., Nr. 1, p. 25.

⁶ Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. XIV. Vilnius, 2008, p. 713; *Kasperavičius A.* Jaunystė ir Pirmojo pasaulinio karo metai. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas // Lietuvos Respublikos ministrai pirmininkai 1918–1940. Sud. R. Čepas. Vilnius, 1997, p. 432.

⁷ Ten pat.

- ⁸ Antano Merkio autobiografija. B. E. Merkienės archyvas.
- ⁹ *Dr. Vasiljauskas*. Nepriklausomybės karas. Karas su bolševikais. Lietuva 1918–1938. Red. V. Kemežys. Kaunas, 1990, p. 47.
- ¹⁰ Seimo nariai (1936–1940). Antanas Merkys (1887–1955). http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r.=4166&p_d=3476&p_k=1
- ¹¹ Vietinės brigados vado pulkininko leitenanto Antano Merkio tarnybos lapas. Tarnybos eiga. Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 930, ap. 2M, b. 116, l. 38.
- ¹² *Kasperavičius A.* Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės kūrėjas. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, p. 436.
- ¹³ 1922 m. kovo 3 d. vietinės brigados vado mjr. Antano Merkio nuorašas krašto apsaugos ministrui. LCVA, f. 384, ap. 3, b. 567, 1d., l. 87.
- ¹⁴ 1921 m. rugpjūčio 20(30?) d. vietinės kariuomenės brigados vado mjr. Antano Merkio raštas Krašto apsaugos ministrui. LCVA, f. 384, ap. 2, b. 207, 1d., l. 118.
- ¹⁵ *Kasperavičius A.* Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės kūrėjas, p. 436.
- ¹⁶ http://lt.wikipedia.org/wiki/Antanas_Merkys
- ¹⁷ *Kasperavičius A.* Advokatas ir visuomenės veikėjas. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, p. 437.
- ¹⁸ „Eltos“ kursai // Lietuvos žinios, 1922 09 19, Nr. 162, p. 3.
- ¹⁹ *Pauliukevičienė A.* Merkių kraujas // Kauno tiesa, 1990 03 01, Nr. 48, p. 4.
- ²⁰ 1952 m. kovo 5 d. Antano Merkio asmeninių parodymų protokolo išrašas. Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), f. K–1, ap. 8, b. 116, l. 260.
- ²¹ 1952 m. kovo 8 d. Antano Merkio apklausos protokolo išrašas. LYA, f. K–1, ap. 8, b. 116, l. 252.
- ²² Visuotinė lietuvių enciklopedija, T. XIV, p. 713.
- ²³ 1952 m. kovo 8 d. Antano Merkio apklausos protokolo išrašas. LYA, f. K–1, ap. 8, b. 116, l. 253; Tautininkų suvažiavimas // Lietuvos aidas 1933 gruodžio 16, Nr. 88, p. 4.
- ²⁴ 1952 m. kovo 10 d. Antano Merkio apklausos protokolo išrašas. LYA, f. K–1, ap. 8, b. 116, l. 246, 247.
- ²⁵ Pulkininko leitenanto Antano Merkio telefonograma Nr. 21652, perduota 1926 m. gruodžio 18 d. Krašto apsaugos ministerijai. LCVA, f. 384, ap. 3, b. 139, l. 19.
- ²⁶ *Macežinskienė V.* Kauno miesto burmistras // Diena, 1995 gegužės 13, Nr. 103, p. 11.
- ²⁷ 1952 metų kovo 5 dienos Antano Merkio asmeninių parodymų protokolo išrašas. LYA, f. K–1, ap. 8, b. 116, l. 260.
- ²⁸ Ten pat, l. 261.
- ²⁹ Ten pat, l. 269.
- ³⁰ Lietuvių suvažiavimas Šilutėje // Diena, 1929 05 04, Nr. 23, p. 3.
- ³¹ *Gaigalaitė A.* Dr. Dovas Zaunius ir jo diplomatija ekonominių sunkumų Europoje laikotarpiu (1929 11 08–1934 06 12). Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918–1940. Sud. A. Gaigalaitė, J. Skyrius, A. Kasperavičius, A. Veilientienė. Vilnius, 1999, p. 268.
- ³² Ten pat.
- ³³ *Putrius J.* Antanas Merkys – Klaipėdos krašto gubernatorius // Klaipėda, 1991 05 18, p. 2.
- ³⁴ Žymūs Kauno žmonės: atminimo įamžinimas. <http://atminimas.kvb.lt/asmenvardis.php?asm=MERKYS%20ANTANAS>
- ³⁵ *Macežinskienė V.* Kauno miesto burmistras, p. 11.
- ³⁶ Naujas Kauno miesto burmistras, p. 24.
- ³⁷ *Macežinskienė V.* Kauno miesto burmistras, p. 11.
- ³⁸ Naujas Kauno miesto burmistras, p. 24.
- ³⁹ *Macežinskienė V.* Kauno miesto burmistras, p. 11.
- ⁴⁰ Kauno apskrities archyvas (toliau – KAA), f. 219, ap. 1, b. 958, l. 105.
- ⁴¹ <http://atminimas.kvb.lt/asmenvardis.php?asm=MERKYS%20ANTANAS>
- ⁴² 1935 m. gruodžio 31 d. Kauno miesto burmistro įsakymas Nr. 615. KAA, f. 219, ap. 1, b. 928, l. 74.
- ⁴³ *Macežinskienė V.* Kauno miesto burmistras, p. 11.
- ⁴⁴ 1940 m. gruodžio 30 d. Antano Merkio asmeninių parodymų protokolo išrašas. LYA, f. K–1, ap. 8, b. 116, l. 228.
- ⁴⁵ <http://atminimas.kvb.lt/asmenvardis.php?asm=MERKYS%20ANTANAS;KasperavičiusA>. Laikinosios sostinės burmistras. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, p. 450.
- ⁴⁶ *Leonavičius J.* Atsargos karininkų Sąjungos skyrių atstovų suvažiavimas // Kardas, 1940 II 15, Nr. 4, p. 91, 92.
- ⁴⁷ III Pabaltijo miestų sąjungų atstovų konferencija Kaune // Savivaldybė, 1935 liepos mėn., Nr. 6, p. 8.
- ⁴⁸ 1940 m. spalio 30 d. A. Merkio asmeninių parodymų protokolo išrašas. LYA, f. K–1, ap. 8, b. 116, l. 229.
- ⁴⁹ *Merkys A.* Lietuvos miestų teisinė konstrukcija. (Referatas skaitytas III Baltijos miestų s-gu atstovų konferencijoje Kaune) // Savivaldybė, 1935 liepos mėn., Nr. 6, p. 1, 3.
- ⁵⁰ Visuotinė lietuvių enciklopedija, T. XIV, p. 713; <http://atminimas.kvb.lt/asmenvardis.php?asm=MERKYS%20ANTANAS>
- ⁵¹ *Macežinskienė V.* Kauno miesto burmistras, p. 11.
- ⁵² LYA, f. K–6, ap. 1, b. 3257, l. 46.
- ⁵³ Gedimino Merkio atsiminimai apie tėvą. B. E. Merkienės archyvas; *A. Dargis*. Paskutinis Lietuvos rugpjūtis // Nemunas, 1989, Nr. 10, p. 40.
- ⁵⁴ *Dargis A.* Ten pat.
- ⁵⁵ B. E. Merkienės archyvas; *Grigaliūnienė A.* „Kad ir kur numirčiau“, p. 2.
- ⁵⁶ *Dargis A.* Ten pat, p. 41.
- ⁵⁷ *Žepkaitė R.* Vilnius ir Vilniaus kraštas – Lietuvos respublikos dalis. Vilniaus ir Vilniaus krašto perėmimas. Vilniaus istorijos atkarpa 1939–1940. Vilnius, 1990, p. 45.
- ⁵⁸ *Dargis A.* Ten pat, p. 41.
- ⁵⁹ *Kasperavičius A.* Lietuvos vyriausybės įgaliotinis Vilniuje. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, p. 451.
- ⁶⁰ *Žepkaitė R.* Vilnius ir Vilniaus kraštas – Lietuvos respublikos dalis, p. 45.
- ⁶¹ Ministras pirmininkas A. Merkys aktualiais žemės ūkiu, prekybos ir pramonės reikalais. Ministro pirmininko kalba Ž. Ū. Rūmų suvažiavime 1940 05 03 // Tautos ūkis, 1940 05 11, Nr. 18, p. 359.
- ⁶² Ministro pirmininko kalba Prekybos, Pramonės ir Amatų Rūmų susirinkime, š. m. gegužės 7 d. Ten pat, p. 360.
- ⁶³ Ministrų tarybos 1940 m. gegužės 9 d. posėdis. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 1390, l. 77.
- ⁶⁴ *Kasperavičius A.* Katastrofai artėjant. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, p. 462.
- ⁶⁵ *Audėnas J.* Pramanyti kaltinimai Lietuvai. Paskutinis posėdis. Vilnius, 1990, p. 186.
- ⁶⁶ *Kasperavičius A.* Katastrofai artėjant. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, p. 465.
- ⁶⁷ *Audėnas J.* Paskutinis posėdis, p. 190.
- ⁶⁸ *Kedys J. P.* Sovietų Sąjungos ultimatas Lietuvai ir jos okupacija. Terorizuojama ir naikinama Lietuva 1938–1991. Klaipėda, 1994, p. 57.
- ⁶⁹ *Kasperavičius A.* Tragiškasis 1940 m. birželis. Antanas Merkys – paskutinis ministras pirmininkas, p. 465.
- ⁷⁰ Ten pat.
- ⁷¹ Gedimino Merkio atsiminimai apie tėvą. B. E. Merkienės archyvas.
- ⁷² *Kedys J. P.* Sovietų Sąjungos ultimatas Lietuvai ir jos okupacija, p. 58.
- ⁷³ 1940 metų gruodžio 30 dienos Antano Merkio asmeninių parodymų protokolo išrašas. LYA, f. K–1, ap. 8, b. 116, l. 219.
- ⁷⁴ *Kasperavičius A.* Tragiškasis 1940 m. birželis, p. 465.
- ⁷⁵ *Skjrius J.* Pirmoji bolševikinė okupacija 1940 metais. <http://209.85.129.132/search?q=cache:dCcooRZMikEJ:mkp.emokykla.lt/gimtoji/docs/...>
- ⁷⁶ *Kedys J. P.* Sovietų Sąjungos ultimatas Lietuvai ir jos okupacija, p. 62.
- ⁷⁷ http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r.=4166&p_d=3476&p_k=1
- ⁷⁸ Visuotinė lietuvių enciklopedija, T. XIV, p. 713.
- ⁷⁹ *Kasperavičius A.* Tragiškasis 1940 m. birželis, p. 467.
- ⁸⁰ Gedimino Merkio atsiminimai apie tėvą. B. E. Merkienės archyvas.
- ⁸¹ Vokiečiai vis dar neužmiršo Antano Merkio darbo Lietuvos labai Klaipėdos krašte, kuomet jis buvo gubernatoriumi.
- ⁸² Gedimino Merkio atsiminimai apie tėvą. B. E. Merkienės archyvas.
- ⁸³ Ten pat.
- ⁸⁴ LYA, f. K–1, ap. 8, b. 116, l. 219.
- ⁸⁵ LYA, f. K–6, ap. 1, b. 3257, l. 9, 15, 16.
- ⁸⁶ *Runaitė I.* Likimo ironija, arba kas yra kas? // XXI amžius. Nr. 45. http://www.XXiamzius.lt/numeriai/2008/13/lingv_01.html
- ⁸⁷ Gedimino Merkio atsiminimai apie tėvą. B. E. Merkienės archyvas.
- ⁸⁸ Visuotinė lietuvių enciklopedija, T. XIV, p. 713.
- ⁸⁹ http://lt.wikipedia.org/wiki/Antanas_Merkys
- ⁹⁰ *Urbšys J.* Atsiminimai. Kaunas, 1990, p. 129.
- ⁹¹ http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r.=4166&p_d=3476&p_k=1
- ⁹² Po Stalino mirties, prasidėjus vadinamajam atšilimui, Merkliai buvo paleisti iš kalėjimo. 1954 m. kovo 19 d. išlaisvintas sūnus Gediminas, rugpjūčio 27 d. – žmona Marija.
- ⁹³ *Dargis A. Po 50 metų // Nemunas, 1990, Nr. 3, p. 57.*
- ⁹⁴ Visuotinė lietuvių enciklopedija, T. XIV, p. 713; http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r.=4166&p_d=3476&p_k=1
- ⁹⁵ Lapių miestelio istorija // <http://www.bendruomenes.lt/comunity/sites/static.php?pid=31932&id=31933>
- ⁹⁶ *Kuzmickaitė J.* Sugrįžo žemės saujelc // Kauno tiesa, 1991 05 28, Nr. 103, p. 1.
- ⁹⁷ http://lt.wikipedia.org/wiki/Antanas_Merkys
- ⁹⁸ *Urbonienė E.* Sugrįžęs ažuolo rūpintojėliu, p. 2.

„Jo balsas skamba kaip vargonai“

Violeta ALEKNIENĖ

(Juozas Tumas-Vaižgantas)

Bėgantis laikas verčia vis naujus, neapžvelgtus gimtojo krašto istorijos puslapius, dažnai į užmarštį nusinešdamas talentingų kraštiečių indėlį Lietuvos kultūrai. Tokio likimo žmogus – vargonininkas, operos solistas, aktorius ir pedagogas Juozas Katelė, nuo kurio gimimo 2009 m. liepos 10 d. sukako 125 metai. Bosas Juozas Katelė nugyveno ilgą ir turiningą gyvenimą¹. Už pastebėtą jo talentą, įtraukimą į draudžiamo kultūros Sąjūdžio veiklą, kultūrai atiduotą gyvenimą, turime būti dėkingi Aukštaitijos svieto budintojui, kunigui, švietėjui Jonui Katelei.

Nuo seno teigiama, kad Kupiškio krašto karališkieji valstiečiai gyveno geriau. Tačiau garsaus kunigo J. Katelės brolio Juozo šeimai, su dideliu pulku vaikų, pobaudžiančiame Suvainių kaime 25 ha žemės sklype teko bristi per kasdieninius rūpesčius ir vargus. Juozo motina Kotryna Čiurlytė-Katelienė ištekėdama gavo 10 ha žemės².

Juozas Katelė gimė 1884 m. liepos 10 d. Suvainiuose, kuris tuo metu priklausė Kupiškio valsčiui³. Iki aštuonerių metų Juozukas, kaip ir kiti šio kaimo vaikai, lakstė lygiais keliukais, braidė pakalnėje tekančioje Pyvesos upėje. Vyresnės seserys broliuką pristatydavo prie namų ruošos darbų: pešioti plunksnas, atnešti malkų, pašluoti trobą, išginti gyvulius...

Kaip buvo pastebėti mažo kaimo berniukšcio gabumai muzikai? J. Katelė savo dienoraštyje rašo: „Maloniausia iš mano jaunystės dienų prisiminimų buvo kaimo muzikantas – smuikininkas griežęs smuiku vestuvėse mano sesers. Pastebėjęs mano nepaprastą susižavėjimą smuiku jį man padovanojo. Ir nuo to laiko būdamas vos penkių metų pradėjau čirpinti smuiku“⁴. Beje, jo motina Kotryna Katelienė irgi turėjo gražų balsą⁵.

Į Panemunėlį Juozuką atsivežė sesuo Elzbieta. Ji čia gyveno ir dirbo klebonijoje šeimninke. „Dvi kitos seserys – Uršulė ir Izabelė – taip pat kurį laiką klebonijoje gyvendamos, pačios mokėsi ir paskui kiek sugėbėdamos pradėjo kitus mokyti. Bet ypač daug dėmesio Panemunėlio klebonas yra parodęs savo brolvaikiui Juozui Katelei. Vos aštuonerių metų vaiką, atvežtą iš gimtųjų Suvainių į Pa-

nemunėlio kleboniją, apgyvendino Naujikuose, klebonijos palivarke, ir ten pradėjo mokyti“⁶.

Klebonijoje pirmą kartą smuiku jis griežė kaire ranka. Tai pastebėjęs dėdė kunigas liepė brolvaikiui pradėti groti dešine ranka. Už tai „pažadėjo nupirkti naują smuiką iš Dinaburgo. Nors nenorom turėjau suktis, nes netrukus gavau naujutėlį smuiką“⁷, – prisimena J. Katelė. Pirmasis Juozuką mokyti groti smuiku suskato bažnyčios sargas Ušeckas.

1897 m. Panemunėlyje baigė rusišką pradžios mokyklą. Naujikų palivarke tuo pat metu mokėsi lietuviškai. Tais pačiais metais kun. J. Katelės paliepiamu sūnėnas mokslus tęsia Rokiškio muzikos mokykloje, kurią įkūrė čekas Rudolfas Lemanas. Mokytis pas reiklų čeką nebuvo lengva. Jauniems berniokėliams sunkiai sekėsi suprasti mokytojo lenkišką kalbą su čekiška priemaiša. Vadovėlių nebuvo, todėl mokiniai vieni nuo kitų nusi-rašinėdavo natas ir padarydavo klaidų. Tik po dvejų metų profesorius leido būsimiems vargonininkams groti iš Juozo Grimo vargonų vadovėlio. „Ir aš pasiryžau atlikti vargonais to paties autoriaus kūrinį. Vos įpusėjęs, išgirdau už durų braškančius profesorius batus. Tai buvo blogas ženklas: staiga atsidarė durys ir pamačiau profesorių su ilgu raudonu pieštuku. Pribėgęs prie vargonų pulto, per visą knygos puslapį nubraižė raidę „Gis“. Nesuvokdamas kurioje vietoje įvyko klaida, nutariau viską kartoti iš pradžių, bet vos tik priartėjau prie nelemtos vietos, vėl durys dar triukšmingiau atsidarė ir profesorius su mėlynu pieštuku vėl nubrėžė man nesuprantamai ir priedui pavaišino su plaštaka per žandą“⁸. Taip vaizdžiai mokslus Rokiškyje aprašo J. Katelė.

Panemunėlio Šv. Juozapo bažnyčios kapela. Iš kairės į dešinę ketvirtas sėdi Juozas Katelė. 1904, Panemunėlis

Po nemalonaus įvykio Juozas grįžo į Panemunėlį. Prof. R. Lemanas parašo laišką kun. J. Katelei. Jame atsiprašo už netaktišką elgesį su mokiniu ir prašo jį sugrąžinti atgal. Prireikė sesers Elzbietos pagalbos. Jos paguostas ir paprašytas Juozas sugrįžo į Rokiškį. Apie savo sugrįžimą rašo: „Grįžus man atgal į muzikos mokyklą profesorius elgsena prie manęs žymiai pagerėjo. Jis paprašė

duoti jam tą knygą ir tą lapą, kurį buvo išplėšęs. Lapą gražiai įklįjavo, o tas vietas, kur buvo įbrėžta raudonai ir mėlynai „Gis“, ištrynė palikdamas mažą raudoną kryžiuką⁶⁹. Profesoriumi vakarais grojant vargonais auklėtinis pūsdavo dumplės, o mokytojui paėmus į rankas violančėlę grodavo fortepijonu¹⁰.

Į Rokiškio šv. Mato bažnyčią vargonų muzikos klausytis atvykdavo aplinkinių dvarų savininkai su savo šeimos nariais. Profesorius vargonuodavo labai virtuosiškai, profesionaliai. Dumplės dažniausiai pūsdavo J. Katelė¹¹. Mokiniai įsiminė ir kiti profesoriaus gabumai. Jis Rokiškio dvarą ir bažnyčią sujungė telefonais, mokėjo gaminti elektrą, derino fortepijonus, fotografavo¹².

J. Katelei įsiminė vienas susitikimas su Skrebiškio dvarininko dukra Jadvyga. „Man einant iš paskos, tyčia ar netyčia Jadzikei iškrito nosinaitė, kurią aš greitai, su didžiausiu džentelmeniškumu įteikiau savininkei, kuri padariusi didelį reveransą su saldžia šypsena man padėkojo“¹³. Dumplių pūtėją tuo metu buvo užvaldęs pavydas ir jis sau pažadėjo, kad seks mokytojo pavyzdžiu.

Per pirmas atostogas būsimą vargonininką į Suvainius parsiveždavo tėvas. Namuose jis namiškiams grodavo smuiku. Smuiko muzikos negalėjo išgirsti tėvas, nes 1863 m. sukilimo metu rusų kareiviai jį sumušė ir nuo to laiko neteko klausos. 1901 m. baigęs Rokiškio muzikos mokyklą J. Katelė grįžo į Panemunėlį ir pakeitė buvusį vargonininką Petrą Vinkšnelį. Dėdės paskatintas ėmėsi aktyvios visuomeninės veiklos: suorganizavo chorą, įkūrė orkestrą, vaidino slaptuose vaidinimuose. Orkestrą sudarė iš kariuomenės grįžę muzikantai. Jų buvo keturi, o kitus vargonininkas išmokė groti smuiku, klarinetu ir kontrabosu¹⁴.

„Tai buvo linksmi ir malonūs laikai Panemunėlio klebonui. Apsuptas jaunų, susipratusių ir veiklių padėjų, pats jautėsi laimingas, patenkintas. Kas šventadieniais, ypač per atlaidus, klebonijoje rinkdavosi jo vienminčiai, bičiuliai, padėjėjai ir mokiniai. Grojo stygų orkestras, kuriame, be kun. P. Dogelio ir J. Katelės, dalyvavo dar kito brolio dukra Bronislava Katelė“

Juozas Katelė Samaroje. 1919 03 10

Juozas Katelė (sėdi trečias iš kairės) su J. Naujalio choro vadovų ir vargonininkų kursų dalyviais. 1907, Kaunas

tė“¹⁶. Orkestras grodavo Vieniažinskio „Mazurką“, ariją „Už Večer“ iš „Pikų damos“ operos, įvairius romansus.

Suėjimuose klebonijoje ir sekmadieninėse šv. Mišiose Panemunėlyje dalyvaudavo būsimasis lietuvių literatūros klasikas J. Tumas. Pirmas J. Katelės ir svečio susitikimas įvyko 1902 m. Užsimezgusi draugystė juos lydėjo visą gyvenimą. Tuomet J. Tumas buvo dar gana jaunas ir labai jautrus. Klebonijos valgomajame, prie Elzbietos Katelytės parengto vaišių stalo, Vaižgantas su kitais svečiais karštai diskutavo apie lietuviškos spaudos platinimą, mokė, kaip saugotis žandarų. Ypač jis priekaištavo už lenkiškai skaitomą evangeliją, giedamas giesmes. Lenkiškas „gadzinkas“ bažnyčioje giedojo dvaro šėrikas pritariant vargonams.

Svečio karštos kalbos neliko be atsako. J. Katelė dienoraštyje vaizdžiai aprašo netikėtus pasikeitimus šv. Mišių metu. „Sukviečiau visus giedorius ir įspėjau, kad atsiņeštų lietuviškas „valandas“. Pradėjęs giesmes giedoti lietuviškai dvaro šėrikas labai nustebo ir užgesinęs žvakutę pasišalino nuo vargonų“. Apie savo sumanymą sūnėnas net dėdės, kun. J. Katelės, neperspėjo. Visi buvę bažnyčioje pradėjo giedoti, o kunigas šypsotis¹⁷.

1897 m. netikėtai mirė J. Katelės tėvas. Jis susirgo plaučių uždegimu pačios rugiapjūtės metu¹⁸. Suvainių kaime esantį 25 ha ūkį paveldėjo vargonininko brolis Jonas Katelė.

J. Katelė artisto duonos ragavo dalyvaudamas slaptuose vaidinimuose. Iki lietuviškos spaudos panaikinimo panemunėliečiai vaidindavo slaptose parapijos vietose. Nuo 1904 m. vaidino visur: Panemunėlyje, Rokiškyje, Kamajuose, Panevėžyje¹⁹. Kartu su vikaru K. Perekšliu geranoriškai kunigui krėsdavo juokus. Jauno vargininko ga-

bumai plačiau atsiskleidė dirbant Kaune. Atsidėkodamas kun. J. Katelei sūnėnas kartu su kitais jo mokiniais, švietimo darbo talkininkais organizavo geradarių 50-ties metų kunigavimo jubiliejų. Kunigas atlaikė iškilmingas šv. Mišias, kurių metu grojo orkestras ir giedojo choras. Per mišias kun. J. Katelė pasakė „galbūt gražiausių savo pamokslų apie švietimą“²⁰.

Dar prieš dėdės kun. J. Katelės mirtį sūnėnas

išvyko į Kauną ir čia 1907 m. baigė J. Naujaliao choro vadovų ir vargonininkų kursus. 1908 m. norėdamas išvengti tarnybos carinėje armijoje su kitais jaonais žmonėmis išvyko į Samarą (Rusija)²¹. Panemunėlyje vargonininku pradėjo dirbti jo sesers Paulinos sūnus Juozas Bieliūnas.

Samaroje J. Katelė dirbo ir tęsė savo mėgstamą visuomeninę veiklą. „Buvau pradžios mokyklos dainavimo mokytoju ir liaudies konservatorijos vargonų klasės dainintoju. Tuo pačiu lankiau pas profesorių Kniaginą solinio dainavimo pamokas“²² – apie savo tuometinį gyvenimą rašo J. Katelė.

Išėivių iš Lietuvos veiklą Samaroje koordinavo pabėgėlių komitetas. Jo pirmininku buvo išrinktas advokatas Vaišvila, vadybos nariais J. Katelė, Kazimiera Jurgutytė, mokytoja Felicija Bieliūnaitė, mokytojas Garnelis, inžinierius Dūda, Žukauskas, J. Bagoslauskas, Valentinavičius ir kiti. Jauni, talentingi, veiklūs lietuviai susibūrė į muzikos, literatūros, šokėjų, dramos būrelius. Ypač aktyvūs buvo choristai ir vaidintojai. Dramos būrelio nariai suvaidino visiems patinkančias ir gyvenimiškas pjeses: J. Tumo „Dėdė atvažiavo“, „Nepadėjus nėr ko kasti“ ir t. t.²³ Tarp kitų lietuviškų vakarų 1915 m. Samaros miesto teatre su dideliu pasisekimu buvo inscenuotas gyvasis paveikslas „Ant pilies griuvėsių“²⁴.

1913 m. J. Katelė ir kiti lietuviai Samaroje pirmą kartą pamatė dainininką Fiodorą Šaliapiną. Samaros cirko teatre jis sutiko dainuoti po ilgų derybų. Apie susitikimą su garsiuoju Rusijos dainininku J. Katelė rašė: „Iš anksto nusipirkau už 1 rublį bilietą į galiorką, nes kitur buvo neįkandama. Su didžiausiu nekantrumu laukėm pasirodant F. Šaliapino. Ir štai uždanga pakyla ir pasirodo aukšto ūgio, blondinas ir labai išdidus vyras. Aš sulaukiau alsavimą, įsikibau į barjerą bijodamas, kad nepritrenktų savo galingu balsu, bet kaip nustebau išgirdęs gražų, švelnaus tembro balsą. Dabar aš suprantu, kad negana turėti galingą balsą, bet reikia kultūringai jį mokėti valdyti“²⁵.

Samaroje brandaus amžiaus kavalieriui į akį krito mokytoja Kazimiera Jurgutytė. Jie kartu dirbo lietuvių mokykloje, o vėliau dalyvavo vaidintojų būrelyje. Būsimą žmoną J. Katelė mokė muzikos ir dainavimo²⁶. Juozas su Kazimiera susituokė 1919 m. rugpjūčio 16 d. Į Lietuvą jiedu grįžo 1919 m. kartu su broliu Petru Katele ir mokytoju Jonu Šiliūnu. Panevėžyje jiems pastogę suteikė Felicija Bieliūnaitė. Norint pragyventi reikėjo skubiai ieškoti darbo. K. Katelienė nuo 1920 m. rugsėjo 1 d. Panevėžio švietimo komisija skyrė dirbti mokytoja miesto trečiojoje pradinėje mokykloje²⁷. J. Katelė įsidarbino Panevėžio valdybos pasų skyriuje²⁸. Panevėžyje Juozas surado vienminčių, kuriuos subūrė į savišvieklininkų būrelį. Per trumpą laiką pastatė Čiurlionienės pjesę „Pinigėliai“. Šiame veikale su dideliu pasisekimu Keraitienės vaidmenį atliko K. Katelienė. Įspūdingai pasirodė J. Sideravičius, F. Bieliūnaitė, J. Bal-

Juozas Katelė Samaroje. 1908–1919

čikonis²⁹. Apie namiškius Juozas sužinodavo iš laiškų, kuriuos rašė sesuo Elžbieta. Perskaitė laiškus sužinome, kad ji džiaugėsi brolio ir jo žmonos sugrįžimu, prisiglaudimu pas gimines ir pergyveno dėl sunkių gyvenimo sąlygų. „Neturit ant ko atsigtult, net atsisėst. Pas Pauliną Bieliūnienę yra mano lova, pas Kaziuką Rokiškyje kamara, dar ir šėpa rūbam sukabint ir ta Kraštuos. Taigi, kad galėtumėt parsivežt ir pasinaudot“³⁰.

Lenkams okupavus Vilnių beveik visas lietuvių kultūrinis gyvenimas persikėlė į Kauną. 1920 m. sausio 29 d. įsteigta Lietuvių meno kūrėjų draugija, kurios įstatuose buvo įrašyta ir apie Operos teatro įkūrimą³¹. Vienas šio puikaus sumanymo iniciatorių buvo J. Žilevičius, kuris su J. Katele susipažino dirbdamas Panevėžyje. Jis vargonininką pakviečia dirbti į Kauną. 1921 m. birželio 11 d. J. Katelė debiutavo Rubiņšteino operoje „Demonas“, kurioje atliko senojo tarno vaidmenį³². 1922 m. sausio 1 d. Švietimo ministerijai valdybą pavadinus Valstybės opera J. Katelė tampa šios įstaigos darbuotoju. Apie tai liudija asmens byloje esantis įrašas, kad nuo 1922 m. rugsėjo 1 d. priimtas dirbti operos solistu³³. Savo dienoraštyje jis surašė visus operose atliktus vaidmenis. Nuo 1921 m. birželio 1 d. iki 1933 m. sausio 13 d. nurodo 32 atliktus vaidmenis. Svarbiausi iš jų: Sparafučilė ir Monteronė („Rigoletas“), Bartolas („Sevilijos kirpėjas“), Mefistofelis, Vagneris („Faustas“), Zakristijonas („Toska“), Cuniga Morales („Karmen“), Džarnas („Toma“ „Minjon“), Liuteris (Ž. Ofenbacho „Hofmano pasakos“), senasis tarnas (A. Rubiņšteino „Demonas“), Vaitas (R. Planheto „Kornevilio varpai“).

Geriausiai sekėsi atlikti Bartolą, Džarną, Monteronę, Nečiporą. Ilgai niekas negalėjo jo pakeisti Bartolo vaidmenyje. Per beveik du dešimtmečius J. Katelė atliko pagrindinius ir didesnės apimties antraeilius vaidmenis, kurie buvo įvairiai vertinami. V. Žadeika po „Toskos“ spektaklio rašė, kad zakristijonas suvaidintas ypač gerai. Visi humoristinio turinio suvaidinti personažai atnešdavo sėkmę. Į teatro istoriją šis žmogus įėjo kaip geras komiškų partijų interpretatorius. Daugiau pastabų sulaukdavo už pagrindinių vaidmenų atlikimą. Jis pats suprato, kad nespėjo tobuliau įvaldyti balso diapazono.

Juozas Katelė ir žmona Kazimiera Jurgutytė-Katelinė su dukromis Snieguole ir Danute. 1929, Kaunas

Valstybės operoje teko dainuoti su įžymiais kitų šalių atlikėjais – operose „Boriss Godunovas“ su F. Šaliapinu, „Traviatoje“ su Lipkauskaite, „Sevelijos kirpėjas“ su Sibiriakovu. Dainininkė už puikiai atliktą Bartolo vaidmenį įteikė Juozui savo nuotrauką³⁴.

Gyvendamas Kaune kupiškėnas bendravo su Kipru Petrausku ir kitais buvusiais muzikos mokyklos auklėtiniais: Juozu Gruodžiu, Juozu Tallat-Kelpša³⁵. Tarpukario Kaune trūko operos solistų. Spektakliuose tekdavo atlikti net po kelis vaidmenis. „Pavyzdžiui, operoje „Rigoletas“ man prisiėjo net 3 vaidmenis atlikti: Sparafučilį, Monteroną ir Marullo“. Išvykus Petruui Olekui į Ameriką Kauno Valstybės operos teatras negalėjo statyti operos „Faustas“, nes nebuvo kam atlikti Mefisto vaidmens³⁶. K. Petrauskas, pasikvietęs į viešbutį, kuriame jis gyveno, tris bosus – Antaną Vaičiūną, Stasį Audėjų bei Juozą Katelę ir kelis kartus išklausęs dainininkus, pasirinko J. Katelę. „Šiuo kartu man nusišypsojo laimė ir pirmuoju aš turėjau atlikti Mefisto vaidmenį kartu su K. Petrausku“³⁷, – prisimena J. Katelė.

Sulaukęs garbaus amžiaus Kipras Petrauskas su visais buvo draugiškas, mėgo humorą. Po repeticijų ar įvairių susibūrimų metu pasakodavo nuotykius, anekdotus. „Kiekvieną kartą man būnant teatre stengdavosi su manimi pasikalbėti, o, svarbiausia, klausdavo: „Katele, tai kiek gi tau metų? Ir aš pasakydavau, kad esu vyresnis“, – savo dienoraštyje užrašė J. Katelė. Liūdnei nusišypsojęs K. Petrauską bendraamžis stengdavosi paguosti. Primindavo, kokius puikius jis parengė solistus. „Taip, teisingai, aš tuo džiaugiuosi, nes mano mokiniai auga“³⁸, – atsakydavo maestro.

Su jaunystės laikų draugu J. Tumu atvykęs į Kauną susitiko laidojant prof. K. Jaunių. Vėliau susitikdavo operų premjerose, repeticijose. Po Rubiņšteino „Demone“ atlikto senojo tarno vaidmens Vaižgantas pasakė, kad draugo balsas skamba kaip vargonai. „Vytauto bažnyčiai reikėjo gero akompaniatoriaus. Juo tapo mano tėvas, nes Valstybinės operos direktorius J. Žilevičius jį paskyrė prašant Vaižgantui. Kartu dirbdami sukūrė chorą“³⁹, – pasakojo dukra Snieguolė Katelytė-Vaitku-

vienė. Keturių asmenų Katelių šeima Kaune iki pasistatant savus namus gyveno Laisvės alėjoje, viename name su Vaižgantu. Čia 1923 m. gimė dukra Danutė Regina, o 1926 m. – Snieguolė Kazimiera. Jaunylei Vaižgantas net ir vardą išrinko. Neslėpdama susijaudinimo S. Vaitkuvienė pasakojo: „Tuo metu jis iš prancūzų kalbos vertė pasaką, kurios pagrindinė herojė buvo Snieguolė. Pasakos mergaitės vardą pasiūlė tėveliams. Tačiau reikėjo ir švento vardo. Davė mamytės – Kazimieros vardą. Beveik visos vaikystės dienos praėjo su žmogumi, kurį mylėjo visas Kaunas. Kada Vytauto bažnyčios choras repetuodavo, Vaižgantas su vaikais pasikėlęs sutaną žaisdavo futbolą. Žiemą atsisėdęs į rogutes su manimi leisdavosi kartu nuo Nemuno slėnio kalno. Mylėjo visus, ypač jaunimą. Studentams skolindavo pinigų. O kai pinigų neturėdavo, ant auditorijos durų užkabindavo raštelį „Šiandien pinigų neturiu ir neskolinu“. Jo namuose pietaudavo net bažnyčios choristai“⁴⁰. K. Katelinė norėjo, kad J. Tumas taptų Snieguolės krikštatėviu. Krikštyti mergaitę atsisakė, nes būsimoji krikšto motina buvo kunigystės atsisakiusio žmogaus su-tuoktinė. To daryti neleido bažnytiniai kanonai.

1926 m. Kaune kilo didelis potvynis. Šeštadienį daug žmonių nebuvo namuose. Kai Laisvės alėjoje vanduo pakilo iki pusės metro, Danutė su Snieguole vienos žaidė bute. Gelbėjimo darbams vadovavo J. Tumas. Į pagalbą Kauno miesto valdžia skyrė kareivių. Mergaitės tėvo draugas nusivedė į savo butą, kareiviams liepė pernešti pianiną, bufetą ir kitus būtiniausias daiktus. „Nuvargusi ir išsigandusi su sesute užmigau rašytojo darbo kambaryje ant sofos. Iki šios dienos įsiminė rašomasis stalas su staline lempa“, – pasakojo S. Vaitkuvienė. Silpstant šeimos globėjo sveikatai J. Katelė dukreles atsivedė jo aplankyti. Mergaitėms labiausiai patiko kanarėlės. J. Tumas joms dovanojo knygą „Mūsų gyvūnėliai“. Joje žaliu rašalu užrašė „Danutei ir Kaziutei Katelyčioms, – kad gyvūnėlius mylėtų ir jiems geros būtų“⁴¹. Mirus Vaižgantui verkė visas Kaunas. Mano pašnekovė įsiminė, kad nešant karštą ji matė uždėtą studentišką kepurę su tautine juoste⁴².

Solistui išvykus iš Kauno J. Tumas visada sulaukdavo telegramų, trumpų atvirlaiškių. Juose trumpai parašydavo apie savo šeimą, teiraudavosi, kokia rašytojo sveikata. Apie 1932 metus J. Katelė Aukštaičių gatvėje, netoli profesoriaus J. Lašo namo, pradėjo statyti savąjį. Kadangi šeimos pajamos siekdavo iki 1000 Lt, statyboms pinigų trūko. Nebaigtus statyti namus teko parduoti. Apie 1935 metus žemės nusipirko Savanorių prospekte. Rentė antrus namus. Paprasto solisto pensijos, bažnyčios vargonininko lėšų neužteko šeimai išlaikyti ir namams statyti. Reikėjo imti paskolą, bet Kauno taupomųjų kasų valdytojas Antanas Vaitkus jos nenorėjo duoti. Teko pagalbos kreiptis į ministrą pirmininką Juozą Tūbelį. Naujuose namuose Katelių šeima įsikūrė 1937 metais. Vėliau likimas suvedė Katelių ir Vaitkų šeimas. Kauno taupo-

mųjų kasų valdytojo A. Vaitkaus sūnus Vytautas vedė Snieguolę Katelytę.

1935 m. pabaigoje pačiam pateikus prašymą Valsybės tarnautojų pensijų ir pašalpų skyrimo komisijai dėl išleidimo į pensiją J. Katelė buvo atleistas iš darbo. Paskirta 225 Lt pensija⁴³. Paskutiniaisiais nepriklausomybės metais išaugo nauja artistų karta, kūrėsi naujos muzikinės grupės. 1940 m. lapkričio 27 d. LTSR Švietimo komisaras Antanas Venclova parašė įsakymą, leisdamas Viktorui Bručkui Kaune organizuoti Operetės teatrą ir jam vadovauti⁴⁴. Į naują artistų trupę buvo pakuviestas penkiasdešimt septynerių J. Katelė. Nuo 1941 m. vasario 1 d. jis dirbo Kauno Jaunimo ir muzikinės komedijos teatre aukščiausios kategorijos artistu, gavo 1200 rublių algą⁴⁵. Dienoraštyje surašyti nuo 1941 m. atlikti vaidmenys, tačiau nenurodoma, iki kurio laiko juos vaidino. Iš viso 14 personažų⁴⁶, iš kurių dainininkas išskyrė baroną (F. Leharo „Linksmoji našlė“), Nečiporą (B. Aleksandrovo „Vestuvės Malinovkoje“)⁴⁷. Kauno Jaunimo teatro direktorius V. Bručkus apie operos veteraną po septynerių metų rašė, kad šis žmogus yra labai darbštus ir sąžiningas, savo pavyzdžiu skatina jaunimą tobulėti, įvaldyti profesinius reikalavimus⁴⁸.

Sovietinės okupacijos vėjai atpūtė naują repertuarą, kuris dvelkė svetimos valstybės ideologija. J. Katelė ramiai ir profesionaliai dirbo savo darbą. Tačiau ilgėjosi tarpukaryje Kaune vykusio tikrojo lietuviško kultūrinio gyvenimo. Trūko į užsienį pasitraukusių kolegų, ramybės, kasdienių tautos gyvenimo vertybių. 1949 m. gegužės 16 d. Kauno Jaunimo teatro direktoriaus A. Kupsto įsakymu J. Katelė atleidžiamas iš einamųjų pareigų ir laikinai skiriamas akompaniatoriumi, mokant 600 rublių atlyginimą⁴⁹. Už akompanavimą operoje „Pelenė“ J. Katelei ir kitiems artistams direktorius A. Kupstas pareiškė padėką⁵⁰.

J. Katelė niekada nenutolo nuo sakralinio meno. Dėdės kun. J. Katelės užaugintas, išmokslintas sūnėnas iki

pat mirties buvo tikintis žmogus. Laisvomis nuo darbo valandomis akompanavo bažnytiniam chorui. Gal todėl Jaunimo teatro aktorius turėjo direktoriui rašyti pareiškimą, kuriame nurodė, kad pasveikus vargonininkui chorui neakompanuos ir jokių ryšių su bažnyčia neturės⁵¹. Su teatru atsiveikino 1951 m. rugpjūčio 6 d.

Katelių šeimą palietė pokario sunkumai. 1945 m. buvo nacionalizuoti namai. Jo šeimininkui paliko tik du kambarius. Mažuose kambarėliuose teko gyventi net 9 asmenims. J. Katelė prašė sugrąžinti daugiau kambarių, bet prašymai likdavo be atsako. „Tik išgirdavo žodžius: nėra galimybių! Mačiau tėvą žiūrint pro langą. Žinojau, apie ką jis mąsto ir dėl ko pergyvena“⁵². Sunkai statytus, patrauklios architektūros namus grąžino dukrai S. Katelei-Vaitkuvieni 1997 m.

Nepamiršdavo J. Katelė su šeima aplankyti gimtųjų vietų. Senoji Katelių šeimos troba Suvainių kaimo ulyčioje stovėjo iki Žemės ūkio reformos. Dukra Snieguolė prisimena, kad močiutė Kotryna anksti apako ir labai prašydavo sūnaus Juozo atvežti mergaites. Anūkes ji tik paglostydavo ir peržegnodavo⁵³. Suvainių kaimui skirstantis į vienkiemius brolis Jonas žemę gavo netoli Pyvesos upės. Gailėjo broliai gimtosios sodybos. Sutelkus jėgas pavyko pasistatyti naują trobą, tvartus, klėtis. Po dviejų dešimtmečių paaugo brolių sodinti medžiai. Juozas pagal išgales rėmė tėviškėje gyvenantį brolių, net naują kūlimo mašiną nupirko⁵⁴.

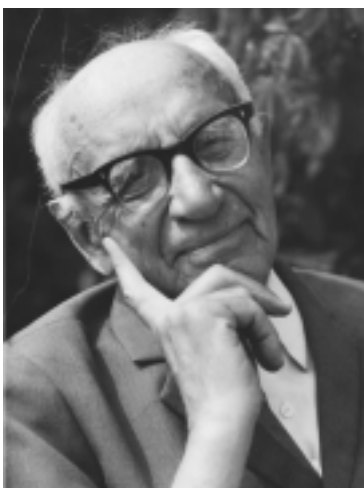
J. Katelė viešėdamas tėviškėje užsukdavo į Palėvėnės bažnyčią. „Aš jį menu gražiai nuaugusį, šviesiais plaukais, su šypsena veide, vidutinio amžiaus žmogų. Išlipęs iš bričkos, lipdavo bažnyčios laiptais, kurie vedė tiesiai prie vargonų. Jo rankų valdomas instrumentas, pritariant švelniam bosui priversdavo bažnyčioje pamiršti viską. Ir klausydavo visi...“⁵⁵ Taip apie savo tėviškėną pasakojo Povilas Zulonas.

Nuo 1951 m. rugsėjo J. Katelė pradėjo dirbti Kauno J. Gruodžio muzikos mokykloje koncertmeisteriu. Po metų didelį darbo stažą turintis, profesionalumu, darbštumu išsiskiriantis muzikantas visuomeniniais pagrindais ėmėsi vadovauti Kauno Profsąjungų kultūros rūmų vokaliniam ansambliui, chorui. J. Katelė talentingiems jauniems žmonėms įkvėpė gilų meilės ir pagarbos menui jausmą. Todėl dalis iš jų įstodavo į muzikos mokyklą, konservatoriją. Pas J. Katelę pirmuosius dainavimo žingsnius pradėjo Janė Ragaišytė, Birutė Almonaitytė, Aldona Kiselienė, Jonas Janulevičius ir kiti⁵⁶. Lietuvos operos solistė B. Almonaitytė visą gyvenimą liko dėkinga savo mokytojui: „J. Katelės ratelį lankiau apie dvejus metus. Jis išmokė lietuvių liaudies ir kompozitorių sukurtų dainų, kurias dainuodavau Rūmuose rengtuose koncertuose, sanatorijose, var-

Kauno profsąjungų kultūros rūmų saviveiklinės operos solistai. Pirmas iš kairės sėdi Juozas Katelė. 1959, Kaunas

gonuojant pačiam J. Katelei, keletą sykių giedojau Katedroje per šv. Mišias. J. Katelė mus mokė profesionaliai, tvarkė alsavimą, lygino balsą, registrų junginius... Buvo puikus, geras žmogus⁵⁷. Todėl dainininkė ne-laiko atsitiktinumu, jog dainavimo mokytojas J. Katelė parodė jai tikrąjį pašaukimą⁵⁸. Panašiai mokytoją apibūdina buvusi vokalistė A. Kiselienė. „Repeticijos prilygo tikroms muzikos pamokoms, nes maestro kiekvienam buvo vienodai dėmesingas, reiklus ir nuoširdus, nepaprastai didelės kultūros žmogus, niekada nepavargstantis, linksmas, kupinas energijos, optimizmo“⁵⁹. Su šiuo kolektyvu maestro

Juozas Katelė. 1980, Kaunas

1953 m. surengė 400-ąjį koncertą. Jo parengti dainininkai dalyvaudavo Tarybų Sąjungoje rengtuose konkursuose. Solistai V. Karalkevičius ir A. Kiselius laimėjo prizines vietas. Šie laimėjimai paskatino J. Katele su jaunaisiais vokalistais išbandyti jėgas operos žanre. 1959 m. Kauno miesto visuomenė išvydo komišką Planheto operą „Kornelio varpai“. Solistai su vadovu nesitikėjo, kad Kauno mieste opera sulauks tokio didelio pasisekimo. 1964-ųjų susitikimui vokalistai pastatė Dunajevskio operetę „Laisvas vėjas“⁶⁰. Nuo 1957 iki 1965 m. su Kauno Prof sąjungos kultūros rūmų vokaliniu ansambliu J. Katelė parengė per 200 koncertų⁶¹.

1964 m. liepos 10 d. operos veteranui suėjo 80 metų. J. Gruodžio muzikos mokykloje jo mokiniai ir bendradarbiai surengė jubiliejaus paminėjimo šventę⁶². Nuoširdūs linkėjimai, solistų atliekamos arijos iš jo paties repertuaro – dovana už ilgus prasmingo darbo metus, pagarbą žmogui. Su Kauno Prof sąjungos kultūros rūmų vokaliniu ansambliu atsisveikino po žmonos mirties. K. Katelienė mirė 1965 rugpjūčio 15 d.⁶³

J. Katelė turėjo didelę biblioteką, naudojosi ir J. Bieliūno biblioteka. Dėdė ir sūnėną siejo ne tik artima giminystė. Jų gyvenimo vertybes pakoregavo kun. J. Katelės asmenybė. „J. Katelė man yra pasakojęs, koks puikus baritonas buvo J. Bieliūnas“⁶⁴, – prisimena B. Almonaitytė.

Panemunėlio parapijoje, Skirų kaime, dviejų dainininkų laukdavo Boleslovo Bieliūno šeima. „Dainuodavo miestiečiai šienaudami, dainuodavo prakaitą nuplovę prie Ruopiškio ežero, dainuodavo klebonijos sode, gie-

dodavo ir grodavo Panemunėlio šv. Juozapo bažnyčioje“⁶⁵, – pasakojo Skapiškyje gyvenanti P. Bieliūnaitė-Jakelevičienė. Trys Juozai – Tūbelis, Bieliūnas ir Katelė norėjo Panemunėlio šv. Juozapo bažnyčiai dovanoti vargonus, tačiau karas visus gerus norus sugriovė.

Panemunėlio dvaro svirne buvo parodytas vaidinimas „Dvylika brolių, juodvarniais lakstančių“. Čia dainavo maestro pakviesti Kauno Valstybinės operos solistai.

Pokaryje J. Katelei neteko sugrįžti į gimtąsias vietas. Brolio Jono sūnaus Petro Katelės šeima iš tėviškės buvo išvežta į Sibirą. Tvarka ir didumu išsiskiriančiame Katelių vienkiemyje šeiminkavo svetimi. Vėliau trobesiai buvo nugriauti. Šiandien vienkiemio vietoje liko augti tarpukaryje sodinti medžiai, varnalėšomis ir dilgėlėmis apaugusi žemė, senas šulinys.

J. Katelės dukros baigė aukštąjį mokslą. „Labai mama norėjo, kad mes abi baigusios gimnaziją toliau tęstume mokslus“⁶⁶, – prisimena dukra Snieguolė. Abi dukros studijavo Vytauto Didžiojo universitete, Medicinos fakultete. Danutė po trijų kursų, kai vokiečiai jaunas žmones vežė į Vokietiją darbams, emigravo į JAV ir gimtinėn nebe grįžo. Ten ištekėjo, užaugino tris vaikus: sūnų Juozą, dukras danutę ir Erną. Regina Katelytė-Dečiazarė šiandien gyvena už Atlanto. Snieguolė tapo farmacininke. Sukūrusi šeimą su Vytautu Vaitkumi gyvena ir dirbo Vilniuje. Užaugino dukrą Eglę ir sūnų Virgilijų.

Po žmonos mirties J. Katelė gyveno vienas. Iki pat gyvenimo pabaigos solistas išliko guvus, bendravo su žmonėmis, lankydavo teatruose vykstančius spektaklius,

operas. Tačiau į devintą dešimtį įkopusiam J. Katelei jau reikėjo artimųjų pagalbos. Keletą metų jis praleido pas dukrą Snieguolę Vaitkuvienę Vilniuje, vėliau su anūke Egle grįžo į Kauną. „Kol leido sveikata senelis nepraleisdavo nei vienos Kauno operetės teatro premjeros. Dažniausiai aš jį lydėdavau. Jam patiko tik gera muzika. Senelis dalyvaudavo ir jaunimui skirtuose muzikos koncertuose. Kažkodėl jam labai patiko muzikos festivalis „Big-bit“. Išklause visą koncertą. Prieš eidamas net batus nusiblizgino“⁶⁷, – pasakojo anūkė Eglė.

Garbaus amžiaus artistas savo namuose dažnai sulaukdavo svečių. Jį lankydavo buvę kolegos, mokiniai. Nesvarbu, kokia bebūtų

Juozas Katelė ir Kazimiera Jurgutytė-Katelienė su Anuke Egle. Palanga, 1956

Juozas Katelė su giminaičiais 90-tojo jubiliejaus proga. 1974, Kaunas

savaitės diena, kartu su svečiais minėdavo Juozines. Kiekvieno suėjimo metu maestro grodavo fortepijonu. Anūkė Eglė, straipsnio autorei viešint J. Katelės bute, parodė brangiausią šeimos relikviją – fortepijoną. Buvęs J. Katelės kambarys mažai kuo pasikeitė.

Šaltiniai

1. Bruveris J. Lietuvos nacionalinis operos ir baletų teatras. Vilnius, 2006, p.108.
2. LLMA. F.136. Ap.5. B.37. L.87.
3. Ten pat. L.23.
4. Katelė J. Dienoraštis. PMK, GEK-5815, p.1.
5. *Katebytė-Vaitkuvienė S.* Prisiminimai. 2009. KEM, B.114, p.1.
6. *Bičiūnas V.* Kun. Jonas Katelė ir jo laikai. Kaunas, 1934, p.175.
7. *Katelė J.* Dienoraštis..., p.1–2.
8. Ten pat, p.3–4.
9. Ten pat, p.4.
10. Ten pat, p.5.
11. Ten pat, p.6.
12. Ten pat, p.8.
13. Ten pat, p.7.
14. Ten pat, p.9.
16. *Bičiūnas V.* Kun. Jonas Katelė ir jo laikai. Kaunas, 1934, p.167.
17. *Katelė J.* Dienoraštis..., p.32–33.
18. *Katebytė-Vaitkuvienė S.* Prisiminimai..., p.3.
19. Ten pat, p.1.
20. *Katelė J.* Dienoraštis..., p.12.
21. *Katebytė-Vaitkuvienė S.* Prisiminimai..., p.2.
22. *Katelė J.* Dienoraštis..., p.13.
23. Ten pat, p.16.
24. Ten pat, p.17.
25. Ten pat.
26. Ten pat, p.13–14.
27. *Katelinė K.* Pareiškimas Kauno miesto pradedamųjų mokyklų švietimo komisijai. 1922 04 07. PMK, GEK-5822. R-3355, p.1.
28. *Katelė J.* Dienoraštis..., p.17.
29. Ten pat, p.18.
30. *Katebytė E.* Laiškas J. Katelei, 1920 10 08. PMK, GEK 5816. R-3349, p.1–2.
31. Bruveris J. Lietuvos nacionalinis..., p.51.
32. *Katelė J.* Dienoraštis..., p.18.
33. Ten pat, p.18–17.
34. Ten pat, p.21.
35. Ten pat, p.50.

Operos veteranas mirė 1981 m. liepos 25 d. sulaukęs devyniasdešimt septynerių. „Tėveliui Dievas leido numirti ramiai. Pavalgė, atsigulė ir nebeatsikėlė. Pastebėję sunkų alsavimą pašaukėme greitąją, bet medikai jau padėti nebegalėjo“⁶⁸, – sakė dukra Snieguolė. J. Katelė palaidotas Kaune, Petrašiūnų kapinėse.

Labai svarbu, kad artimųjų ir muziejininkų rūpesčiu dalis asmeninio J. Katelės archyvo šiandien yra saugoma K. ir M. Petrauskų namuose. Asmens byla ir kiti dokumentai, susiję su darbu, saugomi Lietuvos literatūros ir meno archyve.

Gyvenimas rašys naujus Lietuvos kultūros istorijos lapus, tačiau J. Katelė liks joje kaip viena ryškiausių muzikinio gyvenimo asmenybių. Artisto gyvenimui

apibūdinti tinka B. Almonaitytės mintis, kad jis „buvęs tikras operos dainininkas, nuoširdus pedagogas, sugebėjo įtikinti, kad muzika – mano pašaukimas ir, jėgu rimtai jos nesimokysiu, man ir gyventi neverta“⁶⁹.

Visos nuotraukos iš Kauno Kipro ir Miko Petrauskų namų archyvo

36. Ten pat, p.51.
37. Ten pat, p.52.
38. Ten pat, p.54.
39. *Katebytė-Vaitkuvienė S.* Prisiminimai..., p.4.
40. Ten pat, p.5.
41. Ten pat, p.5.
42. Ten pat, p.6.
43. LLMA. F.136. Ap.5. B.37. L.29. Valstybinės tarnautojų pensijos ir pašalpos skirti komisijos nutarimas. 1935 12 05.
44. Bruveris J. Lietuvos nacionalinis..., p.145.
45. LLMA. F.136. Ap.5. B.37. L.54. Pažymėjimas 1941 07 26.
46. *Katelė J.* Dienoraštis..., p.40.
47. Ten pat, p.41.
48. LLMA. F.136. Ap.5. B.37. L.82. Katelė J. Charakteristika. 1949 12 01.
49. Ten pat. L.77. Kauno Jaunimo Teatro direktoriaus įsakymus Nr.51, 1949 05 16.
50. Ten pat. L.78. Kauno Jaunimo Teatro direktoriaus įsakymas Nr.54 1949 05 20.
51. Ten pat. L.80. Katelė J. Pareiškimas. 1949 03 22.
52. *Katebytė-Vaitkuvienė S.* Prisiminimai..., p.7.
53. Ten pat, p.1.
54. *Katelė P.* Prisiminimai. 1994. KEM. B.114. p.10.
55. *Zulonas P.* Prisiminimai. 1994. KEM. B.114. p.11.
56. *Katelė J.* Dienoraštis..., p.29.
57. *Almonaitytė B.* 1999, Vilnius, p.29.
58. Ten pat, p.37.
59. *Katelė J.* Dienoraštis..., p.54.
60. Ten pat, p.31.
61. Ten pat, p.30.
62. Ten pat, p.31.
63. *Katebytė-Vaitkuvienė S.* Prisiminimai..., p.5.
64. *Almonaitytė B.* Vilnius, 1999, p.37.
65. *Bieliūnaitė-Jakelevičienė.* Prisiminimai. 1999. KEM. B.114. p.7.
66. *Katebytė-Vaitkuvienė S.* Prisiminimai..., p.5.
67. *Vaitkūtė E.* Prisiminimai. 2009. KEM. B.114. p.6.
68. *Katebytė-Vaitkuvienė S.* Prisiminimai..., p.5.
69. *Almonaitytė B.* 1999, Vilnius, 1999, p.11.

Petras KIAULĖNAS

Laiškai artimiesiems ir motinai į Lietuvą

Žmogaus atmintis tarsi laužo ugnis: nepakurstysi, neprižiūrėsi – užges, neliks net žarijų. Nuolat kartojami, primenami prašosi net, atrodo, mūsų atmintyje jau įsivirtinę vardai ar įvykiai. Taip šių metų sausį visiškai tylomis, nepastebėtas praėjo mūsų kraštiečio, dailininko ir architekto Petro Kiaulėno šimtmetis. Nesigirdėjo, kad ta proga būtų surengta bent viena svarbesnė jo kūrybos paroda, paskelbtas koks straipsnis.

Būsimasis menininkas gimė 1909 m. sausio 10(23) d. Alizavos parapijoje, Naniškiuose. Pasimokęs privačiai pas daraktorių Leoną Katelę Martinonyse, keturias klases baigė Kupiškio vidurinėje mokykloje, o 1928 m. įstojo į Kauno meno mokyklos parengiamąją klasę. 1929 m. dėl studentų streiko buvo pašalintas iš mokslų, bet netrukus vėl galėjo tęsti studijas. Susidomėjęs liaudies menu vasaromis dviračiu keliavo po Lietuvą ir fotografavo liaudies meno paminklus. Yra sukūręs šventinių dekoracijų Kupiškio bažnyčiai. Baigęs Meno mokyklą išsirūpino Švietimo ministerijos stipendiją ir 1934 m. rudenį išvyko studijuoti į Paryžių, iš kur greitai persikėlė į Romą ir įstojo į Karališkąją dailės akademiją (*Reale Accademia dell'Arte*), kurią 1937 m. baigė *briliant* įvertinimu. Tais pačiais metais dėl draugystės su italų fašistų veikėjo giminaite Maria Staraci buvo priverstas palikti Italiją ir išvyko į Paryžių. Čia įstojo studijuoti architektūrą Nacionalinėje aukštojoje dekoratyvinio meno mokykloje (*L'Ecole Nationale superieure des Arts Decoratif*) bei Paryžiaus universiteto Urbanistikos institute (*L'Institut d'Urbanisme de l'Universite de Paris*, studijavo 1938–1940). Pragyveno iš artimųjų paramos ir įvairiai uždarbiaudamas. 1938 m. Kaune susituokė su graikų kilmės matematikos studente iš Egipto Vassia Nicolakaki. 1939 m. dėl prasidėjusio karo nutrūkus studijoms bandė išvykti į JAV, buvo nuvykęs į Ispaniją, Portugaliją, Graikiją. Nesulaukęs vizos, grįžo į Paryžių ir tęsė studijas, išsirūpino Prancūzijos vyriausybės stipendiją ir 1942 m. (kartu su žmona) baigė Nacionalinės aukštosios dekoratyvinio meno mokyklos Architektūros skyrių gavo architektų diplomus. Architekto profesija nesivertė, atsidėjo tapybai, išstulino individualų tapybos stilių. Surengė personalines parodas *Chardin* (1943, 1946), *Visconty* (1944) galerijose ir savo studijoje (1945). Prancūzų kritikos buvo įvertintas kaip vienas iš žymiausių to laiko tapytojų. Karo

Paris, 1934 10 15 d.

Elzyt!

Šiandieną gavau Tavo laišką, kuris mane labai nudžiugino. Nemanyk, kad aš užmiršiu arba užmiršau ką nors, aš nieko dar daugiau neužmirštu ir gal kartais daugiau tenka pajauti bei pakentėti, bet nieko nepadarysi, sesute, jeigu savo jausmus ką jauti visiems taip atvirai pasakočiau ir užjausčiau, sunkiau būtų Tau ir sunkiau būtų man.

metais dirbo lietuvių pabėgėlių globos komitete. Visą laiką norėjo grįžti į tėviškę ir dirbti jos labai, tačiau nepalankiai susiklosčius politinei situacijai (bolševikinė okupacija) turėjo šios minties atsisakyti ir 1946 m., tikėdamasis geresnių gyvenimo sąlygų, sesers Elzbietos kviečiamas išvyko gyventi į JAV, Čikagą. Maždaug tuo metu susirgo leukemija ir visą likusį gyvenimą kovojo su liga. Pragyvenimui su žmona užsidirbdavo atlikdami braižytojų darbą architekto biure. Yra suprojektavęs gyvenamąjį namą, parengęs Lietuvių padėkos šventovės projektą. Dalyvavo vietinių lietuvių meniniame gyvenime, tačiau juo nesitenkindamas persikėlė į Niujorką. Mirė 1955 m. rugpjūčio 15 d. Niujorke, palaidotas Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse. Užsienyje po dailininko mirties buvo surengtos kelios nemažo pasisekimo sulaukusios parodos, žmonos pastangomis Niujorke veikė P. Kiaulėno darbų galerija. Pirmoji didelė P. Kiaulėno paveikslų paroda Lietuvoje surengta 1993 m. Vilniuje. Šiuo metu į tėvų kraštą yra sugrįžusi dauguma dailininko kūrybos.

Lietuvoje P. Kiaulėno atminimą ilgiausiai saugojo jo seserys Vincentina, Paulina, brolis Jonas, kiti giminaičiai. Prieš keliolika metų P. Kiaulėnaitės dėka Lietuvos literatūros ir meno archyvui perduotas saugoti išlikęs dailininko epistolarinis palikimas, keletas piešinių ir kt. medžiaga. Prisimindami mūsų dailės klasiką šiame almanacho numeryje skelbiame pluoštelį P. Kiaulėno laiškų Lietuvoje likusiems namiškiams, rašytų mokslo, klajonių ir darbo Europoje metais (1934–1943). Aprėpiamas laikotarpis nuo pirmųjų išpūdžių Paryžiuje iki vokiečių okupacijos metu patirtų išgyvenimų. Bolševikams vėl okupavus Lietuvą, dailininko ryšiai su čia likusiais namiškiais nutrūko ir jau nebeatsinaujino iki gyvenimo pabaigos.

P. Kiaulėnas nebuvo geras lietuvių kalbos mokovas, be to, dažnai rašė skubėdamas, tad šiandien skaityti jo laiškus nėra lengva. Šifruojant tekstą kartais daugiau padeda intuityva nei protas. Tačiau būtent dėl spontaniškumo, intymumo šie liudijimai yra ypač brangūs ir vertingi, juose neblogai atsiskleidžia menininko asmenybė, atsiveria jo jautri siela, išryškėja nuolatinis rūpestis namiškiais, gimtojo krašto meilė. Siekiant autentiškumo laiškų kalba palikta nepakeista, taisyta tik kai kurių žodžių rašyba ir skyryba.

Vidmantas Jankauskas

Kartais aš mėgstu juoktis, kad būtų lengviau ir jiems, ir man.

O jeigu nori ši bei tą padaryti ir numatai, kad gali laimėti, tik reikia drąsos ir kantrybės, tai nejaugi sakysi savo kareiviams, kad čia pasiutusiai pavojingas yra momentas, neikim, bus blogai. Geriau juoktis ir duoti drąsos ir vilties, kurė kartu su manim čia, tikrai lengvai laimėsime. Ir tas, žinoma, užburia kitus, begalinis lengvumas ir laimim ši bei tą. Aš žinau vieną tik, kad man gyventi kaip žmogui gal

Petras Kiaulėnas Italijoje. Apie 1937

neteks, aš noriu dar daug, ir kada pamatau, kad veide darosi jau raukšlės ir plaukai nėra toki tvirti, slenka, man darosi aišku viena, kad kelias, kurį aš pasirinkau, tolyn bus sunkesnis ir fainesnis.

Bet nieko, vis tik ne taip yra toli, tik pastangų reikia, kad būti nors kiek naudingi kitiems. Elze, tu šiek tiek man per daug pasakei, kad aš Tau ir nenorom ši tą pasakau. Man yra labai sunku, aš tankiai taip pat esu vienas, kad pasiusti reikia.

Juk žmonės, kurie yra aplink mane, ar tu manai, ši tą supranta. Tu manai, kad mane užbūrė Paryžiaus grožybės ir puikūs kabaretai; ne, gal aš apsirikau, gal bendrai aš į rimtus, vadin. įdomius dalykus per daug lengvai žiūriu, bet tiesą pasakyčiau, kad šis miestas man davė daug daugiau drąsos išsižioti, kad galėčiau ir aš pasakyti, ką galvoju ir kas būtų geriau. Dar, Elze, kaip ten nebūtų, šiandieną aš esu nebylus, šiandieną nemoku nė vienos kalbos, kurioj yra žodžių, kuriais pasaulis kalba. Tu pamatysi irgi labai greit kaip bus Klaipėda ir baigsis lietuviški žodžiai ir busi nebylė. Lietuvių kalba nėra kalba, bet už tai ten yra daug gilių žmonių. Ta tauta dar nėra kalbėjusi. Vieno aš noriu, Elze, kad nežiūrėtum smulkmeniškai nuvažiavus į didelį miestą, kad jį galėtum bendrai suprasti, bendrai formuoti, o ne atskiom detalėm. Skaityk daugiau istorinius veikalus, nes istorija, kaip Romėnai sakydavo, kas nepažįsta istorijos, žmogus yra vaikas be istorijos, t. y. kultūros istorijos žmogus daug stebuklų mato. Pirmas dalykas yra sistema, planas, o paskui yra išsilavinimas. Gali daug perskaityti ir būti dideliu durnium. Galima mažai skaityti, bet žinoti, kas reikalinga ir kas yra gera. Tas žmogus yra turtingiausias, kuris supranta vertę dalyko. Juk su ta pačia suma pinigų vienas pasiekia daug, kitas nieko. Čia viskas pareina nuo paties individo.

Todėl, Elze, aš dalinai išėjau dabar į pasaulį, kad jį geriau pažinti ir dar dėl savo sistemos noriu baigti vieną geriausių pasaulio mokyklų. Taigi, jeigu čia nepateksiu į des Beaux-Arts², tuomet gal šio mėnesio pabaigoj išvažiuosiu į garsiąją Romos meno akademiją, nes nenoriu lankyti čia privačių arba pritaikomo meno mokyklų.

Todėl lik kol kas, rašyk man tankiai į Paryžių, aš visada lauksiu ir pasistengsiu Tau atsakyti kaip galima graičiau.

Jeigu man neparašysi, žinok, kad ir nuo manęs negausi laiško.

Kai važiuosi, parašyk kelionėj ir parašyk. Tuomet būk tikra, kad nuvažiavus į Ameriką ir gausi. Parašyk apie mano Motiną. Kaip ji ten gyvena. Tiesa, tu rašei, kad aš arčiausiai pasilieku, tai turiu žiūrėti, man tas yra labai malonu, niekuomet savo motinos nematau apieisti. Kas yra man brangiau už ją? Niekas. Aš galiu ją pasirūpinti, tai mano didžiausias bus malonumas. Aš laikiu diena iš dienos, kada bus raikalinga.

Roma, 1937 01 30

Brangi Motina, retai tau parašau, vis neturiu, rodos, laiko, vis daug yra darbų ir raikalų. Šiandieną nieko dirbti negaliu, nes jau kelinta diena mane kankina gripas ir negaliu nieko galvoti ir kiek temperatūros turiu, tad turiu ir laiko, ir toji nesunki liga mano leidžia man parašyti tau laišką, gal, žinoma, tik Tau motina, nes rašant Tau aš negalvoju, o rašau tik savo užslėptus jausmus, kuriuos visada galėčiau lygiai pareikšti.

Dėkui, anksčiau man parašei ilgą laišką, kurį kaip brangią man dovaną turiu, ir jaučiu, kad išmokai rašyti tik išsiilgimu mūsų, kad esam toli ir negali kitokiu žodžiu susikalbėti. Ir vėl jau vasara nebetoli, už penkių mėnesių aš vėl aplankysiu Tave ir Tu neturi taip pamanyti, kad kas mums atrodo ir trukdė, lyg pavydėjo mūsų draugiškesniam pasikalbėjimui, bei pasimatymui mums vienam ar antram liko savėsni, aš manau tik priešingai. Tad brangi Motina, mes stengsimės būti, kiek vienas antrą suprasim, daug artimesni. Aš jaučiu ir dabar, kad daug kaltas esu, kad pasirinkau sau tokį sunkų ir ilgą kelią negalėdamas Tau padėti materialiai nieko ir savės, negi aprūpinu, kad nekenktų mano sveikatai tas darbas, tik Dievui esu labai dėkingas, už duotą man didelę sveikatą, ištvermę ir norą siekti aukštesnio mokslo, kuo vėliau manau galėsiu teisingai, nedarydamas gėdos savo Tėvams, pelnyti sau pragyvenimą ir duoti naudos savo Tėvynei. Tam mano norai manau, kad nėra ir Tau, motina, svetimi ir jei tenka kartais pakęsti sunkiai, ir tą palaikinti man, bet manu, kad vėl kantrybės daug atsiranda ir man atleidi.

Petras

Roma, 1937 04 7

Brangūs Namiškiai, dėkui už laišką, kurio labai laukiau. Norėjau daug jums ir parašyti atsakydamas į visus vargus ir nelaimes Jūsų, ypač man sunku buvo girdėti, kad Jonukas serga, linkiu jam kuo gražiausios sveikatos, o jums rūpesčio dėl Jo sveikatos. Turiu daug darbo – egzaminų, tad ir rašau trumpą laišką, už kurį prašau atleisti, nes kitaip tai tektų laukti laiko, kad parašyčiau, o noriu, jog žinotumėt, kad ir aš esu sveikas ir visada prisimenu Jus. Per šv. Velykas buvau išvažiavęs iš Romos dar tolyn, apžiūrėjau Italiją pietinę. Kai sugrįšiu, papasakosiu savo išpūdžius. Dėkui tau, Pauliute, už laišką, jei galėsi, man vėl parašyk, kas pas jus ten naujo. Taip būsiu daug ramesnis ir galėsiu daugiau dirbti, žinodamas Jūsų padėti.

Petras.

Kaunas, 1937 08 22

Brangi Mama,

Jau grįžau į Kauną ir iš čia rašau Jums paskubomis laišką, žinoma, savo reikalais rūpindamasis. Man reikalingi, kad kaip galima graičiau prisiųstumėt metrikus dvejus, vienus metrikus mano **gimimo** ir antrus **dėl vestuvių**, abejus lotynų kalba parašytus, jei p. klebonas mokės ir sutiks, o jei ne, tai vis tiek prisiųskit ir lietuvių kalba, bet būtų daug geriau **lotynų kalba**. Šitą prašau **kaip galint graičiau** man prisiųsti, nes noriu ko graičiausiai išvažiuoti.

Taip nieko nauja, su Vincyte mačiaus vakar ir gal šiandien matysiuos. Pinigus Jonukui dėl mokslo prisiųsiu tuojaus prieš išvažiuodamas, kad susitvarkysiu aš, šiuo kartu dar neturiu aš, nes nepaėmiau dar iš Šv. Ministerijos. Taip esu sveikas ir Dievui dėkui, viskas sekasi neblogai. Jei turėsiu kokią dieną liuosesnę ir čia viską greit sutvarkysiu, tai gal dar parvažiuosiu ir pas Jus, bet neprižadu tikrai iš anksto. Vincytė ir sveika, ir gerai atrodo. Mano antrašas bus **Pienocentras, Kaunas**, ir man.

Rašykit man, kaip esat sveiki ir kaip sekasi? Viską rašykit.

Mano kuo nuoširdžiausi linkėjimai Tau mamyte ir visiems namiškiams. Tikiuos, kad viską kuo greičiausiai sulauksiu nuo Jūsų.

Jūsų Petras

Gallipoli, 1937 09 23

Mama!

Šiandieną jau apleidžiu namus Marijos³. Ji Tau siunčia irgi linkėjimus su viltim greit susipažinti.

Visuomet Tavo Petras

Tikiuos asmeniškai greit susipažinti.

Maria Staraci

Roma, 1937 09 30

Miela mama!

Esu sveikas ir mokausi, Tau jokių realių naujienų lig šiol negalėčiau parašyti, rašyk, ar gavai sveikinimą mano ir Marijos, rašyk, kaip jums sekasi ir daug daug parašyk. Pas mane nieko nauja. Vincė manau, kad negyvens daugiau su Mile⁴, aš taip parašiau ir vienai, ir antrai.

Į Ameriką ir parašiau keletą laiškų. Jonukui kaip sekasi? Ir dėl mokėjimo už mokslą ar padavėt prašymą, neraikia pavėluoti, aš kaip išvažiauvau, tai man niekas nieko nerašė dar, nors mano antrašas visada buvo žinomas.

Tavo Petras

Roma, Viale Parioli 16, Italia

Roma, 1937 10 4

Brangi Mama!

Dėkui už laišką ir naujienas, esu įsitikinęs, kad tau neraikalinga važiuoti į Kauną. Parašyk, kad tas dabar nėra

Maria Staraci. 1937

raikalinga ir Tu nieko negali čia padėti, sakyk, kad raikalinga pačiai ir geruoju, o ne bloguoju ir su kitų patarimais, sakyk, kad Tu galvoji, jeigu jau prasideda kitų patarimų būti raikalinga, tad visuomet į gera neišcina, ir pasakyk, kas Tau nustebino šis Jos laiškas. Nežinau, kaip parašei aną laišką, ir nežinau, ar kas padės, jeigu važiuosi. Ji į Romą tai tikrai neatvažiuos, nes žino, kad aš jos čia nesutiksiu nei vieno karto. Tad būkit spakaini dėl to.

Ji man ir taip daug niekų prikretė, tad garantuoju visu 100 %, kad daugiau jos nesutiksiu niekuomet.

Patarčiau nevažiuoti ir nesikalbėti su ja.
Petras

Paris, 1937 11 14

Brangi Vincyt. Iš Romos tau parašiau laišką, į kuri neatsakei, ar negavai? Rašiau antrašu Seinų 9.

Esu jau Paryžių ir čia pradedu savo studijas toliau, nežinau, kaip nuspręs Šv. Ministerija, bet jų sprendimo nelaukiau ir persikėliau į Paryžių. Galbūt atsidursiu labai sunkios materialinės sąlygos, bet nenusigąsiu, nes man mano idėja yra daug brangesnė už viską. Taip, labai patenkintas ir sveikas esu. Aplankiau jau porą kartų pasaulinę parodą, kuri padarė didžiausią išpūdį ir daug galima ko pasimokyti, nors norint paviršutiniškai tik apžiūrėti reikėtų mažiausia pora savaitių. Tada, kada tik surasiu laiko, lankysiu. Gaila, kad Tu negalėsi šiais metais pamatyti, nes užsidaro š. mėn. 25, bet kitais metais vėl atidarys 6–7 mėnesiams, tad taupyk po kiek, kad susidarytum atliekamų? Ir aplankytum, kambarys nekainuos, pagvensim kartu, gerai?

Kaip esi sveika? Kas nauja? Rašyk, lauksiu su didžiausiu išsiilgimu, rašyk apie visus: Mamą-Elžę-Jonuką, taip pat nepamiršk Jonukui prisiųsti mano paliktų marškinių storesnių, kad jis nesušaltų, siųsk viską jam, kas tik matysi bus reikalinga, jei ir atrodytų, kad man kada nors pravers, nes žinau, kad neturi iš ko jam nupirkti, tad tegul tik nešąla.

Rašyk ir apie pažįstamus mano Kaune, kaip gyvena ir kaip sveiki?

Tiesa, man prisiųsk žodyną Francūzų–Lietuvių kalboj. Aš palikau Kaune pas jus, o dabar būtų man labai reikalingas. Jei galėsi, tai išpildyk šį prašymą greitai.

Rašyk, kaip sekasi darbas – tarnystėj ir ar ką mokaisi – skaitai. Rašyk daug daug, aš vėliau parašysiu savo išpūdžių iš Paryžiaus, kada daugiau jų prisirinksiu, o dabar dar tik ketvirta diena kaip čia esu, tad, suprantama, neapsipratau dar.

Mano kuo nuoširdžiausi linkėjimai.

Petras

35, rues des Ecoles, Paris V^{en}, Prancūzija

Brangi Motina,

Kaip tyčia aš ilgokai neparąšiau Tau laiško, vis buvau užsiėmęs visokiais savo mokslo darbais, bet ot čia man šis

laiškas buvo taip netikėtas ir labai pergyvenau jį perskaitęs, pergyvenau jau vien todėl, kad mes patys esam kalti dėl Tave, vis manėm, kad ta Tavo kantrybė yra nepabaigiamą ir sveikatos turi tiek, kad nesistengėm suprasti. Bet, Mama, manau, kad dar šitas skambutis, kuris taip aštriai pasiekė mano ir visų mūsų ausis, bus paskutinis dėl apsilidimo mūsų.

Tu patikėk, kad nedaug laiko tęsis ir būsim kartu ir bendrai. Tas kartu reikėtų suprasti daug kitaip, negu ligi šiol kad buvo. Aš iš savo pusės, jeigu tas Tau palengvintų, šiandieną pat esu pasirengęs pertraukti savo studijas ir važiuoti pas Tą, kad ką galėdamas padėčiau, o padėti galėsiu ir galiu tikrai, ypač Tavo kukliems reikalavimams. Dievas man davė sveikatą ir laimę, už ką esu dėkingas. Bet šiandieną kalbu čia, kaip mano protas sako geriausiai būtų.

Nesirūpink daugiau ir negalvok nei kokiais reikalais ūkio ir namų, tegul kiek sugebės pasirūpins jais Pauliutė, o kuo nesugebės ir tegul sau būna kaip būna, apie tai negalvok daugiau. Paskui Lionginas⁵ yra geras žmogus ir tegul jis ten tvarkosi ir tariasi su Pauliute. Taveš lai daugiau nevargina šis klapatas. Dėl ligos kreipkis pas kokį geresnį daktarą ir į ją rimtai pažiūrėk, nesivaržydama kiek ten nekainuotų, nes iš savo pusės pasistengsiu kaip graičiaus sudaryti tau sąlygas. Aš manau, kad kartu su šiuo laišku stengsiuos sudaryti nors minimum aplenkumą kitą. Toliau galvoji, kad mes vieni kitus čia skriausim, tai tegul neateina daugiau į galvą, nes nesam jau toki blogi ar blogai išauklėti. Dėka Taveš, Miela Mama, turim geriausią auklėjimą, kokis yra ir bus sunkiai prieinamas net ir aukštesnio luomo bei turtuolių vaikams. Aš linkiu Tą, Mama, iš visos širdies sveikatos ir parašysiu Dievo, kad jis neapleistų mūsų ir neišblaškytų mums visiems susikurtos laimės. Tau myliu, mama, myliu visa širdimi ir būsiu daug geresnis ateity. Šį kartą prašau paklausti manęs, nežiūrėti daugiau šių kasdienių gyvenimo reikalų, o žiūrėti savęs, savo sveikatos. Ypač sunku man yra šita linkent, nes seniai jaučiau savo širdy kalte, kuo Tau esu skolingas, bet šis kartas tikiuosi bus jau paskutinis ir būsiu geresnis.

Norėčiau, kad važiuotum į Kauną ir ten gydytumeis pas gerą gydytoją lig kol pasveiksi, dėl išlaidų nesirūpink ir apie jas negalvok. Tikiuosi, kad pasauly brangesnio nieko neturėjau kaip Tave ir tam skirti man bus malonumas, kokį aš tik galėčiau turėti. Aš greit parvažiuosiu pas Tave ir praleisiu visas dienas kartu nuo ryto iki vėlaus vakaro, jei norėsi. Stengsiuos ir nesiskirti daugiau ilgesniam laikui.

Man paklausk, užmiršk šiuos kasdieninius vargus, rūpinkis savo sveikata kaip tegalėdama.

Pas jus šalta, manau, būtų daug geriau Kaune gydytis, Vincytė ten prižiūrėtų. Tad neatidėliodama važiuok ir negalvok daugiau apie jokias išlaidas ir bendrai apie mūsų gyvenimą. Mes esam per daug laimingi. Esu Tau labai dėkingas

Dailininko motina Elžbieta Kiaulėnienė

už taip brangų laišką, man rašyk tankiai, labai lauksiu, aš irgi parašysiu tankiai tankiai, kada tik atitrūksiu nors kiek nuo savo darbų nebaigiamų. Rašyk daug ir ką tik jauti, nes ką brangesnio galima turėti kaip Tavo laiškas. Tikinu Tave, Mamyte, jog sugysi ir prasidės mūsų daug laimesnės dienos.

Jei man leisi – aš norėčiau dar čia pasilikti keletą mėnesių, t.y. iki gegužės vidurio, ir vėliau grįšiu, jei matysi, kad ilgokas laikas, rašyk visada išklausysiu, parvažiuosiu ir anksčiau.

Dar kartą linkiu sveikatos ir visokios laimės. Tavo Petras. Tave karštai bučiuoju. Perduok mano linkėjimus Pauliutei, Jo-

niukui ir p. Lionginui.

T. Petras

Paris, 1938 12 5 d.

Brangi Mama,

Seniai Jums nieko neberašiau, nekaip ir pasiaiškinti nebegalėsiu. Kaune turėjau daug klapatų ir net vargo, kol vėl išsikrausčiau į Paryžių baigti savo mokslų.

Tiesa, šiais metais daug geriau susitvarkiau ir jei Dievas duos tik sveikatą, manau, galėsiu ir baigti. Taip pas mane nieko gera⁶, esu sveikas ir mokausi po kiek. Skolą mamai palikau Kaune ir manau, kad jau bus pasiuntę, daugiau nieko negalėjau, nes ir aš po biednasčiai iš „didelių mokslų“.

Dėl Liongino aš nieko gera dėl jo nepadariau, noriu, kad Jis dar pasiliktų pas mus, nes man, kiek teiravausi, atrodo, bus taip geriau ir Jam naudingiau. Jam parašysiu atskirai. (Jei Jis labai norėtų nuo mūs pabėgti, tegul teiraujasi pas Vincentiną, nes ji padėtų susitvarkyti jam Kaune).

Man rašyk, labai lauksiu, rašyk, kaip Jūsų sveikatos, kaip, mamyte, ar esi sveika?

Dabar kai jau vėl savo esu vietoj, pasižadu ir Jus tankiau aplankyti savo laiškais.

Mano nuoširdžiausi linkėjimai Jums visiems geriausios sveikatos ir pasekmės

Jūsų Petras

Mano antrašas: 9, rue Bertholett, Paris 5^{em}, France

[be datos, greičiausiai 1938 gruodis]

Brangi Mama,

Dėkui už laišką, kurį labai džiaugiaus apturėjęs. Ilgai teko rašyti, tiesa? Bet klaidų veik visai nebedarai, suprantu visa visiškai. Kaipgi sveika, rodos, jau taip seniai nebemačiau, tarytum daug metų praslino, o kai pagalvoji, tik šią vasarą ir ilgokai gi pabuvom, net du kartu, tiesa? Bet nieko, viskas greit praslenka, aš irgi galų gale baigsiu po metų kitų mokslą, tada jau tikrai nesiskirsim, praleisim visas dienas kartu, o šiuo tarpu Tu irgi laiminga, netiesa? Juk šventėm mažiau daugiau visi suvažiuos, gal ir Vincytė, Joniukas. Elžė ir aš tik pasveikinimus prisijusim, kiek toliau esam, bet jausk, kad kartu visi per šventes esam.

Pas mane nieko ypatinga, nieko nėra nauja, mokausi po kiek ir gana. Taip Dievui dėkui esu sveikas ir laimingas tarpe savo draugų čia, Paryžiuje.

Šiuo kartu priimk mano kuo nuoširdžiausius sveikinimus šv. Kalėdų proga ir sveikink visus pažįstamus ir gimines nuo manęs.

Tavo sūnus Petras

1939 5 24

Brangi Vincentina, šiais metais mes abu viens antrą gerokai pamiršom, gal vasarą Tau ką negero padariau ir nesuprantu, ar tu negavai mano paskutinio laiško, taip kad šio ilgo nerašymo priežastis, tai ir tavo, laukimas nuo tavęs laiško. Taip laukė ir p.p. Vassia.

Nu, užmirškim, kas praėjo, nes vis tiek jau prabėgęs laikas, visi per tą laiką kaip manau dirbom ir net sirgom, aš taip girdėjau iš mano namiškių, kad Tu sirgai gripu. Aš irgi tik dabar dar sveikstu, nors visą laiką vaikščiojau, net egzaminus laikiau. Vakar turėjau sunkiausią man egzaminą, tai medžiagos atsparumas, kuris pasisekė pusėtinai, laikiau su temperatūra, labai pavargau, maniau, kad tuojaus po egzamino gulsiu iš nuovargio po keturių valandų darbo prijuodos lentos, bet priešingai, kada viskas pasisekė gerai, tad ir liga tuojaus pradėjo praeiti ir dar tą patį vakarą užėjo ūpas pasisukinėti po Paryžių. Kadangi šiais metais mes nesusirašinėjom, tad rašydamas šį laišką nežinau nei nuo ko bepradėti, kas tau indomu apie mane ir kuo Tu gyveni? Kada paimsi atostogas, kur jas manai praleisti, kaip laikaisi materialiai, ar pusėtinai, ar gerai, ar blogai, man būtų malonu žinoti. Taip pat aš tau norėčiau sutrukdyti, ar tu negalėtum man prisiųsti pinigų, t.y. išsirūpinti iš valiutų komisijos leidimą man siuntinėti normaliai kas mėnuo po 300 litų kaip sesuo. Pinigus gautum, mano draugas tau juos duotų Lietuvoj, nes jis, kaip man negiminė, negali siuntinėti, tad jis man klausia, ar Tu negalėtum pasirūpinti išsiųsti, jei jis tau duotų kas mėnuo? Aš būčiau tau labai dėkingas ir galėčiau vieną antrą dešėtką ir tau iš tų pačių palikti.

Tad pasiteiravusi Lietuvos Banke ir per savo pažįstamus man tuojaus parašyk, jei tu galėtum man siuntinėti, aš parašysiu savo prieteliui, kad jis Tau įduotų reguliariai kas mėnuo, jei galėtum išsiųsti man dar didesnę sumą, pav., 2000 litų vienu kartu, būtų dar geriau, jis tau duotų visus iš sykio. Tai tiek apie mano reikalus.

Dabar pas mane tiesiog pragaras darbo, egzaminas po egzamino, iki šio mėn. 15 dienos, vėliau bus mažiau. Bet šiais metais vasaros atostogų nemanau parvažiuoti, kadangi turėsiu rudenį keletą svarbių egzaminų ir, be to, turėsiu padaryti konstrukcijos projektą. Tad būsiu labai užimtas ir ilsėtis šiais metais visiškai neteks.

Mat iki rudens noriu iš architektūros baigti visus egzaminus, tik palikti diplominių ateinantiems metams ir urbanizmo antrąjį ir paskutinį kursą baigti.

Dabar noriu tau daug dalykų paklausti. Kaip gyvena mūsų namiškiai, kaip gyv. Leonas ir Petras Glemža⁷, linkėjimus perduok abiems. Ką rašo iš Amerikos Elzė ir Jonas,

Petras Kiaulėnas (antras iš kairės) su mokslo draugais Vaclovu Kosciūška, Domicile Tarabildiene ir Viktoru Petravičiumi Paryžiuje. Apie 1938

man nieko iki šiandien neparašė. Kaip tau sekasi darbas. Palauk dar kiek, Vincyt, kada aš grįšiu, bus gal galima ir kartu kiek dirbti, tad Tau gal bus kiek lengviau.

Rašyk man daug, Tavo laiško labai lauksiu ir nevėluok, surask laiko man atsakyti.

Tau geriausius linkėjimus siunčia Tavo Petras.

9, rue Berthollet, Paris 5^{em}, France

1939 09 06

Vincentina, nieko nauja karo laike tau negaliu parašyti, manau gerai seki, kaip viskas suliepsnojo. Aš vis stengiuos dar pro kurią nors šalį parvažiuoti pas jus, gal būčiau naudingas, bet nėra lengva, nors visi nenustojam vilčių. Rašyk man: Legation Lituanienne, France. Kada? Nors ir suvėluotai, vis gaunu, rašyk, kaip esate sveiki, nesivėluokit ir namiškius nuolat ragink, kad viskam pasirengtumėt, nes niekas nežino rytojaus.

Aš, dėkui Dievui, esu sveikas po poilsio. Jei man kuriu nors keliu pasiseks pakliūti į savo Tėviškę, būsiu kartu su jum laimingas. Man rašyk nelaukdama, rašyk atvirą laišką, nes mažiau darbo bus tiem, kurie juos turi peržiūrėti. Jei gali rašyk francūzų ar anglų kalba, bus dar geriau. Kur aš nebūsiu, man persiųš. Širdingiausius linkėjimus mano draugams Leon[ui] ir Petru.

Nenusiminkim, nes viskas praeina. Dievas visiems iš anksto likimą yra paskyręs.

Vincentina, aš negaliu Tau pareikšti jausmų, kuriuos turiu dėl Tau ir Mamos, bet tu suprasi. Man nepamiršt, kur nebūsiu, Jums rašysiu ir seksiu apie jus.

Petras

1939 10 8

[Vincentinai]

Brangi, taip netikėtai mus gyvenimas skiria kas kartą toliau. Kada prasidėjo karas, tuojaus visi rengėmės grįžti į Lietuvą, bet jokio kelio. Rinkomės, kas galėjom, aplinkiniais keliais, veik vienintelis ir liko Ispanija ir toliau. Aš iš Paryžiaus išvažiavau praėjusio mėn. 9 dien. Iki 3 d. š. mėn. laukiau prie Ispanų sienos Francūzų vizos, kad galėčiau išvažiuot

iš Francūzijos, ir galų gale sulaukęs išvažiavau, bet pinigų nedavė išsivežti. Taip visokie trukdymai, bet turėkim viltį, kad pasimatysim. Sveikata visai gera. Pranešk ir Mamai. Vėl po kiek laiko parašysiu, man rašyk į Madridą, man rašyk tankiai, vis kada gausiu. Bučiuoju, Petras.

Lisboa, 1940 01 16 d.

Brangi Mama,

Tu negali suprasti, kaip buvo lauktas Tavo laiškas. Jau praėjo net keturi su viršum mėnesiai, kaip prasidėjo karas ir kaip aš blaškausi po pasaulį, ligi šiandieną nesu gavęs jokios žinios iš savo brangios Mamos, apie kurią kiekvieną dieną galvoju ir rūpinuosi, kad nieko šiuo sunkiu momentu negaliu padėti.

Šiandieną buvo visai kita diena ir ūpas man pasitaisė, kada sulaukiau tavo žinios. Nors matau, kad sunkiai verčiatės materialiai, bet ką gi, Brangi Mamyte, bepadarysi dabar, kada karas Europoj, kada toki sunkūs laikai visiems, tad dar reikalinga tik Dievui dėkavoti, jog mums geriau negu kitiems. Aš šiandieną ir esu Dievui labai dėkingas, kad dar kaip nors apsiverčiu ir nenoriu pamesti savo idėjų, bet negaliu tikrai nieko aiškaus numatyti, kaip toliau bus, gal ir turėsiu grait grįžti pas Jus? (nors nieko tikro dar nežinau).

Taip pat prašysiu Mamyte, kad nesinervuotum dėl šių ūkiškų nesutapimų, nes dabar toki laikai, kad šie sunkumai visiems gana suprantami, ir, manau, jei kiek ir susimažinsit, nusiskriausite, vėl prasigyvensim, jei tik padėtis esama pasikeistų.

Mamyte, prašyčiau kiek galint geriau prisiziūrėti savo ir Pauliutės sveikatą, ypač prašyčiau, kad visiškai duotumei Pauliutei laisvės apsispręsti savo klausimais, nes nėra gera net galvoti, kad turėtų vesti dėl kokios materialinės smulkmenos. Juk žmonės kartais laimingesni ir neturėdami nieko, kaip apsidėję su nepatinkamu žmogum. Tad aš ir prašyčia šituo klausimu nė nekalbėti bendrai, o kada ateis laikas, Ji ir apsisves, ir bus laiminga, ir mes tuo būsim kartu laimingi. Dėl Liongino, aš jį labai vertinu kaip žmogų ir visuomet jam kaip Jūs, taip ir aš būsim dėkingi. Jei jis manys apleisti mus, stenkimės visi ir turim jam atsilyginti už jo darbą. O jei jis dar pasiliktų ir jūs susitarsit, be abejo, jums būtų daug geriau ir taip pat gal ir Jam. (Kai dėl algos, aš kainų nenumanau, kiek dabar mokama, bet jam žinoma, kad apsimoka ir daugiau mokėti nei kitam).

Brangi Mamyte, dovanok, kad aš varginu Tave ir nieko šiuo laiku negaliu padėti, bet būk tikra, kad labai daug apie Tave galvoju ir noriu būti kartu su Jumis, kad palengvinčiau nors kiek Tavo dienas. (Joniukui nesutrukdykite mokytis ir paprašykite nuo manęs, kad jis neprarastų brangaus laiko, o gerai mokytųsi).

Tave bučiuoju labai išsiilgęs sūnus Petras

Atėnai, 1940 02 07

Brangi Mama, negalėjau ilgiau pasilikti Portugalijoje, tad išvažiavau pirmu papuolusiu garlaiviu į Graikiją. Dabar randuosi kiek arčiau prie jūsų, beveik perpus arčiau. Dievui dėkui, esu visiškai sveikas ir laikausi pusėtinai. Mamai laišką,

jau bus daugiau kaip dvi savaitės, pasiunčiau iš Portugalijos, taip pat Pauliutei. Nepamirškite man parašyti, kaip esat sveiki ir kaip laikotės. Nors gana daug laiko jau praėjo, bet aš dar nieko gero neišsprendžiau ir šiandieną dar nieko tikro negalėčiau Jums pasakyti, ar aš grait grįšiu pas Jus, ar dar toliau kur nusibaladosiu.

Taip pat keletą dienų atgal gavau laišką iš Vincentinos. Ji man nieko nerašė apie savo vestuves, tad aš ir nieko Jai nepriminiau.

Labai dėkingas esu Mamai, kad man parašei šį tą apie Vincentiną ir Joniuką. Taip pat labai prašyčiau, kad man kaip galėdama tankiau parašytum apie savus ir save.

Nemanau, brangi Mama, kad laikas taip nenašus ilgai tęsis, manau, kad kokiu nors būdu susidarys kita aplinka ir galėsime graičiau šį tą uždirbti ir materialiai geriau susitvarkyti. Jei jau ir negalėčiau rasti būdo, kaip baigti egzaminus, ir aplinkuma esanti nenusiramintų, tad vis tiek grįžęs šį tą pagelbėčiau Tau. Jei išeitų, kaip aš galvoju, būtų dar geriau, nes uždirbčiau vienu kartu du ir savo egzaminus ir materialiai galėčiau geriau tvarkytis.

Brangi Mama, aš linkiu iš širdies Tau kuo geriausios sveikatos, taip pat linkiu būti kuo ramiausiai ir nesinervuoti, nors ir sunkumai spaustų. Laikas prabėga ir keičiasi, tad nenustokim vilties, tikėkim, jog pasikeis ir mūsų naudai.

Parašysiu laikas nuo laiko, jog būtum rami dėl manęs ir mano sveikatos. Siunčiu kuo nuoširdžiausius linkėjimus Tau ir Pauliutei, Joniukui.

Jus visus bučiuoju Petras

Mano antrašas:

42, rue Antiochias, Athenes Grecia (Graikija)

9, rue Berthollet, Paris, 1940 06 08

Brangi Mama,

Laimingai pasisekė man išlaikyti egzaminai, po kiek laiko būsiu visiškai laisvas. Dievui dėkui esu sveikas, čia nieko ypatingo, gyvenimas visiškai normalus. Aš laikiu labai Jūsų laiškų, nieko nežinau, kaip esate sveiki, rašykite man radę kiek laiko. Kaip pasisekė Joniukui išlaikyti egzaminai?

Kaip gerai sekasi vasaros darbai šiais metais?

Norėčiau kaip galint greičiau būti kartu su Jumis, ypač tavęs, brangi Mamyte, išsiilgau be galo, širdimi noriu, kad Dievas Tau suteiktų daug daug sveikatos ir kantrybės. Tikiu taip pat, kad šie nenormalūs laikai grait praeis ir bus daug lengviau mums susisiekti bei susirašinėti. Linkiu Jums visiems kuo geriausios sveikatos.

Jūsų Petras

Brangi Vincentina,

tau siunčiu linkėjimus ir prašau pranešti mamai, jog esu sveikas ir tikiu neužilgo pasimatyti. Mes visi lietuviai dėl esamų čia pasikeitimų norim važiuoti atostogoms į Lietuvą.

Čia jokių išgyvenimų, nes Paryžiuje kautynių jokių nebuvo. Vokiečiams užėmus miestą stengiamasi tvarkyti jį senoviškai, jų kareiviai gražiai elgiasi su gyventojais, tai pripažįsta patys prancūzai.

Petras ir Vassia Kiaulėnai su dukrele Laura Paryžiuje. Apie 1946

Brangi Vincentina, aš manau, Tu dar nepaėmei atostogų, tad stenkis paimti ateinančio mėnesio pirmomis dienomis, tad galėtumėm jas kartu praleisti Naniškiuose.

Kada aš parvažiuosiu, tikrai nežinau dar, bet manau, kad Tau bus lengva sužinoti, nes važiuosiu kartu su visa lietuvių grupe ir, be abejo, parašys laikraštis.

Linkiu Tau kuo geriausios sveikatos ir sėkmės.

Tavo Petras

Avec mes salutations les plus amicales, Vassia⁸
Paris, 1940 06 23

1940 11 7 diena

Miela Elze ir Jonai,

Aš manau, kad Jūs jau esate gavę mano paskutinį laišką, kur aš jus prašiau, jog man pasiųstumėt pinigų per Chase Bank. Ligi šiandieną aš negavau jokios žinios nei pagalbos ir aš nežinau, ar jūs darėte kokių žygių man pasiųsti.

Jeigu jūs pasiuntėt per Chase Bank, anuliokite šitą čekį, todėl kad aš jo nepaimsiu, nors ir ateitų čia. Priešingai, prašau pasiųsti dolerių adresu, kuris jau Jums, manau, yra žinomas – į Naujorką. Aš gaučiau šiuos pinigus tiesiog čionai ir daug palankesnėmis sąlygomis ir ... Tai yra absoliutiškai vienintelė priemonė man padėti ir aš jus prašau visa širdimi, neturėkite abejonės. Su New-York jūs galite susirašyti? ir išsiaiškinti smulkmeniškiau, tai mano geros pažįstamos mokyklos draugės giminės (D.C.). Ji mus iki šiandieną gelbėjo sunkiose sąlygose materialinėse. Mes jau bus daugiau kaip penktas mėnuo nesam gavę jokios materialinės paramos ir prieš tai nebuvo geros, bet neturėjom jokių išteklių nenumatytaitei ateičiai.

Pasiųskite ką galite ir kaip galite greičiau, todėl kad mūsų situacija labai kritiška.

Nemanau, Elze ir Jonas, kas gyvenime aš Jums neatšilyginsiu už jūsų vargus dėl manęs. Aš baigiau Institutą Urbanizmo ir visus egzaminus architektūros mokykloje, liko man vienas kitas praktikos darbas, kuriuos padaręs gausiu ir Architekto diplomą. Nors esamomis sąlygomis negaliu nieko daryti – nei tęsti praktikos darbų, nes absoliučiai randuos be jokios materialinės galimybės. Laukiu jūsų

pagalbos. Šios prašytos sumos man pilnai užtektų baigti mokslui, vėliau pradėsiu savo gyvenimą, kur, esu tikras, jums atsilyginsiu tinkamai.

Bučiuoju, Jūsų Petras.

Man galite rašyti *France, Legation de Lituanie, Vichy*. Aš manau, kad kokių nors būdu gausiu iš ten. Būčiau labai laimingas nors pora žodžių apturėti nuo jūsų ir, jei ką žinote iš savų, parašykite ir apie namiškius, nes aš jau daugiau kaip šeši mėnesiai neturiu jokios žinutės.

Mano geriausi linkėjimai Jūsų mielai Johanei ir kitiems lietuviams, kurių nepažįstu, bet tikiuos pažinti.

[be datos, apie 1942]

Miela Vincentina,

Labai seniai esu gavęs tik vieną tavo laišką, tai ir gyvenu tomis pat mintimis apie Jus, kiek man parašei. Daug kartų stengiaus Jums pranešti apie mus, ar gavot? Mes manom neužilgo grįžti, esame kuo geriausioje sveikatoje. Pranešk apie tai mamytei. Rašyk man kaip gali tankiau, rašyk į Berlyną, antrašu *Herr. Br. Nemickas, Berlin SW 68 Wilhelmstr. 122Hosjiz*. Man persiųs. Kada važiuoja iš lietuvių kas į Berlyną, įduok laišką, persiųs man. Labai išsiilgęs esu Jūsų visų. Bučiuoju, Petras.

V. Vilkienė

Vaižganto g-vė 8 b.3 Kaunas

Paris, 1942 03 04

Mieli Vincentina, Juozai,

Esam labai laimingi sužinoję, jog esate sveiki ir laimingi. Jums pasisekė praleisti karo audrą.

Aš stengiaus per savo draugus Kaune sužinoti apie jus, nors kas kartą juodesnės mintys persekiojo, ypač išgirdus apie biaurų bolševikų terorą Lietuvoje.

Šiandieną esam tikra to žodžio prasme laimingi, sužinoję apie Jus visus. Mes lig kol kas negalim parvažiuoti į Lietuvą, bet tikiuos artimoje ateity jog galėsime pasimatyti.

Tarp kitko, mes rašome *theses*⁹ Urbanizmo Institute apie Lietuvą. Mano žmona Vassia pasirinko *these* „Kauno miesto urbanizavimas“. Daug sunkumų turim čia dėl reikalingų mums knygų, tad darbai eina lėčiau. Taip pat esam visai pasirengę architektūroje ir išaušus skaištesniam rytojui pradėsime statyti kas buvo pas mus išgriauta.

Taip esame sveiki, laimingi ir gyvenam gana gerai.

Rašykite mums kaip galėdami tankiau, jei galite, pasiųskite laikraščius, nes taip esam išsiilgę lietuviškos spaudos.

Sveikinkite nuo mūsų Mamytę, Jūsų dukrelę Žyvyliutę, Joniuką, Pauliutę ir mano draugus bei pažįstamus P. Glemžą ir kitus.

Jus bučiuojame linkėdami kuo geriausios sveikatos Vassia, Petras

Gerai žiūrėkite savo dukrelę Žyvyliutę. Aš manau, kad labai gerai padarėte, jog išvežėt pas Mamą.

P.S. Rašykite, kur randasi V. Kosciūška ir B. Masiulis¹⁰

Mieli, dėkui už laišką, kurį apturėjome per Bronių. Tikrai neįsivaizduojate, kiek turėjau džiaugsmo ir tuo kartu liūdesio, jog esame vieni nuo kitų atskirti. Būčiau be galo laimingas, jei galėčiau nuoširdžiai priglausti prie savęs Mamytę ir Jus visus kartu, bet jokiam sentimentalumui šiandieną nėra vietos.

Mes liekame ligi kol kas vietoje, nors niekas mūsų čia neriša. Gyvename gana gerai, esame abudu sveiki. Kaip gyvena Elzytė, jokių naujienų negauname. Elzytei parašysiu per R. Kryžių apie mamytės ir Jūsų sveikatą. Vassia ir aš būsim labai laimingi pažinti Živiliutę, sveikinkite ją nuo mūsų jos gimimo dienos proga ir atsiprašykite jog dovanėles pavėluotai jai įteiksime.

Rašykite mums kuo tankiausiai, rašykite apie visus mano pažįstamus, Masiulį, Stanaičių šeimą, p.p. Glemžas, Kalvelius, Muliene ir t.t. Būsiu labai dėkingas, nes po tiek nenumatytai prabėgusio laiko, be abejo, daug kas pasikeitė.

Jus visus bučiuojame linkėdami kuo geriausios sveikatos.

Vassia, Petras
Paris, 1943 05 30

Mieli Vincentina, Juozai¹¹. Dėkui už naujienas, kurias gavau jau gana seniai, manau, tiesą pasakius, noriu tikėti, kad niekas nepasikeitė, jog esate sveiki. Tamstų Živiliutė auga, vikrėja.

Mes, Dievui dėkui, esame sveiki, gyvenam gerai, laukiame kaip ir visi, kada pasibaigs šis nežmoniškas karas. Prisipažinsiu, labai esu išsiilgęs Jūsų visų, norėčiau kaip galima greičiau būti savųjų tarpe, bet esamomis aplinkybėmis nieko negalima realizuoti, reikalinga tenkintis tuo, ką turi.

Nepagailėkit laiko, rašykite mums kuo tankiausiai, būsim be galo dėkingi.

Jus visus bučiuojam
Vassia, Petras
Paris, 1943 07 11

¹ Elzbieta Kiaulėnaitė (g.1911), kuri susituokusi su kaimynu Jonu Vilku išvyko gyventi į JAV.

² Paryžiaus aukštoji dailės mokykla (*Ecole des Beaux Arts*).

³ Marijos Staraci.

⁴ Kalbama apie Emiliją Zovyte, ankstesnę Petro draugę ir buvusią sužadėtinę.

⁵ Kiaulėnų darbininkas, kurį teko samdytis dėl to, kad 1932 m. važiudams į Kupiškį, pasibaidžius arkliui, žuvo Petro tėvas.

⁶ P. Kiaulėnas neužsimena motinai, kad slapčia nuo artimųjų vasarą susituokė su Vassia Nicolakaki.

⁷ P. Kiaulėno bendraamžis iš Spiegu, mokytojas, teisininkas.

⁸ Mano nuoširdžiausi sveikinimai (pranc.).

⁹ mokslinį darbą (angl.)

¹⁰ Vaclovas Kosciūška – P. Kiaulėno studijų draugas, Boleslovas Masiulis – artimas draugas.

¹¹ Sveikinama sesuo Vincentina (g.1916), jos vyras mokytojas Juozas Vilkas ir pirmagimė dukra Živilė. Tai paskutinis žinomas P. Kiaulėno laiškas į Lietuvą.

Aldona RAMANAUSKIENĖ

Apie Palėvenės parapijas kryžius

Krikščionio gyvenimas yra neatskiriamas nuo kryžiaus. Dažniausiai naudojamas kryžiaus ženklas – tai žegnojimasis. Jis primena mums svarbiausias tikėjimo paslaptis, išganymo tiesas. Kryžiaus ženklas parodo, kas mes esame. Iš to veiksmo pažįsta mus visi kiti žmonės. Mūsų gyvenimo kelias ir tikslas yra išreiškiamas kryžiaus keliu – „Kas neima savo kryžiaus ir manęs neseka, tas manęs nevertas“ (Mt 10, 38), – sako Kristus.

Kryžiaus ženklas krikščionims tarnauja kaip palaiminimams. Kristus mirdamas ant kryžiaus pašventino jį. Todėl dabar kryžius tapo mums išganymo ženklu. Kryžiai visur supa mus, saugo mūsų sodybas, rymo kaimų pakelėse. Kryžiai yra padėkos ženklai tai vietai. Kryžius – mūsų tikėjimo išraiška. Kai žmonės prispaudžia vargas, nepriteklius ar nelaimės – tada žmogus bėga prie kryžiaus, šaukiasi Dievo pagalbos.

Carinės Rusijos laikais lietuviai kryžiais puošė savo sodybas, pakeles, kryžkeles, melddami, kad Dievas saugotų juos ir tuo pačiu brangią Tėvynę. 1918 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę žmonių gyvenimas pagerėjo. Tuo metu ir kryžių mažiau bebuvo statoma. Kai 1940 m. Lietuvą okupavo Tarybų Sąjunga mūsų tautai vėl prasidėjo sunkūs laikai. Tada žmonės vėl atsigręžė į Dievą ir priešinosi okupantams dvasinėmis priemonėmis.

Palėvenė garsi tuo, kad čia 1858 m. vyskupas Motiejus Valančius pradėjo blaivybės sąjūdį. Dėl vyrų girtuokliavimo ne viena moteris akis išverkė, jaunas dienas praradojo. O juk buvo ir tokių, kurie pragėrė savo ūkius ir vėliau nebesugebėjo atsigauti. Per trejus blaivybės sąjūdžio gyvavimo metus degtinės gamyba ženkliai sumažėjo. Žmonių prisiminimai ir to laiko spauda liudija, kad Valančius išgelbėjo Lietuvą. Tačiau kiek kitaip blaivybę suprato Palėvenės dominikonų vienuolynas. Anot paties Valančiaus: „...kai visur jau buvo skleidžiama blaivybė ir naikinamos smuklės, Utenos dekanas kunigas Stulginskis 1859 m. balandžio 14 d. man pranešė, jog dvasininkams naikinant smukles, Palėvenės vienuolynas pats įsitaisęs didžiulę smuklę, pastatydinęs kitą mažesnę ir degtinės sandėlius, o mokyklos Palėvenėje nėra. Esą dvasininkai sutiktų prisidėti prie mokyklos išlaikymo, tačiau vienuolynas atsisakinėjęs, jog mokyklai vietos nėra, nors ir pastatė porą smuklių“. 1859 m. balandžio 25 d. vyskupas M. Valančius įsakė smukles sunaikinti ir nuo ateinančio rudens įsteigti parapinę mokyklą. Taip

pat pareikalavo, kad būtų jam pranešta apie mokyklos būklę, mokinių skaičių... Netrukus vienuolyno viršininkas atrašė vyskupui: „Pakviečiau Palėvenės vaitą, prašydamas, kad savo įtaka padėtų stabdyti gėrimą...“

Taip stiprėjo blaivybės sąjūdis Palėvenėje. Parapijiečiai ėmė statyti kryžius, daugiau melstis, vis dažniau kreipdamiesi į Dievą, prašydami pagalbos kovoje prieš blogį.

Kryžiai, koplytstulpiai buvo artimiausias pagalbininkas ir tarpininkas žmogui kreipiantis į Dievą, artimiausias žmogaus dvasios stiprintojas. Tai kryžiai ir koplytstulpiai pirmiausia pasitikdavo grįžtančius į tėviškę ir toliausiai palydėdavo išvykstančius kelionėn. Kiekvienas praeivis praeidamas pro juos nukeldavo kepurę, persižegnodavo,

pasimelsdavo. Sugrįžęs į tėviškę, keliauninkas visų pirma suklypdavo po kryžiumi – ar tai būtų kaimo, ar savos sodybos. Išvykdami į didelę kelionę irgi meldavosi prie kryžiaus. Kada žmonės trėmė į Sibirą, šie atsisveikindavo su savo sodyboje arba kaime esančiu kryžiumi, pasiimdavo į škeptaitę Lietuvos žemės saują. Tai jiems padėjo iškentėti carinę priespaudą, suteikė stiprybės pradėti naują gyvenimą laisvoje Lietuvoje.

Išgražėjo kaimuose sodybos, paskendo žalumynuose. Be sodo vaismedžių, atsirado ir kitų įvairiausių medžių, duodančių užuovėją, pavėsį. Prie kiekvienos gryčios buvo darželiai, kur žaliavo rūtos, žydėjo puikūs plačialapiai bijūnai. Jų beveik kepurės didumo žiedai sviro ligi pat žemės. Šalia jų kvepėjo razetos, mėtos, čebatėliai, levažandžiai. O rudenį mirgėte mirgėjo patvoriuose įvairiaspalviai jurginai.. O kryžių puošnumas – aptverti dailia tvorele, išpuošti žalumynais, gėlėmis.

Reikia paminėti Kryžiaus dienas arba kaip žmonės sako, Kryžias dienas. Tai yra pirmadienis, antradienis ir trečiadienis prieš Šeštines. Jos skirtos maldomis prašyti Dievą malonės ir pagalbos. Tomis dienomis žmonės prie kryžiaus prašydavo Dievą gero derliaus, sveikatos, pagalbos ir apsaugos nuo nelaimių. Kaip pasakoja Vilius Janavičius, kaimo žmonės rinkdavosi prie savo kryžiaus. „Eidavo didžiulis pulkas vyrų, moterų baltom skarelėm, o mes, vaikų pulkas, iš paskos. Vedančios giedorkos buvo Augusto Zuozos žmona ir Paulina Narkevičienė. Kai jos pradėdavo giedoti Visų šventųjų litaniją, joms pritardavo visi kiti susirinkusieji. Ir taip pagarbinę vieną kryžių eidavo prie kito“.

Žvėrių kaimo gyventojai prie naujai pastatyto kryžiaus. 1940

Prieš Šeštines jaunimas kryžius apjuosdavo pintais žolynų vainikais, apkaišydavo gėlėmis. Pirmąją Kryžiaus dieną, susirinkę prie kryžiaus giedodavo Visų šventųjų litaniją, o po to užgiedodavo giesmę:

*Pone Karaliau, Dieve
Abraomo, –
Susimylėk, susimylėk ant
sutvėrimo Tavo,
Kurį atpirkai šventu krauju
savo.
Dovanok, dovanok mums
sveikatą
Ir atitolink ligas,
Idant pažintume Tave,
Jog Tu esi Dievas mūsų.
Susimylėk, susimylėk ant
mūsų*

Ir pasigailėk mūsų!

„Pone Karaliau“ – tų dienų svarbiausioji giesmė. Ir taip tęsdavosi tris dienas. Trečią dieną baigdami sukalbėdavo po tris

kartus „Tėve mūsų“, „Sveika Marija“ ir „Amžiną atilsį“. Tuo Kryžiaus dienų apeigos būdavo baigtos. Jeigu pasitaikydavo lietingi arba sausros metai, kada grėsdavo badas ar ištikdavo baisių ligų epidemija, tada ir ne Kryžiaus dienų metu rinkdavosi prie kryžiaus giedoti „Pone Karaliau“.

Kryžius statydavo įvairiom intencijom. 1888 m. Buivėnų kaime buvo pastatytas akmeninis kryžius su metaline kryžavone. Jį pastatė jaunimas, todėl žmonės iki šiol jį vadina „jaunimo kryžiumi“. Kolūkių laikais Kazimieras Smičius jį persikėlė arčiau savo sodybos saugumo sumetimais. Kaip pasakoja žmonės, jį pravažiuojanti technika vis užkliudydavo ir šiaip nedori žmonės vis išniekindavo. Kryžius tebestovi ir šiandien.

Tokio pat stiliaus kryžius, statytas 1861 metais, tebe saugo ir Varniškių kaimą. Kitame kaimo gale buvo ir medinis. Anot Birutės Grakauskaitės-Simonaitienės, jis buvęs labai gražus: papuoštas spalvotais kankaliukais, aptvertas spalvotai dažyta tvorele.

Tuo pačiu metu Mutkūnų kaime, Vyšniauskų sodyboje, buvo pastatytas akmeninis kryžius. Mirus sodybos šeiminkams ir išnykus sodybai, velionio Vyšniausko valia, kryžius buvo nuvežtas į Palėvenės kapines ir pastatytas ant jų šeimos kapo.

To paties kaimo Juozo Lauciaus žemėje buvo medinis koplytstulpis, skirtas šv. Jonui Krikštytojui. Vilius Janavičius pasakoja, kad žmonės buvo tiesiog susigyvenę su šiuo kryžiumi. Namo sugrįžusius namiškiai klausdavo – ar pro šv. Jono kryžių praėjo? Kur nors važiaavę patikslindavo – važiaavom pro šv. Jono kryžių...

Medinis kryžius puošė Adelės Zuozienės sodybą Siaurių kaime. Jį padarė stalius, kryžių meistras Jonas Zuoza tuoj po Pirmojo pasaulinio karo. Vėliau jo darbus tęsė sūnus Jonas, – irgi padirbęs ne vieną kryžių.

Daug metų stebino savo aukščiu 1914 m. pastatytas medinis kryžius Noriūnų dvaro žemėje. Kas jį pastatė – niekas nebeprisimena.

Akmeninį kryžių savo sodyboje turėjo Jonas Žiaunys iš Kirdiško kaimo. Kryžius ir dabar tebestovi, nors tos sodybos jau seniai nebėra.

Labiausiai gali pasigirti Oniūnų kaimas. Iki Pirmojo pasaulinio karo kryžius savo sodybose turėjo Bronius Kirda, Danielius Alekna, Bronius Alekna, Petras ir Povilas Alekna, Jonas Žiaunys. Kaip

pasakojo Oniūnų kaimo gyventojas Bronius Alekna, kryžius buvo ir prie Domininko ir Danieliaus Apšegų sodybos. Bronius prisimena iš tėvelių pasakojimų girdėjęs, lyg tai žuvusiam kariui jis buvo pastatytas...

Tarpukariu (1919–1940), palyginus su laikotarpiu iki Pirmojo pasaulinio karo, kryžių pastatyta jau mažiau. Per daugiau nei dvidešimt metų mūsų apylinkėse pastatyti vos keli kryžiai. 1927 m. Palėvenės bažnyčios šventorių papuošė kopyltstulpis.

1933-ieji buvo paskelbti misijų metais. Misijomis islamo ir kituose kraštuose užsiiminėjo vienuoliai jėzuitai. Apie jų veiklą daug rašyta nuo 1930 m.ėjusiam iliustruotame žurnale „Misijos“. Misijų garbei buvo statomi kryžiai. 1933 m. pastatytas misijų kryžius ir Palėvenės bažnyčios šventoriuje. Kaip prisimena Buvėnu kaimo gyventoja Albina Graičiūnaitė-Jonuškienė, tada, būdama tik vienuolikos metų, ji irgi dalyvavusi šventinimo iškilmėse. Kryžių pašventino ir pamokslą sakė svečias kunigas ir vienuolis jėzuitas Pranciškus Masilionis.

Apie 1915 m. savo žemėje prie sodybos kryžių buvo pasistatęs Palėvenės kaimo gyventojas Vincentas Šoblevičius. Kaip pasakoja jo marti Janina Šoblevičienė iš Siaurių kaimo, 1942 m. atitekėjusi į Šoblevičių šeimą ji tą kryžių dar radusi. Nuo 1954 m. Palėvenėje kunigavęs Petras Baltuška Šoblevičių kryžiaus jau neberadęs, nebebuvę ir Misijų kryžiaus.

Terpeikių kaime Antano Dundulio sodyboje dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo pastatytas kopyltstulpis. 1935 m. jis perdarytas, panaudojant senojo stogastulpio detales. Dabar toje sodyboje šeiminkauja ir senąja jos

Kopyltstulpio šventinimas Terpeikių kaime. 1940

puošmena rūpinasi Marijona Dundulytė-Katilevičienė. Tokių žmonių dėka mūsų parapijos sodybas puošia seni kryžiai, stogastulpiai, išlaikomos senos Lietuvos kaimo tradicijos.

Dūbliškiai – vienas iš 42 kaimų Palėvenės parapijoje. Tokį kaimo pavadinimą kai kas kildina iš pasakojimų, kad toje vietoje buvusi juodo vandens bala su kelmais. Tą balą vadino Dumblyne, dėl to ir Dūbliškės vieniems arba Dūbliškiai kitiems... Šis kaimas visai greta Rudilių, juos skyrė tik kelias nuo Kupiškio į Subačių.

Dūbliškiuose gyveno tik ūkininkai. Stambiausi iš jų buvo du: Juozas Matulionis ir Kazimieras Jėčius. Jų sodybos, paskendusios klevų, ažuolų, eglų ir beržų ūksmėje sudarė kaimo centrą. Bet šiose sodybose nebuvo vietos kryžiams, mat šei-

mininkai – laisvamaniai. Šioje vietovėje augo labai daug ažuolų. Išžymus pedagogas, geografas Antanas Vireliūnas iš Vėžionių, 1916 m. besislapstydamas nuo kaizerinių okupantų Dūbliškiuose, ažuolų įkvėptas, sudėjo eilėraštį, pavadintą „Senam Ažuolui“:

*Garbingas galiūne, miškų mūs tėveli,
Žmonelių ir amžių kaip dūmo pražūta,
Tik tavo bepalikta, šventas medeli,
Tik tu bežinai, ko senovėj čia būta.*

Šio amžiaus pradžioje plečiant ariamosios žemės plotus, ažuolai buvo paliekami ir plyname lauke.

Prasidėjus didžiajai melioracijai, imta naikinti vienkiamius, griauti sodybas. Likdavo tik kryžiai, kaip simboliai, praeities liudininkai. Prie Konstancijos Kumbrevičienės sodybos iki šių dienų yra išlikęs akmeninis su špižine kryžavone kryžius, statytas dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Ir šiandien medžių apsuptyje rymo Jono Bartulio sodybą ženklinęs kryžius, statytas 1958 m. Kaip pasakoja Palmyra Bartulytė-Bartkaitienė, šį kryžių išdrožė meistras A. Prokofjevas. Tais pačiais metais tas pats meistras padarė medinį kryžių ir Pranui Juodiškiui. Vėliau jo dukra Staputė šį kryžių persikėlė į Rudilių kaimą ir pasistatė savo naujoje sodyboje.

Šalia Dūbliškių glaudėsi Skiauteriškių vienkiemis, kuriame, kaip rašoma parapijos kalendos 1929 m. knygoje, buvo dvi sodybos: Mykolo Jakuntavičiaus (Šatiliškio miškų eigulio) ir Jono Birono. Pastarojo sodybą saugojo medinis kryžius. Kada jis buvo statytas, niekas gerai nebeprisimena. Kaip pasakoja septyniiasdešimtmetis Jono sūnus Albertas Bironas, tas kryžius buvo

pastatytas dar prieš jam gimstant, vadinasi, prieš Antrąjį pasaulinį karą.

Rudilių kaimą iš abiejų galų saugojo kryžiai – pietų pusėje stovėjo medinis kryžius, pastatytas prieš Antrąjį pasaulinį karą, o šiaurinėje pusėje stovėjo akmeninis kryžius su špižine kryžavone iš laikotarpio prieš Pirmąjį pasaulinį karą.

Akmenių kaime akmeninius kryžius savo sodybose buvo pasistatę Juozas Gabrėnas ir Juozas Jokšys.

Kaip pastebite – prieš Pirmąjį pasaulinį buvo statomi daugiau akmeniniai kryžiai su špižine kryžavone, o vėliau ir iki pat šių dienų – mediniai kryžiai.

Kunigas Antanas Juška savo prisiminimų knygoje „Mano žemiškoji kelionė“ mini, kad Pamarnakių kaime buvo apie 10 kryžių. Jie buvo pastatyti prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir po jo. Daugiau apie juos nepavyko sužinoti, nes senieji kaimo gyventojai išmirę.

Kai 1940 m. Lietuvą okupavo Tarybų Sąjunga, mūsų tautai vėl prasidėjo sunkūs laikai. Tvirtybės buvo galima pasisemti tik iš Dievo, dvasinių vertybių. Pirmaisiais okupacijos metais ginkluotų pasipriešinimų nebuvo. Lietuviai, tiek kunigai, tiek pasauliečiai, kovojo dvasinėmis priemonėmis. Vienose parapijose vienaip, kitose kitaip, bet visur buvo stengiamasi palaikyti tautiškumą, ginti tikėjimą. Tuo laiku, t. y. 1940–1941 metais, Palėvenės parapijoje vikaru dirbo kun. Antanas Valantinas. Palėvenė – pirmoji jo kunigavimo vieta. Buvo jaunas, kupinas energijos, todėl greitai susigyveno su parapijiečiais. Kadangi klebonas buvo užsiėmęs ūkio reikalais, pastoracinis darbas teko vikarui. Kunigas A. Valantinas sakydavo labai gražius pamokslus, kurie net pravirkdydavo žmones. Parapijiečiams labai nerimaujant dėl ateities, dėl komunistų siautėjimo, viename pamoksle vikaras paaiškino, kad mūsų vienintelė viltis – kryžius. Žmonės greitai sureagavo į kunigo žodžius, – neilgai trukus Buivėnų kaime buvo pastatytas pirmas kryžius. Jį padarė meistras Povilas Povilonis iš Žagunių. Kryžiaus statyba rūpinosi visas kaimas, o pašventino kunigai Juozapas Mineikis ir Antanas Valantinas. Po šventinimo pas Jurgį Stoniką surengtos bendros vaišės. Visi buvo patenkinti, kad jų kaimą dabar globos ir saugos kryžius.

Sekmadienio pamoksle kunigas pagyrė buivėniečius ir paragino, kad ir kitų kaimų žmonės pastatytų bent po vieną kryžių. Kunigo žodžiai krito į gerą dirvą. Beveik visuose parapijos kaimuose ėmė dygti kryžiai. Kai kurie kaimai spėjo juos pastatyti dar 1940 m., bet daugiausia pastatyta 1941 m. Po buivėniečių kryžių pasistatė Karaliūnų kaimo žmonės. Kryžių padarė stalius Simonas Matulionis, o pastatė Rasimavičių žemėje. Pašventino kunigas Antanas Valantinas. Vaišės vyko Sirbikių troboje. Šia iniciatyva užsikrėtė Mutkūnai. Jų kryžių padarė to paties kaimo gyventojas Jonas Bukys – ne tik geras stalius, bet ir siuvėjas. Kryžių pastatė Jono Petrulio žemėje, pašventino kunigai A. Valantinas ir J. Mineikis.

Vėliau, susikūrus kolūkiams, kryžius atsidūrė kultūrinių ganyklų vidury. Aplinkui ganydavosi karvės, trindavosi į jį. Todėl Povilas Ramanauskas persikėlė kryžių prie savo sodybos. Pas jį kaimas ir atšventė kryžiaus šventinimą.

Nebuvo nė vienos savaitės, kad neatsirastų naujas kryžius. Sujudo sukrito Pakarklių, Siaurių, Oniūnų, Varniškių, Kirdiško, Žvėrių, Didžiagraščių, Terpeikių, Paprūdžių, Akmenių kaimų žmonės.

Pakarklių kaimo kryžių pastatė Stepono Minkevičiaus žemėje. Žmonės pasakoja, kad pokario metais šį kryžių labai niokodavo, šaudydavo į kančią, todėl neapsikentusi Emilija Minkevičienė persikėlė jį prie savo namų.

Siaurių kaimui kryžių padarė stalius Jonas Zuoza, visų vadinamas staliorioku, kadangi Zuozos pavarde kaime buvo ir daugiau žmonių. Kryžių pašventino kunigai Zenonas Kariačka ir A. Valantinas.

Gana originalų kryžių pasistatė Oniūnų kaimas. Ūkininkas Kazimieras Jėčius davė ažuolą iš savo miško, vyras jį nužievino, pritvirtino kryžiafonę su kančia, kalvis Juozas Alekna išdegino datą „1941 m.“

Varniškių kaime kryžius buvo pastatytas Juozo Alekno sodybos gale, bet priklausė visam kaimui.

Kirdiškių kaimo žmonės neatsiliko nuo kitų kaimų ir kryžių pasistatė Emilijos Kopūstaitės žemės sklypo kampe. Pašventino kunigas Z. Kariačka, o vaišės vyko pas Valerijoną Žiaunį.

Kas padarė kryžių Žvėrių kaimui ir pastatė Petro Purono žemėje, žmonės nebeprisimena. Stasė Lukavičiūtė-Gečiauskienė mena tik ant jo buvusį užrašą „Sunki našta jau nukrito“. Kryžių šventino kunigai A. Valantinas ir Z. Kariačka. Tie patys kunigai pašventino ir Didžiagraščių kaimo kryžių, pastatytą Povilo Balčiūno žemėje.

Terpeikių kaimui labai gražų kryžių padarė Simonas Matulionis, padedamas sūnaus Vytauto. Kryžius pastatytas Kotrynos Janonienės žemėje. Šventino kunigas A. Valantinas, sudėtinės vaišės vyko pas Antaną Alekną.

Paprūdžių kaimui kryžių stalius Jonas Daukša (Grasios Plėtaitės užkury) pagamino iš pušies. Pastatė jį Prano Balaišio žemėje.

Akmenių kaimas pasistatė net du kryžius, kad kaimą saugotų iš abiejų galų: Liongino Jokšio(?) ir Povilo Gabrėno žemėje.

Iki 1941 m. birželio mėnesio parapijoje jau buvo pastatyta apie 20 kryžių. Žinios apie tokį masišką kryžių statymą pasiekė ir Kupiškio komunistinę valdžią. Ir štai, tą dieną, kai kryžių statyti susiruošė Palėvenės miestelis, prisistatė milicininkas ir pranešė, kad tai daryti draudžiama – reikia turėti (gauti) leidimą! Nepaisydami to išpėjimo ir suprasdami, kad leidimo negaus, palėveniečiai nutarė vis tiek kryžių pasistatyti, bent jau Vinco Petrausko žemėje. Kunigas A. Valantinas rašė:

*Net ir Palėvenės miestelis
Be baimės, su didžia drąsa
Pastatė kryžių ant kalnelio,
Kur jis sušvito lyg aušra.*

nukelta į 91 psl.

Jonas ŠEINAUSKAS

DIENORAŠTIS

1947 10 07 – 1948 01 01

Jonas Šeinauskas-Alyzas gimė 1928 m. tuometinės Kupiškio apskrities Aukštupėnų valsčiaus Miliūnų kaime, valsčiųų šeimoje. Baigęs 4 klases gimnazijos 1947 m. rugsėjo 19 d. tapo Algimanto apygardos, 2-os Algirdo kuopos, Aniceto Laužiko-Švitrigailos vadovaujamo Vytenio būrio partizanu, gavo *Alyzo* slapyvardį, vokišką karabiną, pistoletą ir buvo paskirtas vado pavaduotoju. 1948 m. sausio 3 d. pagal agento Ūrašalinės¹ (Jono Laužiko, gyvenusio Kupiškio valsčiaus Čivonių kaime) agentūrinį pranešimą buvo surengta karinė čekistų operacija, kurios metu prie Duoniūnų kapinių surastas partizanų bunkeris. Susišaudymo metu Vytenio būrio vadas Anicetas Laužikas-Švitrigaila ir Petras Mockevičius-Petriškevičius žuvo, o Vytautas Mociūnas-Jagminas, Janina Vengrienė-Laužikaitė-Undinė, Jonas Šeinauskas-Alyzas ir Adelė Dulksnytė-Motinėlė buvo suimti. 1948 m. birželio 26 d. Ypatingojo pasitarimo J. Šeinauskas apkaltintas pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str. ir už dalyvavimą kontrrevoliuciniame nacionalistų junginyje nuteistas 25 metams pataisos darbų lagerio. Kalėjo Komijos ASSR, Minlage, iki 1964 m. vasario 7 d.

Dar mokydamasis Kupiškio gimnazijoje J. Šeinauskas parengė antisovietinį lapelį ir 1945 m. vasario 16-ąją eidamas bažnyčionį jį išplatino. Už tai buvo suimtas, tardytas, kankintas, vėliau paleistas. Nuo 1947 m. vasario jis palaikė ryšius su Aniceto Laužiko vadovaujamo Vytenio būrio partizanais, priimdavo juos savo namuose, tiekė maistą, rinko žvalgybinio pobūdžio žinias.

1947 m. rugpjūčio 31 d. Kupiškio emvėdistai, persekiodami išsilaikymo pabėgusių dokumentų padirbinėjimu įtariamą

Spalių 7 d.

Gražus, vėjuotas spalio mėnesio rytas. Tolumoje iš pietų matosi bekylą į dangaus mėlynę balti debesėliai. Saulutė, žibanti kaip aukso kamuolys, kylo pro medžių viršūnes aukštyn. Tai vienas iš gražiausių rudens rytų.

Nuotaika ypatingai gera. Švilpaudamas įvairių dainelių melodijas padedu Š[vitrigailai] įrengti slėptuves žiemai. Pusrūčius valgydami nutariame šiandien darbą baigti, pasikūrenus pirtį išsimaudyti.

Pavalgę vėl stveriamės darbo. Po kokio pusvalandžio ateina šeiminkė ir prašo paskaldyti malkų, nes ji neturinti kuo pirtį kūrenti. Išename abu su Š[vitrigaila] į kiemą prie malkų, o A[delė] neša sargybą. Esant tik vienam kirviui ir man nesant darbo, aš įeinu vidun ir virtuvėje piauštav lenteles. Staiga pradeda loti šuo ir aš pamatau, kad Š[vitrigaila] jau kalbasi su dviem „skrebais“. Nežinau, ką aš tada pagalvojau, tik apačioje kautynių nepradėjome, negarantuodamas [dėl] savo pistoleto. Užbėgęs į antrą aukštą apie įvykį pranešiau D[obilui] ir pabudinau miegantį M[ockevičių].

Bet tuo tarpu mintį, kad reikės susikauti, buvau pametęs ir buvau benešas ginklus į slėptuves. Tačiau tuo momentu užbėgo į antrą aukštą Š[vitrigaila] visai ra-

Miliūnų kaimo gyventoją Stasį Užtupą ir kitą nepažįstamąjį, juos surado Miliūnų gyventoją Petro Šeinausko – Jono Šeinausko tėvo – namuose. Bandant sulaikyti nepažįstamasis išmušęs lango rėmą bandė pabėgti, bet buvo nušautas. Po to jis atpažintas kaip partizanas Jonas Glemža iš Pandėlio valsčiaus. Sužeistas Stasys Užtupas sulaikytas. Buvo suimtas ir Jons Šeinauskas, apklaustas, paimti dokumentai.

Po šių įvykių Jonas namuose nebeprisijungė prie Aniceto Laužiko vadovaujamo Vytenio partizanų būrio partizanų. Spalio 7 d. 2-os Algirdo kuopos vadas Antanas Starukas-Montė, Blinda, Vytenio būrio vadas Anicetas Laužikas-Švitrigaila, Dobilas (Jonas Kimštas-Žalgiris, palaikęs ryšį su centro atstovu Juozu Markuliu-Ereliu Vilniuje, vėliau tapęs MGB agentu-smogiku) ir Jonas Šeinauskas-Alyzas buvo apsisostę Duoniūnų kaime pas Adelę Dulksnytę ir ruošėsi jos namuose įsirengti bunkerį. Čia partizanus netikėtai užklupo emvėdistai. Susišaudymo metu nušautas MVD Skapiškio valsčiaus darbuotojas Morozas. Partizanai sėkmingai pasitraukė, o kartu su jais savo namus paliko ir Adelė Dulksnytė. Neradusi paramos pas gimines ir pažįstamus (visi bijojo emvėdistų represijų), kuri laiką turėjo nakvoti net šieno kupetoje, kol galiausiai parašė laišką *Švitrigailai* ir surado prieglaudą Vytenio būryje. Apie šiuos bei kitus išgyvenimus J. Šeinauskas ir rašo savo *Ūdienoraštyje*¹, kuris baigtas likus 2 dienoms iki suėmimo ir apima trumpą, bet garbingą vos trijų su puse mėnesio trukusį jo partizanavimo laikotarpį¹. Skelbiamo dokumento kalba neredaguota, taisyta tik skyryba ir šiek tiek – rašyba.

Parengė Ona KRIUKELIENĖ

miu, drąsą suteikiančiu veidu. Jis pasigriebęs savo ginklus nubėgo į kitą namo galą, o aš su M[ockevičium] palikau baigti apsiginklavimą pasitraukimui. Besitvarkydamas nepamačiau, kaip vietoj M[ockevičiaus] man draugu atsirado D[obilas], kuris, kai jį pamačiau, darinėjo langus.

Pasigirsta pirmieji šūviai ir visą laiką buvę įtempti nervai atsileidžia, prasideda labai šaltas galvojimas. Šūviams nutilus, einame prie laiptų ir atsargiai slenkame žemyn. Visur pilna tuščių šovinių tūtelių, apačioje prie pat laiptų guli nesproguši granata, kambariuose jaučiasi troškinas parako dūmų kvapas.

Lauke atsiduriu trečiuoju iš eilės. Iš už tvartų pasigirsta šautuvo šūvis, po jo – antras. M[ockevičius] ir Š[vitrigaila] į tą vietą atsako automatiniais šautuvais. Šaudymas nutyla. Grįžtame atgal, paimame dokumentus ir pasitraukiame.

Saulė jau persiritusi per aukštąjį savo sukimosi tašką. Apie trečią valandą po pietų. Pučia smarkus pietų

¹ LYA. F. K-1. Ap.58. B.15825/3. T. 1. L.12–20, 50–146. T. 2. L.100, 116; Priedas prie bylos. L.114–30.; Vokas. Nr. 3. L.14–17. Dienoraštis.; LYA. F. K-1. Ap.58. B.43063/3. T.2. L.179–15-apie Joną Laužiką-Ūrašalinę¹; LYA. F. K-1. Ap.3. B.1195. L.61–65, 67.; LYA. F. K-1. Ap.15. L.141.

vėjas. Žygiuojame laukais, pievomis, per apertas dirvas, per rugių sužėlusius laukus. Po kiek laiko sustojame pailsėti, susitvarkyti.

Kas kartą darosi liūdniau ir liūdniau. Gaila žmonių, pas kuriuos gyvenome. Buvome jau susigyvenę, pasidarę kaip vienos šeimos nariai. Bet dabar... Dabar kas žino, kur likimas mus išblaškys, kur mes vieni nuo kitų išsiskirsime. Gaila ir kitų kiemų, kuriuos tikrai palies šis įvykis, ypač Š[vitrigailos] namiškių. Pas juos taip pat jausdavausi kaip pas mamą. Jie buvo tokie geri, nuoširdūs ir man mylimi, kaip niekas kitas, o ypatingai J[anina], su kuria buvau labai susigyvenęs. Jinai man buvo kaip vyresnioji sesuo, kuri visuomet mane suprasdavo, visose bėdose mane paguosdavo.

Brangus pasidarė man ir Š[vitrigaila]. Jis, kaip ir aš jį, pradėjo mane suprasti, mane vertinti, nors aš ir nesu to vertas. Jis man nelaimėje ištiesė pagalbos ranką, mane suramino. Aš jį myliu, gerbiu ir kartais bijau ne kaip savo vado–viršininko, bet kaip savo brolio. Nežinau, gal aš jį kartais ir labai kuo nors užgaunu, bet man apie tai niekuomet nėra pasakęs. Jeigu taip būna, teatleidžia man Kūrėjas.

Mintis veja mintį, bet likimo draugai jas truputį išsklaido atsinešę bonką samagono ir rūkyti. Bešnekučiuojant ateina vakaras. Einame man nežinomomis vietomis, pamiškėmis, rūku aptrauktomis pievomis.

Miške atliekame su Š[vitrigaila] bunkeryje, užsidegame šviesą, pasirūkome, bet kalba nei trupučio nesiriša. Gesiname šviesą, gulame.

Miego nei su ragaišiu negalima prisivilioti. Girdžiu, kaip Š[vitrigaila] verčiasi nuo vieno šono ant kito, sunkiai dūsauja. Jaučiu, kad jis labai sunkiai visą šitą pergyvena, kad jam baisiai sunku kentėti. Bet aš... aš niekuo negaliu jam padėti. Rodos, kažką atiduočiau, kad galėčiau sumažinti jo kančias. Galų gale mane apima sunkus ir neramus miegas.

Spalių 8 d.

Diena be galo graži, saulėta. Danguje jokio debesėlio.

Stovyklaujame miške. Kankina tos pačios liūdnos mintys. Stengiuosi atsikratyti jų knygos skaitymu, be pasekmių. Galiausiai po mažai miegotos nakties užmingu ir nors trumpam viskas, kas žemiška, mane palieka ramybėje.

Pabudęs vėl matau liūdną Š[vitrigailos] veidą, skausmo pilnas akis. Rodosi, daug lengviau būtų tas kančias pačiam pernešti, negu matyti kenčiantį brangų žmogų.

Vakaras. Vykstame į susitikimą. Gauname pas gerus žmones išgerti ir tuo nustumiami širdį slegiančias mintis tolyn.

Jonas Šcinauskas Sibire. 1959

Spalio 10 d.

Perdien prastovėjęs miške, vakare kūlimo patalkėje susitinku su buvusiu prieš trejis metus klasės draugu A... Eidami labai nuoširdžiai pasikalbame, prisimename kartu praleistas mokslo dienas, savo tų dienų rūpesčius, vargus, linksmybes. Jis man kaip naujokui pažada gauti trūkstantus mano gyvenimui daiktus. Jis man tada pasirodė toks nuoširdus, užjaučiantis, kad aš pamiršau, kad buvau kitų draugų apvilta, ir galvočiau turėsiąs sau draugą. Visas pasaulis atrodė toks švelnus, gera žadaš...

Spalio 11 d.

Pabudęs radau jau visą stovyklą ant kojų. Galvoju, kad man čia nebus bloga, nors daugelis ir nepažįstami, kadangi susiradau sau naują draugą ir jų dabar turiu net du.

Keliosi. Pradedame su juo kalbėtis. Bet... jo kalba jau man visai svetima, kaip visai nepažįstamam. Aš dar vis nenoriu tikėti. Bet kuo tolyn, tuo jis man darosi žiauresnis. Vakarop su savo draugais jis pradeda iš manęs šaipytis. To man per daug... Su juo mano draugystė baigta.

Lieka man vėl vienas ir ištikimiausias draugas Š[vitrigaila], su kuriuo mes nors ir trumpai, bet pasidaliame savo skausmais.

Aš negaliu įsivaizduoti jo nuoširdumo. Aš jam visai svetimas žmogus, kurį jis labai mažai tepažįsta, o kiek jau yra gera padaręs, nebodamas, kad už tai jam daugelis jau „padėkojo“.

Dabar aš pamačiau ir pažinau žmones. Kol gyveni gerai, pageri su jais kartu, tai ir giminė, ir draugas, o jeigu kokia nelaimė, visi nusiplauna rankas ir nei nbandyk pas savuosius ieškoti pagalbos.

Bet yra žmonių, kurie, nežiūrind kuo tu atsilyginsi, ištiesia pagalbos ranką. Teatlygina jiems Dievas!

Spalio 16 d.

Dienos slenka vienodai, monotoniškai. Iš visų tenka girdėti pajuokas, [skaudžius] žodžius, apkalbas. Likome tik du! Skaudu!...

Spalio 17 d.

Šalta. Pro medžių viršūnes slenka juodi kaip anglies gabalas debesys nešdami kartu lietaus ir ledo gabaliukus. Kartais ištisą pusvalandį krinta lietaus lašai, ledas daužo paskutines užsilikusias žoleles.

Vakaras. Per dangaus mėlynę slenka dar juodesni debesys, kurie, atrodo, lyg kam kerštauja, lyg grasina viską pakeliui sunaikinti. Tik vienos dangaus mėlynėje spinksinčios sidabrinės žvaigždės nieko neboja. Jos taip linksmos, mirga, virpa. Atrodo, jog iš visa to, kas dedasi

jų apačioje, juoktūsi.

Mes trys žygiuojame iš stovyklos, palikdami užpakalyje viską: draugus, pašaipas, juoką ir net tuos žiauriuosius debesis, kurie savo lietaus lašais ir šaltais ledo gabaliukais daro liūdną jau ir taip nebe kokį gamtos vaizdą.

Šąla. Erdvė į dangaus mėlynę laisva, nėra jokio debesėlio. Vandens klanai aptraukti plonu, skaidriu kaip krištolinis stiklas ledeliu. Pievose žolė sustirusi. Artinasi rūsčioji žiema.

Šios dienos kelionės tikslas – drėgnas, šaltokas, mažokai oro turis, po rugių lauku paslėptas bunkeris.

Vakarienė. Valgome be peilio atsipjaudami lašinius su duona, vandeniu užgerdami. Trečiam – sulūžę papirosai, kurie su malonumu traukiami.

Miegas mane kelinta naktis apleido. Girdžiu sunkius Š[virigailos] atodūsius, vartymąsi. Žinau, kad jis dar negali susitaikyti su likimu. Mūsų trečias draugas P[etriškevičius] seniai miega. Aš irgi negaliu užmigti.

Girdžiu, kaip Š[virigaila] atsisėda, rūko ir vėl gula. Man atrodo, kad jis ne dėl savęs, bet dėl A[delės] taip sielojasi, kuri gana blogoje būklėje.

Negaliu pernešti. Norėčiau užsikimšti ausis, kad jo negirdėčiau. Meldžiuosi už save, už jį ir ...

Spalio 20 d.

Nuo 17 spalio nematę dienos šviesos pietų metu išlendame iš bunkerio.

Tikras ruduo. Diena ūkanota. Oras gana šaltas. Gau name nuo A[delės] laišką, kuriame rašo labai blogą savo padėtį: gyvomis ašaromis maldauja ją aplankyti ir pasiimti, nes neturinti kur pasidėti. Visi giminės nukratę rankas, gyvenanti svetimo stirtroje, net žmogui nežinant.

Tai jau nebežmoniška! Skaitau ir negaliu išsilaikyti neverkęs.

Mano spėjimai pasitvirtino. Jis pasisakė, kad dėl savęs nei kiek nesisielojas, bet negališ pernešti A[delės] gyvenimo.

Vakare ją aplankome ir randame tikrai nepavydėtina stovyje. Ji rauda, man gi taip pat skauda širdis. Atiduodčiau viską, kad jai palengvėtų.

A[delė] taip pat eina kartu su mumis.

Spalio 26 d.

Jau kelinta diena, kaip pelių šeima, gyvename šiauduose. Kartu su mumis vargsta ir A[delė], kuri dabar labai blogai atrodo. Visą laiką susimąšiusi, liūdna, gana smarkiai pablogusi: paakiuose pusę veido apimančios mėlynės.

Dienos slenka gana nuobodžiai. Kartais net šaltoka, nes jau smarkiai pašalę ir pučia šaltas, perpučias net ir

šiaudus, šiaurys vėjas. Visi smarkiai kosame. Kad ne šiokiu, tai tokiu būdu visiems teko persišaldyti.

Artėja negailestingoji žiema. Pagalvojus plaukai kelia kepurę. Mes gi dar nei vienu „nameliu“ neturime. Vis sąlygos neleidžia dirbti. O kol gi galima gyventi šiauduose.

Spalio 27 d.

Po vėsios nakties įžengiame gyventi į savo namus. Nors jie dar labai kukliai atrodo: lubos paprastų lentų, vietoje sienų šaltas molis, ant grindų šiaudų patiesalas, bet dabartiniu metu jų nemainyčiau nei ant kokių rūmų, jų neparduočiau nei už jokus pinigus. Taip yra brangūs, nes tai yra pirmi nuosavi namai, kuriuose mes jaučiamės šeimininkais, kuriuose ne tik mes gyvename, bet ir priglaudžiame asmenis, kurie daug gero padarė tėvynei, kraštui, kurie dabar neturi nei pastogės, nei giminių, nei draugų. Tai mums suteikia begalinį džiaugsmą. Dieve, palaimink mūsų ir mūsų globojamųjų gyvenimą.

Spalio 30 d.

Aš jau susitaikiau su likimu ir savo gyvenimu esu net patenkintas. Ko aš galiu daugiau norėti? Gyvenu saugiai, pavalgęs, pamiegojęs, apsirengęs, dar kartais net išgėręs.

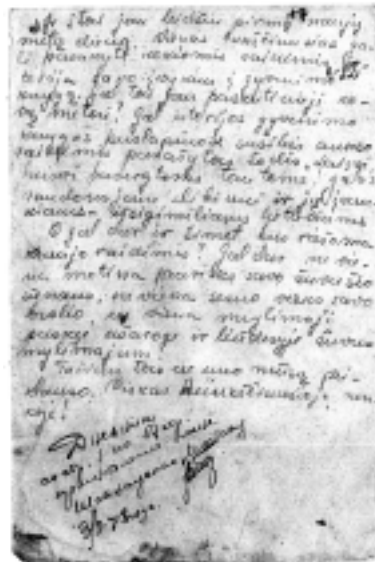
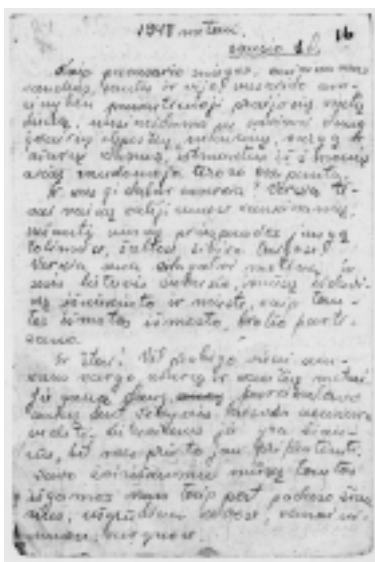
Š[virigaila] taip pat pralinksėjo, nuslinko nuo jo veido rūpesčių ir skausmo šešėliai. Man atrodo, kad ne tik jis pats nesikankina, bet ir man duoda progą nustumti liūdnas mintis tolyn.

Lapkričio 16 d.

Oras pasidarė gana šiltas, dažnai lynoja. Vėjas neša nuo jūros žemai slenkančius lietaus debesis.

Nuo dažno lietaus ant kelių ir dirvų pasidarė purvynas, o pievose vandens klanai.

Jono Šeinausko dienoraščio faksimilės. LYA

Bėganti diena kaip du vandens lašai panaši į prabėgusią. Rytą pavalgome, per dieną pakortuojame, vakare pavalgę gulame, jeigu kartais tik išeiname maisto. Ant rytojaus vėl ta pati programa.

Gruodžio 12 d.

Šiandien perrašiau D[obilui] rašytą Š[vitrigailos] laišką, kuriame jis rašo, kad jeigu D[obilas] neatvyktų pas mus, tai jis pats pas jį išvyktų. Man pasidarė kažko liūdna, akys tik nepaspringo ašaromis.

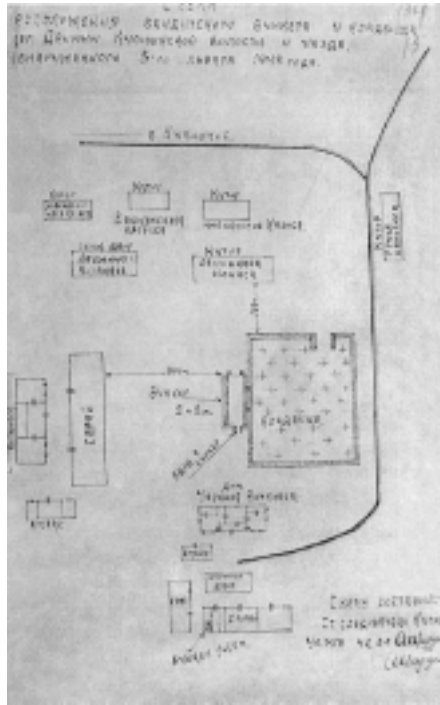
Negaliu įsivaizduoti, kad jis išvyktų. Ne! Tai neįmanoma! Kaip gaila būtų su juo skirtis ir nesimatyti, negauti jo mano dar ne visai subrendusiam protui patarimų. Jam išvykus netenku savo geriausio bičiulio ir palieku be jokio artimesnio draugo. Norėčiau ir aš kartu su juo iškelti, bet nedirštu apie tai ir pagalvoti. Nenorėčiau skirtis su juo ir, antra, norėčiau daugiau padėti savo raudonųjų kraugerių smaugiamai Tėvynei. Nors man buvo pradžioje siūlyta darbas rimtesnis negu paprasto eilinio partizano, tačiau atsiskaciau, nes nauju žmogumi paprasti eiliniai partizanai nepasitiki, o ką bekalbėti apie kitus. Ir iš tikrųjų, kaip praktika parodė, mano samprotavimai pasitvirtino gyvenant pas mūsų būrio vyrus. Jų nesmerkiu, jie tam turi pagrindą.

Įsivaizduoju, kaip daug pasunkėtų mano padėtis likus vienam be jo. Su savo kitais gyventojais tikrai kiltų įvairių nesusipratimų, kurių dabar nepasitaiko, nors dėl to man ir dabar sunkoka. Jie pradeda daryti įvairius išgalvotus išmetinėjimus ant Š[vitrigailos], o aš tam nepritariu, dėl to jie dažnai manimi nepatenkinti, nuo manęs pradeda slėptis ne tik kalboje, bet ir darbuose ir dažnai, nors dar netiesioginiai, bet gaunu „pakaliko“ vardą. Tačiau savo nusistatymo nemesiu ir neteisingu keliu neisiu. Dieve, padėk man!

Gruodžio 22 d.

Išeiname per gilų, klampų sniegą susirinkti Kūčių. Dar gana aukštai dangumi, kartais už debesų pasislėpdamas, slenka mėnulis. Išlindęs iš už debesų uždangalo tarsi juokiasi iš mūsų, sunkiai brendančių per sniegą.

Pavargstame, sušylame. Kinkome arklių. Važiuotam kita kelionė. Į ryto pusę mėnulis nueina miegoti, dangų aptraukia tiršti debesys, ima kristi sniegas. Vėjas nukritusį sniegą pagauna nešti su savim. Palankesnio oro savo

MGB sudaryta 1948 01 03 aptikto partizanų bunkerio Duoniūnuose schema. LYA

žygiui nei nelaukiame.

Baigę viską susirinkti užvažiuojame sušilti. Žmogelis priima, sodina, duktė atneša užkąsti, jis butelį. Mes gi, būdami nepuikūs žmonės, neatsisakome: valgome, geriame ir galop bonka tuščia. Po to seka kita. Jau gana gerokai sušylame. Liežuviai dirba kaip vėjinio malūno sparnai. Liežuviui apsvirtus kelis šimtus kartų ir antra bonka tuščia.

Namo važiuojame gana linksmūs. Viskas aišku, kaip ant delno. Žinome, kad nepadarysime nei pėdsakų, kad nėra D[uoniūnų] kaime ruskių ir pan.

Prie gonkų pasipila, pratrūkus popieriniam maišeliui, porpeliai. Stengiuosi kaip daugiau susirinkti. Galų gale po didelių „vargų“ įžengiu į namus. Vienas draugas jau guli ir miega. Pasidedu porpelius, nusijuosiu diržą ir prieinu prie nusirengimo. Staiga visos grindys

pasidaro baltos... Iš užančio pasipila visas šimtas papirosų, kiekvienas sau. Matyt, kur nors nelabai patogiai būsiu juos suspaudęs ir iš įpakavimo išlaisvinęs. Surinkęs papirosus ir baigęs nusirengti gulu ir užmiegu kietu penkiolikos valandų miegu.

Gruodžio 23 d.

Iš miego pabudina kažkoks trenksmas virš namo. Atsikeliu pasižiūrėti ir kaltininkais sugaunu varnas, kurios aptikę likusius mano porpelius baigia nors ir su nemažu tarp savęs pykčiu ir triukšmu susirinkti.

Gruodžio 24 d.

Kūčios. Mūsų stalas gana kukliai atrodo. Ant jo nėra nei vienos šieno kuokštelės, nei staltiesės. Vietoje lėkščių – popierio gabalai.

Vadas pradeda maldas už laisvą ateitį, už kritusius kovoje dėl laisvės partizanus – brolius lietuvius. Visų veidai liūdni, bet kartu ir rūsūs, pilni pasiryžimo, drąsos.

Laužiame iš vado rankos baltos plonos plotkos ir ją su pagarba ir pakilusia dvasia, bet liūdesiu veiduose, suvalgome. Pas visus nuotaika labai nukritusi. Pirmieji Kūčių kąsniai sustoja pusiauvelyje.

Truputį vėliau nuotaika gerėja, visų veidai darosi linksmesni. Likeris su degtine daro mus gyvesnius.

Pradedame burtus. Pradžioje deginame popierius, bet tas gana greit pasibosta. Griebiamės spiritizmo.

Ilgai vietoje stovėjusi lėkštutė pradeda savo kelionę nuo raidės prie raidės. Pasiseka prišaukti lietuvio, 54 m. amžiaus, mirusio XVI a. Gintauto dvasią, kuri pra-

našauja anglų–rusų karo 1948 m. vasario 23 d. pradžią. Karą pralaimės rusai ir Lietuva tų pačių metų gegužės mėn. taps nepriklausoma valstybe.

Visų akyse džiaugsmas, bet ir nepasitikėjimas. Nejaugi iki karo pradžios neliko nei dviejų mėnesių!

Gruodžio 26 d.

Šventės slenka paprastai, kaip visos dienos. Iš namų neiname, nes tokiais momentais būna didesni rusų sekimai.

Vakare sužinome skaudžią naujieną: K... kaime vienas partizanas žuvo, kitą paėmė gyvą. Viskas atsitiko Kalėdų rytą žmonėms važiuojant į bažnyčią¹.

Kaip krinta jauni vyrai. Štai per du mėnesius iš mūsų būrio žūsta keturi ginklo broliai.

1948 metai

Sausio 1 d.

Kaip pavasario sniegas, naikinamas vandens, saulės ir vėjo, nuskrido amžinybėn paskutiniai praėjusių metų diena, nusinešdama su savimi daug įvairių rūpesčių, nelaimių, vargų ir ašarų klanus, ištrauktus iš žmonių akių raudonojo teroro okupantų.

Ir kas gi dabar neverkia? Verkia tėvai vaikų kalėjimuose kankinamų, nešančių sunkų priespaudos jungą tolimose, šaltose Sibiro taigose. Verkia sena žilagalvė motina ir sesės lietuvės žuvusio, mūsų išdavikų išniekinto ir mieste kaip tautos išmatos išmesto brolio partizano.

Ir štai. Vėl prabėgo vieni sunkaus vargo, ašarų ir kančių metai. Jie gana daug pareikalavo aukų ant Tėvynės laisvės aukuro sudėti. Lietuviams jie yra žiaurūs, bet mes prie to jau pripratinti. Savo žvėriškumu mūsų tautos išgamos mus taip pat padaro žiaurius, užgrūdina kovose, kankinimuose, varguose.

Ir štai jau leidžiu pirmą naujų metų dieną. Vienas Aukščiausias gali pasakyti, kokiomis raidėmis istorija [įrašys] savo įvykius į gyvenimo knygą. Gal tai jau paskutiniai kovų metai? Gal istorijos gyvenimo knygos puslapiuose sužibės aukso raidėmis parašytas žodis „Laisvė“, laisvė pavergtoms tautoms! Galas raudonajam slibinui ir jų įrankiams – išsigimėliams lietuviams.

O gal dar ir šįmet bus rašoma kraujo raidėmis? Gal dar ne viena motina pravirks savo žuvusio sūnaus, ne viena sesuo verks savo brolio, ne viena mylimoji paskęs ašarose ir liūdesyje žuvus mylimajam?

Tačiau tai ne nuo mūsų priklauso. Viskas Aukščiausiojo rankoje!

Jonas MINKEVIČIUS

PRAEITIES NUOBIROS

MIGONIŲ VINKŠNA

Kas gi neskaitė Vinco Krėvės, išgarsinusio Grainio liepą. O ar žino, ar kas girdėjo apie Migonių vinkšną? Deja, seniai nebėra tų, kas ją patys matė, gėrėjosi, didžiavosi ir negalėdami jos užmiršti kitiems, kaip ir mano mama, atsidūsėdami pasakojo.

O buvo medis, medžių medis, lyg koks didžiūnas, visų vyresnysis, kokių niekas visoje plačioje apylinkėje neturėjo. Augo vinkšna, o gal jau ir visai nebeaugo, – sena, randų išvagota, samanų kuokštais apėjusi, nepajudinama, iškilioje vietoje, ties sodžiaus viduriu, prie pat kelio – „ulyčios“, ir visų žvilgsnius, kad ir nenorėtum, traukė – nieko nepaliko abejingo – tikras milžinas, storas, šakotas, plačių plačiausiu vainiku, o jau jo aukštis – sako, kad gerai įsižiūrėjus net nuo Anykščių matydavosi.

Tai buvo viso kaimo šventenybė, tarsi koks tvirtybės ir grožio simbolis, garbės ženklas – Migonių vinkšna. Kokia dar kitokia nauda – nebent tiek, kad atstojo perkūnsargi. Nebūdavę tokios vasaros, kad ją žaibas aplenktų, bet vinkšna išdidžiai atlaikė visas vėtras, audras ir Perkūno smūgius. O kas gi po tokiu medžiu gali augti – net žolėlė vos ne vos prasikala. Bet sodžius ją itin gerbė, mylėjo, saugojo, karta karton perdavinėjo lyg kokį kraitį ir niekam nė galvon nebūtų atėję, kad ji ne vietoj, nenaudinga, kad reikėtų kaip nors vinkšnos atsikratyti.

Kas žino, kiek ji dar būtų stovėjusi, žaliavusi ir džiuginusi visus Migonis, jei ne Pirmasis pasaulinis karas, rusų–vokiečių frontas. Kareiviai išvarė gyventojus, supleškino kaimą, o po vinkšna, kad ji nebūtų orientyras patrankų ugniai, pakišo dinamitą ir susprogdino – argi kas vargs tokį storumą pjauti.

Sugrįžo migoniškiai iš Vidugirių miško ir vietos nebepažino – nei kaimo, nei namų, nei sodų, tik pliki stagarai ir juodi degėšiai. O kur buvo vinkšna – apskrudę atplaišos stirkso. Gniuždanti nykuma – lyg kas širdį būtų išroves. Bet žmonių nepalauši – reikia gyventi! Kad ir be vinkšnos, kad ir be žinios apie genialų Nobelio indėlį į Migonių istoriją.

„VOLUNDA“

Kai XX amžiaus pradžioje lietuviški raštai ir motytesni žmonės pradėjo laiką valandomis, o ne kaip

¹ 1947 gruodžio 25 d. žuvo Aleksas Daukas-*Onytė* ir buvo suimtas Jonas Tamošiūnas-*Trockis*. Tai įvyko Mirabelio kaime, netoli Kuosėnų, matyt, ir turėti omenyje Kuosėnai.

seniau „adynomis“, skaičiuoti, vienas kaimietis, norėdamas naujoviškai pasipuikuoti, klausia kaimynų Kupiškio valsčiaus raštinėje, rodydamas į sieninį laikrodį: „Tai kiek čia dabar volundų?“ Visi aplink prapliupo juoku. Mat volunda – tai tokia žolė, dideliais stiebais ir stambiais lapais, nenaudinga, beveik piktžolė. „Daržas volundom apajo“.

Tuo metu kupiškėnui pasakyti „valanda“ liežuvis neapsiversdavo. Pagal visus tarmės dėsnius niekaip kitaip neišsena kaip tik „volunda“.

Iš mano mamos pasakojimų

„DAIGSTYMAS“

Iš to paties laiko kitas atsiminimas. Toje pačioje istorinėje Kupiškio valsčiaus raštinėje (tas raudonas XIX a. antrosios pusės carinių laikų mūrelis iki šiol tebestovi Gedimino gatvėje), žiūrėdamas, kaip raštvedys vikriai pildo kanceliariinę knygą, vienas žmogelis ėmė įsiteikiančiai girti: „Ot, tai gražiai rošo, kėp daigstyti daigsto“. Vėl visiems juoko. O ko čia juoktis? Juk iš tiesų nuostabiai pasakyla! Argi ne gražu? Tikras kalbos deimančiukas!

Iš mano mamos pasakojimų

PETRYLIENĖS GAIDYS

Paukščių hierarchijoje gaidys, tegul ir nepaskrendantis, tupi tikrai ne ant žemiausios laktos. Jo balsas, grožis, drąsa ir ori povyza mūsų žmonių sąmonėje ir archetipinėje aukos tradicijoje iškilo net iki metafizinio lygmens. Dar tuo metu, kai nebuvo nei apaštalo Petro, nei jam triskart sugiedojusio gaidžio, nei pagaliau garsiosios Rygos bažnyčios su variniu gaidžiu ant smailės, kuriuo visada gėrėjosi mūsų prekeiviai protėviai.

Taigi gaidžiu lietuvio nenustebinsi.

O vis dėlto Petrylienės gaidys peršoko visus. Taip išgarsėjo, kad apie jį išgirdo ne tik Migonys ir Šimonys, bet ir toli už Kupiškio. Ir anaipol ne savo balso skardumu, ne kokia nepaprasta narsa ar šilkinų plunksnų raibuliais.

Migonų Petrylos buvo tvirti valakininkai, gyveno pasiturimai, niekam nė galvon nebūtų atėję laikyti juos kokiais valdžios ar pono Dievo nuskriaustais pavargėliais „proletarais“. Bet tuo laiku, dar „prie caro“, prieš Pirmąjį pasaulinį karą – kada ir nutiko ši skandalinga gaidžio istorija, jie kažkaip ėmė ir užsikrėtė iš miestų sklindančiomis „cicilikų“ idėjomis: kur tai matyta – nei jiems Dievo, nei bažnyčios, nei kryžių, nei kunigų!

Ir atsitiko taip, kad vieną snieguotą advento dieną, gal nieko nežinodamas, o gal ir tyčia, šiaip ar taip, atlikdamas savo ganytojišką pareigą, kalendodamas pas Petrylas užsuko visų gerbiamas Šimonių klebonas su palyda – vargonininku, zakristijonu ir dar vienu kitu bažnyčios tarnu.

Petrylų kiemas, aišku, tokių svečių nei kvietė, nei lau-

kė ir nė nemanė jų sutikti. Gaspadorius buvo ar nebuvo, o Petrylienės be replių nepaimsi. Kad ir staigiai, kad ir netikėtai užklypta, nė kiek nepasimetė – puolė priemenėn, griebė vištas rikiuojantį raudonplunksnį gaidį ir – trinkt prieš kunigą ant stalo! – še tau kalenda! Gaidys išsigandęs kad šoks, kad suriks nesavu balsu ant visos gryčios – kalendotojai kaip mat išsilakstė.

Tu dievobaimingi Migonys dar nebuvo matę! Kam juoko, kam pykčio, o jau kalbų, apkalbų – per kelis dešimtmečius neužmiršo.

Ir iš tiesų – argi ne tarptautinio semantinio filosofinio lygio istorinis įvykis? Per Migonių Petrylienę gaidžio prasminis potencialas esmingai pasipildė dar viena integraline funkcija – gaidišku ateizmu.

Obuolys nuo obelies... Tuo metu dar po gaidžio stalu vaikštinėjęs Petrylų Danieliukas vėliau išaugo – kuo gi kitu, jei ne Maskvos agentu – palėpių komunistu, raudonmečiu iškilęs net iki labai reikšmingo „LTSR Ministrų tarybos“ nomenklatūros „aprūpintojėlio“ – reikalų valdytojo krėslo. Galgi neišblėso ir jo sentimentai Kupiškiui – paskutiniame etape savo pavaduotoju priglaudė vieną mūsų klasioką – Stasį J., kuris, savo ruožtu, taip pat neatsiribojo nuo gimtojo miesto – per vieną klasės jubiliejų net iš paties Vilniaus atbogino nomenklatūrinio „deficito“ – visą silkų dėžę. Patsai pasijuokė: „seniau silkės buvo žydų ir ubagų valgis, o dabar – matai – prabanga“. Bet svarbiausia – ne be jų užtarimo Kupiškyje atsirado dar vienas „deficitas“ – nauja rajono ligoninė. Visiems įsiminė mūsų mokytojo Vaitiekūno prašymas: „Kas galit, padėkit, mes jau seni, nēr kur gydytis“.

Ligoninės mūrai ir dabar baltuoja ant kalno prie žyd-kapių, tik vėlgi – sako, kad daktarų trūksta. Ar bus kada taip, kad būtų gerai?

DANGUS IR ŽEMĖ

Nēr ko labai dyvytis: buvo toks migoniškis, – čia jo neįvardysim – baisiai bijodavo naktį vienas oran išeiti. Su kitais – nieko, o vienas niekaip negali, ar su pagaliu varyk, ar su pyragu viliok. O kaip tu, žmogau, išbūsi neišėjęs, juolab jeigu svarbi priežastis prispiria. Nori nenori – reikia šauktis palydos, ką gi daugiau, jei ne savo pačią.

Tupi sykį žmogelis giedrią žiemos naktį darže, – tylą, ramumą, laikrodin žiūrėt nereikia, – pakelia akis aukštyn, o ten nuostabių nuostabiausias vaizdas: juodoje bedugnėje erdvėje, tolybių tolybėje, žiba, tviska, mirguliuoja, užliedami visą skliautą, nesuskaitomi žvaigždžių spiečiai, žvaigždynų tinklai – nuo Grigo ratų lig Paukščių tako. Argi gali, pagautas tokio didingo, pakilaus, visą esybę persmelkiančio grožio, nepamiršti žemės reikalų ir iškęsti nepasidalijęs užplūdusiu jausmu su, kaip visuomet, besergstinčia, panamėję nuo šalčio mindžikuojančia pačia.

– Ale matai, moč, koks šindei žvaigždatas dungus.

– Šik, šik, graičiau, žvaigždžių neskaitys! Kiek aš čia do šolsiu! – be gailesčio bloškė pati nuo padangių žemėn užsisvajojusį vyrą.

Senajam sodžių kiemas prie kiemo, kiekvienas žodis varpu nuskamba – kur čia neužgirsi, kas, kada ir ką, tyčia ar netyčia, leptelėjo. Juoko per visą kaimą, – vis šviežias įvykis, vis ne taip nuobodu. Beje ir iš aukščiau žiūrint – neapsigaukit dėl kaimo intelekto! – argi ne smagu suvokti stublinančią tokio dialogo priešpriešą. O gal ir pamąstyti apie aukštųjų ir žemesniųjų gyvenimo sferų sankirtas. Tegul ir neskaičius Kanto!

MERGA SU AVIM

Barboros Jokubkienės-Šimonytės kiemas buvo pačiam Rozalimo kaimo pakrašty, nuošalioj pamiškėj, tarp krūmų, pievų, dirvų ir visokių senų medžių, daugiausia beržų ir eglių, neskaitytą savo sodo obelų. Dabar ten jau aukštas miškas, daugiau nieko nebėra – nei namų, nei sodo, nei pačios Barboros. Netoliese, pabalais dar buvo išlikę Pirmojo pasaulinio karo apkasų zigzagų. Nuo senovinio Kupiškio–Anykščių kelio sodybos pusėn vinguriuodamas pro krūmus suko lauko kelelis. Čia jis ir užsibaigė. Toliau į Uldukius ir Šimonių girion pro Barboros pirtelę ėjo tik menkas, žolėje išmintas takas. Jis iš pažiūros nežymus, bet iš tikrųjų tai buvo viena iš reikšmingų, nuolat pokario miškinčių, o kartu ir juos persekiojančių NKVD garnizonininkų ir strībų komunikacinių trasų.

„Būdavo traukia ir traukia, tai vieni, tai kiti, tai dienom, tai naktim“, – sako Barbora. „O tu, boba, vis drebėk“. Sykį miškinčių grupė naktį sustojo kieme, ėmė tvarkytis, praustis, užkandžiauti, o išeidami kažin kodėl paliko pribarstę daugybę automato šovinių. „Negi jiems nereikia ar ką? O kas bus, jei užeis stribai – kas čia pas tavi buvo? Banditus laikai!? Rinkau, rinkau, klūpom tuos šovinius, ir pokasiau pabaly. O ir šiaip, užėina miškiniai – iškūrink, Jokūbkien, tai ir tai diena, žinoma, nakčiai, mum pirtį. Kūrinį, o ką darysi, vis tiek nei dūmų, nei kvopo kešėnan neįdėsi. O jei kas netoli būtų, iškart suprastų. O kom pasakysi, pasiguosi? Jų vieni sargyboj stovi, kiti pirty prausias. Jei juos užklups, tai ir tau tas pats“.

Vienam pavakary žiūriu – par mūsų kiemų miškiniai aina. Ne vieni. Ir margų voros. Do ir ovį kartu. Pažinau, kur nepažinsi. Žinai gi mūsų kaimynus Burokiokus – Albinų ir Povilų. Tai jų saso buvo nutekėjus Linkiškiuos. O čia jos dukta. Voras ir nusivora pro pirtaly miškan. Tėp ir prapuola... Ovį tai ovį, ale kom do margų. Niekur nebuvo užkliuvus. Kas ti žino, dėl ko jų nusivora. Nepasiklaus. Žmonas liežuvį už duntų laikė.“

...Dar sovietmečiu pas mus Kaunan buvo atvažiavusi tos merginos motina. Nakvojo, sunkiai atsidusdama dukterį minėjo, sveikata skundėsi, Genutė vedžiojo ją pas Klinikų medikus.

Iš Barboros pasakojimų

ASMENYS IR ASMENYBĖS

TARNAS

Pačiais baisiausiais Stalino metais, ieškodamas duonos ir siekdamas užbaigti paskutinę gimnazijos klasę, atsidūriau Panevėžyje. Vieną žvarbų 1948 metų sausio sekmadienį stovėjau žmonių pilnoje Katedroje, šoninėje navoje prie pilioriaus, ir klausiau Sumos. Ten, rinkdamas bažnyčiai aukas, mane ir pastebėjo buvęs Kupiškio gimnazijos kapelionas, neužmirštas kunigas, pagrindžio ateitininkų dvasios vadas Vaclovas Kartočius.

Tragiškasis pokaris žmones lyg džiūstančius lapus blaškė po visas pasvietes ir nuo paskutinio mūsų susitikimo su kapelionu praėję treji metai atrodė kone pusė amžiaus, ypač man, beaugančiam jaunikliui, jau spėjusiam pajusti laiko nagus. Dabar, netikėtai pamatęs ir neslėpdamas nustebimo – iš kur čia atsiradai? – kunigas palietė man petį ir tyliai pašnibždėjo, kad popiet užėčiau pas jį į vyskupijos kuriją. Aš tuomet net nežinojau, kad jis yra vyskupijos kancleris.

Pavakariop, pravėręs ištiklintas senų medinių kurijos namų duris, įžengiau į erdvoką, prieblandoje skendintį vestibulį ir staiga priešais save išvydau ne ką kita, o patį Jo Ekscelenciją vyskupą Kazimierą Paltaroką. Anksčiau aš jį tebuvau matęs tik vieną kartą, per savo konfirmaciją Antašavos bažnyčioje, o geriausiai – tai jos šventoriuje, kur mes visi buvome išsirikiavę. Dabar jis – neaukštas, posausio veido, stovėjo čia su įprastais vyskupo drabužiais – ilgą juodą sutaną apsijuosęs plačia raudona juosta, su stambiu kryžiumi ant krūtinės ir raudona pijuske ant žilos galvos. Jo įdėmus tiriantis žvilgsnis buvo įsmeigtas į mane.

Taip nelaukta susidūręs su aukščiausiu dvasininku šiek tiek suglumau, bet susivokiau linktelėti ir ištarti „Garbė Jėzui Kristui“.

Iš mano amžiaus, gatvės žvirblio išvaizdos ir menkų, nuširusių drabužių vyskupas, be abejo, iškart suprato atvykėlio „visuomeninį statusą“, bet, neparodęs nė šešėlio abejingumo, gražiai pasiteiravo, pas ką noriu apsilankyti. Išgirdęs atsakymą, jis kilstelėjo ranką ir parodė į antrąjį aukštą kylančius laiptus su balustradiniais turėklais. Aš žengtelėjau ton pusėn, bet, didžiausiai mano nuostabai, pats Ekscelencija, nieko nelaukęs, guviai leidosi priekin, užvedė mane laiptais aukštyn ir pabeldė į kunigo Kartočiaus duris.

Kas tuomet buvo vyskupas Kazimieras Paltarokas? Nors ir niekas niekur apie tai neskelbė, bet žmonės žinojo, kad, areštavus kitus vyskopus, jis bebuvo likęs vienai vienas dar nesuimtas, bet nuolat po čekistų kardu stovintis Romos katalikų Bažnyčios hierarchas Lietuvoje, tiesiogiai susijęs su Šventuoju Sostu. Teologas, intelektualas, švietėjas, vienas Lietuvos Nepriklausomybės kūrimo veikėjų, 1917 m. Lietuvių konferencijos Vilniuje dalyvis, Kauno universiteto teologijos ir filosofijos fakulteto profesorius, Lietuvos katalikų mokslo

akademijos narys (nuo 1926), teologinių ir sociologinių knygų leidėjas – visi mokiniai anksčiau mokėsi iš jo parašyto katekizmo.

Kaip tinkamai suvokti ir įvertinti tokios asmenybės dėmesį ir nuolankų paslaugumą visiškai nepažįstamam ir net nežinia kokiais tikslais iš gatvės atėjusiam jaunam žmogui. Lyg vyskupas nebūtų turėjęs kitų, nepalyginamai svarbesnių darbų ir rūpesčių. Bet tą minutę jam vis dėlto nebuvo nieko svarbiau, kaip pasitarnauti kitam, kad ir mažiausiam, pasidalyti su juo savo meilingu gerumu – dabar, tuoj pat, nedelsiant, nesvarstant, ar verta, ar apsimoka, ar ne per sunku, ar tinka jo rangui ir prestižui, o tiesiog besąlygiškai paklūstant neklaidingam, visuomet būdinčiam vidiniam moraliniam imperatyvui. Visuomet būdinčiam – *servus servorum Dei*.

Ne paradinės progos, ne iškilmių aikštės, kur tūkstančių akys nukreiptos į tave, bet ten, kur niekas daugiau, be tavęs ir to, kuriam turi kojas mazgoti, tavo triūso nemato, nežino, nejaučia, ir yra ta pati prestižiškiausia vieta visame pasaulyje tikrajai dvasios didybei reikštis.

Ir kas galėtų ją užgožti?

AMERIKONAS ALYZINKA

Ne vienas kupiškėnas dar caro laikais pabuvojo Amerikoje ir sugrįžo namo, bet nė vienas taip nepasisėkė pagarsėti kaip Aloyzui. Ir kad, sakytum, dėl dolerių ar kokio užjūriuose įgyto ypatingo kavalieriško šaunumo, – ne, visai ne dėl to, o būtent dėl čia negirdėtos neregėtos ceremoningos savireklamos. Kur tik Aloyzas benukaktų, kur bepasisuktų, visiems, o ypač vakaruškose mergaitėms, pabrėžtinai oriai, „ūnaravai“, bet nepamiršdamas įterpti ir draugiško intymumo gaidelę, prisistatydavo:

– Alyzinka Stankėučius, ką tik grįžęs iš Amerikos su dideliu kapitalu.

Alyzinka... Amerika... Kapitalas... Visi raktiniai akcentai!

Dabar sakytume – tikras viešųjų ryšių meistras!

Štai kur importas, grynas Amerikos „inašas“ į vietinį mentalitetą.

INTENCIJA

„Kryžovos“ dienos.

Visas sodžius būriu lanko laukų ir pakelių kryžius, kopyltstulpius, kopyltėles ir prie kiekvieno vis kalba maldas.

Vedantysis – koks pamaldesnis vyras ar moteriškė, – maldas užbaigiant, dar ir nuo savęs prideda kokią nors svarbią vietinę intenciją.

Migonų Maldaikienė ypač mėgdavo būti vadove ir niekaip negalėdavo susilaikyti kaimui nepasiūliusi savo troškimo:

– Kožnas už savi, kito nematykim. Sveika, Marija...

Priežasties, visiems patyliukais nusišaipant, toli ieškot nereikėjo, – jos gyvuliai, tyčia ar netyčia, dažnai

pasisvečiuodavo kaimynų laukuos ir daržuos.

– Iš „nenocko“, – teisindavosi Maldaikienė.

Ir žala, ir malda – koja kojon.

O gal čia atsiliepia senoji vardo semantika – nuo gudriųjų vaidilų laikų?

Gaila, Greimo nepaklausiau.

LEVUKO PIRŠLYBOS

Mano mylimas, deja, dabar jau amžinatilsį, pusbrolis Levukas, guvaus būdo, darbštus, teisingas, visokių sunkumų užgrūdintas, dar prieš karą ir pusberniu, ir bernu pas ūkininkus tarnavęs, raudonmečiu, kaip ir dera doram lietuviui, Kupiškio stribynės rūsy sėdėjęs, nei geriantis, nei rūkantis, visada giedros nuotaikos, dainininkas ir giedorius, žodžio kišenėse nieiškantis, be to, dar ir pats, nors ir kaip visa giminė, ilganosis, bet visai „nešpėtnas“, ėmė ir pasidabojo tokią mergą, kažkur nuo Subačiaus.

Kartas nuo karto miestelyje ją sutikdamas vis pasilabindavo, pakalbindavo, pamergindavo, bet toji kažkodėl didelio džiaugsmo nerodė, vis nei šiaip, nei taip, lyg skersom, atžagariom, ataturpsta, altoriaus pusėn aiškiai neskubėjo.

Pagaliau Levukas nusprendė bent kiek reikalus paspartinti ir senu papročiu pasikvietė ją „in pražvolgas“ – aprodyti savo namus, ūkį, padargus, gyvulius – galgi susidomės, patiks, įvertins ir ateis.

Atsivežė, apėjo, apžiūrėjo.

Vis tiek – tas pats.

– Parvežiau Subočium ir palaidžiau kėp kotį, – sako Levukas.

Net loštelėjau iš juoko. Ir kartu iš nuostabos – kaip pasakya! Klasika! Ar dažnai sutiksi tokį taiklų, vaizdingą ir itin talpų minimalizmą!

Kas gi nežino, kaip kaimas atsikratydavo nereikalingų kačių. Betgi šiame grakščiam sakinyje, sugretinant mergą su kate, slypi kažkas nepalyginamai daugiau, negu tik paprasta, nors ir šmaikšti, buitinė informacija. Joje užkoduotas giliausias psychologizmas, glaudžiausiai susietas su realistine forma ir subtiliausiu kaimišku sąmojumi. Po šita spalvinga, plonyte humoro skraiste – giliai užslėptas pasipiktinimas ir skaudus įžeistos dvasios sielvartas.

Tik penki žodžiai. Bet kaip kietai suspausti – kaip spyruoklė. Atleisi – išsaus kaip kulkos ir kruvinai sužeis, nors ir su juoko pliūpsniu.

Gaila, kad jo negirdėjo nei Marselis Prustas, nei dabartiniai, žodžių purslais į visas puses besitaškantys ir nieko verta nepasakantys, narciziški eseistai.

O dėl mergos – tai, kaip paskum išlindo – su kitu „ripką“ mušusi.

ANARIKAS

Mūsų giminė iš mamos pusės, Henrikas Žiūra, kupiškėniškai visų vadinamas Anariku, pragyvenęs gerą šimtą metų Baronų kaime, palėveny, netoli Subačiaus

stoties, klausiamas kaip taip ilgai išsilaikė, sakydavo: „Nigdi klapatų neturėjau“. O „klapatų“ jam, rodos, pakako su kaupu – pati anksti mirė, kitos neturėjo, du vaikus – dukterį ir sūnų užaugino, visur pats vienas, ūkis vidutinis, darbai ir vargai, bet jis niekad nenusiminė, visada linksmas, guvus, giedros dūšios. Aš jį atsime nu iš ankstyvos vaikystės, dar prieš karą, kai tėtis, pasiėmęs ir mane, važiuodamas arkliu Panevėžin buvo Baronus užvažiavęs pernakvoti. Dėdė Anarikas senoviškai vaišingai priėmė, o mane, vaiką, itin pamylėdamas, iš kaimynų pasiskolinęs atnešė ir pripylė pilną stiklinę cukraus: „Žėbėk, kiek tik nori!“. Visą stiklinę! Savo neturėdamas nepatingėjo nubėgti pas kaimynus.

Kas tada kaimė buvo cukrus? Brangus delikatesas, retai, tik per šventes vartojamas. Dabar to niekas nebesuprastų ir tinkamai nebeįvertintų. Argi galėčiau kada užmiršti dėdės Anariko širdies gerumą!

Vėliau, kai jau mokiausi Kupiškyje, kartais jo sūnus Albinas atėidavo – niekai, kad buvo arti dvidešimties kilometrų – pas mus Ožkiniuos ir visada su koku nors muzikos instrumentu – tai, žiūrėk, dailia apskrita mandolina, tai – kokia kampuota rusiška balalaika – iš kur jis jas ir gaudavo! Baisiai mėgo muziką, visada imdavo groti, pirštai taip ir šokinėdavo po stygas. Aiškiai netraukė jo prie žemės. Ir sesuo – ar tik ne Apalonia, buvo ne mažiau muzikali, visos apylinkės dainininkė. Atsime nu, mamytė ją labai gyrė. Dar prie vokiečių, būdama kažkokiam giminės susiėjime – pokylyje, pati girdėjusi, kaip Apalonia, visus stebindama savo puikiu balsu, ištisą dieną ir vakarą vieną po kitos nepailsdama dainavo ir dainavo vis kitokias, nesikartojančias dainas.

Šamysiai, karai, pokario audros, žlugdanti būtis ir buitis – kur tie talentai pasidėjo?

ANT LEMTINGOS RIBOS

...Kartais užėidavo toks kojų, ypač kelių sąnarių, skausmas, kad nors rėk. Naktimis nebegalėdavau dorai užmigti. Ir tai tęsėsi jau metų metus. Ypač paūmėdavo rudenį, kintant orams, lyjant lietums, smarkėjant vėjams. Rankų pirštai taip pat ėmė raudonai tinti, storėti, nykiai perštėti ir kuo toliau tuo labiau išsikraipyti. Studentų poliklinikoje diagnozavo poliartritą. Reumatoidinį. Nuo jo, bjaurybės, sako, vaistų nėra. Gydytojai patarė gerinti gyvenimo sąlygas. Beliko tik per jėgą nusišypsoti – ačiū, daktare..., gyvenimo sąlygos...

Tokios ir sąlygos, kad nuo vaikystės visko stigo. O karo, pokario metais – duonos, apavo, drabužių trūkumas, šaltos patalpos, drėgmė, peršalimai, ilgos kelionės pėsčiomis per liūtį ir sniegą, arba užsiropščius ant traikinių buferių, vagonų stogų, vėjui kiaurai iki kaulų smegenų perkošiant. Kartu įtampa, neramumai, nesibaigiantys rūpesčiai: iš vieno miesto kitan, iš vienos gimnazijos kiton, darbai durpynuose ir miškuose ruošiant kurą

mokykloms, Klaipėdos griuvėsių tvarkymas gurgiant alkanam pilvui. Štai ir priėjau prie lemtingos ribos. Lyg būčiau koks senis, o metelių – vos pora dešimčių. Ir aiški perspektyva – didės skausmai, deformuosis kaulai, neišvengiamas invalidumas ir – memento mori. Ką čia beišgalvosi. Likimo spąstai.

Ir čia staiga – nelaukta netikėta pagalba. Kaip iš dangaus nukrinta. Kartą bevažiuojant tarp miestiniu autobusu pasitaikė atsisėsti šalia tokios senos senučiukės kaimo moterėlės. Žodis po žodžio išsikalbėjome ir aš pasiskundžiau dėl savo sveikatos. „Vaikeli, – sako bobutyte, – niekas daugiau tau nepadės, kaip tik bruknės. Nuvaziuok rudenio miškan, prisirink kiek tik gali ir valgyk jas kasdien, bet kaip, ar vienas uogas, ar virtas uogienes – ir kirs su bet kuo, su duona, su koše, su blynais, įsidėk arbaton. Nesustok, valgyk ir metus, ir dvejus, o jei reikės, tai ir ilgiau. Pamatysi – būsi sveikas“.

Taip ir padariau. Bebaigdamas mokslus buvau jau vedęs ir žmonos tėviškėje, Šimonių girios pakraščiuose, tą rudenį prisirinkome kelis kibirus bruknių. Valgiau atsiplūdams per visą žiemą ir pavasarį, kol tik turėjau. Ir iš tiesų, ėmiau jausti, kad liga po truputį atslūgsta. Rudenį – vėl naujos uogos, vėl nauja uogienė per žiemą, ir pamačiau, kad poliartrito požymių beveik neliko. Šiek tiek pridėjau trečiais metais, ir viskas, užteko.

Praėjo jau ne metai, ir net ne dešimtmetis, o visas pusšimtis, – stebėjosi ir patys gydytojai – jokių sąnarių skausmų, jokių tinimų nė ženklo, tarsi nebūta. Lakstau, lankstaus, vartaus, daiktus kiloju, nieko neskauda, nemaudžia. Tiesa, ilgai atminčiai visgi šis tas liko – kiek pastorėję ir pasikraipę rankų pirštai. Bet kai smuiku nebegroju, tai nieko – nekliudo.

Tūkstantmetė lietuviškų girių tautos patirtis negali praeiti be pėdsakų. Žiūrėk, lieka ir, kaip žarija pelenuose, užsilieka. Ačiū tau, bobutėle, Ačiū ir Viešpačiui, kad leido tave tarp tūkstančių sutikti.

... O rožančių kalbėdavau nuolat, tegul ir kitiems nematant, naktimis, sovietinių studentų bendrabučiuose draugams beknarkiant.

Apie Palėvenės parapijos kryžius

atkelta iš 82 psl.

Visada po pašventinimo būdavo bendri kaimo žmonių pietūs. Kiek čia skambėdavo gražiausių, sielą keliančių dainų! Kokie sąmoningi būdavo kaimiečių pasakojimai! Kokie įdomūs žaidimai, senoviniai šokiai. Ten nebūdavo girtuokliaujama (kaip kartais dabar), užtekdavo miežinio alučio, kuris padėdavo atsiverti žmonių širdims, pasiguosti, išsipaakoti.

1941 m. birželio 22 dieną prasidėjo karas ir pasikeitė valdžia, tačiau kryžių statyba nenutrūko. Iš Palėvenės parapijos šis sąjūdis persimetė į gretimas parapijas, ypač į Antašavos.

Ir paprastas žmogus gali būti Žmogus

Jonė ŽEBRYTĖ

Žebriui Juzui

*Parodė rūščią lemtį savo
Pavasario perkūnių dangus, –
Dausų pašvaistėn iškeliauo
Ano dar šimtmečio žmogus...*

*Iš Starkonių, – tenai jis gimė,
Ten jo gražios istorijos pradžia,
Tenai prie ežero Žebrių tėvynė, –
Gimtinės tėviškė maža.*

*Nulenkim Žebriui Juzui galvas,
Tėisingas, doras jis žmogus,
Švelniai priglaus jį Vilniaus kalvos!
Ir pašlakstys rasom dangus.*

*Bet ir tenai, – Vėlių kalnely,
Rūpės jam mūsų Lietuva, –
Ne pirmą kartą vėl jį kelias,
Atbunda sunkiai, bet gvyta!*

Petras Pečiūra iš Starkonių
1992 04 21

Mirus mano tėtei Juozui Žebriui ši gražų, nuoširdų nekrologą parašė starkonietis literatas Petras Pečiūra. Petro tėvas Jonas Pečiūra ir mano tėtė buvo abudu iš gražaus Starkonių kaimo prie Jurgiškio-Starkonių ežero. Abudu pačias buvo paėmę iš Noriūnų seniūnijos karališkojo Puponių kaimo: tėtė – Adelę Starkutę, Pečiūra – Oną Aleknaite. Puponicčių ir starkoniečių galas kelio Kupiškyje buvo Žebrių namai.

Tėtė gimė 1894 m. Starkonyse. Tėvo senelis starkonietis Andrius Žebrys per dvarų iliustraciją gavo apie valaką, arba 20,58 dešimtinės, žemės. Augo trys sūnūs – Pranas, Aleksandras ir anksti miręs Juozas ir, berods, dvi dukterys – Emilija (vėliau Žarckuvienė) ir Barbora (vėliau Strolienė). Kadangi sūnūs nepanoro eiti užkuriom, tai žemė buvo padalinta tarp Prano (turėjo 13 ½ ha), Aleksandro (6,95 ha) ir Prano Lapeikio (6,11 ha), kurio giminytė jau nebeišaiškinta. Lapeikio žemę valdė Aleksandras Žebrys.

Senelio Prano Žebrio (1850(?)–1932 02) ir Onos Murkaitės-Žebrienės šeimoje augo šeši vaikai: Marijona (1882(?)–1956(?)), Jonas (1892–1946), Juozas (1894–1992), Kazys (1895–1946), Adelė (1897?–1916?),

Adelė ir Juozas Žebriai

mirė jauna, ir Povilas (g.1899), miręs dar lopšyje. Senelio Prano žemę ir dvigalę trobą per pusę pasidalijo sūnūs Jonas ir Kazys.

Aleksandro Žebrio (?–mirė apie 1944) šeimoje buvo septyni vaikai: Domicelė (1890–1970), Ona Starkuvienė (1901–1973), Antanas (1902–1994), Aleksas (1909–1993); trys vaikai – Steponas, Juzė ir Monika jauni išvažiavo į JAV, ten ir pasiliko. Aleksandras Žebrys buvo raštingas žmogus, gal raštingiausias anais laikais Starkonių kaime, parašydavo kaimynams prašymus, buvo Viešintų bažnyčios maršalka, kaimo įgaliotinis 1927–1932 m. kaimą išskirstant į vienkiemius, lyg buvęs ir daraktoriumi.

Mano senelis Pranas buvęs gana galvotas žmogus. Starkoniečiai yra pasakoje, kad kai kaimas dar nebuvo išskirstytas į vienkiemius, kaimo sueigose, kada reikėdavo apskaičiuoti, kiek kuriam valstiečiui bus skirta ir kur ariamos, pūdymų, ganyklų, kaimo seniūnas pasižiūrėdavęs į Praną ir sakydavęs: „Nu, Pronai, skaičiuok“. O tas, pasakojama, užvers aukštyn savo juodaplaukę, garbanotą galvą, įrems akis į lubas, patylės, patylės ir pasakys, kur ir po kiek kiekvienam išeina. Šis matematiškas polinkis persidavė mano tėtei, dėdės Kazio Žebrio palikuoniams.

Tėtė buvo savamokslis, gal kokią žiemą ir buvo palankęs Migonių pradžios mokyklą, o iš esmės skaityti, skaičiuoti buvo pamokęs dėdė Aleksandras Žebrys, kuris susodinęs savo vaikus ir broliukus užu stalo mokęs „slebizavoti“, šiokių tokių rašymo pradmenų.

O vargo tėtė matė daug. 1978 m. vasarį, jau po mamos mirties, abiem besikalbant, paklausiau tėtės, ar norėtų dar kartą gyventi iš naujo, jei gyvenimas būtų toks pat. Ilgokai patylėjo. Po geros pertraukėlės atsakė: „Ne, nenorėčiau“. Šešerių metų išleido ganyt. Prisiminė, kaip tuomet apsikabinę su sesyte Adeliute raudoje, nes greit prisėis jai kas ketvirta diena kaimo karves ganyt, o broliukui – svetimos, nepažįstamos vietos ir žmonės. Vilviškiuose kimsynai, šerberkštynai, gyvačių pilna, o jų bijojęs, kol išmokęs pagauti tarp įskeltos lazdos. Pas kitą ūkininką prastas valgis, nuo tamsos iki apyaušrio tekdavę linus braukti... Pirmojo pasaulinio karo baisumai, pokario nelaimė – per nesusipratimą brolių Jono ir Kazio žūtis 1946 m. nuo miškinių, nušauti partizanai Kupiškio turgaus aikštėje, pažįstamų žmonių tremtys... Ne, nenorėtų...

Tarnavo pusberniu, šiek tiek bernu, o pramokęs staliaus amato iš brolio Kazio, anksti išėjo iš

namų, atidalytas „ostmarkėmis“... Buvo geras stalius. Dirbdavo pakiemiais pas ūkininkus. Meistravo visokius namų apyvokos baldus ir ūkio reikmenis: stalus, kuparus, skrynias, lovas, vežėčias, „koras“, įrenginėjo pastatytas ūkininkų trobas. Darbas buvo „akuratus“, tvirtas. Ilgai meistravo Puponyse, gyvendamas čia pas atitekėjusią seserį Marijoną Zlatkuvienę. 1928 m. susituokė su Adele Starkute, gyveno Šalnakundžiuose pas Jankauskienę, nuo 1926 ar 1927 metų nuomdamas vieną trobos galą.

Puponyse įrengė Jono Tučiaus, Napolio Jodviršio, apie 1926–1928 metus – Jurgio Bukėno Bukonyse namus, kur

1928 m. buvo atidaryta Bukonių (vėliau Puponių) pradžios mokykla. Bukonyse dirbo ir vėliau – pagal brėžinius pastatė Bukėnams vištidę. Susidraugavo su J. Bukėnu, jo šeima, siejo bendros pažiūros, apsiskaitymas. Beje, artėjant sovietų kariuomenei 1944 metais į Kupiškio apylinkes, mes tą laiką praleidome – pabėgome iš Kupiškio – pas Bukėnus. Rusų labai bijota. Didelę dienos dalį praleisdavome „akope“ – slėptuvėje po žeme. Prisimenu, kad vieną 1944 m. birželio dieną iš „akopo“ apsisūvalgyti, ar dar toli ruskiai, išlipo Veronė Bukėnienė. Kaip sėdėjo žeminėje su kailiniais, taip ir išlipo kailiniuota... Kapliuoja burokus ir žvalgosi, o čia rusų kareiviai, kaip skėriai, užplūdo laukus. Vienas kareiviokas paklausęs, matka, ar tau nekaršta?

Tėtė sueidavo ir su Juozu (Juza) Bukėnu, gyvenusiu Medinose. Mes čia kasmet eidavome riešutauti. Beje, kažkur spaudoje buvo rašyta, kad Juza atidalintas Medinose pasistatė trobelę. O iš tikrųjų jis paėmė savo dalį – buvusią tėvų klėtelę, jos neperstatė, viduje pasimūrijo duonkepę krosnį, viską palikdamas taip kaip buvo: buvo klėties laipteliai, mažas langelis.

1932(?)–1937 metais su šeima gyvendamas Račiūpėnuose tėtė remontavo Kupiškio valsčiaus viršaičio Domo Vaitkūno namus. D. Vaitkūnui patiko doras žmogus, jo stropus darbas ir jis pasiūlė Kupiškio žiemos žemės ūkio mokyklos vedėjui Alfonsui Indreikai priimti tėvą į mokyklos sargus. Nuo 1937 m. birželio 1 d., su mažu 1940–1941 m. protarpiu, kai mokykla buvo uždaryta, iki mokyklos uždarymo 1944 m. pavasarį, tėtė dirbo sargu. Sargas turėjo palaikyti mokyklos patalpų, raštinės švarą (tą padarydavo mama), aplinkos tvarką, kartu su mokiniais prižiūrėti jaunus vaismedžių sodinukus, atlikti smulkų mokyklos remontą,

Aleksandras Žebrys. Apie 1930

atnešti iš pašto spaudą ir korespondenciją. Kai mokyklos vedėju 1941 m. pradėjo dirbti agronomas Petras Pakarklis, tėtė kartais praveddavo mokiniams medelių akiavimo ir skiepijimo pratybas. Sargas gaudavo 100–110 Lt per mėnesį, nemokamą butelį, kurą, šviesą, daržo sklypą, dalį sodo derliaus. Du kartus pergyvenęs mokyklos uždarymą, tėtė išsaugojo jos turto ir knygynėlio likvidavimo aktus, kai kuriuos daiktus (telefoną ir kt.).

1940 m. rudenį –1941 m. pavasarį, prikalbėtas Kupiškio valsčiaus viršaičio Jurgio Bukėno ir Domo Vaitkūno, – „savas žmogus“, dirbo Kupiškio banko kasininku. Dar prisimenu, kaip sielojosi ir baiminosi mama:

„Kur tu lendi, prostas žmogus? Ką tu mįšlyji? Išvis ruskiai, o tavi sušaudis“. „Mas pastotam, mas ir užstosma, jei reikės,“ – tvirtino abudu. Kaip minėta, 1941 m. rudenį vėl atkūrus KŽŽŪ mokyklą, tėtė dirbo joje iki uždarymo 1944 metais. Čia dirbdamas laisvu nuo pareigų laiku meistravo, remontavo kupiškėnų (Kapicko, J. Jodelio ir kt.) namus, samdydamas pagalbininką. Nuo 1944 m. rudens abudu tėvai pradėjo dirbti Kupiškio vidurinėje mokykloje sargais. Abudu dirbo iki pensijos, tėtė – iki 1956 m. 1946 metais jau gyvenome nuosavuose namuose miestelio centre. Čia varstotui pastatyti nebebuvo patogios vietos, nebebuvo ir užsakovų. Kadangi pirmaisiais sovietų metais sargo alga per mėnesį tebuvo 30 červoncu (darbininkų valdžia!), tėtė galui su galu sudurti ėmėsi stikliaus amato. Klientams gyvenamoji vieta buvo itin patogi. Tėtė tapo vienas geriausių Kupiškio stiklių, kurį nusiveždavo į kaimus kolchozų gyvenviečių privačių namų, parduotuvių langų stiklinti. Buvo nebrangininkas, kokiai neturtingai moterėlei, patekusiai bėdon, ir dykai atrėzdavo stiklo.

Tėtės būta sumanaus, galvoto. Kupiškio vidurinėje mokykloje pamatęs kai kuriuos mokytojus per laisvą nuo pamokos valandėlę belošančius šachmatais, susidomėjo ir greitai perprato žaidimo taisykles. Dažnai lošdavo su mokytojais Juozu Vilku, Stasiu Vaitieka. Pastarasis buvo gana „unarovas“ ir jam nepatikdavo, kai tėtė aplošdavo.

Ne kartą namuose tėtė yra sakęs: „Šindei pasidaviau Vaitiekai“. Gal 1951 metais šachmatus tėtėi padovanojau. Tada galėdavo lošti su savo draugais Kaziu Bukėnu ir kitais namuose. Mėgdavo kortomis, šaškėmis lošti.

Buvo aukšto ūgio, kiek prakaulus žmogus. Beveik visiškai neturėjo kalbos su žmonėmis apie buitines dalykus, nesiskųsdavo ar sun-

Jonas Žebrys (antroje eilėje trečias iš kairės) karo ligoninėje. Apie 1916

ku, ar lengva gyventi. Buvo mažakalbis, bet jeigu sutikdavo „savą“ žmogų, su kuriuo galėjo apie viską pašnekėti – Lietuvos politiką, jos ūkį, pasaulio įvykius, visokius gamtos reiškinius, teisybę ir teisingumą – tai kalboms galo nebuvo. Tokie jo bičiuliai buvo pusbrolis Aleksas Žebrys, Jurgis ir Juozas Bukėnai, Kazys Bukėnas iš Puponių, gyvenęs Kupiškėje ir kt.

Beje, po mamos mirties 1976 m. birželio 20 d. man paskambino Jurgis Bukėnas, dėl silpnos sveikatos jau gyvenęs pas sūnų Tautvilą Vilniuje, ir pasakė: „Reikia ramintis...“, ir pridūrė „O tavo tėtė geriausias ir teisingiausias visam Kupiškės žmogus“. Iš tikrųjų buvo labai teisingas, nepakęsdavo netiesos.

Jaunystės metais rūkė, bet kai metė, tai visam gyvenimui. Tačiau sovietų metais augindavo kultūrinį tabaką. Pasirodo, kad tuos gražiai išdžiovintus tabako lapus atiduodavo Veronei Bukėnienei perduoti Jurgiui, 1947–1954 metais kalėjusiam Šilutės lageryje.

Tėtė turėjo matematinių gabumų. Jaunas būdamas kur sugriebęs kokį uždavinį ar laikraščiuose skelbtus galvosūkius, tuoj imdavosi spręsti, netgi jaujoje bevėtant grūdus per atokvėpį. Mano mokyklinius uždavinius tuojau išspręsdavo, gaudamas teisingą atsakymą, bet sudėlioti daugybę klausimų logikos seka nemokėjo.

Dirbdamas Kupiškio banke kasininku, visus veiksmus – sudėties, atimties, daugybos atlikdavo mintinai. Bet... 1940 m. vieną rudens dieną namo parėjo be ūpo, nieko nevalgė, atsigulė kniūbščias, nieko nekalbėjo. Kitą dieną namo parėjo geros nuotaikos. Girdžiu, mamai sako: „Šįryt atajo žmogus bankan ir mon soko: „Vokar pats mon pėrmokėjai 200 litų. Girdėjau, kad esi doras, teisingas žmogus, ale biednas. Tai šindei atonešiau tos pinigų“.

Pardavėjai apsisukaičėvus nors 20 kap., nešdavo atgal. Mama juokdavosi: „O kai tavi apgauna...“

Kai antrą kartą Lietuvą užplūdo sovietai, pradžioje buvo labai rieta su duona. Kupiškio gimnazijos vadovybė išsirūpino, kad mokytojams ir kitiems tarnautojams duona būtų atvežama į mokyklą, bet ją pasidalyti, kiek kuriam priklausau, turėdavo patys. Mokytojai J. Lipas ir S. Vaitieka tuoj užguldavo pieštukus ir popieriukus, o tėtė, sako, stovi kur prie krosnies, patyli, patyli ir pasako rezultatą mintinai paskaičiavęs. Suprantama, mokytojai nepatiki, toliau skaičiuoja, o gavę tą patį rezultatą, nustebe sako: „Na ir galvą turi, Žebry!“

Beje, 2001 m. Tautvilas Bukėnas, Jurgio sūnus, prisiminė, kad tėtė apie 1927 m. turėjo padaręs

gražią ketvirtainę dėžutę – kubą, o joje buvo sudėti maži kūbeliai-kaladytės. Taip jis pavaizdavęs, kas yra kubas, ir atsinešdavęs pas J. Bukėną, kur 1928 m. pradėjo iš naujo veikti Bukonių-Puponių pradinė mokykla, parodydavęs mokiniams.

Jokių mokyklų nebaigęs, rašydamas neblogai reiškė mintis, kalbėdamas nevartojo nereikalingų įterptinių žodžių. Tai liudija netgi keletas pasakų, pasektų 1992 m. pradžioje: nėra mikčiojimų, mintis aiški, sklandi². Mokėjo į viską plačiau pažiūrėti. Retokai nusijuokdavo, o kvatojančio neteko matyti. Mėgo klausytis įdomių atsitikimų ir pats vaizdžiai pasakodavo.

Nuo jaunų dienų mėgo skaityti, buvo apsiskaitęs, visų valstybių sostines žinojo ir stebėdavosi, kad aš nežinau. Tėtė savo svarbius dokumentus, savo knygų turtus laikė kuparėlyje. Mes su mama tenai nosies nekišdavome. Kai dėl senatvės tėtė buvo priverstas keltis į Vilnių, abudu kraustėme kuparėlio ir etažerės turtus. Net nustebeu, kokios įvairios tematikos turėta knygų ir brošiūrų. Knygą labai gerbė, išmoko pats jas ir žurnalus įrišti. Buvo įrišti „Kultūros“, „Naujo žodžio“, „Spaktyvos“ komplektai, keletas knygų.

Jo knygų rinkinyje būta Vydūno raštų („Prabočių šešėliai“, „Mūsų laimėjimas“), L. Tolstojaus knygų, A. Čechovo „Raštai“ (Marijampolė, 1923), J. Janonio raštai (K., 1921, įrišti), „Gėlių diena“, literatūros ir dailės vienadienis K. Binkio leidinys (1919 06 01), K. Binkio „100 pavasarių“ (K., 1923), A. Keturakio „Amerika pirtyje“ (Peterburgas, 1905), A. Venclovos „Naktis“ (K., 1940), V. Pietario „Algimantas“, D.1-2, sutrumpintas S. Zabarsko (K., 1931) ir kt.

Iš pažintinės literatūros turėta „Dienos bibliotekos“ leidinėlių. Tarp jų: A-mskio „Rokfeleris“ (K., 1931), Sierp K. „Budelis Samsonas ir jo laikmetis“ (K., 1931),

būta J. Dabrilos (slap. Progreso metoras) „Lietuvos inteligentija ir lietuviška knyga“ (K., 1933), „Meilė iki giljotinos“, redaguota J. Paleckio (K., 1939), J. Trečio-ko „Mūsų istorijos pradžiamokslis“ (Šiauliai, 1923), P. Šinkūno „Krašto mokslo vadovėlis“ (K., 1923), A. Janulaičio „Lietuva ir dabartinė Rusija“ (K., 1925), „Jubiliejinis jaunimas. Lietuvos jaunimo sąjungai 25 metai“ (K., 1934), „Linksmas „Vapsvos“ kalendorius“ (K., 1936) ir kt.

Turėta nemažai laisvamaniškų knygelių, kaip antai „Laisvamanių etinės kultūros draugijos įstatai“ (K., 1936), V. Dubo „Voltaire apie krikščionybę“ (K., 1937), J. Gauvin'o Marchall'io „Ar yra tikras Dievas?“ (K., 1934), „Ar yra kova tarp religijos ir mokslo“ (K.,

Žebriai Jurgio Bukėno sodyboje Bukonyse. Apie 1931

1935), „Kas yra pragaras“ (K., 1937), „Ar šventas raštas yra dorovės vadovas?“ (K., 1938), T. Ingersoll „Dievų sutemos“ (vertė J. Šliūpas, K., 1936), P. Jako „Krikščionybės tragizmas“ (K., 1939), „Ką krikščionybė nuveikė bendruomenės labui“ (Šiauliai, 1937), J. Kairiūkščio (slap. Kuršis) „Laisvosios minties ABC“ (K., 1934), J. Miniaus (J. Laisvūno) „Kristaus nebuvo“ (K., 1937), „Moteriškės religija“ (parengė J. Šliūpas; Šiauliai, 1937) ir kt.

Nuolat prenumeravo „Kultūros“ žurnalą (buvo išlikę įrišti komplektai nuo 1925 m.), gal su protarpiais „Naują žodį“, satyros ir kritikos žurnalą „Spaktyva“, „Laisvosios minties“ laikraštį, sovietų metais „Mokslą ir gyvenimą“.

Gana nemažai tėtės knygų, gražiai išlaikytus „Kultūros“, „Naujo žodžio“ komplektus, netgi kai kurias mano knygas, metalinių lietuviškų monetų rinkinėlį apie 1976–1978 metus iš tėtės „išvobijo“ – išviliojo vienas Kupiškio vidurinės mokyklos mokytojas (jau miręs) už nedidelius pinigus. Ką gi, pensija buvo maža, o gyventi reikėjo. Liko apipešioti, defektuoti komplektai. Tėtė lengvai knygas, įrištus žurnalus paskolindavo, o skolintojai „lengvai“ negražindavo... Išliko caro, kaizerinės Vokietijos, Rusijos revoliucijos metų nedidelis popierinių pinigų rinkinėlis, irgi apipešiotas.

Beje, dirbdamas Kupiškio žiemos žemės ūkio mokykloje 1937–1944 metais imdavo skaityti mokyklos knygynėlio knygas; antrosios sovietų okupacijos metais skaitė man reikalingas grožinės literatūros ar istorijos knygas.

Senatvėje, jau po mamos mirties 1976 m., dar perskaitė naujai išleistus J. Šliūpo raštus, A. Šapokos „Lietuvos istoriją“ (1936) ir netgi pasirinktinai skaitinėjo „Lietuvių literatūros istorijos“ 2-ąjį ir 3-ąjį tomus. Jau nuo 1988 m. vidurio gyvendamas Vilniuje ir prastokai bemaitydamas, kasdien į rankas imdavo „Lietuvos aidą“, „Valstiečių laikraštį“ ir bent antraštes perskaitydavo. Beje, gal antrąją atvažiavimo į Vilnių dieną manęs paklausė: „O „Valstiečių laikraštį“ ar mon užsakei?“ Dabar daugiabučio gyvenamojo namo mano laiptinėje laikraštį, ir tiktai „Lietuvos rytą“, teprenumeruoja vienas gyventojas. O visi pamokyti, ko gero, yra gaunančių netgi valstybines pensijas.

Berods 1974 metų pabaigoje ar 1975 metais parvežiau tėvams J. Baltušio „Su kuo valgyta druska“ I-ąją dalį, kur nemažai rašoma apie Puponių kaimą. Knygą tėtė garsiai skaitė ir mamai, dažniausiai vakarais, sekmadieniais. Parvažiavusi paklausiau, kaip patikusi. Tėtė pasakė: „Tai Lietuvoj tar du rašytojai, katrė tiktai apė savi rošo. Tai Juzanas ir Simonaityta. Kėp jiem ir nenusibosta“.

Tėvai J. Baltušį-Juzeną dar iš jaunų dienų gerai pažinojo, nes Baltušio-Juzeno šeima gana ilgai gyveno Puponyse, motina buvo tikra puponietė. Pats J. Baltušis ir vaikystėje, ir jaunystėje buvo dažnas svečias pas Starkus, mano mamos Adelės Starkutės tėvus, nes čia buvo jo amžiaus jaunimo, o su dėde Vladu Starkumi buvo bendraamžiai, draugai³.

Visą gyvenimą iki pat mirties tėtė domėjosi politika, Lietuvos padėtimi, buvo valstiečių liaudininkų pažirū,

bet jokiai partijai nepriklausė. 1940–1941 metais pamatęs tikrąjį sovietizmą visam gyvenimui nusikratė bet kokių kairuoliškų „sapnų“.

Vieną 1940 m. rudens ar 1941 m. pavasario vakarą vos duris pravėręs komunistas Pranas Kanišauskas iš Juodpėnų sušuko: „Juzai, jei do kartų šitaip kalbasi, boltas maškas pamatysi. Aš neišgėlbasiu“. Tėtė tuojau atrėžė: „Ar jūs visi durniai neraliuoti? Lietuva laikosi ant žemės ūkio, o jūs norit ūkininkus sunaikint... Daugiau kojos nekėlsiu...“ Jam išėjus tėtė pasakė manai, kad Kupiškio vykdomajame komitete buvęs posėdis, svarstyta sumažinti ūkininkų ūkius iki 30 ha, o likusią atrėžtą žemę atiduoti samdiniams, bežemiams. Tėtė griežtai pasisakęs dėl tokios „durnos“ politikos – ubagų priveis – ir išėjęs iš posėdžio, nes niekas į jo žodžius neįsiklausė.

Gal kokiais 1956 metais kalbėjomės apie 1918–1919 m. įvykius Kupiškyje, kur veikė šiočia tokia bolševikinė valdžia, revoliucinis komitetas. Tėtė gerai atsimindamas tas dienas ir jų veikėjus pasakė: „Tiek ti tos valdžios tabuvo, mūsiškiai botogų usuko, ir užtako“, – išvijo bolševikus.

Kai dirbo Kupiškio vidurinėje mokykloje, kartą mokytojų kambaryje kalbėjosi su mokytoju Lionginu Jonuška. Tėtė pasakęs, kad Amerikos politika tai kaip prostitutė, jei jai nėra naudos, tai nekiš nagų į Lietuvos reikalus. O Jonuška: „Jeigu par matus neatais Amerika, duodu kepurį prieš...t“ Anuomet daug žmonių tikėjo Amerikos pagalba Lietuvai. Ėjo 1945 metai.

Gal 1948 ar 1949 metais, jau būdamas Kupiškio vidurinės mokyklos direktorius, oficialus valdžios atstovas, L. Jonuška pasakė tėvui paruošti mokyklos salę spalio revoliucijos minėjimo susirinkimui ir pakabinti vadų portretus. Tėtė pakabino Markšą ir Leniną, ir sako direktoriui: „Pakabinau du žydus ir užtaks...“ L. Jonuška kad šoks: „Nu žiūrėk, žiūrėk, Žebry!“ Ale taip ir liko kaboti du ...

Mane, bestudijuojančią Vilniaus valstybiniame universitete, gal porą ar trejetą metų įkyriai kalbino įsirašyti į komsomolą, išsikvietinėjo į Istorijos-filologijos fakulteto komjaunimo komitetą, berods K. Ambrazas ir dar kai kurie veikėjai ir veikėjos, buvo ir kitų „sargų“, netgi užsienio literatūros dėstytoja, politinių valandėlių vadovė Narvydaitė. Kartą parvažiavusi namo, visiems bevalgant, pasiskundžiau, kad man nusibodo visokie veikėjai su savo kalbomis apie komsomolą. Nors jiems pasakiau, kad į komsomolą nesirašysiu, bet ramybės neduoda. Abudu tėvai tylėjo, o baigiant valgyti tėtė pasakė: „Važiuok namo. Dorbo ir čia gausi“.

Kai 1990 m. kovo 12 d. rytą tėtei pasakiau, kad Lietuva paskelbė nepriklausomybę, jis tuojau paklausė: „O ruskis armijų ar išvada?“ „Tai do ne...“ „Nu, tai do toli nepriklausomyba...“ O tuomet A. Brazauskui sovietų armija ne tiktai nekludė, bet netgi buvo nepriklausomybės garantas. Mano tėvui tuomet ėjo 96-iejį, buvo paprastas, nemokytas žmogus, bet įvykius perprato geriau negu mokyti vyrai. Suprato ir mokyti, bet jų nuostata buvo kita...

Po poros dienų sako: „Lietuvoj nieko dora nebus...“

„Dėl ko?“ – „Ruskis žmonas sugadino. Visi vogė, viskų nėšė, tik okmenio ne... Nėščios moterys ir tos vilko, nėšė iš kolkozo, fabriko. Matai, mūsų Stasia [dukterėčia S. Černienė iš Puponių – J.Ž.] įstojo Kupiškio pieninan, o dirbt negalajo. Visos [moterys] jėma nekįst, kom nevagia... Bus daug vagių...“

1992 m. pradžioje papasakojau, kas vyksta Lietuvos seime, kaip komunistai atmetinėja gerus dešiniųjų pasiūlymus, uja Landsbergį per spaudą, televiziją, šaukia, rėkia, vadina diktatorium. Tėtė patylėjo, patylėjo ir sako: „Bolševikas ar fašistas tai kaip utala... O katro gi utala gera... Iš bolševiko gėro nelauk, ką nutvėrįs geruoju neatidos...“

Tų pačių metų gal kovą pasiskundžiau, kokie nedori, savanaudžiai Lietuvos valdininkai, kaip daug vadinamųjų inteligentų, kuriems nė motais Lietuva, o tiktai savo nau-da. Tėtė, daug nesileisdamas į kalbas, pasakė: „Daug dabar žmonių pamokytų, ale mažai išmokytų... Su mokytoju ar studentu nėr apė ką kalbat...“

Tėtės būta laisvamano. Augdama ir netgi vėliau to nežinojau, nes namuose apie tikėjimą, Dievą priešišku kalbų nebuvo, netgi su giminėmis ar pažįstamais. Kai mama sekmadieniais su manim eidavo į bažnyčią, tėtė paimdavo laikraštį į rankas. Sekmadieniais niekad nedirbdavo. Per šv. Kalėdas, šv. Velykas visada eidavo į bažnyčią. Po pietų sekmadieniais į namus jau rinkdavosi tėtės draugai papolitikuoti, palošti kortomis, šaškėmis ar šachmatais. Iki Antrojo pasaulinio karo ir dar vokiečių metais šeimos rinkdavosi vieni pas kitus, eidavo ant piliakalnio ar prie Pyragių ežerėlio. Niekuomet nebūdavo išgėrimų, nebent vienas vyno butelis dviems trimis šeimoms. Sovietų metais to jau nebe-pamenu – gal žmonės ėmė nebepasitikėti vieni kitais, skurdžiai gyveno.

Kaip supratau, anuomet laisvamaniai buvo visiškai skirtingi nuo sovietinių ateistų. Jie įrodinėjo mokslo tiesas sau skaitydami, klausydami paskaitų, be kunigų ar tikinčiųjų užgauliojimo.

Kad tėvas priklausė Laisvamanių etinės kultūros draugijos Kupiškio skyriui, sužinojau tiktai 2002 m., Lietuvos centriniame valstybės archyve peržiūrinėdama šios draugijos bylas „Kupiškėnų enciklopedijai“. 1936 m. tėtė kartu su Juozu Dūda iš Maksvyčių, Petru Kumbrevičium iš Šalnakundžių buvo skyriaus revizijos komisijos narys. Kitų metų duomenų neradau.

Tėtės laisvamanybė buvo itin nuosaiki. Nė vieno prieštaraujančio žodelio nepasakė, kai panorau dalyvauti bažnytinėje procesijoje, niekada jokio pašiepiančio žodelio apie Dievą, bažnyčią, kunigus.

Turėdavo daug kalbos su kunigu Jonu Ragausku, Kupiškio gimnazijos kapelionu. Matydavau, kaip kartais abudu suka ratus aplinkui mokyklą. Kai J. Ragauskas metė kunigystę ir ėmė rašyti visokias brošiūras apie religijos žalą ir jos nepagrįstumą, tėtė nepritarė. Kartą pasakė: „Nėgražiai doro... Vaikus mokė tikėjimo, o dabar viskų atvirksčiai... Reikėjo sau gyvint ramiai, dorai, kaip Putinas“.

Itin draugavo su savo pusbroliu strakoniečiu Aleksu

Žebriu, gerokai jaunesnio amžiaus, uoliu kataliku. Buvo siuvėjas, sovietų metais dirbo paštininku. Aliukas, taip vadindavome, kol buvo nevedęs siūdavo pakiemiais, o dažnai šeštadienio pavakare ar sekmadienį apie pietus ateidavo pas mus, kartais nakvodavo. Atėjęs man užkabindavo ant kaklo mažų riestainėlių – „baronyčių“, labai skanių, kvepiančių – virtinę... Kur nelauksi... Po vakarienės mama sakydavo: „Ainam mas kamarytan... Dabar šitė abudu ligi apyaušrio kalbais ir ginčysis...“ Abudu suguldavo didelės gryčios plačioj lovoj kryžmai – vieno galva, kito kojos, ir valiai „kalbatis“. O abudu buvo labai apsiskaitę, – juk kiekvienam reikėjo įrodyti savo tiesą, – ir kalbų apie pasaulio sutvėrimą, Dievą, pagaliau politiką be galo. Niekuomet besiginčydamis nesusipyko. Draugai išliko iki gyvenimo pabaigos. Jau pažengęs į amžių dėdė Aleksas ne kartą yra pasakojęs apie jų pažiūras, draugiškus ginčus ir draugystę.

Dažnai susitikdavo su Smilgių kaimo Petru Vaitiekūnu, vadintu Burokiniu, nes augino cukrinius runkelius pardavimui, vadintu ir laisvamanių „kunigu“. P. Vaitiekūnas Kupiškio laisvamanių skyriaus pirmininku buvo nuo 1931 metų iki 1939 m. vidurio. Iš jo tėtė 1939 m. nusipirko žemės sklypą namui statyti, bet nebepasistatė – užėjo sovietai. Neabejotina, kad su juo tėtė turėjo kalbų apie laisvamanybę, tuo labiau kad P. Vaitiekūnas buvo išsilavinęs, apsiskaitęs žmogus.

Tėtė visą savo gyvenimą paisė 10 Dievo įsakymų. Net naktį pažadintas nebūtų supainiojęs jų sekos. Mokėjo ir kitas katekizmo tiesas, bet kiek nepalankiai žiūrėjo į bažnyčios apeigų prabangą, puošnius kunigų rūbus.

1976 m. užrašiau tokį tėtės anekdotišką pasakojimą apie laisvamanius. „Kartų, sekmadienį, Puponių Tučius [valakininkas, prie tinginio, baises „zbitkininkas“ – J.Ž.] sustiko miesti [Kupiškyje – J.Ž.] puponiečius Joną Starkų ir do kokį ti kitų žmogų. Jė abu ajo bažnyčion. O Tučius soko: „Ainam Apšėgos salion. Šindei koks ti susirinkimas. Girdėjau dos raudonųjų burokėlių saklos dykai...“ Nu, tē nuvėjo. Atsisado prieky. Žiūri, prė stalio prėjo Burokinis Vaitėkūnas ir pradėjo kalbat. Tē paklausa, paklausa, apsidaira, moto, kad čia lig ne tē žmonas ir kalbos nei šiekios, nei tokios... Kų daryt? O moto – Tučius susigaužįs jau kudošių par duris naša... Tē do klauso, žiūri. Negi dabar aisi kėp durnas par visų salių. Kų ti paklausa, koks čia susirinkimas. Tās pasokįs, kad laisvamanių. Abudu gūžtalajo pečiais, nuspjova jir išėjo. Žiūri, ogi Tučius net trilinkas susirietįs palei sienų iš juoko dvėsia... Nu ir kų tu jom padarysi? Rodo durnių...“

Dėl savo amato bei darbo Kupiškio ŽŪ mokykloje, kur suvažiuodavo ne tiktai Kupiškio, bet ir gretimų valsčių ūkininkai su reikalais, vėliau kaip stiklius, pažinojo labai daug plačios Kupiškio apylinkės žmonių, žinojo jų ir kaimų įvairiausių istorijų, nutikimų, papročių. Stebėdavosi, kad sovietų metų jaunimas visiškai nebesidomi savo gimtinės, gretimų kaimų praeitimi. Ir viskas nuėjo negrįžtamai – mažai ką teuzrašiau.

Seni bičiuliai – Jurgis Bukėnas ir Juozas Žebrys J. Bukėno sodyboje. Apie 1970

Kadangi tėvai nuolat laikė mokinius nuomininkus, tai bendra vakarienė dažnai būdavo įdomių pokalbių metas. Tėvas mokėdavo vaizdžiai pasakoti ir vakarienė virsdavo pašmaikštavimų vakaru. Niekada nepasakodavo kokių nors blevyzgų ir jų nemėgo.

Iš tų dienų prisimenu pasakojimą apie Šapaluose gyvenusį ūkininką ir dailidę Kostą Gabrėną, kuris mokėdavęs iš medžio visokius „niekus“ išdrožti. Kartą pati išėjo bažnyčion, o Gabrėnas likęs namų daboti, gyvulių sužiūrėti. Pareina pati iš bažnyčios, ištraukia puodus iš pečiaus – duonkepės krosnies, dėš „bliūdus“ ant stalo, gi žiūri – „varla unt stolo tupi“. „Čkiuč, bjauryba“, – ir kad dėš atgalia ranka. „Varla to ir nuskrido pasuolin“. Ir nieko, tupi sau. Gi pasižiūri, kad to varla medina. „Tfu, basarmotis... Kėp išgūsdino“. Kol pati bažnyčioj buvo, Gabrėnas išdrožė varlę. Buvę įdomios jo trobos grindys – visos iš vienodai skersai nupjauto rasto apskritimų.

Ir dar – apie senosios kartos pedagogiką.

Gal 1937 m. vasarą, per „četvergą“, abi su mama nuėjom į turgų. Mus pamatė Veronė Bukėnienė iš Bukonių, Jurgio Bukėno žmona. Kiek abiem pasikalbėjus, V. Bukėnienė ir sako: „Sanai buvot pas mumi. Va, sekmadienį ataitkit visi trys. Bitas kopinėsiu, bus šviežio madaus, skilundį prapjausiu... Pasisadasma“.

Visko buvo ant stalo, ale skilandžio – ne... Tarytum tyliai mamai sakau: „Sokė, skilundį prapjausiu... Nei skilundžio, nei ko...“ O Jurgienė išgirdo, net rankom suplojo: „Nale gi tu mon tēp užmiršt“.

Pavakare einam namo. Dar užeisim pas bobutę į Puponis. Tėvai kalbasi tarpusavyje, ale manęs kaip ir nemato. Šokinėju nuo vienos kojos ant kitos, užbėgu iš priekio, užbėgu iš užpakalio, ale manęs nekalbina... Tik tai kai priėjom Puponių geležinkelio pervažą, mama paėmė mane už rankos, kad saugiai pervestų. O už pervažos abudu stabtelėjo. Tėtė sako: „Negražiai padarei pas Bukėnus. Mum sarmata dėl to skilundžio. Atajai pasikėminėt, tai kas unt stolo padata, tų ir volgyk...“

Nebešokinėjau, nuleidau galvą, bet tos „tylos“ baumės nesupratau. Meluoti dar nemokėjau: „Taigi pati Jurgiena turguj sokė, – skilundį prapjausiu...“ – mažčiau.

Ale va jau ir bobutė tarpuvartėje mūsų belaukianti. Pamiršau tą rūpestį...

Gyvenom Račiupėnuos pas Burkauskus. Buvau gal nepilnų septynerių metų. Aplinkui mano amžiaus vaikų nebuvo, tik tai šeiminių Vincė, bemaž bendraamžis ir vyresnė jo sesuo Aldona. Žaidžiam su Vince. Kažko susipykom. Lojoju: „Vinca Pinca kirvio kotas, po valanu pakavotas, Vinca...“ Seniau buvo labai palitęs įprotis tarp vaikų „pasilojoti“. Tūks į mane lekia purvo grumstas. Nepataikė. Antrą kartą jau didokas grumstas tiesiai į mane... Tekina gryčion. Ant slenksčio atsistojus šaukiu: „Tat, Vinca mušas!“ O tėtė obliuoja lentą dideliu ilgu oblium – leistuvu. Matau, kaip iš jo gerklės lenda plona, plona skieda (skiedra), riečiasi pati aplink save ir nukrinta ant didelės skiedrų krūvos prie tėtės kojų... Tėtė mano žodžių negirdi... Obliuoja... Prieinu prie tėtės, pešteriu už kelnių kiškos: „Tat, sakau, Vinca mušas!“ Tėtė nustoja obliavęs, bet kažko pasikrapšto apie kelnių diržą... Oi! Išsigąstu... Ir jau ramiai, taikiai sakau: „Tat, tai ne aš mušuos, ale Vinca...“ Dabar tėtė atsigręžia į mane, žiūri gerom melsvom akim ir sako: „Tai ko su Vinci susidedi, jeigu jis netikis? Ar neturi ko veikt? Va, kiek skiedų... Paimk maišų ir sukišk“. Klast ir atsisėdau ant skiedrų krūvos, iki ausų paskėstu. Kaip kvepia pušim... Bet ar čia ilgai išbūsi gryčioj, kai saulė daužiasi pro langus, auksina raudonus pelergonijų žiedus...

Tokia buvo senoji pedagogika: bark savo vaiką, bet ne svetimą. Jau sovietų metais pastebėjau, kad pedagogika buvo atvirkštinė: dažna motina barė svetimą vaiką, kam jos vaiką skriaudžia...

Būdamas 94 metų kartą tėtė pasakė, kad iki 90 metų buvę gražu gyventi, jautėsi besas stiprus. O žmogus nustoja gyventi, kai nebegali dirbti. Ilsėtis reikia, bet kad toks įprotis nevirstų tinginiu. Kai vadindavau tėtę gyventi į Vilnių, atsakydavo: „Sano gandro iš lizdo neišmėsi – nusibaigs“. Po mamos mirties 1976 metais iki pat 1988 m. gyveno savo namelyje, prisiimdamas kokį nuomininką ar nuomininę. Kai baimindavausi, kad nesusirgtų ar kas blogo neatsitiktų, atsakydavo: „Tarp žmonių gyvanu“. Beje, dar buvo giminaičių, draugų Kupiškėje.

Kai nuo 1988 m. vidurio ėmė gyventi Vilniuje, kartais pasakydavo: „Sanom žmogui miesti blogiau kėp kaleimi; kaleimi yr draugų“. Tikrai, čia jau draugų nebebuvo... Sakydavo: „Bloga sanom ir mažom, sano niekas nebaklauso, možo nesuprunta“. „Laimingas katras numiršta savo gryčioj“.

Numirė 1992 m. balandžio 20-sios rytą, sulaukęs 98 metų. Numirė be ligos, be patalo, be dejonės, turėdamas aiškią sąmonę, sulaukęs kunigo Vaelovo Aliulio antrąją šv. Velykų dieną.

Mano tėtės būtis buvo kaip daugelio paprastų žmonių – Kazio Jėčiaus iš Dūbliškių, Bukėnų iš Bukonių, Mykolo Krupelio iš Noriūnų, Povilo Krapavicko iš Račiupėnų, brolių Dūdų iš Maksvyčių ir kitų, – norėjusių šviestis, lavintis, žinoti. Begyvendamas neužgyveno turto, – šioks

Nukelta į 99 psl.

Adventas, gavėnia, visi metų penktadieniai nuo seno buvo katalikų atgailos, rimties, savitvardos, susikaupimo ir pasninko metas. Ypač laikytasi pasninko Kūčių bei Pelenų dienomis, Didįjį penktadienį ir visais advento bei gavėnios penktadieniais. Senovėje, pasak vyresniųjų kupiškėnų, pasninkaudavę dar ir trečiadienį bei šeštadienį. Per adventą ir gavėnią niekas nesilinksmindavę, nevakarudavę, nedainuodavę, o suėję giedodavę, dalyvaudavę pamaldose, bažnytinėse apeigose. Pvz.: *Gavėnių pildydavom, neduodavo tėvai vakaruot* (Kupreliškis). *Par gavėnias nevakaruodavom, tik suveidavom, žiedų dalinam, tai ti va numarais kokeis šaukinėjams* (Kupreliškis). *Kai sulaukiam odvinto, ainam gėdotų, suveina daug* (Palėvenėlė). *Odvinti ar gavėnioj tai dainuot' niekur jau neužgirsi* (Skapiškis). *Tiktai gavėnioj gėdodavo ražončių, negi šiokiom dėnom, vosarų negi gėdodavo, tik gavėnios* (Kupiškis). *Būdavo odvinti labai unkti mišios, patumsvy vis aidavo* (Papilyš). *Unkti acikeli, apsiruoš, tadu važiuojam unt rarotų²* (Salamiestis). *Rarotinās aidavo, taigi visokių acitikimų, ir vilkai užpuola* (Palėvenėlė). *Piršlām daugiausia važiuoja odvinti ir gavėnioj, kad jau mėsiedi būtų vesėlių* (Palėvenėlė).

Štai kaip kupiškėnai apibūdina pasninkus, jų laikymąsi, pasninkavimą, pvz.: *Seniau gi tai odvintas, gavėnia sausai, ka tu sudaužėtum* (Kupiškis). *Seniau tai gavėniodavo, tai ir ba māsos, ir ba pieno* (Suvainiškis). *Seniau gavādavo gavādavo, vėn tik posnykai ir posnykai* (Panemunis). *Pasnykaudavo visų odvintų ir gavėnių* (Alizava). *Par gavėnių visas dienas pasnykuodavo* (Čedasai). *Seniau gi tai gavėnios būdavo, arba ir tēp būdavo šeštadėnį, pinktadėnį ir trečiadėnį ba māsos* (Kupiškis). *Čvėrtį matų posnykai, posnykai, posnykai* (Kupiškis). *Kai katrė labai ščyrai posnykaudavo* (Palėvenėlė). *Mono augimi didelių posnykų nebūdavo – volgė sausai ir pieniškų* (Kupiškis). *Go! nebe teip ir posnykus žiūrādavom, kaip jauni vieni, kai do senėsniai yra, tai jė prilaiko, o ba prilaikymo, žinai, vėl' kitaip* (Palėvenė). *Aš tai neposnykauju, ka tik nutveriu šmotų māsos, ir suvolgau* (Suvainiškis). *Bėdnom visadu posnykas* (Palėvenėlė). *Kur gavėnioja biedni žmonėliai, tai ir nusilpsta nusikorojį, alpsta paskiau bažnyčioj* (Suvainiškis).

Pateikiame pluoštą kupiškėnų senovinių pasninko valgių su autentiškais iliustraciniais sakiniais:

Aliėjus – augaliniai riebalai: *Visas būdavo pastiprinimas tų volgymų tai aliejus* (Palėvenė). *Aliejų spausdavo daugiausia prieš gavėnių* (Palėvenė). *Pūdų sāmanų įmušdavo, tai privoro to aliejaus* (Alizava). *Seniau iš sāmanų aliejų grūsdavo* (Skapiškis). *Prisivarai aliejaus, užėjo tau gavėnia, odvintas, tiktai aliejum ir ginies* (Čedasai). *Aliejaus primuša jau būk tai posnykom* (Salamiestis). *Ratas, ne-*

daug dirbdavo aliejų, vienas kiemas tik kaimi, nemokėdavo kiti (Šimonys). *Sėmeninys aliejus mon labai gardu būdavo* (Suvainiškis). *Soko, kad kanopių aliejus gardus labai būdaviš* (Palėvenėlė).

Burōkai, burokėliai – rauginti runkelių ar valgomųjų burokų šakniavaisiai: *Par posnykus visa išgalvodavo, va burokus pašarinius sušutino, skiltim supjaustā, parūgina, užbarsto pipirų, lapėlio, do biškį aliejaus ir volgo* (Kupiškis). *Burokų pašarinių rūgindavo bačkas* (Skapiškis). *Burokėlius parūgindavo tokion bočkon* (Kupiškis). *Burokų skilčių supjausto, ban kiek silkės užtrupina* (Alizava). *Burokų prirūgina, būdavo, išvarda, skiltim supjausto* (Skapiškis). *Mamytā burokų nuskutus išrūgindavo kokį kubiliokų* (Papilyš). *Burokus čielus rūgindavom, skonūs* (Kupiškis). *Apraugia, nu apšutina tos burokus, skiltim supjausto ir tadu supila kokian sūdan, nu ir tadu jė įrūgsta* (Palėvenėlė). *Burokų virtų susiraugdavo kibiliuos, rasolas labai skanus būdavo* (Palėvenėlė). *Rasolas iš buroko rūginto ar gerai* (Suvainiškis).

Degtiėnė – košė iš daigintų rugių miltų, apšutintų virintu vandeniu ir paraugintų su garstyčiomis: *Degtiėnā – putra iš daigintų apsoldytų rugienių miltų, parūginta su garsvyčiom* (Šimonys). *Dagtiėnās padirbdavo, garsvyčių įdada, tokia ruda košė, nu su bulbom dažydavo* (Salamiestis). *Būdavo rugiėnās dagtiėnās, su bulbom, su garsvyčiom* (Skapiškis). *Gavėnioj tai dagtiėnās padirba, ti tokios košės tinai rugiėnās* (Šimonys). *Tai jų (degtiėnė) rūgini, garsvyčių dada, tai ti dažai, dožiniu* (Kupreliškis).

Garsvėčios, garstvėčios – iš garstyčių sėklų padarytas kvapus, aštrus dažinys: *Šustini, garstvėčių volgydavo su bulbom per posnykus* (Kupreliškis). *Par Kūčias degtiėnās padarydavo, garsvyčių su bulbom, silkių su aliejum* (Kupiškis). *Gardumas tų garsvyčių su bulbom, tik šuty* (Šimonys). *Tų garsvyčių prisigrūsdavo tēp jau nemoža, kad podynį prisitaisydavo ar uzbonų kokį* (Salamiestis). *Įsibodo broliu tos garsvėčios volgyt', tai tų podynį išnešė kėman, unt varčios pastotā ir šovā, tų uzbonų pėršavā, ir išvarvėjo par varčių tos garsvėčios* (Salamiestis).

Kyselys, kisiėlius, mekiėnė – valgis iš raugintų avižinių miltų sunkos: *Avižienios miltos įdada duonos plutų, ungliu, kad kisiėlius būt boltas* (Skapiškis). *Avižienį kyselį, šustini darydavo iš avižų* (Kupiškis). *Kyselio išvirdavo avižienių miltų, vėl' su bulbom, su aliejū volgo* (Palėvenėlė). *Kisiėlių tai raugienį darydavo* (Palėvenėlė). *Įmaišom*

¹ Duomenys pateikiami iš „Kupiškėnų žodyno“ kartotekos.

² Rarotinās, rarotos (iš lenk. roraty – lot. rarus – ypatingas, retas) ansktyvosios mišios per adventą (paprastai šventadienių rytais), kai žibinama papuošta ir iškelta žvakė, simbolizuojanti Nekaltą Jėzaus Motiną Mariją – išganymo aušrą.

iš vokaro, įrūginam, tadu iškošiam pas marlių ir tadu šitu kyselį vardam (Palėvenėlė). Kyselys šiultas su bulbom tin-ka, šoltas su mėšimu (Palėvenėlė). Volgo [per kūčias] visi silkių, kisieliaus šito avižienio duoda su mėšimu, plotkų ėsti gi (Kupiškis). Kūčiom mekienās pasdorom, kaip gardu (Pandėlys).

Kleckėliai (hibridas), **pārpeliai**, **šlīžikai** (slavizmas) – kepinukai, paprastai valgomi su aguonų pienu ar miešimu per kūčias, prėskučiai: *Pasidirbdavom aguonų pieno, tai su kleckėliais tais volgai [per kūčias]* (Palėvenėlė). *Soldytan undenin sumerkia kleckelius, do ir porpeliais vadina* (Skapiškis). *Prikepa pilnų sietų porpelių* (Skapiškis). *Per kūčias volgydavo porpelių* (Šimonys). *Kūčiom šlīžikų prikepa tau sietų didžiausį* (Kupiškis). *Par Kūčias nu tai tinai šlīžikų kokių pasikepi, būdavo* (Šimonys). *Tagul' mėšimi porpeliai pastovia, toj atpuls* (Pandėlys).

Kopūstai – raugintų, žalių ar troškintų pjaustytų gūžių patiekalas: *Kopūstai labai skanu rūginti, pridedi aliejaus, biškį čibulio* (Palėvenėlė). *Gavėnia, nu tai kų gi, bulbų išvarda, kopūstų jegu do pokepa kokių, kokių silkės golvų įkiša kopūstos, kai kėpa* (Palėvenėlė).

Pāplakalas, paplakālas, paplakālė, paplakālys, paplakōnė – avižienių miltų košė, paprastai valgoma su bulvėmis: *Paplakolų iš avižienių miltų volgo su bulbom* (Šimonys). *Volgydavom paplakolį, degtienį* (Palėvenėlė). *Bulbas dožom paplakolān ir volgom* (Palėvenėlė).

(Aguōnų, kanāpių) pienas – kai kurių augalų sėklų balkšvas skystis ar sultys: *Su tom [grūstom] aguonom ažulaja bulbienį vakari* (Kupreliškis). *Aguonų apšutini, trini, trini, ir pasidoro pienas* (Kupiškis). *Kanopių sugrūdi, su to pienu ažboldai* (Suvainiškis). *Per Kūčias kanopių pienu dirbdavom* (Salamiestis). *Iš kanopių, iš aguonų mediniu kočėliuku molināj tarlāj trindavom pienu* (Šimonys).

Pūpos, žirniai – maistinių pupų ar žirnių virtos sėklos: *Jau pirmučiausia žirniai buvo [per kūčias], o tadu jau pupa* (Suvainiškis). *Gavėnjoj silkių, bulbos, bulbiena košė, volgydavo pupų* (Palėvenėlė).

Pūtelys, pūtelys – į rūgštų pieną įplaktų avižienių miltų valgis, paprastai valgomas su bulvėmis: *Tokį putelį taisydavo: rūgusį pienu plokldavo, su bulbom volgydavo* (Suvainiškis). *Iš avižienių miltų inmaišydavo rūgusian pienu su šutytom bulbom volgyt' putelį* (Šimonys). *Su puteliu volgysma bulbas* (Šimonys). *Putelys iš avižienių miltų bais skanu* (Šimonys).

Putrā – tiršta sriuba iš miltų, kruopų ar bulvių: *Iš*

šustienių miltų putros pasdarai ir volgai (Šimonys). *Tai prėskienio kokio viralo, tai putros ar ko pravirsi [per pasninką]* (Suvainiškis). *Rugienį putrų volgom su donyti, ale kad skanu būdavo* (Alizava).

Raugiėnė, ráugas – degtienė: *Raugienā tai ti posnyko volgymas* (Salamiestis). *To raugiena ir garstvyčios – posnyko volgymas* (Kupreliškis). *Raugo tokio va padoro, iš miltų apšutina ir duonos plutų įdėjo, tai ti rūgsta, tėpos ir mitinoms* (Kupiškis).

Sīlkės – sūdytos jūros žuvis, ypač valgomos per pasninkus: *Silkes volgydavo posnyko dėnoj, o tų silkių tai turguj taigi ti daugybā* (Salamiestis). *Pirkdavo seniau silkių tom dienom, gavėnia ar tēp posnykas, tai išstis turādavo silkių* (Salamiestis). *Silkių, būdavo, nuparka čielų bočkų* (Šimonys). *Silkes aliejum aptoškė ir volgo* (Šimonys). *Silkės vodagos pačiułpi, ir gana* (Skapiškis). *Silkė ir tai buvo nevolnia per posnykų, tik skystimi bulbų padažai* (Suvainiškis).

Smetonŷkas (hibridas) – iš avižienių miltų ir rūgštaus pieno pagamintas valgis, paprastai valgomas su bulvėmis pasninko metu: *Rūgustian pienu smatonyko padarai, su bulbom skanu* (Palėvenė). *Iš tų avižienių miltų no to šustinio padarydavo smatonykų, kad su bulbom gali volgyt'* (Alizava).

Šluotražio jukā – prastas, nelietas (paprastai rugienių miltų) pasninko viralas: *Pėnyčioj, sakydavo, šluotražio juka, tai rugienių miltų poplaka, tai šluotražio juka, ba kraujo* (Salamiestis). *Viralas kaip šluotražio juka* (Kupiškis).

Šustinys – tiršta sumaltų šutintų avižų (rečiau kviečių) nevirta košė arba iš jos suspausti kukuliai (pasninko valgis): *Šustinys tai būdavo miltienā, tokia avižienių miltų* (Skapiškis). *Ovižas nugrūda gerai, popilia pečiuon, pospraga šitos ovižos, tai tadu šustinio* (Skapiškis). *Suminko, tokeis guzuliukais suspaudžia runkom ir volgo* (Kupiškis). *Tas šustinys tai skanus, gurliukų va tēp suspaudi, suspaudi ir volgai* (Kupreliškis). *Pasidirbi gurvolus ir volgai* (Alizava). *Mušdamės volgo tų šustini* (Alizava). *Viram šustini iš kvėtienių miltų* (Kupiškis). *Aš mąšlų kratydavau, jau margaitā, ir vis našdavaus kešėnāj to šustinio prisitaisius gurvolių* (Alizava). *Šustinys gavėnjoj būdavo, gi pieno neduodavo* (Kupreliškis).

Talaknā (slavizmas) – šustinio miltai ir kiek druskos, įplakti į šaltą vandenį (pasninko valgis): *Šustinio privolgiau, talaknos prīsrebiau* (Salamiestis).

Ir paprastas žmogus gali būti Žmogus

atkelta iš 97 psl.

toks turėtas per politinius virsmus nuėjo niekais, – bet buvo pelnęs doro, sąžiningo, teisingo žmogaus vardą Kupiškyje. Matydama dabartinį visuomenės gyvenimą, daugelio žmonių abejingumą savo valstybei ir tautai, kartais galvoju, kad ko gero anuomet tarp tokių paprastų

žmonių buvo daugiau inteligentų, susipratusių piliečių nei dabar tarp vadinamųjų intelektualų.

Ir paprastas žmogus anuomet norėjo būti Žmogumi, susipratusiu valstybės piliečiu.

¹ Palaidotas Kupiškio Senosiose kapinėse (J.Ž.).

² Kupiškėnų kraštas. V., 1997, p.383–384.

³ Žr. J. Baltušio laišką Vladui Starkui straipsnyje „O galėjo būti „Tyliosios vasaros“...// Kupiškis, 2006, nr.4, p.29–37); Tarp knygu. 2004, rugs. p.18–24.

Poetas, literatūros kritikas, publicistas Valdemaras Kukulas jau pasiekė amžiaus vidukelę. Per daugiau nei tris dešimtmečius nuo 1978 m. pasirodžiusios pirmosios poezijos knygelės „Augimo nerimas“ tame kelyje susikaupė dar geras tuzinas originaliosios poezijos rinkinių (tarp jų keli – vaikams), eseistikos bei literatūros kritikos knygų. O kur dar visa kita literatūrinė kūryba – gausybė straipsnių, apžvalgų, pabirusių po mūsų literatūrinius ir kultūrinius leidinius, dienraščių puslapiuose, scenarijai. Nepamiršta poetas ir gimtojo Kupiškio krašto, dažnai dalyvauja čia vykstančiuose literatūros vakaruose, susitikimuose. Jis – vienas iš knygos „Kupiškis: fotonovelės“ autorių. Almanacho leidėjų paprašytas šįkart per „Lėvens balsus“ V. Kukulas sugrįžta į savo gimtinę pluošteliu naujų eilėraščių.

V. Jankausko nuotr.

Valdemaras KUKULAS

EILĖRAŠČIAI KUPIŠKIUI

* * *

Vienišas vienišą myli, tačiau
Dar vienišesni drauge jie. Skaito
„Ar nematei kur mano kuršiuko?“, verkia,
Bet vienas kito neverkia. Gaminsiu
Vienišųjų vynus, vienišųjų
Užmiršimą savęs garantuojančius nuodus.

Nuostabiausiom žmonom, sako, tampa
Prostitutės. Jos niekad neklausia:
„Ar nematei mano kuršiuko?“. Jos ieško
Ir suranda mylėti pavargusius
Ir ieškoti pavargusius. Geria
Tik ramybę ir tylą tie vargšai.

Vieniši myli vienišus, bet draugijų
Jie nesukuria. Vienuolynai
Vyrams ir moterims atskiri, ir tik Dievas
Kaltas, jei kuriame vienuolyne randas
Likerio bravoras. Bet ir jo vadovybė
Atskirta nuo moterų vienuolynų.

Nieko nepadarysi, gyvena
Dvi vienišos sielos, ir puslapių skaičius
Jų sapnų kataloguos vis auga, vis auga
Vienatvės dienoraščių apimtis. Bet baisiausia,
Kad jie, užuot nusižudę, po vieną
Gyvena. Po vieną, bet šiaip jau gyvena.

* * *

Nieko nėra, kas mirtų
Ar būtų mirę. Durpyne
Durpių seniai nėra, o bruknės
Raudonuoja, nors mirk patsai.
Ir tada supranti: po durpynu
Driekias tikrieji miškai.

Tavo kaulai labiau sudūlės
Ten nei čia. Kad naktį
Tu kalbiesi su motina, tėvu,
O sakyk, ar kalbėjais
Taip gyvai su gyvais jais? Niekas
Neišlieka ilgiau negu kraujas.

Kraujo balsas jungia ne žmones.
Šitas ežeras mirtų be šitos
Miško laukymės, o šitas
Vilkas be mano stirnos... Mano, –
Sakau ir žinau, kad tai mano.

* * *

Laikas miegoti. Pamatė išmetė
Paeiliui trečią kūdikį. Ir pakišo
Žiurkę, bet žiurkė naminė, balta,
O aš per tolių tolybes nieko
Nematau. Mūsų moterys gimdo,
Mūsų moterys net nesapnuoja, kad mūsų.

Nemigos algoritmai. Smaluotas
Žirgo šonas ir bobų vasaros
Raganų smegenėlės laukuos. Nieko
Negaliu net įtart toj tolubėj,
Bet vaikai mūsų šunkeliais eina,
Bet vaikai – žmogžudžiai mūsų pačių.

Dievas viską sutvarko, – vestuvės
Lig mėnulio, per nuometus, lig žaros
Pragare – per degtinę. Bet nieko
Nematau iš to pragaro, nieko o nieko
Iš to rojaus matyt negaliu. Lieka
Mūsų moterys, mūsų vaikai, bet ne mes.

Naujausi leidiniai apie Kupiškio kraštą ir žmones (2008–2009 m.)

Adomynės pagrindinė mokykla / [sudarytojai Danguolė Mažauskienė, Virginija Pakalniškienė; nuotraukos Reginos Urbonavičienės, Bronislovo Vizbaro, Rūtos Aižinienės]. – Utena: UAB „Utenos Indra“, 2009. – 81, [1] p.: iliustr.

Knygoje rašoma apie mokyklos istoriją ir nūdieną, tradicijas, ryškiausius moksleivių pasiekimus, pristatomi buvę ir šiuo metu dirbantys mokytojai. Nuotraukomis iliustruotas leidinys skiriamas Adomynės mokyklos 70-mečiui.

Alizavos kaimo bendruomenė / [teksto autoriai Gaila Matulytė, Aurimas Martinka, Virginija Kaminskienė]. – Rokiškis: Igorio Skripkos individuali įmonė, 2007. – 23, [1] p.: iliustr.

Nedidelės apimties leidinyje pasakojama apie 2003 m. susikūrusios Alizavos bendruomenės (pirmininkas Bronius Kaminskas) veiklą, renginius, vykdomus projektus, Alizavos krašto istoriją.

Atminties prošvaitės. Atsiminimai / Vytautas Merkys. – Vilnius: Versus aureus, 2009. – 407, [1] p.: iliustr.

Žymaus istoriko, habilituoto daktaro, Lietuvos mokslų akademijos ir Lietuvos katalikų mokslų akademijos nario, Kupiškio garbės piliečio atsiminimų knyga, kurioje autorius ryžosi aprašyti savo gyvenimą žvelgdamas nuo savo patyrimo „kalnelio“, iš savo pasaulėžvalgos centro. O nuo to „kalnelio“ skaitytojai atsiveria nepaprastai plati ir spalvinga panorama su nuosekliai ir objektyviai analizuojamais įvykiais, ryškiais žmonių portretais, vertingomis išvalgomis. Kupiškio krašto istorijos mylėtojus turėtų sudominti sodrūs ir įsimenantys mokslininko pasakojimai apie gimtąjį Čivų kaimą, mokslus Skapiškio progimnazijoje ir Kupiškio gimnazijoje.

Istoriniai ir etnografiniai užrašai / Kazys Šimonis; [sudarytojas ir redaktorius Robertas Keturakis]. – Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 2009 (Kaunas: Aušra). – 435, [4] p.: iliustr., port.

Starkonių kaime (Šimonių seniūnija) gimusio žymaus lietuvių dailininko K. Šimonio (1887-1978) prisiminimų knyga, kurios pirmasis leidimas pavadinimu „Gyvenimo nuotrupos“ pasirodė 1959 m. Šis leidimas papildytas dailininko rankraščiuose rastais užrašais sau: dažniausia tai mamos dainos, poetinė proza užrašyti pasakojimai apie žmonių darbus, krikšto motiną, pirmuosius lietuviškus laikraščius, dailininką Tada Dauridą, liaudies menininkų Danauskų likimą ir kt. Atidus skaitytojas nuo pat pirmųjų atsiminimų puslapių pajus, kad tai ne gyvenimo nuotrupos, o ištiesi klodai menininko patirties, minčių, ieškojimų, atradimų ir netekčių, perdengiami tautos istorinio, likiminio kelio link tamsių ir šviesių klotų. Rašoma ir apie Kupiškio krašte praleistus ankstyvos vaikystės metus, čia gyvenusius giminaičius. Knyga gausiai iliustruota nuotraukomis iš Šimonių giminės, Kauno literatūros ir meno muziejaus ir K. Šimonio paramos fondo archyvų.

Kai žaidė angelai: atsiminimai / Gediminas Jokūbonis. – Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2009. – 291, [13] p.: iliustr., faks.

Kupiškyje gimęs skulptorius, profesorius G. Jokūbonis (1927–2006) paliko daug paminklų, svarbių Lietuvos istorijai, kultūrai (Vytautui Didžiajam Birštone ir Kaune, Adomui Mickevičiui ir Jonui Basanavičiui Vilniuje, Maironiui Kaune, Antanui Baranauskui Seinuose ir kt.), ir spaudai rengiamą atsiminimų knygą, kurioje Jokūbonių šeimos ir giminės, viso krašto svarbūs įvykiai, kūrybos ir gyvenime įveiktų kliūčių atspindžiai. Skulptorius aprašo paprastus ir žymius žmones, tarp kurių nemažai ir kupiškėnų, jų paveikslus nuspalvina dvasinio grožio šviesa ir šmaikščiais pastebėjimais. Tai nuoseklus ir įdomus pasakojimas apie vaikystę, praleistą Kupiškyje ir Panevėžyje, studijas Kaune ir Vilniuje, reikšmingiausių darbų sukūrimo aplinkybes, keliones po užsienio šalis.

XIV laida: Kupiškio vidurinės mokyklos 1953 m. laidos abiturientai apie save ir laikmetį / [parengė Stasys Kytra]. – Kaunas: UAB „Dakra“, 2009. – 167, [1] p.: iliustr., port.

Knyga apie 46 vienos laidos abiturientus ir jų likimus. 35 iš jų baigė aukštuosius mokslus, dirbo mokytojais (net 15), gydytojais, inžinieriais, miškininkais, žemės ūkio specialistais, vadovavo įvairioms įmonėms.

* * *

Mūsų ateitis vien žolė.
Žolė po daugiabučiais, po mašinų
Stovėjimo aikštelėm, po avarių
Ir žmogžudysčių vietom. Bet žolė.
Skirtingo plauko ir skirtingų
Spalvų. Tačiau žolė. Ji ateitis.

Civilizacija yra žolė.
Žolė virš mūsų kaulų, kapinynų,
Spalvotojo metalo amžių, virš šiukšlynų
Vakardienos ir šiandienos, tačiau žolė –
Skirtingo vaistingumo, nuodingumo
Ir amžinumo. Tačiau ji aiški.

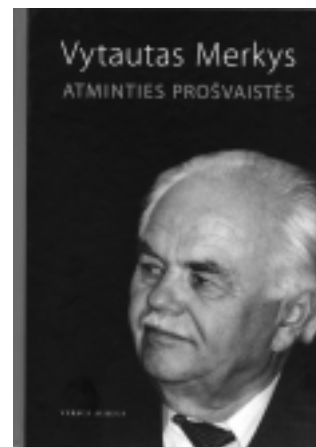
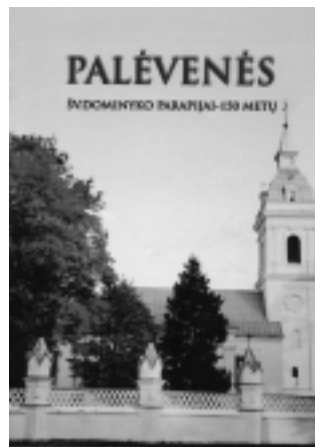
Toks Mandelštamas net nesakė: „žolė“.
Sakė: „žolytė“. Bet Mandelštamo nebuvo.
Jis bus tik tada, kai jį susikursim.
Kai susikursim praeitį, kurios nėra,
Ir joje apsigyvensim. Štai tada
Mus ir užaug, ir užklos ne žolė, bet žolytė.

* * *

Vienoj karietoj su mirtimi. Po ratais
Purvynės ir medaus klampynė. Smenga
Dervon baltų žirgų kanopos. Kelias
Į mišką nyra, ir staiga plėšikai
Be niekur nieko mirtį apiplėšia.

Ir aš – jau įkaitas, ir aš jau niekas
Be savo nuosavos mirties, be savo
Tikrosios šeimnininkės. Ošia miškas,
Plėšikai kelia orgijas, ir mano
Vaidmuo – vaidint mirties meilužį, mano
Vaidmuo – iškrypėlio vaidmuo. Ir viskas.

Bet mintyse vis tiek vienoj karietoj
Su mirtimi važiuoju. Ošia miškas,
Ir negirdėt jokių plėšikų, nematyti
Jokių žmonių negyvo ir netikro
Gyvenimo. Važiuoju ir sapnuoju:
Purvynas ir dangus, labai ligotas.

Žymiausi iš jų: Kauno technikos universiteto docentas, technikos m. daktaras, šios knygos sudarytojas Stasys Kytra, biomedicinos m. habil. daktarė Irena Kavoliūnaitė, kalbininkas, leksikografas Algimantas Kinderys, Kauno J. Kvedaro miškininkystės technikumio dėstytojas Vidmantas Markevičius, ilgametis „Anykščių vyno“ direktorius Jonas Makštelė, Vilniaus konservatorijos Klaipėdos fakultetų Kūno kultūros katedros vedėjas Vilhelmas Dundulis ir kt.

Kupiškis: gamtos ir istorijos puslapiai: [monografija] / [sudarytoja Aušra Jonušytė; kalbos redaktorė Eugenija Urbonienė]. – Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, 2008 (Panevėžys: UAB „Amalberos leidyba“). – 647, [1] p., [12] iliustr. lap.: nuotr., brėž., faks., lent., žml. – Santr. anglų kalba. – Asmenvardžių ir vietovardžių r-klė.

Monografijoje skelbiami naujausiais duomenimis pagrįsti Kupiškio krašto lokaliniai tyrimai, teikiantys informacijos apie gamtą, archeologinį ir kultūrinį paveldą, istoriją. Kupiškėnų etninės kultūros savitumas atskleidžiamas per gyvenamųjų namų statybos ir interjero tradiciją, per audinius ir drabužius, kalendorinius papročius ir tarmę. Knygoje spausdinami 24 autorių straipsniai. Publikacijas monografijai pateikė žymūs Lietuvos mokslininkai (prof. habil. dr. Algirdas Gaigalas, prof., habil. dr. Ričardas Kazlauskas, prof., habil. dr. Irena Regina Merkienė, habil. dr. Adelė Valeckienė, doc. dr. Genovaitė Dručkutė, dr. Dalia Klajumienė, dr. Elvyda Lazauskaitė, dr. Arūnas Vaicekauskas, dr. Aldona Vasiliauskienė, dr. Klementina Vosyltė, dr. Gintautas Zabiela ir kt.) ir muziejininkai bei kraštotyrininkai (Violeta Alekniečė, Aldona Čiurlytė, Edita Jankauskienė, Aušra Jonušytė, Alfreda Petrušienė, Nijolė Puzelienė, Renė Sankauskienė, Rasa Šaltenienė, Marytė Tamošiūnienė, Alydas Totoris, Jonė Žebrytė).

Kupiškis. 2008: kultūra ir istorija: [almanachas] / [sudarytojas Vidmantas Jankauskas; redaktorė Danguolė Gudienė]. – Vilnius: V. Stefanovičiaus personalinė įmonė, [2009]. – 111, [1] p.: iliustr.

Nuo 2003 m. leidžiamo almanacho šeštasis numeris. Spausdinami etnografas Elvyros Glemžaitės-Dulaitienės prisiminimai ir laiška seseriai Stefanijai, Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio Kupiškyje 1988-1991 metų įvykių kronika, straipsniai: Alvydo Totorio „Iš Kupiškio gatvių istorijos“, Jonės Žebrytės „Lietuvis šaulių sąjunga ir skapiškėnai šauliai“, Violetos Alekniečės „Kaimo žmonių viltis ir šviesulys“ (apie ilgametį Skapiškio gydytoją Igną Vaitošką), Žilvyčio Šaknio „Kupiškėnų kalendoriniai papročiai“, Vidmanto Jankausko „Liutyne“ ir kitos publikacijos.

rė I. Gasparonienė; Kupiškio rajono savivaldybės viešosios bibliotekos Noriūnų padalinys]. – [Noriūnai], 2009 (Kupiškis: UAB „Skaitmeninė vizija“). – [12] p., įsk. virš.: iliustr.

Pateikiamos trumpos istorinės žinios apie Palėvenės kaimą, parapiją ir bažnyčią, spausdinamos Palėvenės bažnyčioje dirbusių kunigų nuotraukos ir biografijos, buvusio Palėvenės kunigo Antano Valantino ir dabartinės vargonininkės Gintautės Laučiutės eilėraščiai apie Palėvenę. Leidinčlis iliustruotas A. Ramanauskienės ir archyvinėmis nuotraukomis.

Pažink Kupiškį / [teksto autorė Eugenija Urbonienė; nuotraukos J. Danausko, J. Kraujūno, E. Sipavičienės, R. Jablonsko, S. Krestovienės, A. Jonušytės, R. Aukštikalnienės, M. Treigio]. – Klaipėda: Leidybos grupė „Druka“, [2009]. – 50, [1] p.: iliustr. – Tekstas lietuvių, anglų ir rusų kalbomis.

Kupiškio rajono verslo informacijos centro parengtas leidinys, skirtas miesto svečiams ir turistams, kuriame trumpai aprašoma mūsų miesto istorija ir gamta, pateikiama duomenų apie šiandienos kultūrinį gyvenimą, verslą, lankomas vietas.

Seserų Glemžaičių palikimas Lietuvoje: konferencijos pranešimai, Kupiškis, 2008 10 24 / [sudarytoja Aušra Jonušytė]. – Kupiškis: Kupiškio etnografijos muziejus, [2008] (Vilnius: VPU I-klos sp.). – 81, [1] p.: iliustr.

Leidinyje spausdinami seserų Mikalinos, Elvyros ir Stefanijos Glemžaičių palikimo sklaidai ir jų darbų populiarinimui skirtos konferencijos pranešimai: „Elvyros Glemžaitės-Dulaitienės knygos „Kupiškėnų senovė“ pažintinė išliekamoji vertė“ (Gražina Kadžytė, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), „Mikalina Glemžaitė – lietuvių tautinio kostiumo kūrėja“ (Teresė Jurkuvienė, Kultūros, filosofijos ir meno institutas), „M. Glemžaitės palikimas Lietuvos nacionaliniame muziejuje“ (Živilė Paipulaitė, Lietuvos nacionalinis muziejus), „Mirštantys ir atgyjantys tapatumo ženklai. Kupiškėnų drabužiai XIX a.–XX a. I pusė“ (Irena Regina Merkienė, Lietuvos istorijos institutas).

Palėvenės šv. Dominyko parapijai – 150 metų / [informaciją rinko A. Ramanauskienė; suda-

Kovo mėnesį Kupiškį pasiekė liūdna žinia, kad eidamas 77-uosius gyvenimo metus, po sunkios ligos Vilniuje mirė mūsų kraštiečių, gamtos mokslų daktaras, aktyvus visuomenininkas Gelminas Garbauskas.

Su Gelminu susipažinau 1957 m. rudenį, kai jis pradėjo mokytis Kupiškio darbo jaunimo vidurinės mokyklos devintoje klasėje. Greit Gelminas užsirekomendavo kaip darbštus, pareigingas, geras mokinys. Gyveno jis tada kambarėlyje palėpėje, Dariaus ir Girėno gatvėje, kur turėjo prietaisus fotonuotruokoms daryti. Čia nuolat rinkdavosi Gelmino bendraminčiai – kas nuotruokų pasidaryti, kas pasikonsultuoti mokslo reikalais, kas padiskutuoti apie gyvenimą. Gelminas visai neseniai buvo grįžęs iš lagerių, tačiau per visus mokymosi Kupiškyje metus (1957–1960) niekas iš bendramokslų to nežinojo, o jis ir nesigyrė, kad už antitarybinę veiklą buvo teistas, kalėjo.

Gelmino gimtinė Rudiliuose. Mokėsi Maksvyčių pradinėje, Noriūnų septynmetėje mokyklose. 1949 m. įkūrė nelegalią tautinę jaunimo organizaciją ir jai vadovavo. Dėl to buvo suimtas ir karinio tribunolo nuteistas kalėti 25 metus. Kalėjimuose ir lageriuose išbuvo keturis metus ir 32 dienas. Grįžęs tėviškėn, Kupiškyje dirbo įvairius darbus: ryšių kontoros radijo įrengimų kontrolieriumi, Kupiškio vidurinės mokyklos internato sandėlio vedėju ir kitur. 1961 m. Gelminas įstojo ir 1967 m. baigė Maskvos D. Mendelejevo chemijos technologijos instituto inžinerinį fizikos-chemijos fakultetą. Dar trejetą metų studijavo aspirantūroje ir apgynė chemijos mokslų kandidato disertaciją. 1971 m. grįžęs į Lietuvą kurį laiką dirbo Vilniaus pedagoginiame institute vyr. dėstytoju, vėliau, perėjęs į respublikinį Termoizoliacijos institutą, jame 20 metų išdirbo cheminių tyrimų laboratorijos vyr. moksliniu bendradarbiu, gamtosaugos grupės vadovu, aplinkos apsaugos laboratorijos vedėju.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę Gelminas aktyviai įsitraukė į politinį ir visuomeninį sostinės gyvenimą. 1990 m. buvo išrinktas Vilniaus miesto tarybos deputatu, Taryboje ėjo Vilniaus miesto gyventojų registravimo komisijos pirmininko, Mandatų ir etikos komisijos pirmininko pavaduotojo, Vilniaus miesto tarybos revizijos komisijos pirmininko pareigas. 1991–1994 m. buvo Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo tarėjas. Visose pareigose pasižymėjo tiesumu, reiklumu, griežtumu, kas, žinoma, ne visiems patiko. Buvo aktyvus tuometinės Lietuvos centro sąjungos narys, šios sąjungos Vilniaus skyriaus revizijos komisijos pirmininkas.

1992 m. Gelminas pripažintas neginkluoto pasipriešinimo, vėliau – Laisvės kovų dalyviu, dalyvavo Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos veikloje, priklausė Lietuvos mokslininkų sąjungai. Jis – trijų mokslinių išradimų autorius, moksliniuose leidiniuose paskelbė 48 straipsnius.

Gelminas pragyveno nesukūręs šeimos, tačiau turėjo daug draugų, kurie jo nepamiršo, rėmė ir padėjo jam pastaraisiais negalios metais. Tai jo buto kaimynė kupiškėnė Danutė Karbauskienė, studijų Maskvoje draugas ir bendradarbis kupiškėnas Vladas Keršulis, vilniečiai Saulius Aukselis, Robertas Maziliauskas, Dalius Pranciulis ir kt. Artimai bendravo su literatūrologo Kęstučio Nastopkos šeima.

Kovo 10 d., paskutinį kartą draugų pagerbtas, Gelminas buvo palydėtas į Vilniaus Rokantiškių kapines. Amžinojo poilsio atgulė šalia savo motinos Barbaros Garbauskienės.

Jeronimas Čielys

Su Alfonsu susipažinau 1933 metais, kai išlaikęs egzaminus įstojau į Kupiškio gimnazijos pirmąją klasę. Kartu mokėmės ne vienerius metus, bet kadangi aš ir Alfonsas sėdėjome skirtinguose suoluose, tai artimiau ir nesusidraugavome. Žinau, kad jis buvo geras mokinys. Mūsų klasėje mokėsi vien berniukai. Nors ir padykę, jie buvo geri – vieni kitų neskriaudė. Turėjome gerus mokytojus, kuriuos gerbėme, mylėjome, bet kartu ir bijojome. Mokykloje buvo griežta drausmė, o ir popietinėmis valandomis, kada reikėdavo ruošti pamokas, po miestą vaikščioti negalėjome. Auklėjo mus patriotiška dvasia, todėl 1940 m. rugsėjį, Lietuvą jau okupavus rusams, susirinkioje į mokyklą nusiminę ir susirūpinę. Tų pačių metų pabaigoje palikau Kupiškį ir tęsti mokslo persikėliau į kitą mokyklą. Tuo tarpu 1941-ųjų birželį net tris mūsų laidos gimnazistus komunistai nužudė prie Pavenėžio cukraus fabriko.

Nuo 1943 m. aš pats pradėjau mokytojauti Kupiškio gimnazijoje, o 1947 m. čia iš Rokiškio krašto mokyti matematiką atkėlė ir Alfonsą. Taigi, vėl susitikome. Tik neilgam. 1948 m. gegužę mane ištrėmė į Sibirą. Mūsų gyvenimo keliai ilgam išsiskyrė. Žinau, kad Alfonsas daugelį metų dirbo Kupiškio ir Šimonių mokyklose, neakivaizdžiai baigė aukštąjį mokslą, buvo visų gerbiamas ir mylimas mokytojas, geras specialistas. Šiai profesijai jis atidavė visą savo gyvenimą.

Gelminas Garbauskas

1932 09 12

2009 03 08

Alfonsas Dubrindis

1920 11 07

2009 10 05

Juozas Jankauskas

1914 08 04

2009 11 25

Vėl susitikome jau Nepriklausomoje Lietuvoje. Tada Alfonsas nebedirbo, buvo pensininkas. Matydavomės įvairiuose renginiuose Vilniuje ir Kupiškyje. Kiek supratau, jam labai rūpėjo mūsų valstybės gyvenimas, pagal išgales stengėsi jame dalyvauti. Paskutinį kartą su savo bendraklasiu ir kolega atsiseivinau šio spalio 24 d. palydėdamas jį amžinojo poilsio į Kupiškio kapines.

Vitas Kriščiūnas

Nutrūko ilgo, nepaprastai sudėtingo, permainingo ir įdomaus gyvenimo siūlas. Gyvenimo – verto knygos, kurios, deja, nesuspėta parašyti. Trumpos, bet įsimintinos jo nuotrupos sugulė tik kolektyvinėn kaimo išėvių sudaryton knygon „Grincagalė. Mano gimtinė“, kai kas liko straipsniuose, magnetofono juostelėse.

Grincagalietis J. Jankauskas buvo vyriausias vaikas vidutinių ūkininkų šeimoje. Anksti palikęs tėvų namus, savarankiškai kabinosi į gyvenimą, dirbo, mokėsi, savanoriu stoji Lietuvos kariuomenėn, o atlikęs tarnybą, kaip nepaprastai pastabus, pasižymintis greita reakcija, energingas karys buvo priimtas į Kariuomenės štabo kontržvalgybos grupę. Čia dirbo beveik iki sovietinės okupacijos pradžios. Iš prigimties jis ir buvo karys, lyderis. Tai įrodo vien toks faktas, kad kai 1941 m. birželį Alizavoje susikūrė sukilėlių būrys, jam vadovauti buvo pakviestas ne kuris nors iš apylinkėje gyvenusių daug didesnę patirtį turinčių atsargos karininkų, o būtent Juozas. Visas jo gyvenimas paženklintas kovos, karų, kančios ženklu ir kartu kupinas laimingų atsitiktinumų, sutapimų, arba galima pasakyti – Dievo globos. Dar būdamas kūdikis, tik per laimingą atsitiktinumą išvengė mirties, kai pro gimtąjį kaimą ėjo Pirmojo pasaulinio karo fronto linija. 1944 m. vasarą sugrįžę sovietai nepamiršo J. Jankausko „nuopelnų“ 1941-aisiais ir tuoj ėmėsi jo ieškoti. Gelbėdamas suimtą brolių, Juozas pats pasidavė okupantams ir pradėjo trylika metų trukusį golgotos kelią. Ištvėrė kelis mėnesius tardymų ir kankinimų, sulaukė mirties nuosprendžio, bet beveik paskutinę akimirką prieš jį įvykdant buvo iš Lukiškių kalėjimo evakuotas į Karlagą, kur karinis tribunolas mirties nuosprendį pakeitė katorga. Ne iš gailėsčio: metai darbo Džekzazgano vario kasyklose ir taip reišė lėtą, bet garantuotą mirtį. Tačiau Juozas, vienas iš nedaugelio, atlaikė tuos metus ir dar keliolika kartų ilgiau. Atlaikė badą ir šaltį, plaučius edančias vario dulkes ir grūtis kasyklose, atlaikė lagerio viršininkų patyčias ir kriminalistų išpuolius...

Džiaugsmingai sutiko atgautą Lietuvos nepriklausomybę. Nors jau ir būdamas garbingo amžiaus, nedvejodamas nuėjo dirbti ten, kur labiausiai reikėjo jo patirties – į Krašto apsaugą. Čia prabėgo trys intensyvaus ir atsakingo darbo metai. Rikiuotę paliko turėdamas pulkininko leitenanto laipsnį, bet ir būdamas dimisijoje nesėdėjo be veiklos. Mat idėjų ir sumanymų dėdė Juozas (taip visados jį vadindavau) turėjo tiek, kad būtų užtekę keliems gyvenimams. Tai buvo jo varomoji jėga. Džiaugėsi šalies pasiekimais ir kartu labai išgyveno dėl nesėkmių, nuolat ieškojo būdų kaip taisyti esamas negeroves, gydyti nepriklausomo gyvenimo išryškintas žaizdas: kūrė Aviacijos ir laivyno fondą, visuomeninį judėjimą prieš nusikalstamumą, Sandorą, rūpinosi išlikusiais savo krašto rezistencijos dalyviais, fundavo paminklą tremtiniams ir partizanams Alizavoje, kelis kryžius Kryžių kalne... Nepaprastai aktyvus, veiklus žmogus išliko iki pat gilios senatvės – net perkopęs devynias dešimtis dar vairavo automobilį, užsiiminėjo statybomis.

Dėdė Juozą pažinojo daugybė žmonių. Kol jie bus gyvi, tol, reikia tikėtis, gyvens ir jis. Kai kas jį prisimins kaip lagerių ir tremties bendražygį, kiti kaip puikų dantų techniką, tretį – didelį technikos žinovą, netgi savotišką išradėją, dar kitiems jis liks aktyvus visuomenininkas, nepailstantis organizatorius, o patiems artimiausiems – puikus šeimos žmogus, niekad neatsakantis pagalbos, patarimo. Man asmeniškai jis visados išliks kaip pavyzdys, kad gyvenimas yra vertas tik tiek, kiek per jį suspėji padaryti naudingų darbų, kiek sugebi, net ir sunkiausiomis sąlygomis, realizuoti savo žmogiškąjį aš.

Vidmantas Jankauskas

Vilniaus smėlio kalnelis priglaudė dar vieną kupiškėną, istoriką, humanitarinių mokslų daktarą Eugenijų Grunskį.

Eugenijus gimė Vėžionyse. 1965 m. baigęs Kupiškio V. Rekašiaus vidurinę mokyklą, išvyko studijuoti į Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultetą, kur 1969 m. įgijo istoriko specialybę. Po studijų pagal paskyrimą priimtas dirbti į Lietuvos mokslų akademijos Istorijos institutą, kur paskirtas į LTSR istorijos po Spalio revoliucijos poskyrį. 1971 m. sektorius pavadintas Socialistinės visuomenės istorijos skyriumi, o Eugenijus liko jame dirbti jaunesnioju moksliniu bendradarbiu. Nuo pat darbo institute pradžios ėmėsi tyrinėti

Eugenijus Grunskis

1947 03 19

2009 12 24

sovietinės Lietuvos statybos pramonės ir darbininkų klasės raidą. Pasirinkta tema buvo nuobodoka, bet, reikia pripažinti, bene mažiausiai (iš to laikotarpio) ideologiškai angažuota. Ir ją tyrinėdamas istorikas, atrodo, nepersistengė: kasmet parengdavo po būtiną publikacijų skaičių, bet ne daugiau. Matyt, neatsitiktinai viename 1981 m. skyriaus posėdyje iš mokslininko pasigesta didesnio aktyvumo, daugiau skelbti mokslinių straipsnių akademiniuose ir instituto leidiniuose, aktyviau rašyti disertaciją, kurios rengimas buvo įtrauktas į Instituto mokslinės kvalifikacijos kėlimo planą...

Eugenijaus garbei reikia pasakyti, kad tada tos „planinės“ disertacijos neparašė. Užtat Lietuvai pradėjus vaduotis iš sovietų imperijos, istorikas galėjo ramiai mesti įkyrėjusias statybas ir nerti į visai kitas, iš esmės dar niekieno netyrinėtas sritis: tremtį, partizaninį judėjimą, NKVD ir kitų represinių organų veiklą. Naujojo darbo ėmėsi su dideliu užmoju. Pirmuosius straipsnius šiomis temomis paskelbė 1989 m., o po poros metų mokslininko darbų kraitėje buvo jau arti dvidešimties įvairių publikacijų ir parengtas disertacijos rankraštis. Tiesa, daktaro disertaciją Eugenijus apgynė tik 1996 m. ir tais pačiais metais jos pagrindu išleido didžiausią savo autorinį darbą – monografiją „Lietuvos gyventojų trėmimai 1940–1941, 1944–1953 metais“. Be šio veikalo, dar prisidėjo rengiant didelės apimties dokumentų rinkinį „Lietuvos kovų ir kančių istorija. Lietuvos gyventojų trėmimai 1940–1941, 1944–1953 metais“ (pirmas leidimas 1994 m., antras pataisytas ir papildytas leidimas 1995 m.). Taip pat paskelbė dešimtis staipsnių įvairiuose moksliniuose leidiniuose, periodinėje spaudoje. Nuo 1991 m. dirbo Naujaisių laikų istorijos skyriaus moksliniu bendradarbiu, nuo 1996 m. – vyresniuoju moksliniu bendradarbiu. Kartu buvo Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo instituto mokslinės tarybos narys. 2001–2002 m. mokslininkas baigė rašyti kitą stambią monografiją „Stribai“, tačiau jos išleidimas užstrigo. Tuo metu pasirodė panašiai pavadinta kito tyrinėtojo knyga. Eugenijui buvo pasiūlyta savo veikalą pataisyti, tačiau jis, matyt, tokiam įvykiui psichologiškai nebuvo pasirengęs. Darbas pasidarė nebemielas ir 2004 m. institutą teko palikti...

Mudviejų asmeninė pažintis prasidėjo prieš dešimtmetį, kai pirmąsyk susirinko iniciatyvinė grupė „Kupiškėnų enciklopedijai“ rengti. Eugenijus gana entuziastingai ėmėsi šio sumanymo ir net pats pasiūlė vardyną straipsnių, kuriuos galėtų parašyti. Ir iš tiesų, po kelių mėnesių gavau iš jo visą pluoštą tekstų, kurie buvo skirti ne tik pirmajam, bet ir tolesniems enciklopedijos tomams. Nors Eugenijus iš pradžių kiek abejojo, ar pavyks tą enciklopediją išleisti, bet kai pamatė pirmąjį tomą, labai juo džiaugėsi. Kuriam laikui buvo dingęs iš mano akiračio, o kai prieš kokius metus vėl susitikome, pasiguodė, kad sykią gatvėje buvęs smarkiai sumuštas, ilgai gydėsis ir nieko negalėjęs dirbti. Bet tada jautėsi jau atsigavęs ir mes kalbėjome apie naujus sumanymus. Deja, jų jau nebuvo lemta įgyvendinti.

Vidmantas Jankauskas

prieš 100 metų

Alizava, Panev. ap. Kun. Breiva įkūrė čia blaivybės draugiją, vasario 2 d. buvo pirmas susirinkimas. Per susirinkimą išrinkta valdyba: pirmininku kun. Breiva, jo padėjėju K. Kairiūnas, sekretoriumi K. Kuliukas, ir išdininku Morčiūnas. Daug buvo kalbėta apie blaivybę, apšvietimą. Pirmąjį visuotinąjį „Blaivybės“ skyrių suvažiavimui Kaunan nutarta siųsti delegatą nuo Alizavos skyriaus. Manoma taip pat įsteigti knygynas, taisyti vaidinimai, vieši skaitymai, pasikalbėjimai...

Š-nas. *Viltis*, 1909. Nr. 18

Subačius. (Aukm. apskr.). Nekokios šiuo tarpu iš mūsų kampeilio žinios. Ką buvome nužengę pirmyn, tą pastaruoju laiku atžengėme, rodos, atgal. Mūsų draugijos baigia irti. „Šviesa“ beturi tik apie 20 narių vietoje buvusiojo 100. Tam kaltas mūsų sodiečių tamsumas. Blaivybės kuopelės po kaimus dar tebėra suirę. Girtybė prasiplatinusi. Ūkininkų būvis taipgi varginantis. Dauguma šiomet vargo turėjo su pašaru, nes pernai mažiau užderėjo, o šiomet, sunkiam pavasariui ištikus, prisiėjo gyvulėlius badu pamarinti. Reikėtų ūkininkams pasirūpinti pagerinti ir tręšti pievas, kurios dar čia tebėra samanomis apaugę.

– Vienasėdžiuosna, kaip girdėti, daug yra norinčių skirstytis.

T. Stračnietis.

Šaltinis. 1909. Nr. 22

Virbališkis (Ukmerg. apskr.) „Mokyklos“ Nr.8 tilpo ne visai teisinga žinia apie Virbališkio mokyklą. P. Glarzdikėlis rašo, buk Virbališkyje esąs lietuvis mokytojas, tik nesistengęs lietuviškai mokyti. Iš tikrųjų gi taip yra. Virbališkėčiai turėjo mokytoją lietuvių J. Vinicką, bet labai trumpai ir ligi šiol niekas nežino už ką ji iš Virbališkio mokyklos valdžia pašalino 1907 m. rudenį. Jo vieton atkėlė iš Kupiškio rusą J. Slovecką, kurs mokėjo lietuviškai ir vaikus buvo bepradedęs lietuviškai mokyti, bet 1908 m. ir jį iš Virbališkio iškėlė Joniškėn. Mums gi atsiuntė iš Skuodo rusą V. Sakalaucką. Šitas lietuviškai nešneka, o jau apie vaikų mokymą nei kalbos nėra. Mokytojas V. Sakalauckas, kaip tik atsikėlė, buvo bepradedęs tvirti Virbališkyje tikrųjų rusų sąjungą, bet tas darbas jam nepavyko; bet lietuviškas knygeles, kurios pirm jo buvo mokykloje įvestos, tasai ponas iš mokyklos pašalinio. Virbališkėčiai visai nesirūpina mokyklos sutvarkymu. Lietuvių kalbos įvedimas mokyklon jiems nerūpi. Daug yra tokių, ką sako, buk rusas esąs daug geresnis už savąjį.

P. Grikas ir K. Kreivažandis

Mokykla/Lietuvos ūkininko skyrius prie Nr.39. 1909 09 30(10 19), Nr. 9. P.36.

2009-ųjų KULTŪROS KRONIKA

Sausis

- 1–22 – 11-ojo tarptautinio juodosios ir raugo keramikos seminaro „Suplanuotos akimirkos“ dalyvių kūrybos darbų paroda. Kupiškio etnografijos muziejus (toliau – KEM).
1–22 – Fotografijų paroda iš Algimanto Seibučio asmeninio archyvo „Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžiui – 20“. KEM.
8 – Irinos Gabrėnienės kūrybinių darbų parodos pristatymas. Kupiškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka (toliau – KVB).
13 – Laisvės gynėjų dienos minėjimas. Kupiškio kultūros centras (toliau – KKC).

Vasaris

- 12 – Meno darbų parodos „Kūrybos erdvės–7“ pristatymas. Parodoje, kurios tema „Raudona – balta – juoda“, 11 autorių (Rūta Aižinienė, Julius Alekna, Zita Bartašytė, Rima Kalinkienė, Jolanta Knizikevičienė, Rita Laskauskienė, Jonas Remeikis, Elena Stanienė, Audronė Užtupienė, Genia Vaičiškuskienė ir Algirdas Venckus) eksponavo 35 darbus. KVB.
16 – Lietuvos valstybės atkūrimo dienos paminėjimo renginiai: valstybės vėliavos pakėlimas miesto aikštėje, šv. mišios Kupiškio bažnyčioje, koncertas „Amžinas tas kraštas – mūsų Lietuva“ kultūros namuose. Koncerto metu už pilietines iniciatyvas daug rajono moksleivių ir jų mokytojų buvo apdovanota rajono mero bei Kultūros ir švietimo skyriaus padėkomis.

Kovas

- 5 – Reginos Baltrūnienės poezijos knygos „Atradimai ir pradimai“ pristatymas. Dalyvavo autorė, taip pat knygos redaktorė Eugenija Urbonienė ir iliustracijų autorė Lena Šakarnytė, gitara grojo ir dainavo Saulius Balys. KVB.
6 – Vaikų ir moksleivių liaudies kūrybos atlikėjų konkurso „Tramtatulis“ rajoninis turas. Pasirodė 58 dalyviai, 11 iš

jų atrinkti į respublikinį konkurso turą Kaune. KKC.

- 7 – Lietuvos meno mėgėjų kolektyvų konkurse „Aukso paukštė. 2008“ geriausių kamerinių ansamblių kategorijoje laureatu pripažintas ir „Aukso paukštė“ pelnė Kupiškio KC moterų duetas – Nidija Sankauskienė ir Sandra Stukaitė (vad. Nidija Sankauskienė). Laureatų paskelbimas, apdovanojimas ir koncertas vyko Vilniuje, Šv. Kotrynos bažnyčioje.
8 – Muziką mylinčių ir muzikuojančių žmonių šventė „Budinkim pavasarį“. Koncertavo Alizavos LC kapela „Pyvesa“, Salamiesčio LC kapela „Dvaras“, Lukonių ir Juodpėnų LC vokaliniai ansambliai, Velžio KN (Panevėžio r.) kapela „Garažas“, veikė kazimierinių kermošėlis. KKC.
11 – Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienos minėjimo renginiai. Knygos „Kupiškis: gamtos ir istorijos puslapiai“ pristatymas, kuriame dalyvavo monografijos sudarytoja muziejininkė Aušra Jonušytė, kalbos redaktorė Eugenija Urbonienė, straipsnių autoriai prof., habil. dr. Regina Merkienė, prof., habil. dr. Vytautas Merkys, prof., habil. dr. Algirdas Gaigalas, habil. dr. Adelė Valeckienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, doc., dr. Genovaitė Dručkutė, dr. Gintautas Zabiela, dr. Klementina Vosylytė, monografijos recenzentas dr. Edvardas Kriščiūnas ir kt. Pristatytas ir dailėtyrininkės Dalios Klajumienės filmas apie Palėvenės bažnyčią ir dominikonų vienuolyną, veikė Kupiškio Garbės pilietės Bronislavos Jacevičiūtės-Jėčiūtės tapybos darbų paroda. Pilietinės dainos ir poezijos šventė „Dainuojų Lietuvą...“, kurioje dalyvavo atlikėjai iš Vilniaus, Panevėžio ir Kupiškio. KKC.
14 – Folkloro šventė-apžiūra „Žemynėle, žiedkelėle“, kurioje dalyvavo liaudies muzikantai Gintas Bernadickas, Alfredas Buška, Edvardas Kareiva, 6 folkloro ansambliai: „Sidabrinė gija“ (Antašavos KN), „Vijūnytė“ (Salamiesčio pagrindinė mokykla), „Jara“ (Adomynės LC), „Kumponiukas“

Meno parodos „Kūrybos erdvės–7“ autoriai. 2009 02 12

Reginos Baltrūnienės knygos „Atradimai ir pradimai“ pristatymas. 2009 03 05

(Subačiaus gimnazija), „Subata“ (Subačiaus KN) ir „Kupkėmis“ (Kupiškio KC). KKC.

- 20 – Kupiškio rajono tautodailininkų 2008 m. atskaitinės kūrybos darbų parodos, kurioje 29 autoriai eksponavo per 100 darbų, atidarymas. Dalyvavo Lietuvos tautodailininkų sąjungos Panevėžio skyriaus pirmininkas Vidmantas Mažukna, parodos autoriai, koncertavo Kupiškio muzikos mokyklos kanklininkės (vad. Danutė Boverienė). KVB.

Balandis

- 17 / 05 04 – Kupiškio jaunimo centro fotomenininkų darbų paroda „Fotoblyksnis“. KVB.
- 23–30 – Nacionalinės bibliotekų savaitės renginiai rajono viešosiose bibliotekose.
- 24 / 05 30 – Tautodailininkės Renės Sriubiškienės kūrybos darbų paroda, skirta Motinos dienai. A. Petrausko muziejus.
- 25 – Rašytojo Juozo Baltušio 100-ųjų gimimo metinių paminėjimas Puponių kaime. Atidengtas paminklinis akmuo, ant kurio užrašas „Rašytojui Juozui Baltušiu atminti. 2009 m. Puponiečiai“, kaimo bendruomenės namų salėje parodytas Noriūnų LC spektaklis „Valiusei reikia Alekso“ (pagal J. Baltušio to paties pavadinimo apsakymą).

Gegužė

- 6 – Istorijos diena Kupiškyje, skirta Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui ir profesoriaus Broniaus Dundulio 100-osioms gimimo metinėms. Istorikai susitiko su Kupiškio L. Suokos-Gucevičiaus gimnazijos ir P. Matulionio pagrindinės mokyklos, Subačiaus gimnazijos, Skapiškio vidurinės mokyklos, Noriūnų J. Černiaus ir Salamiesčio pagrindinių mokyklų bendruomenėmis. Kultūros centro Vitražų salėje vyko konferencija, kurioje dalyvavo Prancūzijos ambasadorius Lietuvoje François Laumonier, pranešimus skaitė: dailėtyrininkas, žurnalistas Vidmantas Janauskas („Gyvakarai – profesoriaus Broniaus Dundulio gimtinė“), istorijos dr. Aldona Vasiliauskienė („Profesorius Bronius Dundulis: gyvenimo ir veiklos apžvalga“), Generolo J. Žemaičio Lietuvos karo akademijos doc., dr. Romas Batūra („Laisvės kovos Broniaus Dundulio darbuose“), Vilniaus pedagoginio universiteto Visuotinės istorijos katedros vedėjas, prof. Juozas Skirius („Asmenybės vaidmuo istorijoje“), Mokslo ir enciklopedijų lei-

dybos instituto darbuotojas, dr. Algis Matulevičius („Profesorius Bronius Dundulis – mokslininkas ir žmogus“), Puslaidininkų fizikos instituto dr. Daiva Senulienė („Bronius Dundulis šeimoje: prisiminimai apie tėvą“). Kupiškio viešojoje bibliotekoje atidaryta nuotraukų ir kitų dokumentų paroda „Profesoriaus Broniaus Dundulio gyvenimas ir veikla“, kurią pristatė B. Dundulio dukros D. Senulienė ir Ieva Šenavičienė.

- 8 – Keliaujanti knygų mugė. Dalyvavo aktorė Marcelė Zikaraitė, UAB „Mūsų knyga“ atstovai. KVB.
- 15 – Tarmiški skaitymai „Pavasario linksmos dėnalas“ Kupiškio VB Virbališkių padalinyje. Dalyvavo Kupiškio muzikos mokyklos kanklininkės (vad. D. Boverienė) ir sutartinių giedotojos (vad. Rita Stankevičienė), Kupiškio vaikų darželio „Obelėlė“ ugdytiniai (vad. V. Vaitiekūnaitė ir L. Vaidilienė), Kupiškio P. Matulionio pagrindinės mokyklos Virbališkių pradinio ugdymo skyriaus mokiniai (vad. K. Šimkūnienė).
- 22 – Kazio Šimonio knygos „Istoriniai ir etnografiniai užrašai“ pristatymas. Dalyvavo dailėtyrininkės dr. Nijolė Tumėnienė ir Danutė Jedzinskienė, dailininko K. Šimonio paramos fondo pirmininkas Juozas Sagatauskas, Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centro direktorius Valdas Kubilius, K. Šimonio anūkė Rūta Mikučionienė. KVB.
- 27 – Tautosakininko, etnologo Jono Balio 100-ųjų gimimo metinių paminėjimas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Koncertavo Lietuvos mokslų akademijos folkloro ansamblis „Dijūta“ ir Kupiškio KC folkloro ansamblis „Kupkėmis“.
- 29–30 – VI Skapiškio tarptautinis teatrų festivalis-kūrybinė stovykla „Pienių vynu – Lietuvos tūkstantmečiui“. Dalyvavo Kauno šv. Mato vidurinės mokyklos teatro studija „Kubas“, Skapiškio vaikų ir jaunimo teatro studija „Ku-kū“, Vilniaus Taurakalnio kultūros centro teatro studija „Elementorius“, Utenos kultūros centro „Žaliaduonių“ teatras, Skapiškio kultūros namų teatras „Stebulė“, vyko dainuojamosios poezijos koncertai, kuriuose dalyvavo Domantas Razauskas ir grupė, broliai M. ir V. Zolotuchinai (Ukraina), duetas „Kvietka Mara“ (Baltarusija), muzikos trupė „Pirmas planas“ (Vilnius), veikė teatralizuotas viduramžių kiemelis. Buvo rodomas meninis filmas „Herkus Mantas“, vyko susitikimas su jo kūrėjais: režisieriumi Marijonu Giedriu, aktoriumi Antanu Šurna. Bibliotekoje vyko istorinė valan-

Istorijos diena Kupiškyje ir Skapiškyje. 2009 05 06

da, kurioje dalyvavo Vilniaus pedagoginio universiteto rektorius, prof. Algirdas Gaižutis ir istorijos dr. Aldona Vasiliauskienė.

30 – Rajoninė vaikų ir moksleivių meno šventė „Mes vaikai“ L. Stuokos-Gucevičiaus aikštėje.

Birželis

4 – Juozo Soko knygos „Gegutė ieško auklės“ sutiktuvs Onutės Adomaitienės sodyboje (Pyragių kaimas). Dalyvavo J. Soko dukra Diana Vīpartienė, Kupiškio muzikos mokyklos kanklininkės (vad. Danutė Boverienė).

14 – Gedulo ir Vilties dienos paminėjimo renginiai.

21 – Teatro ir muzikos šventė „Sielos ilgesys“ Palėvenės dominikonų vienuolyne. Dalyvavo Vilniaus Arkikatedros bazilikos choras, kamerinis ansamblis „Vilniaus arsenalas“ ir solistas Dainius Puišys, smuikininkas Martynas Švėgžda fon Bekkeris, aktorius Petras Venclovas, Vilniaus miesto senjorų teatras, pučiamųjų instrumentų orkestras „Panevėžio garsas“. Vyko susitikimas su kunigu poetu Edmundu Rinkevičiumi, pristatytas dokumentinis filmas „Palėvenės vienuolynas“, tautodailininko Alfonso Blažio tapybos darbų paroda.

23 – Joninių šventė įvairiose rajono vietose.

Liepa

1–6 – Pasaulio lietuvių dainų šventėje „Amžių sutartinė“ dalyvavo 18 kupiškėnų kolektyvų (iš viso 427 žmonės): Kupiškio muzikos mokyklos jaunių ir jaunučių chorai, liaudiška kapela, akordionininkų ir kanklininkų ansambliai, Kupiškio L. Stuokos-Gucevičiaus gimnazijos mišrus choras, Subačiaus gimnazijos, Kupiškio P. Matulionio, Noriūnų J. Černiaus ir Antašavos pagrindinių mokyklų jaunučių chorai, Kupiškio kultūros centro pagyvenusių žmonių šokių kolektyvas „Susiedai“, folkloro ansamblis „Kupkėmis“, mišrus choras „Bočiai“, choreografijos studijos merginų grupė „Račiupėlis“ ir teatras „Provincija“, Salamiesčio pagrindinės mokyklos folkloro ansamblis „Vijūnytė“, Noriūnų laisvalaikio centro jungtinė kapela „Iki ryto“, Skapiškio mėgėjų teatras „Stebulė“, liaudies muzikantai Gintas Bernadickas ir Alfredas Buška.

2–11 – VI medžio drožėjų pleneras „Žmogus ir vanduo“, kuriame dalyvavo 6 tautodailininkai, buvo skirtas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui ir legendos apie du

milžinus, savo pypkėmis supylusius Kupiškio piliakalnį, įprasminimui. Nauji meistrų darbai papuošė piliakalnio prieigas nuo Kupiškio marių pusės: Vidas Jatulevičius (Vabalninkas) ir Audrius Vasiliauskas (Kėdainiai) sukūrė du brolius milžinus, Jonas Tvardauskas (Anykščiai) – pypkę, kupiškėnai Ramūnas Vizbaras ir Dalius Žvybas – meniškus suolelius. Akmentašys Vytautas Jasinskas (Kupiškis) prieš keliolika metų iš akmens iškaltas milžinų skulptūras perkėlė į patogesnę vietą – piliakalnio prieigas nuo miesto pusės.

5 – Kupiškėnai kartu su viso pasaulio lietuviais ant Kupiškio ir Stirniškių piliakalnių giedoję Tautiška giesmę.

9–12 – Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui ir Kupiškio miesto sukakčiai skirtas VI tarptautinis folkloro festivalis „Lingaudala 2007“ (vyr. režisierė Vilija Morkūnaitė), kurio tema „Paveldas, istorija, asmenybės“. Dalyvavo per 30 kolektyvų iš 6 šalių (Lietuvos, Austrijos, Baltarusijos, Latvijos, Lenkijos, Ukrainos), apie 400 dalyvių. Miesto aikštėje buvo pakeltos šventėje dalyvaujančių šalių vėliavos, veikė tradicinė tautodailininkų, amatininkų ir kulinarinio paveldo mugė, Kupiškio tautodailininkų darbų paroda, koncertavo Kupiškio rajono, Lietuvos ir užsienio meno mėgėjų kolektyvai, TEOBUSO ekrane buvo demonstruojami filmai etnografinė tema. Proginiam rajono tarybos posėdyje 15-kai nusipelnusių kupiškėnų įteikti mero ženklai „Už nuopelnus“. Pradžios ir pabaigos koncertai vyko tradicinėje vietoje – estradoje prie Pyragių ežero. Svečių kolektyvai koncertavo Adomynėje, Alizavoje, Juodpėnuose, Salamiestyje, Skapiškyje, Subačiuje, Šimonyse, A. Petrausko muziejuje (Uoginiuose). Prie Kupiškio piliakalnio buvo įsikūrusi baltų karių stovykla (senovinės karybos klubas „Vilkatlakiai“). Viešojoje bibliotekoje atidaryta fotografijų paroda „Lingaudala – 2007 akimirkos“ (aut. profesionalūs fotografai Ramūnas Danisevičius, Valdas Kopūstas, Andrius Petrulevičius ir Carmel Skutelski), vyko sutartinių popietė „Ričiau rotų“. Etnologo, filosofijos daktaro Jono Balio 100-ajam gimtadieniui skirtoje konferencijoje pranešimus skaitė prof. Leonardas Sauka, dr. Rita Repšienė, Kauno Maironio literatūros muziejaus direktorė Aldona Ruseckaitė ir J. Balio sūnėnas Stasys Sasnauskas, veikė nuotraukų ir dokumentų paroda, J. Balio gimtinėje, Krasnavoje atidengta paminklinė lenta (aut. Ramūnas Vizbaras). Minint rašytojo Juozo Baltušio 100-ąsias gimimo metines prie etnografijos muziejaus atidengta

Kupiškio rajono kolektyvai Pasaulio lietuvių dainų šventėje. 2009 07 05

skulptūra „Kupiškio piemenėlis“ (aut. Henrikas Orauskas).

- 25 – Pasaulio subatėnų suvažiavimas, kuriame dalyvavo per 500 dabartinių ir buvusių subatėnų. Šventė Subačiuje prasidėjo šv. mišiomis Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčioje, vėliau geležinkelio stotyje vyko šio krašto tremtinių ir kovotojų už laisvę pagerbimas, miestelio aikštėje koncertavo vietiniai ir svečių meno mėgėjų kolektyvai.

Rugpjūtis

- 14 – Lietuvos fotomenininkų draugijos nario Juozo Kraujūno atminimui skirtos parodos „Kupiškio krašto metraštininkas“ pristatymas. Koncertavo KKC folkloro ansamblis „Kupkėmis“ (vad. Alma Pustovaitienė). KVB.
- 21 – Susitikimas su dainininke Birute Dambrauskaite ir jos knygos „Esu kokia esu“ pristatymas. Onutės Adomaitienės sodyba Pyragių kaime.
- 23 – Baltijos kelio 20-mečio renginiai. Simbolinės ugnies perdavimo estafetė, prisiminimų vakaras ir Juozo Kraujūno fotografijų paroda „Baltijos keliui – 20“ Kupiškio viešojoje bibliotekoje. Koncertavo Kupiškio muzikos mokyklos moksleiviai. Baltijos kelio 20-mečiui skirti renginiai vyko ir Noriūnuose.

Rugsėjis

- 6 – Monografijos „Kupiškis: Gamtos ir istorijos puslapiai“ pristatymas Vilniaus kupiškėnų klube (Vilniaus mokytojų namuose). Dalyvavo knygos sudarytoja Aušra Jonušytė, redaktorė Eugenija Urbonienė, Kupiškio etnografijos muziejaus direktorė Violeta Aleknienė, straipsnių autoriai prof., habil. dr. Vytautas Merkys, prof., habil. dr. Irena Regina Merkienė, prof. Ričardas Kazlauskas, dr. Elvyda Lazauskaitė, dr. Genovaitė Dručkutė ir kt. Teatralizuotą folkloro programą parengė kraštiečių aktorė Janina Matekonytė.
- 8 – Baltijos šalių asamblėjos Padėkos raštais apdovanoti kupiškėnai, daugiausiai prisidėję prie Baltijos kelio organizavimo: Algis Graužinis, Povilas Gurklys, Rimgaudas Muntrimas, Algimantas Seibutis, Kazys Stančikas.
- 10 – Fotomenininko ir poeto Albino Kuliešio (Ukmergė) kūrybos vakaras „Meilės viražai“. Autorius skaitė savo eiles, gitara grojo ir dainavo Aušra Motekaitienė (Anykščiai), pristatytas fotoalbumas „Kelionės po Lietuvą akimirkos“ ir fotografijų paroda. KVB.
- 12 – Subačiaus miestelyje, ant namo, kuriame gyveno kalbininkas, esperantininkas, Vilniaus universiteto docentas Laurynas Algimantas Skūpas, atidengta atminimo lenta (aut. subatėnas medžio drožėjas Stasys Nerlikas).
- 19 – Baltų vienybės diena ant Kupiškio piliakalnio. Folkloro ir tradicinių liaudies amatų demonstravimo šventė. Dalyvavo folkloro kolektyvai „Kupkėmis“ (Kupiškis), „Žibinyčia“ (Marijampolė), „Raskila“ (Panevėžys), „Vieversėlis“ (Šiauliai), „Raksti“ (Jiekabpilis, Latvija). Senuosius amatus pristatė: pynimą iš beržo tošies – Birutė Saladkienė (Šiauliai), puodų žiedimą – Vita ir Darius Vaitkevičiai (Ukmergė), kalvystę – Vytautas Kryževičius ir Saulius Kronis (Panevėžys) ir kt.

Spalis

- 2 – Susitikimas su dainininku, rašytoju Stanislavu Stavickiu-Stano, jo knygos „Neįtikėtinos istorijos“ pristatymas.

- 3 – Lietuvos vardo tūkstantmečio paminėjimui skirtas renginys „Tikėjimas jungia kartas“ Kupiškio dekanate. Šventė prasidėjo Palėvenės bažnyčioje, kur buvo prisiminti architektas Laurynas Stuoka-Gucevičius ir kunigas, poetas Antanas Strazdelis, aktorius Valerijus Jevsejevas suvaidino monospektaklį „Strazdelis“. Jaunimas dalyvavo piliigriminiame žygyje „Kupiškio krašto šviesuolių keliu“ (nuo Palėvenės iki Kupiškio Žengimo į dangų bažnyčios), parapijos namuose vykusiuose užsiėmimuose „Evangelijos žinios tūkstantmečiui Lietuvai“. Vėliau Kupiškio bažnyčioje vyko koncertinė dedikacija Dievui, Motinai, Tėvynei „Gyvenimo varpai“, kurią atliko aktorius Petras Venslovas, pianistė Beata Vingraitė, Kauno muzikinio teatro solistai Giedrė Juknevičiūtė ir Tomas Ladiga. Baroko muzikos valandoje dalyvavo Vilniaus Arkikatedros Bazilikos choras (vad. Violeta Savickaitė-Paciūnienė). KVB.

- 9 – Adomo Petrausko 95-ųjų gimimo metinių ir 40-ies metų muziejaus įkūrimo minėjimo šventė „Dovana Adomui“ A. Petrausko muziejuje, Uoginiuose. Renginio metu vyko net trijų parodų pristatymai: Kupiškio krašto tautodailininkų tapybos plenero „Dovana Adomui“ darbų, fotografo Arūno Baltrėno fotografijų parodos „Uoginiečiai“ iš ciklo „Lietuvos žmonių portretai“ ir biržiečių klubo „Kraitė“ kūrybos darbų. Koncertavo Antašavos pagrindinės mokyklos mokiniai, liaudiškos muzikos ansamblis „Smagumėlis“ iš Dembavos (Panevėžio r.).
- 9 – VII respublikinė žmonių su negalia vaidybos šventė „Akimirkų lietus“. Dalyvavo 9 meno kolektyvai iš Kauno, Panevėžio, Pasvalio, Švenčionių ir Kupiškio. KKC.
- 10 – Tradicinė Derliaus šventė Kupiškio verslo ir technologijų mokykloje.
- 10 – Algirdo Venckaus jubiliejinės tapybos darbų parodos atidarymas. Koncertavo Kupiškio muzikos mokyklos gitaristai (mok. Kęstutis Stankevičius), savo kūrybos dainas atliko Valda Ridikaitė (mok. Daiva Šakickienė). KVB.
- 11 – Palėvenės parapijos 150 metų jubiliejus ir Palėvenės bažnyčios Jono Krikštytojo altoriaus atidengimo po restauracijos iškilmės. Dalyvavo JE Panevėžio vyskupas Jonas Kauneckas, išleistas lankstinukas „Palėvenės šv. Domyko parapijai – 150 metų“.
- 17–11 17 – Tautodailininkės Irenos Vapšienės jubiliejinė kūrybos darbų paroda. Eksponuota 53 tapybos ir 24

Gedimino Jokūbonio knygos „Kai žaidė angelai“ pristatymo dalyviai prie skulptoriaus gimtojo namo Zuntėje. 2009 10 24

pynimo iš vytelių darbai. KKC.

- 17 – Kalvarijų gatvės šventė Skapiškyje. Renginio metu pristatytas Stasės Mažeikytės parengtas kraštotyros darbas „Skapiškio miestelio Dariaus ir Girėno g. (Kalvornikų istorija“. Skapiškio KN.
- 20 – Tarptautinio dainuojamosios poezijos festivalio „Tai – aš“ koncertas. Dalyvavo Vytautas V. Landsbergis, Gediminas Storpirstis, Saulius Mickeliūnas, Chuck Brodsky (JAV), Javier de Prado (Ispanija). Skapiškio KN.
- 24 – Gedimino Jokūbonio atsiminimų knygos „Kai žaidė anglai“ pristatymas. Dalyvavo G. Jokūbonio dukra, skulptorė Eglė Jokūbonytė, Vilniaus dailės akademijos leidyklos direktorius Marius Iršėnas, menotyrininkas Vidmantas Jankauskas, G. Jokūbonio giminaitis, Vilniaus universiteto doc. Algirdas Šukys. Grojo Kupiškio muzikos mokyklos smuikininkės (mok. Asta Petronienė). KVB.
- 24 – Noriūnų Jono Černiaus pagrindinės mokyklos 90 metų jubiliejaus šventė. Šv. mišių Palėvenės bažnyčioje metu pašventinta mokyklos vėliava, mokykloje vyko laidų susitikimai, šventinis koncertas. Išleistas lankstinukas „Noriūnų Jono Černiaus pagrindinė mokykla“.
- 30 – Tautodailininko Leono Perekščio jubiliejinės kūrybos darbų parodos pristatymas. Koncertavo Kupiškio muzikos mokyklos kanklininkės (mok. Danutė Boverienė). KVB.

Lapkritis

- 4 – Renginyš Baltosios lazdelės diena. Dalyvavo literatė Stasė Česnauskienė (Šiauliai), Panevėžio aklujų kultūros centro muzikos grupė „Mes“. KVB.
- 7 – Gydytojo Igno Vaitoškos 100-ųjų metų minėjimas. Skapiškio bažnyčioje buvo aukojamos šv. mišios, Skapiškio ambulatorijai, kurioje 1952–1981 m. dirbo gydytojas, suteiktas Igno Vaitoškos vardas, atidengta paminklinė lenta, veikė paroda. Bibliotekoje vyko prisiminimų popietė, kurioje dalyvavo gydytojo artimieji, daug skapiškėnų.
- 9 – Šiaurės šalių bibliotekų savaitės renginiai. KVB.
- 13 – Susitikimas su rašytoju Vydu Astu ir knygos vaikams „Pilėnai“ pristatymas. KVB.
- 14 – Lietuvai pagražinti draugijos Kupiškio skyriaus iniciatyva prie Kupiškio piliakalnio pradėtas sodinti Lietuvos tūkstantmečio ąžuolynas. Kupiškėnai už savo asmenines lėšas nusipirko ir pasodino per 50 ąžuoliukų. Ši iniciatyva bus tęsiama ir 2010 m.

Susitikimas su rašytoju Vydu Astu. 2009 11 17

- 19 – Poezijos valanda su naujomis knygomis. Pristatytos dvi kupiškėnių autorių knygos: Aliutės Elenos Markevičiūtės „Tilos kalbėjimas“ ir Reginos Baltrūnienės „Laukti krentančios žvaigždės“, koncertavo Kupiškio P. Matulionio pagrindinės mokyklos moksleivių ansamblis (vad. Daiva Palionienė). KVB.

Gruodis

- 4 – Anykštėnų tautodailininko Alvydo Klimašausko (tapyba) ir Ramutės Bagdonavičienės (karpiniai) kūrybos darbų parodos „Ieškojimai“ pristatymas. KVB.
- 4 – Kupiškio jaunimo centro iniciuota labdaros akcija „Palik gerumą pėdsaką“, skirta materialiai padėti sunkiai sergantiems mūsų rajono vaikams, kurios metu surinkta 2280 litų. Labdaros mugei savo kūrybinius darbus dovanuoja bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviai. Kupiškio L. Stuokos-Gucevičiaus gimnazijos abiturientai parodė J. Katkevičiūtės pjesę „Marionetės“ (rež. Vilija Morkūnaitė), Kauno kolegijos teatro studija – spektaklį pagal V. Juknaitės knygą „Tariamasis iš tamsos“ (rež. Otilija Dautartaitė). KKC.
- 4-12 31 – Kupiškio rajono tautodailininkų darbų paroda „Žiema, žiema...“ KKC.
- 5 – KKC senjorų tautinių šokių kolektyvo „Susiedai“ 25-mečio koncertas. Šventėje be jubiliatų dalyvavo Salamiesčio LC kapela „Dvaras“, sportinių šokių kolektyvas „Amrita“, moterų ansamblis „Versmė“, jaunimo tautinių šokių kolektyvas „Vaivora“ sveikino LR seimo nariai Valdemaras Valkiūnas ir Antanas Baura, rajono savivaldybės atstovai. KKC.
- 8 – Lietuvai pagražinti draugijos (LPD) Kupiškio skyriaus baigiamasis metų renginys visuomenei, kurio metu pagerbti „Kupiškio rajono sodybų, ūkininkų sodybų ir kaimo gyvenamųjų vietovių 2009 metų apžiūros-konkurso“ nugalėtojai ir dalyviai. Dalyvavo LPD valdybos pirmininkas Juozas Dingelis, aktorius Tomas Vaisieta, koncertavo Kupiškio muzikos mokyklos auklėtiniai. KKC.
- 26 – Muzikinė pasaka „Apie Gerdą, Kąją ir kitus...“ pagal H. K. Anderseno „Sniego karalienę“ (rež. Vilija Morkūnaitė). KKC.
- 29 – Baigiamasis metų Kupiškio kultūros centro kolektyvų koncertas „Ir ištirpo metai kaip žvakės“. KKC.

Sudarė Lina MATIUKAITĖ

V. Jankausko, L. Matiukaitės, J. Pipynienės nuotraukos

Aliutės Elenos Markevičiūtės knygos „Tilos kalbėjimas“ pristatymas. 2009 11 19

KUPIŠKIO KALENDORIUS 2010 METAMS

J u b i l i e j a i , d a t o s

SAUSIS

1 – 75 m., kai gimė JONAS ŠMIGELSKAS (1935 m. Anykščiuose), tautodailininkas, medžio drožėjas. Gyvena Kupiškyje.

3 – 80 m., kai gimė VYTAUTAS PURONAS (1930 m. Vainiūniškio k.), ekonomikos m. daktaras.

8 – 65 m., kai gimė ANTANAS LAPINSKAS (1945 m. Vilniaus k.), technologijos m. daktaras.

15 – 125 m., kai gimė JONAS JANKAUSKAS (1885 m. Grincagalės k.), išradėjas, išeivis. Mirė 1958 m.

16 – 70 m., kai gimė BRONIUS DOMŽA (1940 m. Pajuodupės k.), gydytojas, medicinos m. daktaras.

20 – 75 m., kai gimė STASYS KYTRA (1935 m. Vilniaus k.), inžinierius, technologijos m. daktaras.

20 – 125 m., kai gimė JONAS AUKŠTUOLIS (1885 m. Kalnagalių k.), diplomatas. Mirė 1949 m.

24 – 125 m., kai gimė PRANAS MAŽYLIS (1885 m. Šileikiškio k.), gydytojas, akademikas. Mirė 1966 m.

VASARIS

2 – 90 m., kai gimė DANIELIUS PALŠIŪNAS (1920 m. Vėžionyse), dailininkas, vitražistas. Mirė 1997 m.

7 – 80 m., kai gimė VYTAUTAS EINORIS (1930 m. Urnėniškio k.), ekonomistas, LR Seimo narys.

9 – 85 m., kai gimė ALEKSAS BALTRŪNAS (1925 m. Kupiškyje), rašytojas. Mirė 2001 m.

9 – 100 m., kai gimė KAZIMIERAS DULKSNYS (1910 m. Skodinių k.), kunigas, prelatas. Mirė 2001 m.

17 – 100 m., kai gimė VITAS MANELIS (1910 m. Miškinėlių k.), ekonomistas. Mirė 1965 m.

27 – 60 m., kai gimė PALMIRA BRIEDIENĖ (1950 m. Griciūnų k.), mokytoja, chorvedė.

KOVAS

9 – 250 m., kai gimė ANTANAS STRAZDAS (1760), kunigas, poetas. Kunigavo Kupiškyje, Uoginiuose, Šimonyse, Skapiškyje. Mirė 1833 m.

11 – 85 m., kai gimė JONAS KALVELIS (1925 m. Kikonių k.), miškininkas, fotografas. Mirė 1988 m.

11 – 80 m., kai gimė ALGIRDAS ALEKSA (1930 m. Kupiškyje), poetas.

25 – 85 m., kai gimė JANINA BANIONIENĖ (1925 m. Kupiškyje), zoologė. Mirė 2003 m.

31 – 85 m., kai gimė BENJAMINAS ALEKNA (1925 m. Bikonių k.), pedagogas, kompozitorius. Mirė 2007 m.

BALANDIS

1 – 80 m., kai gimė JOANA SASNAUSKAITĖ-BAZA-

RIENĖ (1930 m. Kupiškyje), dailininkė, tekstilininkė. Mirė 1997 m.

1 – 80 m., kai gimė EUGENIJA VYTAUTĖ EIDUKAITIENĖ (1930 m. Totoriškių / Švedukalnio k.), filologė, lituanistė.

1 – 115 m., kai gimė ALPAS GILVYDIS (1895 m. Kikonių k.), agronomas. Mirė JAV.

1 – 70 m., kai gimė ARVYDAS MATULIONIS (1940 m. Dūbliškių k.), gamtos m. daktaras.

5 – 95 m., kai gimė BRONIUS SNARSKIS (1915 m. Vilniaus k.), inžinierius. Mirė 1997 m.

15 – 80 m., kai gimė VYTAUTAS BUZAS (1930 m. Račiupėnų k.), ekonomistas. Mirė 1988 m.

21 – 75 m., kai gimė BIRUTĖ JACEVIČIENĖ (1935 m. Gindvilių k.), teisininkė, socialinių m. daktarė.

GEGUŽĖ

5 – 60 m., kai gimė VIDMANTAS REMEIKIS (1950 m. Šimonyse), fizikas, biomedicinos m. daktaras.

19 – 50 m., kai gimė VIDA KAULAKIENĖ (1960 m. Šimonyse), poetė, tautodailininkė.

23 – 60 m., kai gimė POVILAS TEBELŠKIS (1950 m. Subačiuje), istorikas, archeologas. Mirė 2003 m.

30 – 55 m., kai gimė BRONĖ VALINSKAITĖ (1955 m. Žilių k.), poetė.

BIRŽELIS

8 – 70 m., kai gimė MILDA TAUTVILĖ JOKANTAITĖ (1940 m. Kairių k.), biologė, gamtos m. daktarė.

12 – 100 m., kai gimė ALGIRDAS NASVYTIS (1910 m. Subačiuje), inžinierius, technikos m. daktaras. Mirė 1981 m.

13 – 60 m., kai gimė RIMAS ANTANAS KALNUTIS (1950 m. Skapiškyje), sporto treneris.

29 – 65 m., kai gimė JONAS JAGĖLA (1945 m. Čivų k.), dailininkas skulptorius.

LIEPA

10 – 75 m., kai gimė JUOZAS MANELIS (1935 m. Salamiestyje), gydytojas, profesorius. Mirė 1986 m.

13 – 130 m., kai gimė PETRAS PUNDZEVIČIUS-PETLIUKAS (1880 m. Kreipšių k.), dramaturgas. Mirė 1955 m.

23 – 100 m., kai gimė PAULIUS PREIKŠAS (1910 m. Asiūklynės k.), poetas. Mirė 1944 m.

29 – 90 m., kai gimė ALGIRDAS ZALANSKAS (1920 m. Subačiuje), aktorius. Mirė 1983 m.

29 – 55 m., kai gimė KAJETONAS JURĖNAS (1955 m. Kupiškyje), architektas.

RUGPJŪTIS

15 – 60 m., kai gimė EDMUNDAS ULDUKIS (1950 m. Jurkštų k.), pulkininkas.

19 – 55 m., kai gimė ROMUALDAS DUNDULIS (1955 m. Kuosėnų k), inžinierius, techninių m. daktaras.

20 – 70 m., kai gimė VLADAS KERŠULIS (1940 m. Virbališkių k.), chemikas.

30 – 65 m., kai gimė ANTANAS MALINAUSKAS (1945 m. Lukonių k.), miškininkas, agrarinių m. daktaras.

RUGSĖJIS

2 – 65 m., kai gimė BIRUTĖ VOSYLYTĖ (1945 m. Bakšėnų k.), zoologė, gamtos m. daktarė.

5 – 150 m., kai gimė POVILAS MATULIONIS (1860 m. Kupiškyje), miškininkas, profesorius. Mirė 1932 m.

23 – 70 m., kai gimė PETRAS ZLATKUS (1940 m. Noriūnų k.), poetas.

SPALIS

10 – 125 m., kai gimė STEFANIJA GLEMŽAITĖ (1885 m. Kupiškyje), akušerė, etnografė. Mirė 1974 m.

13 – 70 m., kai gimė ANTANAS PEDIŠIUS (1940 m. Tatkonių k.), fizikas, technologijos m. daktaras.

23 – 130 m., kai gimė KAZIMIERAS JOKANTAS (1880 m. Valiūkiškio k), politikas, gydytojas. Mirė 1942 m.

23 – 90 m., kai gimė AGNĖ LUKŠYTĖ (1920 m. Subačiuje), rašytoja. Mirė 2007 m.

24 – 70 m., kai gimė EGIDIJA JANKAUSKIENĖ (1940 m. Subačiuje), chemijos m. daktarė.

25 – 85 m., kai gimė JŪRATĖ JANKEVIČIŪTĖ (1925 m. Šileikiškio k.), gydytoja, medicinos m. daktarė. Mirė 1976 m.

LAPKRITIS

14 – 80 m., kai gimė VYTAUTAS MONKEVIČIUS (1930 m. Dvaramiško k.), dailininkas keramikas.

16 – 100 m., kai gimė PETRAS ZULONAS (1910 m. Čiovydžių k.), aktorius. Mirė 1982 m.

17 – 125 m., kai gimė JUSTINAS JANKEVIČIUS (1885 m. Girvalakių k.), pedagogas. Mirė 1940 m.

28 – 95 m., kai gimė KLEMENSAS GUTAUSKAS (1915), kunigas, monsijoras, Kupiškio Garbės pilietis. Mirė 2002 m.

GRUODIS

10 – 85 m., kai gimė ADELĖ VALECKIENĖ (1925 m. Skapiškyje) kalbininkė, humanitarinių m. daktarė.

10 – 70 m., kai gimė LEONAS APŠEGA (1940 m. Kinderių k.), politikas, Lietuvos Nepriklausomos valstybės Atkūrimo akto signataras.

14 – 80 m., kai gimė STASYS KARAZIJA (1930 m. Terpeikių k.), miškininkas, biomedicinos m. daktaras, akademikas.

24 – 100 m., kai gimė BOLESLOVAS MOTUZA-MATUZEVIČIUS (1910), dailininkas, gimė Rygoje, gyveno

Kupiškyje. Mirė 1990 m.

31 – 95 m., kai gimė JUOZAS KĖDAINIS (1915 m. Karaliūniškio k.), skulptorius, profesorius. Mirė 1998 m.

* * *

prieš 530 m. (1480) pirmą kartą paminėtas Kupiškio vardas.

prieš 510 m. (1500) pastatyta pirmoji bažnyčia Skapiškyje.

prieš 425 m. (1585) pirmą kartą paminėti Uoginiai.

prieš 425 m. (1585) pirmą kartą paminėti Žiliai.

prieš 420 m. (1590) pastatyta bažnyčia Subačiaus miestelyje.

prieš 415 m. (1595) įsteigta mokykla Salamiestyje.

prieš 320 m. (1690) pastatyta katalikų bažnyčia Salamiestyje.

prieš 260 m. (1750) įkurtas Skapiškio dominikonų vienuolynas.

prieš 255 m. (1755) įkurta mokykla Skapiškyje.

prieš 130 m. (1880) įsteigta mokykla Šimonyse.

prieš 90 m. (1920) įsteigta pradinė mokykla Bugailiškiuose.

prieš 90 m. (1920) įsteigta pradinė mokykla Čivonyse.

prieš 90 m. (1920) įsteigta pradinė mokykla.

prieš 90 m. (1920) įsteigta Vėžionių pradinė mokykla.

prieš 75 m. (1935) pastatyta duonos kepykla Kupiškyje.

prieš 70 m. (1940) pradėjo veikti durpių įmonė Šepetoje.

prieš 70 m. (1940) įsteigta Subačiaus gyvenvietės biblioteka.

prieš 70 m (1940) pašventinta bažnyčia Subačiaus gyvenvietėje.

prieš 70 m. (1940) įsteigta biblioteka Skapiškyje.

prieš 70 m. (1940) įsteigta Alizavos biblioteka.

prieš 60 m. (1950) įsteigta Adomynės biblioteka.

prieš 60 m. (1950) įsteigta biblioteka Šepetoje.

prieš 55 m. (1955) įsteigti Adomynės kultūros namai.

prieš 55 m. (1955) įsteigti Antašavos kultūros namai.

prieš 40 m. (1970) įsteigti Lukonių kultūros namai.

prieš 25 m. (1985) įsteigti Laičių kultūros namai.

prieš 25 m. (1985) įkurta V. Šleivytės paveikslų galerija Viktoriškių k.

prieš 20 m. (1990) įsteigta Kupiškio technologijos ir verslo mokykla.

prieš 10 m. (2000) Kupiškyje įkurtas *Rotary* klubas.

prieš 10 m. (2000) Rudilių pagrindinei mokyklai suteiktas Jono Laužiko vardas.

Parengė Danutė BARONIENĖ

Kupiškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka